

Uredili

**Nataša Jakop
Helena Dobrovoljc**

Pravopisna stikanja

Razprave o pravopisnih vprašanjih

PRAVOPISNA STIKANJA

Razprave o pravopisnih
vprašanjih

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'35(082)

PRAVOPIISNA stikanja : razprave o pravopisnih vprašanjih
/ [avtorji prispevkov Špela Arhar Holdt ... et al.] ; uredili Nataša
Jakop in Helena Dobrovoljc ; [prevod angleških povzetkov
Mojca Šorli, Neville Hall]. - Ljubljana : Založba ZRC, 2012

ISBN 978-961-254-389-1

1. Arhar Holdt, Špela 2. Jakop, Nataša
263589376

Avtorji prispevkov	Špela Arhar Holdt, Aleksandra Bizjak Končar, Helena Dobrovoljc, Alenka Gložančev, Gašper Ilc, Nataša Jakop, Mateja Jemec Tomazin, Boris Kern, Marta Kocjan - Barle, Tina Lengar Verovnik, Nataša Logar Berginc, Mija Michelizza, Aleš Pogačnik, Damjan Popič, Andrej Stopar, Mojca Stritar, Hotimir Tivadar, Silvo Torkar
Urednici	Nataša Jakop, Helena Dobrovoljc
Recenzenta	Erika Kržišnik, Vojko Gorjanc
Prevod in pregled angleških povzetkov	Mojca Šorli, Neville Hall
Oblikovanje	Brane Vidmar
Prelom	Simon Atelšek
Izdajatelj	Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Zanj	Marko Snoj
Založnik	Založba ZRC
Zanj	Oto Luthar
Glavni urednik	Aleš Pogačnik
Tisk	Collegium Graphicum, d. o. o.
Naklada	400 izvodov

Knjiga je izšla s pomočjo Javne agencije za knjigo RS.

Digitalna različica je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND, ki ob navajanju in priznavanju avtorstva dopušča reproduciranje in distribuiranje, ne dovoljuje pa dajanja v najem, priobčevanja v javnosti za komercialni namen in nobene predelave:
<https://doi.org/10.3986/9789610504412>

Pravopisna stikanja

Razprave o pravopisnih vprašanjih

Uredili

Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc

KAZALO

Predgovor

HELENA DOBROVOLJC, NATAŠA JAKOP

V iskanju soglasja 7

I

Pravopis in drugi »predpisi«

TINA LENGAR VEROVNIK

Pravopisna norma proti normam drugih ved in
področij človekovega delovanja, ravnanja 17

HELENA DOBROVOLJC

Pisanje imen izdelkov in znamk 27

II

Pereča pravopisna vprašanja in njihovo reševanje

Tradicionalni dvomi pri pisanju začetnice

NATAŠA JAKOP

Pisanje pridevnikov na *-ov*, *-ev*, *-in* iz lastnih imen 43

HELENA DOBROVOLJC

Pisanje začetnice v predložnih lastnih imenih 51

Pravopis v stiku z drugimi jeziki

ALEKSANDRA BIZJAK KONČAR

Pisno podomačevanje novejših prevzetih besed v slovenščini 63

ALEŠ POGAČNIK

Glasovno domačenje lastnih imen iz nelatiničnih pisav 73

MARTA KOCJAN - BARLE

Končaj v tujih moških lastnih imenih iz evropskih jezikov,
zapisanih v latiničnih pisavah 85

GAŠPER ILC, ANDREJ STOPAR

Pravopisna obravnava angleškega nemega *-e* 101

Sodobni pogledi na pisanje zloženek

NATAŠA LOGAR BERGINC

Razmejitev med besednimi zvezami in zloženkami
v sodobnem jezikovnem gradivu 113

ALENKA GLOŽANČEV

 Novejša slovenska leksika v luči obravnave samostalniških
 zloženek v *Slovenskem pravopisu* 2001 125

BORIS KERN

 Pisanje skupaj in narazen v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika* 141

Podrobneje o ločilih in pisnih znamenjih

MIJA MICHELIZZA

Ločila in druga pisna znamenja v elektronskih besedilih 151

TINA LENGAR VEROVNIK

Pravopisna obravnava pristavčnosti 163

MARTA KOCJAN - BARLE

Povednost pravopisnih pravil o treh pikah 169

Med knjižnimi in pogovornimi oblikami

ŠPELA ARHAR HOLDT, MOJCA STRITAR

 Korpusna analiza podaljševanja samostalnikov moškega spola na *-o* 179

III

Večravninskost pravopisa

DAMJAN POPIČ

Pravopis in krivi pismouki 193

HOTIMIR TIVADAR

Nevarna razmerja med pisnim in govornim jezikom 203

MATEJA JEMEC TOMAZIN

Terminologija v slovenskem pravopisu 213

SILVO TORKAR

O stanovniških in pridevniških izpeljankah iz slovenskih krajevnih imen 221

Junctures of Orthography: Summaries 227

Sodelujoči avtorji in avtorice 235

Imensko kazalo 237

Stvarno kazalo 241

V ISKANJU SOGLASJA

Helena Dobrovoljc, Nataša Jakop

Pravopis, kakršnega poznamo na Slovenskem, je kljub pisni ustaljenosti zrele slovenščine v mnogih vprašanih predmet vsakokratnega dogovora. Pri tem je pravopisno dogovornost mogoče označiti najprej kot konsenz v širši družbeni skupnosti, ki ga zajamemo s pojmom jezikovna norma, nato pa tudi kot konsenz v stroki, torej kot pripravljenost širše skupine normodajalcev za demokratično soglasje glede izbire vsem »ustrezne« normativne osnove novemu predpisu oziroma kodifikaciji.¹ Zlasti konsenz v stroki se pogosto spopade z vprašanji: kako definirati razmerje med pravilnostjo in pogostnostjo, kako umestiti novosti v jezikovni sistem in do katere mere upoštevati odklone od kodificirane jezikovne norme.

Da ta vprašanja niso rešena enkrat za vselej in da se je treba zlasti z družbeno ter razvojno pogojenimi konceptualnimi dilemami tudi v pravopisju soočiti vedno znova, ugotovimo že, če se ozremo v tista obdobja slovenistične in pravopisne preteklosti, ko se je stroka spoprijemala s t. i. kodifikacijskimi načeli. Pregled razvoja vprašanja dogovornosti nas uči, da se je prvotno načelo praških strukturalistov o upoštevanju »primerne literarne prakse zadnjih petdesetih let«² v sodobnejših pojmovanjih preneslo na preučevanje splošne zapisovalne prakse vseh nosilcev knjižnega jezika. S korpusnim jezikoslovjem je bil problem izbora »primernih« oziroma zglednih avtorjev tudi praktično izvedljiv. Premik je bil narejen tudi na področju pojmovanja strokovnega konsenza. Čeprav se je že v obdobju Levčevega (1899) in prvega Breznikovega pravopisa (1920) pri Škrabcu³ omenjalo anketo kot merodajno za pravopisna (a ne pravorečna) vprašanja, pa je bilo odločanje o t. i. dvomnih vprašanih prepuščeno avtorju pravopisnega priročnika. Po Škrabcu »masa pišočih«, kakor imenuje »navadne« uporabnike jezika, ne more biti normativna za pravilno rabo jezika; tudi oni se morajo o ustrezni rabi knjižnega jezika kot umetne tvorbe poučiti pri jezikoslovnih »veščakih«.⁴ Škrabec je torej jezikoslovcem dodelil najvišjo vlogo vzornikov, jezikovnih razsodnikov, kritikov in »motrilcev«

1 Helena Dobrovoljc, *Pravopisje na Slovenskem*, Ljubljana: Založba ZRC, 2004, str. 25.

2 Bohuslav Havránek, *Zásady pražského linguistického kroužku a nová kodifikace spisovné češtiny, Slovo a slovesnost*, 1947, str. 14.

3 Stanislav Škrabec, *Jezikoslovná dela III*, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, str. 36–37.

4 S. Škrabec, n. d., str. 36.

jezika. Konsenz jezikovnih uporabnikov, jezikovno normo, mora torej jezikoslovec razbrati iz gradiva, s katerim razpolaga, za kodifikacijo pa je bistvena strokovna diskusija. Ta je navadno določena s kompetentnostjo in normodajalnostjo »izbranega« jezikoslovnega kroga, ki ga (od izida SP 1935) na Slovenskem podpira hierarhično visoka in ugledna znanstvena ustanova. V prvem obdobju (1899–1937) izhajanja normativnih priročnikov je strokovna diskusija potekala navadno po izdaji priročnika, in sicer v obliki javne kritike in polemičnih odzivov na predpis.

V povojnem obdobju (ob izidu pravopisov iz let 1962 in 1950) pa so se tudi v ožjih strokovnih krogih pravopiscev, ki so pričakovali večje pravopisne reforme, začele pojavljale težnje po javni razpravi, ki bi predloge morebitih sprememb kodifikacije odobrila ali zavrnila. Čeprav so se sestavljavci SP 1962 zavedali, da »bo marsikatera reforma zaradi odpora javnosti odpadla«, pa zaradi prepričanja o historični upravičenosti svojih reform pred tem niso izzvali javne strokovne diskusije, temveč so se sklicevali zgolj na ožje zastavljeno anketo v Ljubljani in Mariboru, s katero naj bi se uporabniki odločili za tradicionalno rabo.⁵ Pri tem niso upoštevali osnovnega pravopisnega določila, da se »vsaj večje nameravane pravopisne spremembe predložijo javnosti v diskusijo«, kar imenuje Urbančič v razpravi *Naš novi pravopis* »priprava konvencije«.⁶

Pomemben korak k večji dogovornosti predpisa oziroma pravopisa je bil narejen z izdajo *Načrta pravil za novi slovenski pravopis* (1981), ki naj bi še pred izidom pravopisnih pravil omogočil javno obravnavo najbolj perečih pravopisnih vprašanj in tako prispeval k čim bolj ustreznim rešitvam. Že pred izidom *Načrta* je prišlo tudi do strokovne utemeljitve predlaganih pravil: njihova glavna sestavljavca, Toporišič in Rigler, sta s prispevki v osrednji slovenistični reviji (*Komentar k Načrtu pravil za novi slovenski pravopis v Slavistični reviji* 1977, 1979, 1980) razložila posamezna nova pravopisna pravila ter dopolnjen pravorečni in glasoslovni del neslovarskega dela s tem, da sta pojasnila stvarne in metodološke odmike od starega pravopisa ter prikazala zgodovino razvoja glasoslovne problematike. V javni obravnavi se je na predloge *Načrta* (1981) odzvalo nad sto jezikoslovcev in praktikov, imenovana pa je bila tudi komisija, ki je pregledala pripombe iz javne razprave ter jih uporabila za pripravo končnega besedila pravopisnih pravil. Rezultat tega dela so bila pravopisna pravila (SP1P¹1991; zadnjič izdana v SP 2001), ki predstavljajo priročnik, ki upošteva najširši krog jezikoslovne javnosti doslej.

V tem obdobju govorimo tudi o spremembah v pojmovanju pravopisa kot »uredbe«. Čeprav so naši jezikoslovci že v preteklih obdobjih pogosto ugotavljali, da je pravopis »še zlasti stvar dogovora«, da se v njem »vsak pišoči čuti doma in hoče (in more) v teh zadevah tudi sam odločati«,⁷ je bilo do izida zadnjega pravopisa liberalizacija sistema bolj grajanja kot hvaljena.

5 Anton Bajec, Kakšen bi bil idealni slovenski jezik, *Jezik in slovstvo* 673, 1960/61, str. 91–96.

6 Boris Urbančič, Naš novi pravopis, *Jezik in slovstvo* 9/4–5, 1964, str. 106.

7 Jože Toporišič, Delo Antona Breznika, v: Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, Ljubljana: Slovenska matica, 1982, str. 6.

Tako je Toporišič pri oceni Breznikovega »pravopisništva« pogrešil prav njegovo »uravnavalno vlogo«, saj bi bilo treba jezikovno normo ne le razkrivati, temveč jo tudi uzakonjati »v smislu optimalnih rešitev glede na jezikovni ustroj, ne torej le na podlagi večinske rabe, ki je tiran, tj. se hoče nenehno reproducirati«. ⁸ Po Toporišiču mora dogovor torej usmerjati krog jezikoslovcev, ki znajo sprejeti konsenz sistemsko utemeljiti in ustrezno kodificirati, nato pa ga vedno znova preverjati. Že kot kritik SP 1962 je obsodil brezpogojno ohranjevalnost starejšega rodu jezikoslovcev, ki se ne ozira na spremembe jezikovnih razmer in na nova jezikoslovna spoznanja in ki – kljub temu da je v vlogi »oficialnega 'čuvarja'« jezikovne norme – ne poskrbi za odkrivanje dejansko spremenjene norme knjižnega jezika. ⁹ Zavezanost naravnemu jezikovnemu razvoju mora torej ostati kontinuirana dejavnost tudi tega dela jezikoslovja, ki sprejema zavezujoča določila v duhu soglasja.

* * *

Glede na to, da so pravopisna pravila osnovno vodilo pri normiranju novonastalega besedja in zadevajo najširši krog jezikovnih uporabnikov ter neposredno vplivajo na podobo slovenščine v javni rabi, so posodobitve in dopolnitve teh pravil neizogibni del sodobnega pravopisja. Od zadnje izdaje pravopisnih pravil in slovarja je pravkar minilo deset let, vendar je pomenljivejše od preštevanja let spoznanje, da so bila trenutno veljavna pravopisna pravila oblikovana v osemdesetih letih, ¹⁰ torej v nekem drugem času, ko je bila Slovenija še republika Jugoslavije, slovenščina pa eden od uradnih državnih jezikov, neenakopraven srbohrvaščini v mnogih govornih položajih, zlasti na področju vojske, političnega diskurza in v publiciranju strokovnih besedil. ¹¹ Spremembe političnega sistema iz socialističnega samoupravljanja v parlamentarno demokracijo, prehod brezrazredne v kapitalistično in globalizirano družbo, nespregljiv tehnološki napredek s prehoda 20. v 21. stoletje se na različne načine odražajo tudi v jezikovnem razvoju, spremembah in inovacijah, ki smo jim priča v zadnjih dvajsetih letih. ¹² Če pustimo ob strani nekatere manj opažene sistemske odklone, se vsekakor soočamo z nezanemarljivo množico novih leksikalnih enot, ki še niso bile niti normirane, niti pome-

8 J. Toporišič, n. d., str. 6.

9 Jože Toporišič, Problemi norme in kodifikacije v slovenskem knjižnem jeziku, v: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*, Maribor: Založba Obzorja, 1978, str. 332. Prispevek je bil prvotno referat na zasedanju komisije mednarodnega komiteja za slovanske knjižne jezike v Budišinu, 1977.

10 V letu 1990 izdana pravila Slovenskega pravopisa, ki se v kasnejših izdajah konceptualno niso bistveno spreminjala, se od Toporišič-Riglerjevega *Načrta pravil za novi slovenski pravopis* iz leta 1981 »razlikuje le v podrobnostih«, Dobrovoljc, n. d., 2004, str. 92, 98.

11 Prim. Jože Toporišič, 1991, *Družbenost slovenskega jezika*, zlasti poglavja *Jezik malega naroda v večjezikovni državi* (137–141), *Mali jezik v večjezikovni državni skupnosti s stališča zgodovine slovenskega knjižnega jezika* (143–154), *Enakopravnost slovenščine v Jugoslaviji kot teorija in praksa* (155–165).

12 Drugačne okoliščine in družbene spremembe so narekovala »potreb[oj] po novem pregledu in po novem zapisu slovenskega jezikovnega zaklada« in s tem pripravo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Prim. uvodne misli takratnega upravnika Inštituta za slovenski jezik, akademika prof. dr. Bratka Krefta, in predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Josipa Vidmarja (SSKJ, 1970).

noslovno raziskane in opisane, niti ponazorjene z aktualnimi zgledi rabe.¹³ Doslej edini razlagalni slovar slovenščine, *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), je normativno ovrednotil, razložil in z zgledi rabe pojasnil besedni zaklad našega jezika do leta 1970 (A–H), 1975 (I–Na), 1979 (Ne–Pren), 1985 (Preo–Š) in 1991 (T–Ž). Po letu 1991, ko je izšla zadnja knjiga SSKJ, oziroma po letu 2003, ko je izšel zadnji pravopisni slovar, je kljub velikemu napredku na področju razvoja korpusnih besedilnih zbirk nastala praznina v pomenskem opisu in normativnem ovrednotenju sodobne slovenske leksike, ki zato ostajata pomembni nalogi sodobnega slovenskega jezikoslovja in leksikografije. V tem obdobju je bil na področju sodobne normativistike narejen korak naprej na treh ravneh:¹⁴ opozorjeno je bilo na nujno potrebno a) sprotno zaznavanje sprememb in novosti na vseh jezikovnih ravninah, b) posodobitev pravopisnih pravil in c) pripravo in izdajo posodobljenega normativnega priročnika tudi v novejših, uporabniku prijaznejših oblikah. Ugotovili smo, da iskanje sistemskih utemeljitev za nove rešitve ne bo mogoče in ne more biti dolgoročno uspešno brez strokovne diskusije o odprtih vprašanjih in brez sprejetega družbenega dogovora o sodobni jezikovni normi.

Že po izidu pravopisa iz leta 2001 je v valu kritik, usmerjenih zlasti k pravopisnemu slovarju in k njegovi gradivski neverodostojnosti,¹⁵ mogoče odkriti tudi nekatere načelne kritike pravopisnih pravil – torej teoretičnega oz. utemeljevalnega dela pravopisne kodifikacije. V monografiji *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom* (2011) so bile predstavljene posamezne pomanjkljivosti pravopisa 2001, ki smo jih naslonili tudi na ugotovitve in predloge kritikov normativnega priročnika.¹⁶ Ob tem pa je bilo opozorjeno tudi, da posamezna nova spoznanja in spremembe, ki jih narekuje stanje v sodobni rabi, potrebujejo poglobljeno strokovno utemeljitev, da bi lahko dosegli najširši konsenz v stroki.

Namen monografije *Pravopisna stikanja*, h kateri smo povabili avtorje, ki so se v zadnjem desetletju bodisi neposredno bodisi posredno ukvarjali z vprašanji pravopisa, je predstaviti utemeljitve za spremembe in dopolnitve aktualnih, pa tudi za potrditev ustreznosti obstoječih pravil. Pravopisna problematika se je po kritikah ob izidu SP 2001 po letu 2003 umaknila v ozadje in nova vprašanja niso bila več strokovno tematizirana v tolikšni meri, kot smo bili vajeni v preteklih obdobjih. Narava vprašanj sodobne javnosti, ki jih je mogoče opazovati tudi v spletnih svetovalnicah in forumih, kaže na dejanske pomanjkljivosti obstoječih pravil, saj je vse manj vprašanj povezanih z interpretacijo obstoječe kodifikacije in vse več težav povezanih z novimi položaji rabe.

13 Leksikalni fond zadnjih dvajsetih let, ki prikazuje nabor leksikalnih enot sodobne slovenščine, je popisan v leksikalni zbirki *Novejša slovenska leksika* in objavljen v monografiji Alenke Gložančev, Primoža Jakopina, Mije Michelizza, Lučke Uršič, Andreje Žele, *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*, Založba ZRC, 2009.

14 Raziskovalni rezultati triletnega raziskovalnega projekta *Slovenski pravopisni priročnik v knjižni, elektronski in spletni različici* so bili objavljeni v monografiji H. Dobrovoljc in N. Jakop, *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*, Ljubljana, Založba ZRC.

15 Ada Vidovič Muha, Kaj je novega v knjižnem jeziku? – Ob izidu Slovenskega pravopisa, *Slavistična revija* 51/2, 2003, str. 122.

16 Helena Dobrovoljc, Nataša Jakop, *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011, str. 50–51

Monografijo *Pravopisna stikanja* sestavljajo trije sklopi:

I PRAVOPIS IN DRUGI »PREDPISI«

II PEREČA PRAVOPISNA VPRAŠANJA IN NJIHOVO REŠEVANJE

III VEČRAVNINSKOST PRAVOPISA

Prvi sklop PRAVOPIS IN DRUGI »PREDPISI« prinaša tematizacijo vprašanj, ki umeščajo pravopisni dogovor v širše družbeno okolje – gre za predstavitev stikanja družbenih konvencij, ki so bodisi obvezujoče (pravne norme) bodisi se zanašajo na prostovoljno disciplino jezikovnih uporabnikov (jezikoslovna določila, določila za pisanje v tehniških vedah in računalništvu ter informacijskih tehnologijah nasploh, standardizacijska navodila mednarodnih komisij, npr. za pisanje zemljepisnih imen, merskih enot ipd.). Pogosto je tolmačenje tovrstnih zakonskih določil, povezanih z uporabo jezika, v nasprotju z jezikoslovno prakso in – kar je nesprejemljivo – v nasprotju z zakonitostmi jezika. Sodelovanje teh panog z jezikoslovci je pogosto enkratno in ne preraste v kontinuum, kar bi lahko povezovali tudi z družbenim položajem in hierarhizacijo jezikoslovja kot humanistične znanosti. Avtorici obeh poglavij, Tina Lengar Verovnik (*Pravopisna norma proti normam drugih ved in področij človekovega delovanja, ravnanja*) in Helena Dobrovoljc (*Pisanje imen izdelkov in znamk*) se lotevata problematike, ki je bila že opažena v javnosti in ki zaradi različnih izraznih možnosti vnaša v jezik neustaljenost, hkrati pa kažeta na nejezikoslovne norme kot na vpliven dejavnik, ki ga sodobna jezikoslovna normativistika ne more prezreti.

Drugi sklop monografije PEREČA PRAVOPISNA VPRAŠANJA IN NJIHOVO REŠEVANJE je najboljšežnji in išče odgovore na posamezna tradicionalna, a še vedno odprta pravopisna vprašanja. Obe poglavji prvega razdelka (*Tradicionalni dvomi pri pisanju začetnice*) rešujeta vprašanje pisanja začetnice, Nataša Jakop (*Pisanje pridevnikov na -ov, -ev, -in iz lastnih imen*) pri izlastnoimenskih pridevnikih in Helena Dobrovoljc (*Pisanje začetnice v predložnih lastnih imenih*) pri sicer razmeroma urejeni problematiki zemljepisnih imen.

Težave, ki izvirajo iz stika slovenščine z drugimi jeziki, so predstavljene v drugem in tretjem razdelku tega sklopa (*Pravopis v stiku z drugimi jeziki, Sodobni pogledi na pisanje zloženek*). Aleksandra Bizjak (*Pisno podomačevanje novejših prevzetih besed v slovenščini*) prikazuje različne smernice, ki jih je mogoče opaziti pri pisnem domačenju novejšega besedja v slovenščini, Aleš Pogačnik (*Glasovno domačenje lastnih imen iz nelatiničnih pisav*) pa predstavlja stališče poznavalca leksikonskih izdaj glede glasovnega domačenja iz jezikov z nelatiničnimi pisavami. Konkretno rešitve pri posameznih tujih imenih, ki veljajo za težje poglavje slovenščine, saj je njihovo oblikoslovno pregibanje odvisno od konkretne glasovne podobe, podajajo Marta Kocjan - Barle (*Končaj v tujih moških lastnih imenih iz evropskih jezikov, zapisanih v latiničnih pisavah*) ter Andrej Stopar in Gašper Ilc (*Pravopisna obravnava angleškega nemega -e*). Med tujejezične vplive štejemo tudi pojav samomedponskih zloženok oz. zloženok s samostalniškim oz. nepridevniškim prilastkom v skladenjski podstavi. Temu perečemu vprašanju se posvečajo trije avtorji, in sicer Nataša Logar Berginc (*Razmejitev med besednimi zvezami in zloženkami ob sodobnem jezikovnem gradivu*) z vidika osveščanja jezikovnega uporabnika, Alenka Gložančev (*Novejša slovenska leksika v luči obravnave samostalniških zloženok v*

Slovenskem pravopisu 2001) s problemsko predstavitvijo in Boris Kern (*Pisanje skupaj in narazen v Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika*) z osvetlitvijo slovarskih vidikov v aktualnem slovarju novejšega besedja.

Posebni razdelek monografije (*Podrobneje o ločilih in pisnih znamenjih*) sestavljajo razprave, ki podrobneje določajo rabo ločil in drugih pisnih znamenj ter v sistem umeščajo novosti na tem področju. Medtem ko Mija Michelizza (*Ločila in druga pisna znamenja v elektronskih besedilih*) izpostavlja vse opaznejši vpliv ločil in drugih pisnih znamenj na neelektronska besedila, pa Tina Lengar Verovnik (*Pravopisna obravnava pristavnosti*) in Marta Kocjan - Barle (*Povednost pravopisnih pravil o treh pikah*) problematizirata nekatere pravopisne obravnave, uvrstitve in zglede, ob katerih je izpostavljena potreba po dopolnitvi pravil, uvrščanju povednih zgledov in predvsem odpravi neskladij ali nedorečenosti tega področja pravopisnih pravil. Zadnji razdelek tega problemskega sklopa (*Med knjižnimi in pogovornimi oblikami*) odpira težavno področje standardnega in nestandardnega, knjižnega in pogovornega v luči korpusnih metod: avtorici Špela Arhar Holdt in Mojca Stritar (*Korpusna analiza podaljševanja samostalnikov moškega spola na -o*) prikazujeta nestandardno podaljševanje osnove moških samostalnikov na *-o*, ki se pojavlja namerno in vse pogosteje tudi v pisanem jeziku.

Tretji sklop, imenovan VEČRAVNINSKOST PRAVOPIŠA, odpira vprašanja posredništva in posrednikov pravopisa. Damjan Popič (*Pravopis in krivi pismouki*) pojasnjuje stanje heteronormnosti v jeziku ter t. i. parakodifikacije; razmerja med pisanim in govorjenim jezikom osvetljuje Hotimir Tivadar (*Nevarna razmerja med pisnim in govorjenim jezikom*), Mateja Jemec Tomazin (*Terminologija v slovenskem pravopisu*) pa opozarja na težave pravopisnega slovarja in njegove obvestilnosti s stališča terminologije. Sklop zaključuje Silvo Torkar (*O stanovniških in pridevniških izpeljankah iz slovenskih krajevnih imen*), ki sintetizira problematiko prebivalških in pridevniških izpeljank iz zemljepisnih imen z onomastičnega vidika.

* * *

Iz večine prispevkov v monografiji se vsekakor kaže težnja po usmeritvi, ki bo odlikovala avtentično jezikovno normo, temelječo na večjem upoštevanju sodobnih jezikovnih virov, ter odprtost do uveljavljenih slogovnih možnosti in dvojničnosti. Dejstvo pa je, da so nekatere pravopisna področja izrazito deficitarna in da je tudi strokovnega interesa zanje razmeroma malo. Na prvem mestu so tu ločila, zlasti pisanje vejice in predstavljanje tega problema v pravopisu, pisanje skupaj in narazen (z izjemo perečega normativnega vprašanja zloženk), z glasoslovjem povezana pravopisna problematika in pa načela podomačevanja za posamezne jezike, ki so bila v obstoječih pravilih predstavljena v preglednicah za posamezne jezike.

Tudi zato so dragocena vztrajna prizadevanja avtorjev za iskanje utemeljenih in gradivsko podprtih rešitev, pri katerih je treba upoštevati najširši spekter sodobnih jezikovnih uporabnikov. Ob tej priložnosti se jim za sodelovanje tudi najlepše zahvaljujemo.

Namen posodabljanja pravopisnih pravil je v poenostavljanju, v večji logičnosti in zato boljši zapomnljivosti ... **Kljub temu so pravopisne spremembe v vsaki družbi pogojene z družbenimi spremembami.** Pričakovanje, da je mogoče doseči pravopisni »optimum«, kakor se je že leta 1970 za angleščino odločil Noam Chomsky, je utopično in za razvoj knjižnega jezika hkrati zavirajoče. Kljub upoštevanju dejstva, da je pravopis temeljni priročnik za uporabnike z različnimi potrebami – za bralce in pisce, za ljudi, ki se jezika učijo, in za tiste, ki ga obvladujejo, da mora biti zasnovan hkrati preprosto in učinkovito, s čimer bo zanimiv za strokovnjake in dostopen za strokovno manj radovedne ..., izdelava sodobnega pravopisa ni nemogoč podvig. A dozoreti mora v jezikovni skupnosti ne samo kot potreba, tudi kot želja. Raziskovalno področje slovenskega pravopisa je z mnogih vidikov novo in skorajda prazno, hkrati pa je osnova pismenosti in za družbo precej bolj pomembno, kot smo si pripravljene tudi v stroki priznati.

Morda pa bomo v prihodnjih letih lahko pripravili nadaljevanje *Pravopisnih stikanj* – z vprašanji, ki so jih pričujoča prezrla ali ki jih bo prinesel jezikovni razvoj.

I

Pravopis in drugi »predpisi«

PRAVOPIISNA NORMA PROTI NORMAM DRUGIH VED IN PODROČIJ ČLOVEKOVEGA DELOVANJA, RAVNANJA

Tina Lengar Verovnik

Uvod

Norma je v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* v prvem slovarskem pomenu opredeljena kot »kar določa, kakšno sme, mora biti kako ravnanje, vedenje, mišljenje; pravilo, predpis«. Precej širša je opredelitev prvega slovarskega pomena norme v *Velikem slovarju tujk* (VST 2006): »pravilo, vodilo, (etično, estetsko, pravno ipd.) načelo, predpis«. Še bolj se razlika v razumevanju širine koncepta norme kaže v opredelitvah procesa njenega nastanka, tj. normiranja. Glagol *normirati* je v SSKJ v prvem slovarskem pomenu opredeljen kot »s predpisom, zakonom določiti, kakšno sme, mora kaj biti«, v VST pa kot »urediti po (enotnih) pravilih ali predpisih; predpisati, enotno določiti; določiti, vpeljati norme«.

V jezikoslovju se izraz (*knjižnojezikovna*) *norma* največkrat uporablja v pomenu 'kodificirana norma', kar sovpada z opredelitvijo norme in normiranja v SSKJ (tj. norma kot predpis, določilo). Takšna je tudi prevladujoča poljudna raba izraza norma v povezavi z jezikom. Kadar je v ospredju obravnave ugotavljanje (ne)skladij med kodificirano normo in normo, kakršna se uveljavlja v sočasni kultivirani rabi (in ki bolj ustreza opredelitvi norme kot 'vodila, načela' v VST), pa za slednjo nekateri avtorji uporabljajo izraz uzusna oz. rabna norma (gl. Müller 1982; Verovnik 2004a, 2005).

V prispevku bo izraz pravopisna norma uporabljan v pomenu kodificirane pravopisne norme; natančneje, sklicevala se bom na aktualni *Slovenski pravopis* (SP 2001). Čeprav bodo predstavljena nekatera očitnejša neskladja med pravopisnimi predpisi in sočasno pisno prakso, me primarno namreč ne bo zanimala relativna moč drugačne rabe (v smislu pogostnosti, njenih nosilcev in njihovega družbenega, kulturnega statusa ipd.) oz. opredeljevanje morebitne rabne norme, temveč bom zgolj opozorila na nekatere nejezikoslovne norme (tako v pomenu predpisov kot tudi vodil, načel), ki na nenormativno (tj. nekodificirano) jezikovno rabo pomembno vplivajo, jo usmerjajo. Ob nekaterih problematikah bodo predstavljeni tudi drugi možni razlogi za odstopanja od kodifikacije.

1 Neposredni vpliv pravnih norm: označbe gospodarskih družb v *Zakonu o gospodarskih družbah*

Pravne norme oziroma pravna pravila zavezujejo k določenemu družbenemu vedenju in ravnanju v pravno urejeni družbi. Sporočajo dovolitve, prepovedi in zapovedi, na katere se v primeru pravne kršitve navezujejo ustrezne pravne sankcije. Pravna pravila izhajajo iz določil pravnih aktov (povzeto po leksikonu *Pravo*).

Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1) med drugim določa, da mora biti v firmi¹ oznaka, ki nakazuje dejavnost družbe ali podjetnika. Natančneje so te oznake opredeljene v 27. in 72. členu ZGD-1: firma družbe z neomejeno odgovornostjo mora vsebovati oznako *d.n.o.*, firma komanditne družbe oznako *k.d.*, družba z omejeno odgovornostjo oznako *d.o.o.*, delniška družba oznako *d.d.*, komanditna delniška družba oznako *k.d.d.*, firma podjetnika pa mora vsebovati skrajšano oznako, da gre za samostojnega podjetnika (*s.p.*). V nasprotju s 595. členom SP 2001 so torej vse okrajšave pisane brez presledkov za okrajšanimi besedami.

1.1 Vpis v *Poslovnem registru Slovenije* in njegove posledice

V skladu s 1. točko 5. člena ZGD-1 pridobijo družbe lastnost pravne osebe z vpisom v register. Trenutno je to *Poslovni register Slovenije*,² osrednja baza podatkov o vseh poslovnih subjektih s sedežem v Republiki Sloveniji, ki jo vodi Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve. V prvi točki 19. člena ZGD-1 je zapisano, da mora družba pri svojem poslovanju uporabljati firmo v obliki, v kakršni je vpisana v register. Teoretično bi torej ta člen lahko prevladal nad normo zapisovanja oznak brez presledkov, ki izhaja iz 27. in 72. člena, vendar naključni vpogled v *Poslovni register* kaže, da se skoraj dosledno pojavlja ravno tak zapis. Med več kot 300 pregledanimi vpisi so bile le tri oznake zapisane z vmesnimi presledki, in še te vse med družbami oz. podjetniki, ki imajo v imenu firme pridevnik *jezikovn-* (tudi tu je sicer prevladoval zapis brez presledkov).

Določilo, da mora družba pri poslovanju uporabljati firmo v obliki, ki je vpisana v register, pa ima še eno pomembno pravopisno posledico. Pristavčna vejica, ki bi se po analogiji z zadnjim zgledom v 301. členu SP 2001 (*Podjetju Mavrica, d. d., grozi stavka.*) morala pisati pred oznako družbe v imenu pravnega subjekta, se v praksi večinoma opušča.

1.2 Nepravni razlogi za odstopanja od pravopisne norme

Čeprav so pravni predpisi močan dejavnik pri uveljavljanju prakse, neskladne z obstoječo pravopisno normo, pa gotovo niso edini. Oznake gospodarskih družb, ki imajo pravopisni status

-
- ¹ *Firma* je v tem poglavju rabljena kot pravni izraz za ime, s katerim posluje gospodarska družba ali samostojni podjetnik.
 - ² Od 1. februarja 2008 dalje je del *Poslovnega registra* tudi nekdanji samostojni sodni register <e-uprava.gov.si>, 14. 9. 2011.

okrajšav, se od drugih okrajšav, denimo tistih, navedenih v 1025. členu SP 2001, pomembno razlikujejo. Ta člen določa, da so okrajšave samo pisne, v branem besedilu jih večinoma besedno razvezujemo; črkovalno branje naj bi bilo izjemno – kot primer je navedeno branje okrajšave *itd.* kot [itəðə]. Če je pri okrajšavah tipa *itd.* tako branje oziroma pojavljanje v govoru res izjemno in vezano na specifične okoliščine, pa je pri oznakah gospodarskih družb ravno obratno: njihovo pogosto črkovalno branje jih približuje kraticam. To pa ni edina podobnost s kraticami: oznake gospodarskih družb imajo – enako kot kratice – poimenovalno vlogo; poleg tega jih lahko (pogosteje v govorjenem kot pisnem jeziku) sklanjamo in štejemo: *d.o.o.-ji*, *d.d.-ji*, *s.p.-ji* (pri prenosu v pisni prenosnik se, sodeč po gradivu v korpusu FidaPLUS, pojavljata oba zapisa, pogostejši je zapis brez presledkov). Vse naštete lastnosti sodijo med definicijske lastnosti kratic (ne pa tudi okrajšav). Ker kratice po konvenciji zapisujemo brez presledkov med okrajšanimi prvinami, je na zapis oznak gospodarskih družb morda vplivala (delna) analogija.

Med individualnim imenom gospodarske družbe in njeno splošno oznako gre za odnos uvrščanja v določeno kategorijo, pojasnjevanja, ki bi moral biti v skladu z zgoraj omenjenim členom SP 2001 zaznamovan s pristavčno vejico. V rabi (pregledani vpisi v *Poslovnem registru*, gradivo v korpusu FidaPLUS) se vejica pojavlja le v manjšem delu primerov, kar napeljuje na domnevo, da jezikovni uporabniki oznako razumejo kot prvo samostalniške besedne zveze, katere skladenjski status in pomensko razmerje glede na drugo prvino v zvezi (tj. ime družbe) bi bilo treba šele raziskati in določiti.

2 Posredni vpliv pravne norme: začetnice pri imenih zdravil ter imenih avtomobilskih znamk, modelov in različic modelov

2.1 Trojnost imen zdravil

V zadnjem desetletju iz strokovne (farmacevtske, medicinske) javnosti v splošno javnost vedno bolj pronica védenje, da ima vsako zdravilo po tri imena. Prvo je generično ali nezaščiteno ime, ki je uradno ime osnovne dejavne učinkovine in ga podeli posebna terminološka komisija v državi, kjer je bila učinkovina odkrita; drugo je zaščiteno (tovarniško, prodajno) ime, ki ga izbere proizvajalec; tretje je kemično ime, ki označuje kemično zgradbo učinkovine v zdravilu. Tri imena protivirusnega zdravila za zdravljenje bolnikov z aidsom so npr. *zidovudin* (nezaščiteno, generično ime), *Retrovir* (zaščiteno ime), *3-azido-3-deoksitimidin* (kemično ime) (povzeto po *Družinski enciklopediji zdravil*).

Proizvajalci si prizadevajo za svoje izdelke najti ime, ki je lahko izgovorljivo, lahko prepoznavno in zlahka zapomnljivo. Sodeč po navedbah v članku *Kako zdravila dobijo imena?* (Delo, 21. 2. 2011), farmacevtske družbe v iskanje imen vložijo veliko denarja in za to poiščejo strokovno pomoč pri specializiranih agencijah. Razvoj imena stane približno milijon dolarjev in lahko traja več let, zato je razumljivo, da ga proizvajalci tudi pravno zaščitijo, s čimer dobi status (blagovne) znamke. V javnih besedilih, zlasti v oglasih, je táko ime pogosto označeno s

simbolom ® (angl. *registered*), ki sicer ni obvezen in ne zagotavlja nikakršnega dodatnega pravnega varstva, kaže pa na (pravni) status imena.

Pri nas je znamko (besedo, zvezo besed, slogan, logotip ali kombinacijo) mogoče zaščititi na Uradu Republike Slovenije za intelektualno lastnino, pravna podlaga za to pa je *Zakon o industrijski lastnini* (ZIL-1). V 51. členu (reprodukcije znamk v slovarjih) zakon določa:

»Če daje reprodukcija znamke v slovarju, enciklopediji ali podobnem delu vtis, da gre za generično ime blaga ali storitev, za katere je znak registriran, mora založnik dela na zahtevo imetnika znamke poskrbeti za to, da je najkasneje v naslednji izdaji publikacije pri reprodukciji znamke oznaka, da gre za znamko.«³

2.1.1 Kodifikacija v (področnih) priročnikih

Aktualna pravopisna pravila v 109. členu določajo, da imena zdravil in drugih farmacevtskih izdelkov pišemo z malo začetnico; 154. člen nato še posebej določa, da se z malo začetnico pišejo »(vrstna) imena zdravil: *aspirin, fenalgot, apavrin, pronison*«. Že omenjena *Družinska enciklopedija zdravil* (1996) navaja, da nezaščiteni imena pišemo z malo, zaščiteni pa z veliko začetnico; načelo je v priročniku upoštevano. *Pravopis medicinskih izrazov* (PMI 1997) v uvodu navaja, da so v njem zdravila »navedena z nezaščitenimi imeni (ki so prirejena po kemični sestavi in skrajšana ter mednarodno priznana)«. V priročniku najdemo med iztočnicami npr. *aspirin, piramidon, salvarsan*, vsa imena so pisana z malo začetnico, čeprav ne gre za nezaščiteni, temveč zaščiteni imena. *Slovenski medicinski slovar* (SMS 2002), ki je nasledil *Pravopis medicinskih izrazov*, v zvezi z zdravili v uvodu navaja le, da so »navedena z generičnimi imeni (ki so prirejena po kemični sestavi in skrajšana ter mednarodno priznana)«. V slovarskem gradivu je kljub temu mogoče najti tudi imena *Aspirin, Piramidon, Salvarsan* in *Viagra*, vsa so opredeljena kot zaščiteni imena (zadnje npr. kot 'zaščiteni ime za sildenafil') in zapisana z veliko začetnico – morda že pod vplivom ZIL-1, ki je stopil v veljavo leto pred izidom priročnika. V slovarskem delu SP 2001 je okoli 40 iztočnic z identifikacijo (splošno pomensko uvrstitvijo), ki vsebuje besedo zdravilo, npr. [zdravilo], [protibolečinsko zdravilo], [zdravilo zoper moško spolno nemoč]. Med iztočnicami so večinoma zaščiteni imena zdravil (npr. *apavrin* < *Apaurin, persen, viagra*), poleg teh vsaj eno generično ime (*aminopirin*) in poimenovanja farmakoloških skupin (npr. *analgetik, antirevmatik*). Geslo *aspirin* te identifikacijske uvrstitve nima, ima pa zgleda rabe: *jemati ~ proti glavobolu; vzeti dva ~a* (sledi nezaznamovana ustreznica *dve tableti aspirina*), iz katerih ni razvidno, ali je ime zdravila res rabljeno vrstno ali ne.

Na neskladje med pravopisno normo ter prakso zapisovanja imen zdravil in drugih farmacevtskih izdelkov je opozarjala že M. Bešter (1994). V prispevku navaja razloge za pisanje z veliko začetnico (zlasti trojnost imen pri zdravilih) in poziva k upoštevanju pravil, ki veljajo

3 V Dobrovoljc (2009) je opisan primer, ko je lastnik znamke *Teflon*® dosegel, da je družba DZS kot založnik SSKJ iz slovarja začasno črtala gesli *teflon* in *teflonski*, pisani z malo začetnico.

za strokovno rabo, tudi v nestrokovni rabi.⁴ V novejšem času na problematiko opozarja H. Dobrovoljc (2009), ki povzema stanje v tujejezičnih (zlasti slovanskih) normativnih priročnikih, kjer so po letu 2003 večinoma že uveljavljali zakonsko določen način označevanja imen znamk. Izpostavlja tudi primer iz *Velikega splošnega leksikona*, v katerem so imena znamk navedena kot zaščitene znamke, pri generičnih (občnoimenskih) poimenovanjih pa je naka-zan izvor iz lastnega imena: *aspirin – acetilsalicilna kislina, Aspirin®* (Dobrovoljc 2009: 14).

Brez resne analize besedil je težko presojati, katera imena zdravil trenutno opravljajo vlogo vrstnih občnoimenskih poimenovanj (in kako je z metonimično rabo, ki jo omenja M. Bešter, gl. 3. opombo). Poleg tega laični pisci (in bralci) brez preverjanja navadno ne vemo, kdaj gre za zaščiteno in kdaj za generično ime, aktualna pravopisna norma pa dilemo priročno odpravi (celo v zgoraj omenjenem članku o nastanku imen zdravil so vsa imena zaščitene zdravil, tj. imena znamk, pisana z malo začetnico). Vendar pa pravopisni predpis dejansko ni skladen niti s celotno pisno prakso, niti s sodobnimi strokovnimi priročniki, niti z veljavnimi pravnimi predpisi.

2.2 Imena avtomobilskih znamk, modelov in različic modelov

Podoben problem se odpira pri imenih znamk in modelov avtomobilov. Tudi tu je treba ločiti vsaj trije: ime lastnika avtomobilske znamke (podjetje), ime avtomobilske znamke in ime posameznega modela. Vsa tri imena imajo pravni status znamke. Čeprav ime podjetja in avtomobilska znamka navadno sovpadata (npr. *Fiat, Ford, Volvo*), pa to ni nujno: npr. avtomobilska znamka *Opel* je v lasti podjetja General Motors, znamka *Škoda* je v lasti podjetja Volkswagen AG ipd. Ime avtomobilskega modela je v splošnem sestavljeno iz imena avtomobilske znamke in specifičnega poimenovanja modela, npr. *Opel Zafira, Dacia Logan, Volvo V70*; imena modelov se lahko pojavljajo tudi samostojno. Posamezne različice modelov imajo dodane še razlikovalne imenovalne prilastke, npr. *Opel Meriva 1.8 Cosmo, Suzuki Vitara V6, Peugeot 308 Premium 1.6 VTi*.

V aktualnih pravopisnih pravilih je zapis (imen) avtomobilov eksplicitno omenjen v več členih, nekateri členi ga določajo posredno (povzeti so le njihovi za prispevek relevantni deli): čl. 38 določa, da lastna imena lahko postanejo občna: *ford* (avto); čl. 77 določa, da stvarna imena med drugim zaznamujejo industrijske znamke; čl. 107 določa, da so stvarna imena imenovalni prilastki k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk; kadar se ta imena ne uporabljajo kot imenovalni prilastki, po 147. členu prehajajo med vrstna poimenovanja industrijskih izdelkov: *Vozim se s fordom*.

V slovarskem delu najdemo med iztočnicami z veliko začetnico zapisanih nekaj imen proizvajalcev, npr. *Cimos* [tovarna avtomobilov], *Fiat* [italijanska tovarna avtomobilov]. Imena

.....

4 Pisanje sicer zaščitene imen z malo začetnico (in podomačeno) se zdi avtorici upravičeno samo, kadar gre za prehod lastnega imena v občno (npr. *aspirin* kot vrstno poimenovanje za tablete proti bolečinam), pa tudi kadar ime zdravila rabimo metonimično (kot zgled navaja *Danes sem vzela že tri persene/leksavrine*).

avtomobilskih znamk, ki so slovarske iztočnice, so zapisana z malo začetnico: *honda*, *mazda*, *porsche*, *toyota*; nekaj je podomačenih zapisov: *bujk*, *beemve*, *folksvagen*. V slovar je uvrščenih tudi nekaj imen modelov: *clio*, *golf*, *sierra*, od tega dve podomačeni: *jugo*, *kadet*. Pri nepodomačenih zapisih iz konteksta ni razvidno, ali gre za lastno- ali občnoimensko rabo; vsem iztočnicam v pomenskem delu gesla sledi le identifikacija [avtomobil].

2.2.1 Med individualnim in generičnim

Pri presoji, ali gre v konkretnem besedilu za poimenovanje individualnega ali generičnega, je treba vsakokrat določiti pomenske razsežnosti posameznega imena oziroma poimenovanja. Imena znamk avtomobilov imajo gotovo lahko tudi generični pomen, npr.: *Slovenska miss bo vozila suzukija*.⁵ Enako velja za imena znamk, kadar kontekst implicira pomen 'model v vseh različicah' ali pa 'več različic istega modela':

Proizvedli 1.000.000-to opel zafiro; [...] zato imata nova megana preglednejšo kombinacijo analognih in digitalnih merilnikov.

O tem piše tudi H. Dobrovoljc (2009: 6), ki navaja, da ko denotat lastnega imena postane serija, skupina izdelkov, predmetov ali objektov, s pogosto in dolgotrajno rabo imena znamke »dosežemo, da že samo ime, torej imenovalni prilastek, v zavesti uporabnika vsebuje tudi pomen jedrnega dela besedne zveze (*Word* = 'urejevalnik besedil', *Hyundai* = 'osebni avtomobil')«. S spremembo skladijskega položaja se zgodi tudi prilagoditev na oblikoslovni ravni (prej nepregibni prilastek postane pregibna beseda oziroma zveza), ki ji pogosto (ne pa dosledno, kot ugotavlja avtorica na podlagi gradiva iz besedilnih korpusov) sledi tudi zapis z malo začetnico kot prilagoditev na izrazni ravnini.

Vprašljivo pa je zapisovanje različice modela z malo začetnico, saj tovrstna imena v nobenem primeru ne nastopajo kot zgolj najmanjši skupni imenovalec. Za razliko od imen avtomobilskih znamk in modelov dosledno vzpostavljajo nanašalno razmerje le z enim denotatom, so torej vedno le poimenovanja individualnega, posebnega, npr.: *Peljali smo se s C3 Exclusive VTi 95 Airdream* [...].

Pravopisno pravilo o prehodu med vrstna poimenovanja, kadar ime ni več v vlogi imenovalnega prilastka, vnaša v prakso veliko negotovosti. Nekateri pisci (in uredništva) ga upoštevajo dosledno in predvsem dobesedno: velike začetnice zapisujejo le, kadar je ime znamke oz. modela v skladijski vlogi imenovalnega prilastka, npr.: *Petvratni model Cruze je prispel v Chevroletove prodajne salone*. Kadar je jedro prvotne zveze zaradi njegove samoumevnosti, pogojene s kontekstom sporočanja, in zaradi upoštevanja načel besedilnosti izpuščeno (ga je pa mogoče inferirati), pa imena zapisujejo z malo začetnico (zglede iz istega besedila kot prejšnji): *O brezskrbnosti uporabe cruze prepričuje z garancijo, ki velja tri leta* [...]. Drugi pisci

5 Ta in naslednji zgledi so s spletnih portalov Avtoin in Avtovizije <www.avtoin.com>, <www.avtovizije.com>, 12. 9. 2011.

dosledno zapisujejo velike začetnice (v Dobrovoljc 2009: 12 je takšna praksa prepoznana kot eden od štirih načinov pojavljanja imen znamk v sodobni jezikovni rabi), pogosto pa je tudi popolnoma stihijsko zapisovanje, npr.: *Svobodna s fabio Free*.

Problematika rabe začetnic pri (prvotnih) imenih znamk z vpogledom v zgolj dve skupini izdelkov seveda ni izčrpana – za več zgledov in o možnem nadaljnjem razvoju, ko imena znamk v procesu apelativizacije dobijo predmetni pomen, gl. Dobrovoljc (2009: 6–9) – že na tako omejenem vzorcu pa se kažejo skupne točke in problemi, ki jih bo treba sistematično reševati ob reprezentativnem gradivu, upoštevajoč tudi obstoječo pravno normo.⁶

3 Norma kot načelo delovanja: (ne)pravopisni avtomatizmi v urejevalniku besedil

Microsoft Word

Razen formaliziranih in kodificiranih norm usmerjajo človekovo delovanje in ravnanje tudi implicitne norme, ki so posledica normiranja kot 'urejanja po (enotnih) pravilih, enotnega določanja' (prirejeno po pomenu glagola *normirati* v VST; gl. zgoraj). Primer takih urejenih množic so avtomatizmi v urejevalniku besedil Microsoft Word, ki so namenjeni poenostavljanju ponavljajočih se postopkov, z izvajanjem katerih bi uporabnik sicer izgubil veliko časa. Avtomatizme je mogoče izključiti oziroma ponastaviti; z vidika tu obravnavane tematike so problematični le tisti, pri katerih brez sprotnih korekcij prihaja do razhajanja s pravili aktualnega pravopisa.

Urejevalnik nestični vezaj samodejno pretvarja v pomišljaj, vezaj pa ostaja vezaj le, če je pisan brez presledkov. Pri rabi nestičnega vezaja v dvojnih zemljepisnih oz. upravnih imenih (npr. *Log - Dragomer*) mora uporabnik tako pomišljaj spet nadomestiti z vezajem ali pa ime zapisati stično, presledke pa vnesti kasneje. Podobno je z neskladenjsko rabljenim pomišljajem (npr. *str. 15–30*), kjer mora biti uporabnik še bolj večč dela z urejevalnikom, saj mora znak pomišljaj na zaslon priklicati bodisi s kombinacijo tipk *control* in *minus* na numeričnem delu tipkovnice (ali z vnaprej določeno bližnjico) bodisi z nestičnim zapisom in naknadnim izbrisom presledkov, ko urejevalnik nestični vezaj že pretvori v pomišljaj.

Oboje zahteva uporabnika, ki se problematike zaveda, ki pozna pravopisna pravila zapisovanja obeh ločil v različnih vlogah in ki pravopisno normo tudi upošteva oz. udejanja. V nasprotnem primeru obveljajo norme (urejena pravila), kot jih ima vgrajene urejevalnik besedil. Podobno je s samodejnim označevanjem alinej. Pravopisna norma v 365. členu eksplicitno določa, da se nestično namesto odstavčne številke ali črke uporablja tudi t. i. odstavčni ali alinejni pomišljaj. Microsoft Word kot avtomatizem ponuja bodisi zapis z odstavčnimi številkami, črkami

.....

6 V perspektivi pa bi bil seveda še bolj dobrodošel nenehen dialog med strokami, saj bi sodelovanje jezikoslovcev pri oblikovanju pravnih aktov, ki posegajo na področje njihovega delovanja, nemara preprečilo primere, ko »morajo slovaropisci, ki sestavljajo slovarje z namenom objektivne predstavitve dejanske rabe, zaradi zakupljene pravice posameznika ali podjetja, da v jezikovno rabo posega, potvarjati dejansko jezikovno stanje« (Dobrovoljc 2009: 15).

ali simboli (pikami, kvadratki) bodisi zapis z vezaji; vedno z umikom v desno. Tudi v tem primeru lahko uporabnik vezaje – z nekaj vztrajnosti in doslednosti – nadomesti s pomišljaji (in levo poravnavo).

Bolj posreden je vpliv urejevalnika pri zavestni odločitvi nekaterih piscev, da denimo ločila tri pike (tudi znaka za odstotke, stopinje Celzija itd.) ne zapisujejo nestično, saj tako preprečijo, da bi bilo le ločilo (simbol) zapisano v naslednji vrstici in ločeno od dela besedila, kamor spada. SP 2001 tega sicer nikjer ne prepoveduje ali odsvetuje: v čl. 408 je denimo tropičje, ki zaključuje skladiščno enoto, sámo v začetku vrstice (za vejico mu sledi naslednja skladiščna enota). Lahko pa takšna praksa s pogostostjo in zaradi načela praktičnosti vseeno pomembno vpliva na oblikovanje rabe in posredno pravopisne norme.

Sklep

V prispevku obravnavanim problematikam je skupno, da na rabo, ki odstopa od kodificirane, prepoznavno vplivajo nejezikoslovne norme. Poleg teh na pojavljanje (nemalokrat že kar uveljavljanje) drugačne rabe vplivajo tudi drugi razlogi, ne glede na to pa predstavljajo bolj ali manj formalizirane in bolj ali manj razvidne norme dejavnik, ki ga sodobna jezikoslovna normativistika ne more prezreti. Najočitnejše med njimi so gotovo pravne norme oziroma pravila, ki eksplicitno ali pa posredno urejajo področja, ki jih ureja tudi pravopis (taki so zapis oznak gospodarskih družb, imen zdravil ter delno tudi imen avtomobilskih znamk in (različic) modelov). Vendar pa pri tem ne bi smeli prezreti tudi norm, ki obstajajo zgolj kot implicitno urejen nabor vodil, načel – zgled takih norm so v prispevku omenjeni avtomatizmi, ki jih omogoča urejevalnik besedil Microsoft Word. Ni pa to edini tovrstni zgled – kompleksen preplet norm se kaže npr. tudi pri zapisu praznikov in posebnih datumov, kjer pisanje z veliko začetnico ne pomeni nujno (ali pa sploh ne) nepoznavanja aktualnega pravopisnega pravila (gl. Verovnik 2004b) in bi prav tako potrebovalo temeljito raziskavo.

Literatura in viri

Avtoin = <<http://www.avtoin.com>>

Avtovizije = <<http://www.avtovizije.com>>

BEŠTER, Marja, 1994: Kako pisati imena zdravil: z veliko ali malo začetnico? *Jezik in slovnost* 39/7–8. 351–353.

C. P.: Kako zdravila dobijo imena? *Delo*, 21. 2. 2011. <<http://www.delo.si>, 11. 9. 2011>.

DOBROVOLJC, Helena, 2009: Pravopisna obravnava imen znamk industrijskih izdelkov ter posledice spreminjanja njihovih lastnoimenskih funkcij. *Jezik in slovnost* 54/6. 3–16.

Družinska enciklopedija zdravil, 1996. Britansko zdravniško združenje. Ljubljana: DZS.

FidaPLUS = <<http://www.fidaplus.net>>

MÜLLER, Jakob, 1982: Jezik kot vrednota ali jezik kot resničnost? *Naši razgledi* 31/10. 294–296.

Poslovni register Slovenije = <<http://www.ajpes.si/prs>>

- PMI 1997 = *Pravopis medicinskih izrazov* (ur. Miroslav Kališnik). Ljubljana: Medicinska fakulteta.
- Pravo (leksikon), 2003. (Ljubo Bavcon idr.) Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SMS 2002 = *Slovenski medicinski slovar* (ur. Miroslav Kališnik). Ljubljana: Medicinska fakulteta.
- °SSKJ 2000 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Toporišič, Jože, idr.) Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- °SP 2003 = *Slovenski pravopis*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino. *Kako do znamke. Osnove o blagovnih znamkah za mala in srednja podjetja*. <<http://www.uil-sipo.si>>
- VEROVNIK, Tina, 2003: Računalnik moj vsakdanji. Ali zakaj se še vedno potrebujemo. *Pravna praksa* 22/19. 43.
- –, 2004a: Norma knjižne slovenščine med kodifikacijo in jezikovno rabo v obdobju 1950–2001. *Družboslovne razprave* 20/46–47. 241–258.
- –, 2004b: Začetnice pri zapisovanju praznikov. *Pravna praksa* 23/42. 39.
- –, 2004c: Označbe gospodarskih družb. *Pravna praksa* 23/29. 39.
- –, 2005: Sodobni slovenski jezik med rabo, normo in kodifikacijo. Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec (ur.): *Uvod v novinarske študije*. 110–132. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- –, 2006: Raba kratice v imenu firme. *Pravna praksa* 25/10. 33.
- –, 2008: Zapis krajšav: med teorijo in prakso. *Pravna praksa* 27/15. 33.
- VSL 2006= *Veliki slovar tujk* (ur. Miloš Tavzes). Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ZGD-1 = *Zakon o gospodarskih družbah*. <zakonodaja.gov.si>
- ZIL-1 = *Zakon o industrijski lastnini*. <zakonodaja.gov.si>

PISANJE IMEN IZDELKOV IN ZNAMK

Helena Dobrovoljc

Uvod

V prispevku predstavljamo predlog za novo poimenovanje kategorije imen izdelkov in znamk, posebnosti, ki označujejo to skupino imen glede na druga stvarna lastna imena, dileme, povezane z nihanjem glede njihovega lastno- in občnoimenskega značaja ter pogled na obravnavo teh imen v pravopisnem priročniku.

1 Poimenovanje kategorije imen izdelkov in znamk

Imena izdelkov ter znamke so skupina stvarnih lastnih imen, ki nastanejo zlasti zaradi zakonitosti trga, ki zahteva, da se podobni in konkurenčni izdelki med seboj razlikujejo. Potrošniki oz. jezikovni uporabniki se vse pogosteje srečujejo z različnimi imeni trgovskega blaga – ne samo na prodajnih policah, temveč zlasti prek oglaševanja, v časopisju, na spletnih straneh, na obcestnih panojih in v brezplačnih reklamnih katalogih, ki jih dobijo kar na dom.

Glede na to, da z naraščanjem števila imen izdelkov postajajo ta vedno bolj zanimiva tudi za jezikoslovje, je smiselno poenotiti izrazni aparat, ki ga v tem kontekstu uporabljamo. Medtem ko se je za skupino stvarnih lastnih imen že začelo uveljavljati poimenovanje *hrematonimi* (Gložančev 2002: 111), za imena izdelkov in znamke nismo prevzeli mednarodnih poimenovanj,¹ temveč uporabljamo neenotno več različic terminoloških opisov. Aktualna pravopisna kodifikacija, tj. *Slovenski pravopis 2001*, na katero se najpogosteje sklicujemo, kategorijo imen izdelkov in znamk poimenuje »imenovalni prilastki k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk« (SP 2001: § 107), kar je manj ustrezno tako z vidika izbire izrazja kot tudi definicijske konsistentnosti v okviru stvarnih imen. V omenjeno skupino namreč

1 V evropskem jezikoslovju ločujejo vsaj med dvema skupinama, tj. med imeni izdelkov (češ. *pragmatonyma*, nem. *Wahrennamen*) in znamkami (češ. *ochranné známky*, nem. *Markennamen*, angl. *brand names*). O tem podrobneje Knappová 1992, Garančovská 2010, Van Langendonck 2007, Kofš 1996.

poleg imen uvrščamo tudi netehnične izdelke (npr. sladoled *Sladkosned*), poleg tega pa je izraz *trgovska znamka* preozek, saj ne zajame vseh pojmov, ki jih sodobna praksa izkazuje.²

Drugi razlog za preimenovanje kategorije ponuja SSKJ-jevska definicija znamke (»zaščitni grafični, črkovni znak za označevanje blaga, storitev«), ki opozarja na pleonastičnost zveze *ime znamke*.³ Celotno obravnavano skupino stvarnih imen bi bilo najbolje poimenovati kar **imena izdelkov in znamke**, kar potrjuje tudi uveljavljenost termina na področju trženja, marketinga in oglaševanja (Damjan 2004). Dodatni argument za predlagano preimenovanje ponuja unikatna in od ostalih kategorij izstopajoča skladišna definicija te skupine imen (»imenovalni prilastki k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk«). V posameznih odzivih na pravopisna pravila (prim. pri imenih zdravil Bešter 1993/94; pri imenih znamk Dobrovoljc 2009) je bilo namreč že ugotovljeno, da izpust skladišnega jedra besedne zveze vedno ne implicira izgube lastnoimenske funkcije oz. da se lastnoimenskost teh imen lahko ohranja tudi v neprilastkovnih skladišnih položajih (o čemer bo povedano več v nadaljevanju prispevka). Predlagano poimenovanje *imena izdelkov in znamke* pa namesto izpostavitve značilne skladišne vloge imena izhaja iz predmetnosti, ki jo imena poimenujejo, kakor je to že uveljavljeno pri drugih skupinah stvarnih imen (imena vozil, naslovi stvaritev ipd.).

2 Imena izdelkov in znamke ...

2.1 ... kot kategorija stvarnih lastnih imen

Ob spremembi poimenovanja kategorije smo se deloma dotaknili tudi **kategorizacije** stvarnih lastnih imen. Ta se v slovenskih pravopisih sicer stalno izpopolnjuje in od leta 2001 (SP 2001: § 77–109) vključuje tudi imena različnih stvaritev, izdelkov, medijev, športnih, kulturnih, verskih in delovnih organizacij oz. podjetij ter ustanov, meddržavnih in drugih povezav. Za ta nabor, ki ga je treba tudi zaradi tesne povezanosti z družbenimi dogajanja pogosteje posodabljati, so bile leta 2011 podane tudi posodobitve dikcije in zgledov v pravopisnih pravilih (Dobrovoljc, Jakop 2011: 75–76). V predlagano kategorijo *imena izdelkov in znamke* so bila ob tej spremembi priložena tudi *imena zdravil in farmacevtskih izdelkov*, ki so sicer v SP 2001 samostojna kategorija (§ 109, 154), zaenkrat pa so ostala osamosvojena še *imena vozil*. V perspektivi bi bilo smiselno po češkem zgledu⁴ razširjeno kategorijo imen izdelkov in znamk razdeliti vsaj na dve skupini, in sicer na (1) imena posameznih izdelkov – *unikatonimi* (letalo *Eda*) in (2) imena serijskih izdelkov – *pragmatonimi* (čevlji *Ciciban*; voda *Zala*; sadna rezina *Frutabela*).

2 Poznamo namreč različne tipe znamk, tj. blagovne (namenjene razlikovanju blaga nekega podjetja, npr. *Radenska*), storitvene (namenjene razlikovanju storitev nekega podjetja, npr. *Kompas*), kolektivne (namenjene razlikovanju storitev ali blaga podjetja ali združenja, npr. *SloVino*) in sloveče (znamke, ki so dobro znane in uživajo večjo stopnjo zaščitnosti ne glede na to, ali so registrirane ali ne, npr. *CocaCola*). Vir: *Kako do znamke? Osnove o blagovnih znamkah za mala in srednja podjetja*. Urad RS za intelektualno lastnino: <<http://www.wipo.int/sme>>.

3 Za prijazno opozorilo glede tega pa tudi za druga pojasnila glede pravne zaščite znamk se zahvaljujem gospodu dr. Bojanu Pretnarju.

4 O češki kategorizaciji več Šrámek (1999: 165) in Knappová (2003: 376–377).

2.2 ... kot posebnost med stvarnimi lastnimi imeni

Stvarna lastna imena veljajo za skupino, ki jo spremlja več definicijskih ugibanj kot druga lastna imena. Označujejo jo za nepopolno oz. za »deloma odprt imenski fond« (Gložančev 2002: 110), saj so med njimi tudi taka imena, ki so v nekaterih jezikih pojmovana kot lastna, v drugih pa kot občna imena.

V slovenskem pravopisju se je diskusija o stvarnih imenih prvič razvnela ob pripravah in izidu SP 1962. Sestavljavci so omahovali pri odločitvi, katera imena organizacij in »delovnih teles« pisati kot občna (*železarna Ravne*) in katera kot lastna (*Umetniška zadruga*), in se odločili za formalni način ločevanja, tj. prisotnost zemljepisnega imena (prim. Dobrovoljc 2004: 146–149). Danes nas o nedorečenosti in nejasnosti obveščajo pogoste zadrege jezikovnih uporabnikov, npr. *sveto/Sveto pismo*; *občina/Občina Škofja Loka* (prim. Bizjak Končar idr. 2011: 37–38), *osnovna šola/Osnovna šola Franceta Prešerna* (prim. Jezikovno svetovanje Inštituta za slovenski jezik na spletu⁵). Podobno je tudi z imeni praznikov (*božič/Božič*), posebnih datumov (*prvi/Prvi maj*), zgodovinskih dogodkov (*oktobrska/Oktobrska revolucija*) in nagrad (*kresnik/Kresnik*), ki so v SP 2001 uvrščena v kategorijo vrstnih poimenovanj. Nekatera imena pa pravopisna kategorizacija uvršča kar v obe skupini – med stvarna lastna imena in med vrstna poimenovanja (§ 107, 147). V to skupino imen dvoživk sodijo tudi imena izdelkov in znamke.

Posebnosti imen izdelkov in znamk glede na preostale kategorije stvarnih imen izhajajo predvsem iz izjemnosti nekaterih njihovih funkcij. Med najbolj inherentnimi funkcijami lastnih imen nasploh navajajo onomastiki **individualizacijsko** (ali istovetenjsko) in **identifikacijsko** (ali predstavitveno) funkcijo (Knappová 1995: 1570–71). Ta izhaja iz osnovne vloge lastnega imena, saj izraža individualnost oziroma posameznost nekega pojava, hkrati pa ima ime tudi diferenciacijsko funkcijo, saj se usmerja tudi na razlikovalno razmerje med sicer osamosvojenimi konkurenčnimi izdelki. Pri imenih izdelkov in znamkah lahko govorimo zlasti o močni identifikacijski, tj. predstavitveni komponenti, s katero ime zapolni določeno količino nejezikovnih informacij, pomembnih za uporabnika, saj ga obveščajo npr. o različnih okoliščinah izdelave: o proizvajalcu (pivo *Laško Zlatorog*, fasadni sistem *Jubizol*; zdravilo *Lekadol*), o potencialnih uporabnikih (obutev *Babystep*, kašica *Bebi*; kozmetika *Diva*; pasja hrana *Tačko*), o mestu izdelave oziroma geografskem poreklu (*Ptujski krof*; vino *Metliška črnina*; vino *Ljutomerčan*). Še pogosteje pa iz imena izdelka izvemo več o vrsti izdelka (zdravilo *Apisirup*, namaz *Eurokrem*, *Alpsko mleko*), o vsebovanih sestavinah (npr. kosmiči *Čokolešnik*, rezina *Frutabela*; pijača *Pelinkovec*), o lastnosti izdelka, npr. o obliki (kruh *Hlebček*; sladoled *Ježek*), barvi (silikonski kavčuk *Modrin*), velikosti oziroma kakovosti (testenine *Grande*, sladoled *Maxim*), o delovanju (bomboni *Šššum!*) in o načinu uporabe ali delovanja (magnetna tabla *Piši-briši*, šampon *Dan na dan*, belilo *Beli on*, prašek *Perion*).

5 Jezikovno svetovanje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, <<http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica#v>>.

Slika 1: Oglas za *Perion* v tedniku *Domovina* (15. 3. 1934, str. 12).

Predstavitveni učinek stopnjujejo tudi različni dodatki k imenom, tako da ta postajajo večbesedna, saj ob imenu pogosto že uveljavljenega imena ali znamke nastopajo črkovna ali številčna znamenja oziroma polnomen-ske besede, ki opozarjajo potrošnika na (njemu všečno) posebnost osnovnega izdelka, npr. *Cockta light*, *Donat Mg*, *Natura Sanat*, *Bio Plantella*, *Dan na dan fruity*, *Petrol Energy*; *Argeta junior*. Takih razlikovalnih dodatkov je lahko cela serija: npr. pivo *Laško Club*, *Laško Light*, *Laško Dark*, *Laško Malt*. Nespregljivo je tudi dejstvo, da so ti dodatki (*vital*, *junior*, *light*, *eko*, *bio*), kot tudi imena sama, neredko zapisani v tuji obliki (voda *Costella*, *Zala Harmony*), kar priča o mednarodni ambiciji teh imen, pa tudi dodatkov, četudi je njihov proizvajalec slovenski.

Onomastiki so ob imenih izdelkov opozorili tudi na asociativnost, zapomnljivost in pomen sprejemljivosti teh znamk pri ciljnih skupinah potrošnikov (Koš 1996: 1645–46). Pomembno je, da se zlahka vtisnejo v spomin, da niso predolga in zvenijo blagozvočno (*estetska* funkcija), kar pogosto dosežejo s pomočjo besednih iger pri imenih (pašteta *Argeta*, sladoled *Sladkosned*, žvečilka *Čunga Lunga*, bomboni *Fru Fru*) in spremljajočih oglasnih sporočilih (*Bučko z Lučko*, *Nori na Poli*), seveda ob upoštevanju, da imajo potrošnikom všečni izrazni načini večjo **vplivajnsko** funkcijo.

Predstavljeno mnogofunkcijskost imen izdelkov dopolnjujejo registrirana oz. zaščitena imena, ob katerih jezikoslovci omenjajo funkciji zaščitnosti in jamstva (Koš 1996: 1646); lastnik znamke in proizvajalec izdelka z registracijo imena ali znamke sporočata, da je izdelku mogoče zaupati, in tako še bolj vplivata na potrošnika.

3 Lastna imena ali občne besede?

Vprašanje, ali gre pri imenih izdelkov in znamkah za stvarno lastno ime ali občno besedo, je vznemirjalo jezikoslovce zlasti v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja (Gutknecht, Wehking 1985; Koš 1996). Kljub ugotovitvam, da je zaradi primarne individualizacijske in identifikacijske funkcije njihov lastnoimenski značaj upravičen, so nekateri nemški in ruski jezikoslovci, upoštevajoč rabo v značilnih občnoimenskih skladijskih položajih, vztrajali pri občnoimenski kategorizaciji teh imen (Voigt 1989; Garančovská 2010: 154). Drugi so zahtevali oblikovanje samostojne jezikoslovne kategorije, ki bo vključevala imena »dvoživke«, tj. imena z vrstnim ali lastnoimenskim značajem (Gutknecht, Wehking 1985; Van Langendonck 2007: *proprio-*

appellative lemmas). Tretji, tj. Čehi, Slovaki, Hrvati, ohranjajo tradicionalno kategorizacijo in imena izdelkov uvrščajo med stvarna lastna imena s posebnim razmerjem do občnoimenskih poimenovanj (Šrámek 1999; Knappova 2003).

Čeprav je odločitev, ali gre za lastna imena ali občne besede, za slovenistiko pomembna tako zaradi vpliva na zapis male oz. velike začetnice (*Coca-Cola* proti *kalodont*) kot tudi zaradi stopnje pisne podomačitve (*Gillette* > *žiletka* 'britvica'), v slovenskem jezikoslovju ne zasledimo razprav, ki bi se vprašanju občnoimenskosti imen izdelkov in znamk posvečale v taki meri kot drugje v Evropi. Brez jezikoslovnega odgovora so ostali tudi pravniki (npr. Puharič 2003), ki so opozarjali, da obravnava nekaterih besed, ki so se pojavile v jeziku kot imena izdelkov oziroma znamke, v *Slovar slovenskega knjižnega jezika* pa so vključene kot občne besede, ne ustreza veljavnim pravnim normam oz. je v nasprotju z *Zakonom o industrijski lastnini* (dalje ZIL-1).

Dvojna narava imen izdelkov in znamk je bila prvič izrecno izpostavljena v pravilih slovenskega pravopisa leta 1991 (in enako v vseh nadaljnjih izdajah pravil do najnovejših), v katerih je bilo razlikovanje med obema pojavnima oblikama utemeljeno skladijsko, saj je bilo predstavljeno, da se lahko pojavljajo v značilno lastnoimenskih skladijskih položajih kot imenovalni prilastki (*cigarette Filter 57, otroška soba Boštjan, pisalni stroj Olivetti, gramofon Melodija, zobna krema Kalodont*«; SP 2001: § 107), v neprilastkovnih skladijskih položajih pa lastnoimenski značaj izgubijo (SP 2001: § 147), npr.: *Pišem z olivetijem* (s pisalnim strojem Olivetti). – *Fotografiram s kodakom.* – *Vozim se s fordrom.* – *Zobe si umivam s kalodontom.* – *Komarje uničujem s pipsom*[.]

Redki odzivi na to pravilo so bili povezani z ugotovitvijo, da se lahko lastnoimenski status imena izdelka ali znamke ohranja tudi v položajih, ki sicer niso značilni za lastna imena, oz. da izpust skladijskega jedra besedne zveze vedno ne implicira izgube lastnoimenske funkcije (Bešter 1993/94; Dobrovoljc 2009). Tako Bešter (1993/94) poudarja, da »izdelovalci zdravil kot zdravniki, lekarnarji in deloma uporabniki pišejo imena zdravil z veliko začetnico«, in v svojem prispevku podaja sklep, da se »z veliko začetnico [...] piše (lastno) ime farmacevtske znamke kot lastno ime vsake druge industrijske znamke; ime je skoraj v vseh primerih registrirano oz. zaščiteno« (Bešter 1993/94: 351–352), in to ne glede na skladijsko stavo v besedni zvezi:

»Pravilo velja tako takrat, kadar nastopa ime farmacevtske znamke kot imenovalni prilastek k vrstnemu imenu, kot tudi takrat, kadar stoji lastno ime povsem samostojno (npr. tablete *Apaurin* ali samo *Apaurin*, tako še *Aspirin*, *Lexaurin*, *Bactrim*, *Voltaren*).«

Slika 2: Oglas za zdravilo *Aspirin* v reviji *Žena in dom* (junij 1941, str. 231).

Druga razprava, ki potrjuje ugotovitve prve, predstavlja tristopenjski model preoblikovanja znamke v občno besedo in opozarja na štiri položaje rabe obravnavanih imen (Dobrovoljc 2009: 12). Z naslonitvijo na to kategorizacijo lahko odgovorimo tudi na vprašanje, v katerih položajih je zapis začetnice ustaljen in v katerih ne.

(1) Zapis z veliko začetnico: lastna imena

Gre za imena izdelkov in znamke, ki nastopajo kot nesklonljivi imenovalni prilastki ob občnoimenskem jedru. Pišemo jih z **veliko začetnico**, pri čemer sta raba in norma v skladu z aktualno pravopisno kodifikacijo v § 107.

Prodajni rezultati sokov Fruc so preseгли vsa pričakovanja.

Podravka je kupila program žitnih kosmičev Čoko in Čokolešnik.

Podjetje Kolinska je lastnik blagovne znamke za priljubljeno pijačo Cockta.

(2) Zapis z malo ali veliko začetnico: imena »dvoživke«

Imena, ki jih uporabljamo pogosto in v daljšem časovnem obdobju, pogosto izgubijo občnoimensko spremljevalno jedro, saj ime v zavesti uporabnika vsebuje tudi že pomen nela-stnoimenskega dela besedne zveze (*Fruc* = 'sadni sok', *Čokolešnik* = 'žitni kosmiči s čokolado', *Cockta* = 'brezalkoholna gazirana pijača'). Sprememba tipičnega skladijskega položaja imena, torej sprememba imenovalniškega prilastka v pregibno besedo, pa ne vpliva na status lastnega imena, saj to še vedno ohranja značilne (zgoraj opisane) lastnoimenske funkcije:

Jernejeva mama je v trgovini kupila: veliko škatlo Čokolešnika, 2 steklenici soka in časopis

Letos je slovenski proizvajalec poslal na trg Cockto z okusom rdeče pomaranče

Vsi Fruci so brez konzervansov in vsebujejo manj sladkorja

V tem položaju nekatera imena začnemo sčasoma zapisovati tudi z malo začetnico in jih pogosto (če razmerje glas – črka ni prekrivno) pisno prilagodimo slovenščini:

Od vas je odvisno, kje boste kupovali čokolešnik in salamo.

... med pijačami pa [prodamo največ] fruca, ki stane od 0,5 od 0,55 evra.

Sedela je za mizo, pila kokto in vneto tipkala po prenosnem računalniku. // Obiskovalci so žejo lahko pogasili z brezplačno cockto in pivom.

Vprašnji, ki ju ta zapis **bodisi z malo bodisi z veliko začetnico** odpira, se torej glasi: kdaj postane ime izdelka občna beseda in ali se to zgodi tudi na pomenski ravni oz. na ravni denotata? Jezikoslovci, ki so se z vprašanji lastnoimenskosti ukvarjali primerjalno in na različnih ravneh, ob tovrstnih zgledih opozarjajo na neprototipičnost te skupine lastnih imen. Gre za imena, pri katerih se po Van Langendoncku (2007: 87) ne uresničujejo vsi kriteriji lastnoimenskosti, tj. na ravni psihosocialnih okoliščin rabe pragmatični, na ravni denotata pomenski in na ravni stavčne zgradbe skladijski, zato se pogosto uresničujejo kot občne besede. Van Langendonck jih imenuje skupina »dvoživke«, ki jih lahko razumemo bodisi kot imena izdelkov oz. znamke (*Čokolešnik*, *Fruc*, *Cockta*) bodisi kot označitve posameznih primerkov

določene serije izdelkov (čokolešnik, *fruc*, *kokta*).⁶ Upoštevanje večdenotativnosti je pri določanju zapisa teh jezikovnih enot neobhodno potrebno, kar ponazarja Van Langendonck (2007: 236–237) z zgledi različnih denotativ lastnega imena *Ford*:

- ▷ osebno ime; nanaša se na **ime ustanovitelja/proizvajalca**: *Ford founded a car industry // Ford je ustanovil avtomobilsko proizvodnjo*;
- ▷ z metonimijo nastalo stvarno ime; nanaša se na **ime podjetja**: *Ford is a car company // Ford je avtomobilsko podjetje*;
- ▷ z metonimijo nastalo stvarno ime (*znamka podjetja Ford*); nanaša se na **ime znamke**: *Ford is a familiar brand // Ford je znana znamka*;
- ▷ z metonimijo nastalo stvarno ime (*izdelek znamke Ford*); nanaša se na **ime izdelka**: *Ford is a good product // Ford je dober izdelek*;
- ▷ beseda se nanaša na **primerek serijskega izdelka**: *Jane bought a Ford yesterday // Jane je včeraj kupila Forda/forda*.

Tako v povedi *Voznik fordal/Forda se je hotel izogniti trčenju, zavel je v levo in zadel zadnji del volkswagna/Volkswagna* lahko razumemo besedo *Ford* kot ime izdelka ali pa izraz, s katerim poimenujemo en sam primerek iz serije izdelkov, predmetov ali objektov.⁷

(3) Zapis z malo začetnico: poobčnoimenjene besede

Nekatera lastna imena se po določenem času poobčnoimenijo (apelativizirajo), dobijo predmetni pomen, tj. denotativ postane občno ime. Z apelativizacijo lastno ime torej izgubi značilno identifikacijsko oz. individualizacijsko funkcijo, kar vpliva na zapis z *malo začetnico*. Poobčnoimenjenje se izvede le pri imenih, ki so bila v daljšem časovnem obdobju pogosteje rabljena in pogosto monopolna. Dober primer tega je na primer generično poimenovanje *superga*, ki je nastalo s poobčnoimenjenjem znamke *Superga* (italijanska znamka, registrirana leta 1913) in ki ga danes uporabljamo v pomenu 'športni copat':

Ročno izdelane superge znamke Nike v proizvodnji stanejo pet dolarjev, v trgovini na Manhattnu pa celih 350 dolarjev.

Tudi ime stare avstrijske zobne paste *Kalodont* je v večini južnoslovanskih jezikov postalo sinonim za zobno pasto oz. kremo nasploh:

Nitkanje zob, temeljito čiščenje po vsaki jedi s kalodontom brez fluora, kakšen naraven kalodont ... to je moj nasvet.

-
- 6 Pri tem naj opozorimo, da v posebno skupino, gl. (3), uvrščamo tista apelativizirana lastna imena, ki so generična, to pomeni, da so označevalci ne le primerkov neke znamke, temveč označujejo vse podobne izdelke tudi drugih znamk, npr. *kalodont*.
- 7 Pogosto gre za imena tehničnih izdelkov in vozil, ki jih razlagamo v pomenu 'primer vozila znamke X' oziroma 'primer vozila znamke Ford', kjer zadrege povečuje tudi pogostnost zapisov z veliko začetnico, zlasti v zgledih, kjer je uporabljeno t. i. »polno ime« (npr. ime znamke in vrsta modela): *Italijan, ki je ta konec tedna v Valenciji na dirki Moto GP, je potrdil da se bo rallya Wales udeležil s Fordom Focusom WR.*

Primer poobčnoimenjenja slovenskega imena je znamka *Pips*, s katero označujejo insekticidne izdelke. Izdelek se je na slovenskem tržišču uporabljal več desetletij, pogosto kot edini izdelek te vrste, zato se je beseda *pips* med ljudmi uveljavila kot simbol za insekticide, hkrati pa se je pomensko razširila in uveljavila ne le za vse vrste protimrčesnih kemičnih sredstev, ampak tudi za posodo pod tlakom, s pomočjo katere razpršimo tekočino, npr.:

Občinski redar sme uporabljati fizično silo, plinski razpršilec, pips, o katerem smo danes že veliko govorili ...

V nadaljnji stopnji razvoja je iz samostalnika *pips* nastal tudi glagol *popipsati*, v pomenu 'razpršiti':

Zjutraj, preden si daš zobe v usta, si popipsaj boleče dlesni.

3.1 Iz teorije v pravopisno prakso

Kot kažejo zlasti primeri, predstavljeni zgoraj pod točko 2, je težko podati nedvoumna pravila za ločevanje med obema izraznima načinoma. O tem, ali uporabniki ob zapisu *kokta*, *fruc* in *čokolešnik* mislijo na točno določene izdelke oz. izdelke določene znamke ali na vrsto pijače, hrane ali zdravila, ni narejenih raziskav. Pregled besedilnega korpusa Gigafida, ki omogoča pregled rabe v različnih tipih besedil, nam priča o precej arbitrarni razporeditvi posameznih zapisovalnih možnosti in neodvisnosti od besedila,⁸ v katerem se pojavlja:

	<i>Cockta</i>	<i>cockta</i>	<i>Kokta</i>	<i>kokta</i>
Časopisi	711	64	3	43
Revije	56	9	1	18
Stvarna besedila	1	-	1	2
Internet	150	70	-	-

Preglednica 1: Variante zapisa imena *Cockta* v odvisnosti od vrste besedila.

Če pustimo ob strani povsem neustrezne zapise tipa *Ljubljanska Kolinska je včeraj postala lastnica blagovnih znamk cockta, jupi in fresh iz programa brezalkoholnih pijač podjetja Slovenijavino in Tudi nova Kokta light ohranja originalni okus, v izvirni zeliščni formula pa je malce bolj poudarjen okus limone*, je zanimiva zlasti odsotnost rabe teh imen v leposlovju ter »naklonjenost«⁸ izvirnemu zapisu, in to tudi v spletnih besedilih. Pri besedi *čokolešnik* se uporabniki nagibajo k zapisu z malo začetnico.

	<i>Čokolešnik</i>	<i>čokolešnik</i>
Časopisi	56	67
Revije	19	36
Stvarna besedila	-	2
Internet	-	1

Preglednica 2: Variante zapisa imena *Čokolešnik* v odvisnosti od vrste besedila.

⁸ V kategorijo »stvarnih besedil«⁸ so uvrstili »knjižna besedila z nefikcijsko vsebino« (Logar Berginc, Šuster 2009: 63).

Če bi hoteli pojasniti razloge za pisanje imen z malo začetnico z uporabnikovo odločitvijo, da v »poljudni« rabi piše tudi imena izdelkov z malo začetnico, kar pravopisna pravila v nekaterih poglavjih tudi dejansko določajo (npr. v SP 2001 pri imenih meddržavnih zvez, § 148), je za uporabnika pri tem problematično tudi pojmovanje »poljudnosti«, saj – kljub temu da je v jezikoslovju pojem *poljudne rabe besede* definiran⁹ – ne vemo natančno, v katerih besedilih je mogoče uporabljati ta imena »poljudno«. Če npr. upoštevamo, da je poljudna raba povezana s funkcijo posameznih besedil in se nanaša najpogosteje na fiksijska ali razvedrilna besedila, pa ostajajo pod vprašajem raznolika besedila v časnikih ali revijah, na primer časopisni oglasi, javne objave podjetij ipd., zlasti pa različna besedila na spletu.

Zanesljiveje se zdi zato opreti na izsledke že omenjenih jezikoslovcev, ki imena izdelkov in znamke uvrščajo med dvoživke, tj. besede, ki so bodisi imena izdelkov ali znamke bodisi označitve posameznih primerkov določene znamke, pogojno pa tudi označevalci vrste, a se tudi ločijo od »pravih« generičnih besed. Konkretno to pomeni, da s pravopisnega vidika ločimo z veliko pisane samostalnike, ki pomenijo znamke (*Kolinska je prodala Čokolešnik*), samostalnike, ki lahko označujejo posamezni izdelek, in jih pišemo z malo ali veliko začetnico (*Zelo si želijo mleka in veliko čokolešnika, srednji fant bi pojedel čokolade, kolikor bi je imel*), in pa z malo začetnico pisane poobčnoimenjene samostalnike, ki označujejo vrsto (*Dobri ljudje so jih založili s čokolado, bonboni in drugimi sladkarijami, čokolešniki, pudingi in sokovi*), v našem primeru katere koli žitne kosmiče s čokolado.

Pri formuliranju pravopisnih pravil v prihodnje bi bilo treba jezikovnega uporabnika seznaniti z različnimi položaji, v katerih lahko nastopa stvarno lastno ime v vseh svojih pojavnih različicah, in pojasniti okoliščine njegove rabe. Zgledi, uporabljeni za ponazoritev aktualnih pravil (SP 2001: § 107, 147), so namreč precej raznorodni, saj so med njimi tako različni tipi prekategoriziranih imen in znamk, pa tudi njihove generične različice.¹⁰ Gre npr. za imena, ki so navadno uporabljena ob občnoimenskem jedru kot imenovalni prilastki, saj so namenjena izključno razlikovanju posameznih modelov izdelka (*otročka soba Boštjan*). Drugi tip predstavljajo tipična poobčnoimenjena imena, npr. *pips* v pomenu 'insekticid' in *kalodont* v pomenu 'zobna pasta', ki jih pišemo z malo začetnico, saj besedilni konteksti izkazujejo, da gre za »prava« občna imena. Vendar pa njihova uvrstitev med občna imena ne pomeni, da v jeziku ne obstaja tudi njihova homonimna različica, pisana z veliko začetnico, ki označuje ime izdelka oz. znamko (*Krka pod blagovno znamko Pips že več kot 30 let ponuja zanesljive zaveznike v boju proti mrčesu*).

9 Npr. SSKJ: »raba besede pri velikem številu ljudi, ki ni v skladu s strokovnim poimenovanjem«; Toporišič v *Enciklopediji slovenskega jezika* (1992: 189): »beseda, ki se rabi namesto kakega strokovnega izraza ne glede na razmerja posameznih besed v njej«, npr. baterija = 'ročna svetilka'.

10 Žal v slovenščini nimamo narejenih raziskav glede različnosti slovničnega vedenja in pogostnosti ter okoliščin poobčnoimenjenja v odvisnosti od pripadnosti posameznemu tipu imena (kot npr. nekateri drugi jeziki, prim. Van de Velde in Ambouroue (2011: 36)).

Slika 3: Oglas za Kalodont
<<http://www.reklameschilder.com>>.

V tretji tip imen, ki jih predstavljajo aktualna pravopisna pravila, uvrščamo imena, ki so bodisi lastna bodisi občna, ter večdenotativna imena (*pisalni stroj* (podjetja, znamke) *Olivetti*; *gramofon* (podjetja, znamke) *Melodija*; *fotoaparati* (podjetja, znamke) *Kodak*). Uporabnik pravopisnih pravil bi moral biti na razlike med posameznimi tipi imen izdelkov opozorjen, saj le tako lahko razume spreminjanje njihove formalne podobe.

Diferenciacija v okviru posameznih kategorij imen bi se lahko izkazala kot ustrezna tudi za prikaz imen drugih kategorij, saj je med stvarnimi lastnimi imeni precej omahovanj pri umeščanju posameznih kategorij v sistem (npr. imena nagrad, zgodovinskih dogodkov, praznikov, imen ustanov in njihovih zgradb, bolezni ipd.). Za pravopisje je v perspektivi pomembno, da so v pravilih predstavljena težavnejša oz. pogosto rabljena imena (*družinski/Družinski zakonik*; *ljubljska filozofska/Filozofska fakulteta*) besedilno in s pomensko razlago nosilcev v konkretnih primerih.

4 Pravopisna pravila in pravne norme

Prikazani način »življenja« imen, ki jih pravno uvrščamo v industrijsko lastnino in kot tako tudi zakonsko varujemo, je v jeziku realnost, ki jo skušamo ob ugotavljanju jezikovne rabe in jezikovne norme verodostojno prikazati tudi v normativnih priročnikih. Dejstvo, da se posamezna imena v rabi začnejo pojavljati v obliki, ki se razlikuje od izhodiščne, je povezano z naravnim spreminjanjem funkcije prvotnega imena, hkrati pa je v nasprotju z interesi lastnikov imen izdelkov in znamk, ki želijo ohraniti njihovo nespremenljivost, kar jim je omogočil tudi ZIL-1, ki v svojem 51. členu glede reprodukcije znamk v slovarjih predpisuje naslednje:

Če daje reprodukcija znamke v slovarju, enciklopediji ali podobnem delu vtis, da gre za generično ime blaga ali storitev, za katere je znak registriran, mora založnik dela na zahtevo imetnika znamke poskrbeti za to, da je najkasneje v naslednji izdaji publikacije pri reprodukciji znamke oznaka, da gre za znamko.

Generična raba je za lastnika znamke nelegalna in ZIL-1 lastnike obvezuje, da se na prikaz podatkov v jezikoslovnih priročnikih odzovejo, četudi je ta usklajen z dejansko jezikovno rabo (prim. problem *Teflona*; Dobrovoljc 2009).

Medtem ko so v slovarskih priročnikih – zgledujoč se tudi pri tujem slovaropisju – že naši načine, kako zadovoljiti zahteve lastnikov znamk, saj so ti pogosto zadovoljni že s podatkom o izvoru besede, pa za prikaz v pravopisnih pravilih še nismo našli ustreznega dogovora. Pri pravopisu gre namreč za sistem urejevalnih pravil, tj. za kodifikacijski priročnik, ki jezikovno rabo opisuje, umešča opisano v sistem in v skladu z ugotovljenim v konsenzu s stroko dogovorno

»predpiše« najustreznejši izrazni način. Neustrezna raba pri tem ni sankcionirana, temveč jezikoslovci že od nekdaj računajo na »prostovoljno (samo)disciplino govorcev jezika« (Dobrovoljc, Jakop 2011: 12). V večini slovanskih jezikov ima pravopisni priročnik podobno vlogo kot na Slovenskem in njihova pravila uporabnikom izrecno sporočajo, da so »zaščiteni imena« (Babič, Finka, Mogaš (1996: 16)) ali »imena izdelkov« (PČP 1993: 47–48) ter »znamk serijskih izdelkov« (PSP 1998: 63) stvarna imena, ki jih je treba pisati z veliko začetnico. Ker je značaj pravopisnih pravil tak, da uporabnikom predstavljajo priporočljive in dopuščene izrazne možnosti, avtorji tujih pravopisov ob tem praviloma omenjajo tudi apelativizacijo in pa vmesno izrazno možnost (tj. fonetiziran zapis z malo začetnico, npr. *Gillette* > *žilet*), ki se pojavlja pri neuradnem izražanju.

Ob posodobitvi slovenskih pravopisnih pravil bi bilo torej treba predvideti prikaz vseh izraznih možnosti, zlati zato, ker tako verodostojno prikazujemo dejanski pomenski obseg teh leksemov, kakor so razvidni kasneje iz slovarske konkretizacije pravil. Le tako je mogoče uporabnike pravopisnih pravil poučiti o vseh razsežnostih rabe določenega imena in njegovih različic v besedilih, hkrati pa se izogniti neprijetnim posledicam neseznanjenosti s to problematiko (slika 4).

REPUBLIKA SLOVENIJA

STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE

Datum: 29. februar 2008

Sporočilo za javnost

Opravičilo podjetju Ljubljanske mlekarne, d. d. in pojasnilo k objavi podatkov o rasti cen trajnega mleka v januarju 2008

Statistični urad RS je na svoji redni novinarski konferenci dne 7. 2. 2008 ob objavi podatkov o januarski inflaciji uporabil med drugim tudi besedno zvezo »alpsko mleko« (v mislih pa je imel katero koli trajno mleko) in s tem nehote kršili pravila poslovne etike, saj je z uporabo tega izraza nevede in nenamerno prizadel proizvajalca nam vsem dobro znanega trajnega mleka z blagovno znamko »Alpsko mleko«.

Ob objavi podatkov o januarski inflaciji (katere merilo so indeksi cen življenjskih potrebščin, katerih cene zbiramo v izbranih trgovinah in drugih poslovnih subjektih, ki kupcem neposredno prodajajo proizvode in storitve) smo na omenjeni novinarski konferenci med drugim predstavil tudi trende rasti cen nekaterih izbranih proizvodov, ki jih potrošniki potrebujemo v vsakdanjem življenju. Izbrali smo jedilno olje, beli kruh, žensko krilo in trajno (sterilizirano) mleko, ki smo ga v želji, da bi bili bolj nazorni, poimenovali »alpsko mleko«.

Naj poudarimo, da je šlo za spodrsrljaj in da nikakor nismo želeli in po statističnih standardih tudi ne smemo komentirati cen posameznega proizvoda ali blagovne znamke. Podjetju Ljubljanske mlekarne, d. d., ki smo ga s tem prizadeli, se opravičujemo in zahvaljujemo za razumevanje.

S spoštovanjem.

Mag. Irena Križman, generalna direktorica

Slika 4: Opravičilo Statističnega urada Slovenije podjetju Ljubljanske mlekarne, d. d. zaradi neustrezne uporabe imena blagovne znamke.¹¹

11 Statistični urad Republike Slovenije <http://www.stat.si/doc/stat_urad/nk/2008-02-29/Ljubljanske%20mlekarne%202008feb.pdf>.

Sklep

Prikazane dileme, povezane s pravopisno ustreznim zapisom znamk in industrijskih izdelkov, potrjujejo ugotovitve, da ta skupina stvarnih lastnih imen ne sodi med najbolj značilne predstavnike imenskega fonda. Njihova posebnost, ki v največji meri vpliva na pravopisno problematičnost, niso le so različne funkcije glede na druga stvarna lastna imena, temveč zlasti nejasna razmejitev med lastnimi imeni in občnimi besedami. Pravopisna neustaljenost oziroma dvojnost, ki jo nakazujemo v prispevku, je jezikovna realnost, ki jo je – kljub želji po poenotenju norme – treba sprejeti. Naloga pravopisne kodifikacije pa je, da uporabnika pouči o okoliščinah, ki vplivajo na odločitev za zapis z malo ali veliko začetnico pri tej skupini stvarnih imen.

Literatura in viri

- ANIĆ, Vladimir, 2003: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- BABIĆ, Stjepan, FINKA, Božidar, MOGUŠ, Milan, 2003: *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- BEŠTER, Marja, 1993/94: Kako pisati imena zdravil: z veliko ali malo začetnico? *Jezik in slovnstvo* 39/7–8. <<http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/039/78c07.htm>>
- BIZJAK KONČAR, Aleksandra idr., 2011: *Slogovni priročnik: sporazumevanje v slovenskem jeziku (kazalnik 17) – Standard za korpusno analizo težav pri tvorbi besedil*. <http://www.slovenščina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik17/Kazalnik_17_Slogovni_prirocnik_SJ.pdf>
- DAMJAN, Janez, 2004: Najboljše so starejše: o razvoju slovenskih znamk. <<http://jd.sartres.si>>
- DOBROVOLJC, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Lingua Slovenica).
- –, 2009: Pravopisna obravnava imen znamk in industrijskih izdelkov ter posledice spreminjanja njihovih lastnoimenskih funkcij. *Jezik in slovnstvo* 54/6. 3–16.
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- GARANČOVSKÁ, Lenka, 2010: *Wahrennamen (und ihr ambimodaler Charakter). Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*. Ostrava – Praga: Ústav pro jazyk český AVČ. Gigafida = <<http://demo.gigafida.net/>>
- GLOŽANČEV, Alenka, 1991: *Enobesedna imena slovenskih podjetij*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- –, 2002: Hrematonimi. *Jezikoslovni zapiski* 8/2. 109–131.
- GUTKNECHT, Christian, WEHKING, Erwin, 1985: *Produktnamen. Eine Subklasse konkreter Substantive?. I.T.L. Review of Applied Linguistics* 67/68. 77–89.
- LOGAR BERGINČ, Nataša, ŠUŠTER, Simon, 2009: Gradnja novega korpusa slovenščine. *Jezik in slovnstvo* 54/3–4. 57–68.
- KNAPPOVÁ, Miloslava, 1992: *Názvy výrobků z hlediska funkčního a jazykového. Naše řeč* 75/3. <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7071>>

- –, 1995: Namen von Sachen (Chrematonimy) II. *Namenforschung. Name Studies. Les nomes propres*. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 1576–1572.
- –, 2003: Chrématonyma. *Słowiańska onomastyka encyklopedia – tom II*. Varšava – Krakov: Towarzystwo naukowe Warszawskie. 357–381.
- KOß, Gerhard, 1996: Wahrennamen. II. *Namenforschung. Name Studies. Les nomes propres*. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 1642–1648.
- PČP 1993 = *Pravidla českého pravopisu*. Praga: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- PSP 1998 = *Pravidlá slovenskeho pravopisu*. Bratislava: Veda.
- PRETNAR, Bojan, 2002: *Intelektualna lastnina v sodobni konkurenci in poslovanju: pravne osnove, ekonomska analiza in podjetniški cilji*. Ljubljana: GV Založba.
- PUHARIČ, Krešo, 2003: *Zakon o industrijski lastnini (ZIL-1-UPB-3) s komentarjem, izvedbenimi predpisi, mednarodnimi konvencijami ter pogodbami in sporazumi*. Ljubljana: GV Založba.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.) Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- °SP 2003 = *Slovenski pravopis*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- °SSKJ 2000 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- ŠRÁMEK, Rudolf, 1999: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- VAN DE VELDE, Mark, AMBOUROUE, Odette, 2011: The grammar of Orungu proper names. *Journal of African Languages and Linguistics* 23. 1–37.
- VAN LANGENDONCK, Willy, 2007: *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- VOIGHT, Gerhardt, 1989: Zur linguistischen Bestimmung des Markennames. *Namentheorie. Reader zur Namenkunde*. 167–180.
- ZIL-1 = *Zakon o industrijski lastnini* – 1. Uradno prečiščeno besedilo 3 (ZIL-1-UPB-3). Ur. l. RS, št. 51/2006.

II

**Pereča pravopisna vprašanja
in njihovo reševanje**

PISANJE PRIDEVNIKOV NA *-OV*, *-EV*, *-IN* IZ LASTNIH IMEN

Nataša Jakop

Uvod

Namen prispevka je opozoriti na opaznejši odmik od tradicije pisanja pridevnikov na *-ov*, *-ev*, *-in* iz lastnih imen v slovenščini, ki ga je z normiranjem pisne dvojnice v rabi začetnice prinesel aktualni pravopisni slovar (SP 2001). Prvič v zgodovini slovenskega pravopisja in leksikografije so ti pridevniki normirani prednostno z malo začetnico; oblika z veliko začetnico je v pravopisnem slovarju navedena na drugem mestu in ima status »manj navadne dvojnice« (SP 2001: § 1066, oznaka *in*), npr. *ahilova* in *Ahilova peta*, *adamovo* in *Adamovo jabolko*, *parkinsonova* in *Parkinsonova bolezen*, *papinov* in *Papinov lonec*. Že bežen prelet jezikovnega gradiva pokaže, da bo ob ponovnem normativnem ovrednotenju rabe začetnice pri pridevnikih iz lastnega imena težko brez zadržkov slediti trenutni kodifikaciji.

1. Pridevniki iz lastnih imen kot pravopisna kategorija

Pridevniki iz lastnih imen, ki bi jim morda lahko rekli *izlastnoimenski pridevniki*,¹ spadajo v slovenščini med pravopisno problematično besedje in zajamejo obširno skupino pridevnikov, ki jim je skupna motivacija iz lastnega imena. Izpeljani so iz vseh treh skupin lastnih imen, tj. osebnih, zemljepisnih in stvarnih, ter tvorjeni s priponskimi obrazili *-ov*, *-ev*, *-in*, *-ski*, *-ovski*, *-evski*, *-anski* ipd., npr. *Cankarjev*, *cankarski*, *cankarjevski*, *cankarjanski* (< Cankar), *Adamov*, *adamovski* (< Adam); *alpski* (< Alpe); *Mercatorjev*, *mercatorski* (< Mercator). Za pravopisno obravnavo so zanimivi z več vidikov, tako ožje- kot širšepravopisnega, saj jezikovnim uporabnikom povzročajo težave pri odločanju o rabi velike oz. male začetnice, podomačevanju in tvorbi pridevnika. Raba velike oz. male začetnice je težavna zlasti pri pridevnikih iz lastnega imena, kadar so sestavina stalnih besednih zvez in frazemov (Jakop 2009: 81), npr. *Alpsko mleko* |blagovna znamka| – *alpsko mleko* |trajno mleko|;

.....
1 Izraz »lastnoimenski pridevnik« je omejen le na svojilne pridevnike in izpeljavo iz osebnega lastnega imena z eksplicitno izključitvijo pridevnikov na *-ski* (Toporišič 1992: 92). Izraz »izimenski« je terminološko že zaseden; označuje tvorbo iz samostalniških ali pridevniških besed (Toporišič 1992: 65: imenski, imenska zloženka). V terminologiji se z izrazom »izlastnoimensko izrazje« (Košmrlič - Levačič 1998) označuje iz osebnih, zemljepisnih ali stvarnih lastnih imen nastalo eno- ali večbesedno strokovno izrazje, npr. *tesla* |merska enota| (< Nikola Tesla). Prim. Jakop (2009: 74).

Salomonovi otoki |zemljepisno lastno ime| – *salomonov/Salomonov pečat*² |rastlina|; *Ahilova/ahilova peta* |slabost, šibka točka|.

Raba začetnice ni edina zadrega sodobnega pravopisja glede normiranja teh pridevnikov. Odstopanja od kodifikacije opažamo pri tvorbi nekaterih pridevnikov iz tujih lastnih imen, kjer se v gradivu pojavljajo nove, nekodificirane dvojnične oblike,³ npr. *Georgeov* (51 %) namesto *Georgeev* (< George), *Hertzov* (37 %) namesto *Hertzev/Herčev* (< Hertz), ali pa se katera od kodificirane dvojnice opušča, npr. *Cavačev* (< Cavazza), *Herčev* (< Hertz), *Monetev* (< Monet), *Molièrjev* (< Molièr), kjer gradivo potrjuje manj kot 5-odstotno rabno normo.⁴ Med razloge za težave oziroma odstopanja od kodificirane norme štejemo: slabo poznavanje pravil besedotvorja, zapletena in mestoma nedosledna pravopisna pravila glede tvorbe (npr. *Keatsev/Keatsov* – *Barentsov*) ter spremenjeno normo glede na prejšnji predpis (npr. SP 1962: *Georgeov, Molièrov*).

Proces podomačevanja pridevnikov iz prevzetih lastnih imen, zlasti pridevnikov na *-ov, -ev, -in*, kadar se pišejo z malo začetnico, poteka precej nepredvidljivo. Pravopisna pravila se doslej še niso opredelila do tega vprašanja. Ugotovimo lahko, da so se popolnoma podomačene oblike pridevnika uveljavile v primerih, ko lastnoimenski izvor v družbi ni več splošno uzevesčen, npr. *burova voda, burova tableta* (< August Burow), *hofmanove kapljice* (< Friedrich Hoffmann), ali je prišlo do apelativizacije imena že pred tvorbo pridevnika, npr. *dizlov motor, dizelski motor* (*dizel, dizel motor* < Rudolf Diesel), ter pri izpeljavi iz že prej podomačenega lastnega imena, npr. *Ojdipov/ojdipov kompleks* (< Ojdip < Oidip). Vsekakor podomačevanje očitno ni povezano le z občnoimenskostjo, v slovenščini izraženo z rabo male začetnice, saj zajame tudi pridevnike, pisane z veliko začetnico. Pri tem pa poskusi podomačevanja povzročajo nepotreben porast dvojničnih oblik, npr. *Gaussova krivulja* (96)/*gaussova krivulja* (13) – *Gausova krivulja* (5) – *Gavsova krivulja* (3); *Alzheimerjeva bolezen* (1738)/*alzheimerjeva bolezen* (1145) – *Alzhajmerjeva bolezen* (8) – *Alchajmerjeva bolezen* (0). Podomačene oblike pridevnika so povezane še z rabo v posameznih besednih zvezah, npr. *knajpova kava* – *Kneippova/kneippova kopel* (< Sebastian Kneipp), *Cojzova kočja* – *Zoisova/zoisova zvončnica, Zoisova stipendija* (< Žiga Zois). Največkrat pa se pisna podoba izvornega imena v pridevniku ohrani ne glede na začetnico, npr. *Addisonova/addisonova bolezen* [édisonova], *Basedowova/basedowova bolezen* [bázedovova], *Briggsovi logaritmi* [bríksovi],⁵ *Joulov zakon* [džúlov-],⁶ *Machovo/machovo število* [máhovo], *Newtonov/newtonov zakon* [njútonov-], *Ohmov/ohmov zakon* [ómov-], *Ottov/ottov motor* [ótov-], *Pagetoval/pagetova bolezen* [pedžétova], *Priolov/pri-*

2 SP 2001 je kodificiral le obliko z malo začetnico, v jezikovnem gradivu se pojavlja dvojica z veliko začetnico, npr. *Mnogocvetni Salomonov pečat cveti od konca aprila do junija*.

3 Na to je bilo opozorjeno že v Dobrovoljc, Jakop (2011: 135–142).

4 Vsi statistični podatki v prispevku so izračunani po lematiziranem gradivu besedilnega korpusa Gigafida.

5 V gradivu ni potrditev za rabo male začetnice.

6 V gradivu ni potrditev za rabo male začetnice.

olov delišes [príjolov-]. Glede na splošno normativno usmeritev, da se občnoimenska poimevanja razen redkih izjem v slovenščini pisno podomačujejo (SP 2001: § 164), se zdi težnja po ohranitvi izvorne pisne podobe izlastnoimenskih pridevnikov na *-ov*, *-ev*, *-in* eden od dokazov, da kljub nesvojlilnemu pomenu pridevnika v jeziku obstaja izrazna potreba po ohranitvi lastnoimenskega izvora.

Glede posebnosti podomačevanja želimo opozoriti še na posamezne primere, kjer je prišlo do neustrezno podomačenega izgovora pridevnika, npr. *Sacherjeva/sacherjeva/saherjeva torta* [sáherjeva] namesto [záherjeva] in *Braillova/braillova pisava* [brájlova] namesto [brájeva]. Podobno se je zgodilo pri *Morsejevi abecedi* (< Morse [mórs]), kjer je bilo v SSKJ napotilo k pridevniški obliki *Mórzejev*, ki se še danes občasno pojavi v gradivu, medtem ko je že Glonarjev *Slovar slovenskega jezika* (Glonar 1936) registriral pisno obliko *Morsejev*, SP 1950 in SP 1962 pa sta normirala celo dvojnično pisno in izgovorno obliko pridevnika, *Mórsov* tudi *Mórzejev*.

V nadaljevanju prispevka se ukvarjamo le z rabo velike oz. male začetnice pridevnikov na *-ov*, *-ev*, *-in*, saj jo zaradi odmika od kodifikacije in opaznega neskladja med predpisom in rabno normo razumemo kot eno od prioriternih nalog sodobne normativistike.

2. Normiranje pridevnikov na *-ov*, *-ev*, *-in* v preteklosti

Slovenski pravopisi so pridevnike iz lastnih imen tradicionalno obravnavali v poglavju o pisanju »svojlilnih pridevnikov« iz osebnih lastnih imen, npr. Breznik 1920 (13. čl.), SP 1935 (9. čl.), SP 1950 (14. čl.), SP 1962 (37. čl., 6. točka), *Načrt* 1981 (str. 25). Pod vplivom novih jezikoslovnih spoznanj v 70. letih, da iz osebnih lastnih imen tvorjeni pridevniki s priponskimi obrazili *-ov*, *-ev*, *-in* ne izražajo le svojlilnosti, temveč tudi druge pomene,⁷ npr. *Ahilov ščit* (ščit od Ahila, ki pripada Ahilu) – *ahilova peta* (peta kot pri Ahilu, značilna za Ahila), sta bili v nova pravila vpeljani dve kategoriji, ki ločujeta rabo velike oz. male začetnice pridevnika, tj. »svojlilni pridevniki iz besed, pisanih z veliko« (SP1P 1990, SP 2001: § 115) in »vrstni pridevniki na *-ov*, *-ev*, *-in* iz lastnih imen« (SP1P 1990, SP 2001: § 157). Ob tem se zdi formulacija »besede, pisane z veliko« za pravopisno terminologijo preveč poljudna in nestrokovna. Pomenljivo je tudi, da v pravopisni *Slovarček jezikoslovnih izrazov* (SP 2001: § 1135) izraz »svojlilni pridevnik« sploh ni bil vključen ter da v opredelitev izraza »vrstni pridevnik« ni bila zajeta za pravopisno obravnavo bistvena prvina: možnost izpeljave vrstnega pridevnika iz lastnega imena s priponskimi obrazili *-ov*, *-ev*, *-in*. Možnost izpeljave iz lastnih imen je izostala tudi v opredelitvi izrazov »svojlilni pridevnik« in »vrstni pridevnik« v *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992:

7 Prim. Vidovič Muha, 1977, *Pomen pridevniške besede in njena skladenjska zveza: magistrsko delo*, Ljubljana; Vidovič Muha, 1978, Merila pomenske delitve nezaimenske pridevniške besede, *Slavistična revija*, let. 26, št. 3, 253–276; Vidovič Muha, 1978, Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov, *Slavistična revija*, let. 29, št. 1, 19–42, Ljubljana.

319, 358). Lastnoimenska motivacija in izpeljava s priponskimi obrazili *-ov*, *-ev*, *-in* sta kot bistveni za obravnavo tega pravopisnega pojava izpostavljeni že v prvem slovenskem pravopisu (Levec 1899: § 596):

»Z veliko začetnico se pišejo tudi pridevniki, ki so s priponami *-ov* (*-ev*), *-ji*, *-in*, *-nji* narejeni od osebnih lastnih imen ali pa od imen, ki se rabijo kot lastna imena.«

Pravopisni slovarji do SP 1962, tj. Levec 1899, Breznik 1920, SP 1935, SP 1950, so pridevnike na *-ov*, *-ev*, *-in* normirali dosledno z veliko začetnico, tudi kadar so pridevniki izražali nesvojiljne pomene (Jakop 2009: 74–76), kar je lepo razvidno iz slovarskega prikaza v SP 1950 (str. 61):

Adam -a *m os. ime*, Adámov -a -o: ~o jabolko na vratu vidni ščitasti hrustanci pri odraslem moškem; ~a obleka *nagôta*; ~i potomci *ljudje*; ~ sin *slaboten*, *zmojljiv človek*

Raba velike oz. male začetnice je bila v tem obdobju utemeljena besedotvorno, glede na vrsto priponskega obrazila (*-ov*, *-ev*, *-in* proti *-ski*, *-ovski*, *-evski*, *-anski*), ne semantično glede na pomenske skupine pridevnika.

Norma v SP 1962 in kasneje v SSKJ je sledila aktualnemu gradivu (Jakop 2009: 76). Zaradi dvojnične rabe pisanja pridevnikov iz lastnih imen v petdesetih letih prejšnjega stoletja, zlasti pri poimenovanjih rastlin, je SP 1962 (37. čl., 6. točka) pri teh normiral dopustno pisanje z malo začetnico, npr. *salomonov pečat*, *marijini laski*. Dvojnična raba pridevnikov *Salomonov*, *Marijin* je izpričana v jezikovnem gradivu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki je bilo, kot poroča Bajec (1961/62: 13), osnovni vir za SP 1962 in kasneje SSKJ.⁸

SSKJ je v primerjavi s SP 1962 prinesel veliko več dvojnic. Pri normiranju je slovar sledil aktualnemu jezikovnemu gradivu oz. rabni normi, zato kodifikacija ni sistemska, npr. pridevnik *Adamov* kot del frazema *bil je v Adamovem kostumu* 'gol, nag' oz. kot del stalne besedne zveze *Adamovo jabolko* in *adamovo jabolko* 'vidna hrustančna izboklina na moškem vratu'. V SSKJ so poimenovanja rastlin normirana ali z malo začetnico, npr. *marijini laski*, *salomonov pečat*, ali z veliko začetnico, npr. *Blagajev volčin*, *Sprengerjev beluš*, ali kot dvojnice, npr. *Zoisova zvončnica* in *zoisova zvončnica*. Podobno velja za poimenovanja izumov in duhovne lastnine, npr. *Pitagorov izrek* – *Kaplanova turbina* in *kaplanova turbina*, *Žnideršičev panj* in *žnideršičev panj* – *bergmanova cev*. Poimenovanja za dele telesa so normirana z veliko začetnico, npr. *Ahilova kita*, ali dvojnično, npr. *Adamovo jabolko* in *adamovo jabolko*, frazemi, katerih sestavina je pridevnik iz lastnega imena, so normirani z veliko začetnico, npr. *Ariadnina nit*, in le izjemoma z malo začetnico, npr. *blažev žegen*. Ob tem ni nepomembno izpostaviti dejstva, da so pri dvojničnih oblikah v SSKJ na prvem mestu vedno zapisani pridevniki z veliko začetnico.

8 Digitalizirana listkovna kartoteka (*Slovensko besedišče*) je dostopna na <<http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/>> (Zbirke, Slovensko besedišče).

3. Norma v SP 2001 in sodobno jezikovno gradivo

Aktualna pravopisna pravila glede pisanja začetnice pri pridevnikih na *-ov, -ev, -in* niso konsistentna s pravopisnim slovarjem (SP 2001), tako pravila kot slovar pa se precej odmikajo od realnega stanja v sodobnem jezikovnem gradivu.⁹ Medtem ko pravila določajo rabo velike začetnice le pri pridevnikih, ki izražajo svojilnost, pri drugih pa se priporoča pisanje z malo začetnico (SP 2001: § 115, 157–159) – z izjemo pridevnikov, ki zaznamujejo duhovno last in zvezah s prenesenim pomenom, pri katerih se dopušča tudi pisanje z veliko začetnico –, je pravopisni slovar razširil dvojnično normo na vse skupine poimenovanj, katerih del je nesvojilni pridevnik na *-ov, -ev, -in*: posamezna poimenovanja rastlin, npr. *blagajev* in *Blagajev volčín*, bolezni, npr. *parkinsonova* in *Parkinsonova bolezen*, deli telesa, npr. *adamovo* in *Adamovo jabolko*, izumi, npr. *papinov* in *Papinov lonec*,¹⁰ in frazemov, npr. *ahilova* in *Ahilova peta*. Pri tem je še toliko opaznejša kodifikacija velike začetnice v primerih kot *Gospodov dan* [nede-lja], *Gospodova molitev* [očenaš], *Marijino vnebovzetje*, *Dow-Jonesov indeks* [borzni indeks], *Borštnikov prstan* [gledališka nagrada], in ne nazadnje tudi izjema v pravilu o pisanju praznikov, ki se sicer v slovenščini pišejo z malo začetnico, a z veliko, kadar so izpeljani iz priimkov, npr. *Prešernov dan* (Jakop 2009: 80).¹¹

Kljub kodificirani fakultativni rabi začetnice pridevnika se v sodobnem jezikovnem gradivu v mnogih primerih uresničuje le velika začetnica, zlasti kadar je pridevnik sestavina stalne besedne zveze, npr. *Arhimedov zakon*, *Boltzmannova konstanta*, *Boylov zakon*, *Dopplerjev pojav*, *Hipokratova prisega*, *Newtonov zakon*, *Turnerjev sindrom* (vsi 100 %). Ob dvojnični rabi je velika začetnica pogosto bistveno frekventnejša, npr. *Ahilova peta* (62 %), *Andrejev križ* (67 %), *Arhimedova točka* (92 %), *Ariadnina nit* (96 %), *Aspergerjev sindrom* (70 %), *Celzijeva stopinja* (95 %), *Chronova bolezen* (83 %), *Downov sindrom* (74 %), *Kristusova leta* (91 %), *Parkinsonova bolezen* (56 %), *Pitagorov izrek* (97 %), *Reyev sindrom* (93 %), *Sacherjeva torta* (61 %), *Sizifovo delo* (67 %). Ob tem seveda ne smemo prezreti sicer redkih pridevnikov, kjer je dvojnično normirano obliko že izpodrinil zapis z malo začetnico, npr. *grahamov kruh* (100 %).

Slovarskega prikaza izlastnoimenskih pridevnikov na *-ov, -ev, -in* v SP 2001 doslej ni še nihče kritično ovrednotil, zato ob koncu želimo opozoriti še na zavajajoč prikaz iztočnice pri teh pridevnikih, saj jo je brez ustreznih napatil mogoče interpretirati kot enakovredno pisno

9 To je bilo opaženo že takoj po izidu pravopisnega slovarja. Prim. Kržišnik (2003: 232–233), ki je z analizo gradiva v korpusu FidaPLUS ugotovila, da se »zglede s prekategoriziranim svojilnim pridevnikom iz lastnega imena pišejo variantno, z veliko ali malo«, razmerje med veliko in malo začetnico pa gre v prid veliki začetnici. Dobrovoljc (2008: 92) poroča o podobnih rezultatih na osnovi »pregledanih 5500 zapisov besednih zvez, ki so v pravopisu normirane kot enakovredne dvojnice«; ugotavlja povsem prevladujočo rabo velike začetnice pri zvezah, ki označujejo duhovno lastnino ali se nanašajo na kulturno tematiko, in prednostno rabo male začetnice v zvezah *blagajev volčín* (rastlina), *adamovo jabolko*, *ahilova peta* in *evstahijeva cev* (del telesa).

10 Pomenska področja z zgledi po Dobrovoljc (2004: 158).

11 Gradivo in pravopisni slovar potrjujeta veliko začetnico tudi pri nekaterih praznikih, ki so izpeljani iz imena, npr. *Marijino vnebovzetje* (95 %).

dvojnico glede začetnice, ne glede na skladenjsko rabo in pomen pridevnika, npr. iztočnica *abrahamov*,

ábrahamov in Ábrahamov -a -o (â) šalj.: ~a leta |starost okoli petdeset let|; biti v ~em naročju |mrtev|

saj ni nikjer eksplicitno navedeno, da je dvojnična raba začetnice omejena le na pridevnik, kadar je sestavina stalnih besed oz. frazemov, kjer nima svojilnega pomena, medtem ko svojilni pridevnik seveda nima dvojnične oblike, npr. *Abrahamov sin Izak*. Do neustrezne interpretacije bi utegnilo priti zlasti zato, ker svojilnega pridevnika *Abrahamov* v SP 2001 sploh ni, saj so iztočnice oz. podiztočnice k osebnim lastnim imenom v pravopisnem slovarju le tisti pridevniki, ki so problematični glede tvorbe (težji primeri iz besedotvorja), npr. *Budov* °*Budin* (< Buda -e in -a m, oseb. i.), *Abélardev* in *Abelardov* (< Abélard -a m, oseb. i.), *Aetijev* (< Aetij -a m, oseb. i.) ipd.

Slovar bo v tej pravopisni kategoriji obvestilen, če bo ustrezno razmejil rabo velike oziroma dvojnične velike in male začetnice pridevnika. Predlog¹² posodobljenega prikaza pridevniške iztočnice je zato usmerjen v ločevanje svojilnega od drugih pomenov in v prikaz rabe velike oz. male začetnice pridevnika v različnih skladenjskih položajih, pri čemer se zdi smiselno ohraniti tradicionalno že uveljavljeno slovsko nakazovanje osnovnih prenesenih pomenov besednih zvez, katerih sestavina je izlastnoimenski pridevnik, npr.:

Ábrahamov -a -o prid. *Abrahamov sin Izak; Abrahamova zgodba*; v zvezi **Abrahamova/abrahamova leta** *Letos praznujeva 25-letnico poroke in Abrahamova/abrahamova leta* |starost okoli petdeset let|; v zvezi **v Abrahamovem/abrahamovem naročju** *Odslej bodo počivali v Abrahamovem/abrahamovem naročju* |mrtvi| (< **Abraham**)

Sklep

Kritike predloga novega pravopisnega pravila (prvič izraženega že v *Načrtu* 1981) – ki je določalo, da se izlastnoimenski pridevniki na *-ov*, *-ev*, *-in* pišejo z malo začetnico, kadar ne izražajo svojilnega pomena – so temeljile na pragmatičnih, kulturoloških in jezikoslovnih argumentih.¹³ Ob tem se zdi kulturološka utemeljitev, da se izrazi posebnega razmerja in spoštovanja v slovenščini pišejo z veliko začetnico (SP 2001: § 110–114), najmočnejša za prihodnje prednostno normiranje velike začetnice pri izlastnoimenskih pridevniki na *-ov*, *-ev*, *-in*, kadar so sestavina stalnih besednih zvez oz. frazemov.¹⁴ S tem bi sledili tako načelu kulturnega izročila v slovenščini kot načelu upoštevanja rabne norme. In ne nazadnje je takšna tudi tradicija

12 Prim. Dobrovoljc, Jakop (2011: 187).

13 Prim. Urbančič (1978), Pogorelec (1982), Kržišnik (1982), Vidovič Muha (1982), Wraber (1982). Podrobneje o tem Jakop (2009: 6–8).

14 Na to sta opozorili že Pogorelec (1982: 67–70) in Kržišnik (1982: 43, 1992/93: 14–17).

pisanja v večini drugih (slovanskih) jezikov,¹⁵ npr. pri Hrvatih (*Adamova jabuka, Adamovo koljeno, Adamovo rebro, u Adamovu kostimu, Ahilova peta, Dieselov i dizelski motor, Pitagorin poučak, Parkinsonova bolest, Parkinsonov zakon*), Bosancih (*Ahilova peta, Arhimedov zakon, Celzijev stepen, Edipov kompleks, Parkinsonova bolest*), Čehih (*Achillova pata, Achillova šlacha, Dieselův motor, Pythagorova věta, Basedowova nemoc, Celsiův stupeň*), Slovakih (*Achillova päta, Celziova stupnica*), medtem ko se v srbsčini pridevnik v frazemih piše z malo začetnico (адамова јабука), vendar z veliko, kadar besedna zveza poimenuje duhovno lastnino (Питагорина теорема).¹⁶

Literatura in viri

- BAJEC, Anton, 1961/62: Pred izidom novega pravopisa. *Jezik in slovstvo* 7/1. 103–118.
- BREZNIK, Anton, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- DOBROVOLJC, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Lingua Slovenica).
- –, 2008: Vpliv variantnega predpisa na jezikovno rabo (Šest let po izidu *Slovenskega pravopisa* 2001). Marko Jesenšek (ur.): *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja*. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti (Zora 56).
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- GLONAR, Joža, 1936: *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Umetniška propaganda.
- JAKOP, Nataša, 2009: Osvetlitev rabe velike oz. male začetnice pri izlastnoimenskih pridevnikih s priponskimi obrazili -ov/-ev, -in v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 15/1–2. 73–85.
- KOŠMRLJ - LEVAČIČ, Borislava, 1998: Izimensko strokovno izrazje. Marjeta Humar (ur.): *Slovensko naravoslovno tehnično izrazje: Zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju*. Ljubljana: Založba ZRC. 139–146.
- KRŽIŠNIK, Erika, 1982: Načelne pripombe k posameznim pravopisnim pravilom, popravki. *Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi pravopis*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja. 42–45.
- –, 1992/93: Pravopis v slovenski državi in slovenskem jezikoslovju. *Slava: debatni list* 6/1. 8–17.
- –, 2003: Frazeologija v slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. 221–237.

15 Viri: za hrvaški jezik <<http://hjp.srce.hr/>>; češki jezik <www.pravidla.cz/>, <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>; za bosanski jezik Senahid Halilović, 2004, *Pravopis bosanskoga jezika: Za osnovne i srednje škole*, Zenica; za slovaški jezik *Průručka slovenského pravopisu pre školy*, Bratislava, 1986; za srbski jezik *Правопис србскога језика, Матица српска*, 1993; za ruski jezik *Правила русской орфографии и пунктуации*, Москва, 2001.

16 Podobno, vendar z malo začetnico tudi pri duhovni lastnini, je v ruščini (ахиллесова пята, дизель-мотор, базедова болезнь), kjer pa se z malo začetnico pišejo tudi na primer prebivalska imena (москвич), zato je primerjava normativne vrednosti začetnice z njimi precej oddaljena.

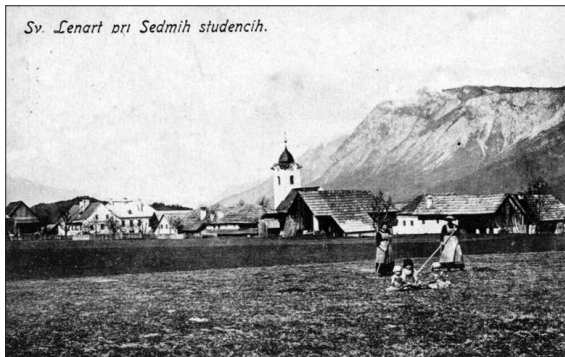
- LEVEC, Fran, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig.
- Načrt pravil za novi slovenski pravopis, 1981. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- POGORELEC, Breda, 1982: Ob osnutku pravil slovenskega pravopisa. *Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi pravopis*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja. 59–71.
- SP 1935 = *Slovenski pravopis*. Anton Breznik, Fran Ramovš (ur.). Ljubljana: Znanstveno društvo.
- SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- *SP 2003 = *Slovenski pravopis*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SP1P 1990 = *Slovenski pravopis 1 – Pravila*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- SSKJ 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. 1970–1991. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- URBANČIČ, Boris, 1978: Nekaj pripomb k Načrtu pravil slovenskega pravopisa. *Slavistična revija* 26/1. 79–95.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1982: O Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. *Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi pravopis*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja. 121–125.
- WRABER, Tone, 1982: Volčin je Blagayev, ne blagayev!. *Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi pravopis*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja. 126–129.

PISANJE ZAČETNICE V PREDLOŽNIH LASTNIH IMENIH

Helena Dobrovoljc

Uvod

Prispevek predstavlja problematiko lastnih imen, ki se začenjajo s predlogom (SP 2001: § 36), in zapis začetnice pri neprvih sestavinah teh imen. Pravopisno ustrezen zapis takega imena je odvisen od vrste imena (osebno, zemljepisno, stvarno) in od lastno- oz. občnoimenskosti nepredložnih sestavin v imenu. Predstavljena je problematika pri vseh tipih predložnih imen, s posebnim poudarkom na nenaselbinskih zemljepisnih imenih, kjer se je v preteklosti kodifikacija že spreminjala, zapisovalno načelo pa še danes ni povsem nedvoumno.

Slika 1: Je ime *Sv. Lenart pri Sedmih studencih* zapisano prav? Razglednica iz obdobja 1920–25.

Različni tipi predložnih imen in njihova pravopisna problematika

1 Osebna predložna imena

Težave pri zapisu predložnih imen se razlikujejo glede na vrsto imena. Pri osebnih imenih se s predložnimi strukturami srečujemo v zapisih iz starejših obdobj, npr. v urbarjih, ko je imenu dodani opis opravljal razlikovalno vlogo (*Urban pod potjo*, Torkar 2002: 73), kasneje pa se je preoblikoval in dobil obliko »pravega« priimka (npr. *Podpotnik*).¹ Tovrstni opisi in vzdevki v

.....
1 Vir: *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 17. 11. 1935, str. 3. <<http://www.dlib.si/>>

vlogi priimkov so se začeli pojavljati zgodaj (npr. pri Hrvatih so izpričani že v 9. stoletju) in veljajo za eno najstarejših imenskih oblik, posebne pozornosti onomastikov pa so deležni tudi zaradi ohranjanja leksikalnega pomena, s katerim je ime motivirano (prim. Šimunović 2009: 190 id.).

O posebnostih zapisovanja predložnih sestavin teh imen je bilo v slovenskem jezikoslovju in pravopisju izrecno povedanega le malo. Iz ponazoritev v pravilih starejših pravopisov (npr. SP 1920: § 112; SP 1935: § 7) do vključno pravopisa iz leta 1962 je razvidno, da predložne sestavine, ki sledijo osebnemu imenu, niso pojmovane kot sestavine imena in so pisane z malo začetnico: *Friderik s Praznim žepom* (SP 1962: § 37, tč. 3), kar je v svoji kritiki SP 1962 izrecno izpostavil Toporišič (1965) z utemeljitvijo:

Pri veliki začetnici v osebnih lastnih imenih se mi upira pisava *Friderik s Praznim žepom*. Pridevek je tu vse, kar je za Friderikom, torej bi morali pisati *Friderik S praznim žepom*, kakor pišemo tudi *Aleksander Makedonski* ali *Janez Evangelist* ipd. »S praznim žepom« ima funkcijo priimka, te pa pišemo z veliko. (Toporišič 1965: 211)

V *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* (1981) je pravilo že popravljeno v skladu s Toporišičevo kritiko in tudi v trenutno aktualnih pravilih SP 2001 (ki sicer ne določa eksplisno, kako pisati osebna predložna imena) je normiran zapis predložne sestavine z veliko začetnico (*Friderik S praznim žepom, Ivan Brez deže*; § 43). Medtem ko gre v teh primerih za prevedena tuja imena (angl. *John Lackland*; nem. *Friedrich mit der leeren Tasche*), pa v slovenščini zasledimo tudi avtohtoni tip starejših imen, v katerih je na mestu priimka predložna zveza s predlogom *iz*,² ki se povezuje z zemljepisnim imenom; ta določa krajevno pripadnost, izvor ali mesto delovanja osebe. Tako je npr. imena slovenskega poznogotskega stavbarja *Andreja iz Loke* in pridigarjev *Rogerija iz Ljubljane*³ in *Jurija iz Brežic*. Pri teh imenih pisna praksa ne potrjuje pravopisnega določila,⁴ izjema pa je normirana tudi v pravopisnem slovarju SP 2001 (*Tales iz Mileta*), kar je med drugim dokaz za nehomogenost te skupine in pobuda za dopolnitev aktualne kodifikacije.

2 Stvarna predložna imena

Skupina stvarnih predložnih imen ni številna, saj vključuje le redka imena društev in organizacij (pevski zbor *Pod Marijinim plaščem*, društvo podeželskih žena *Pod Gorjanci*), večinoma jih najdemo med imeni gostiln, lokalov, restavracij, kjer predložna zveza največkrat označuje njihovo nahajališče. Pišemo jih po ustaljeni praksi za stvarna lastna imena:

-
- 2 Podrobnejša raziskava takih imen bi verjetno pokazala tudi na drugačne predloge v enaki vlogi, npr. *z/s, izpod* in podobno.
 - 3 Nekatera od teh imen najdemo pogosteje v svoji drugi pojavnih oblikah – predložno ime se spremeni v posamostaljeni pridevnik, npr. *Rogerij Ljubljanski*.
 - 4 Na to je bilo sicer že opozorjeno ob predlogih za dopolnitve pravopisnih pravil v Dobrovoljc in Jakop (2011: 63–64).

prvo sestavino z veliko začetnico, vse druge pa z malo začetnico, če same niso lastno ime (*Pod skalo, Na gradu, Na griču, Za gradom, Pri stričku, Pri planinskem orlu*). Kot lastno ime v imenih gostinskih lokalov in turističnih kmetij nastopa navadno: (1) hišno ime (*Pri Andrejevih, Pri Martinovih, Pri Rjavčevih*), (2) osebno ime ali priimek, morda tudi lastnika (*Pri Damjanu, Pri Danilu, Pri Francki; Pri Cunjarju, Pri Flandru*), (3) zemljepisno ime (*Pod Krvavcem, Pod Slavnikom*).⁵

Pri ugotavljanju, s katero pravopisno dilemo se jezikovni uporabniki ob pisanju predložnih stvarnih imen najpogosteje srečujejo, korpusno gradivo razkriva največ nejasnosti pri ugotavljanju, ali sta pogosto uporabljeno občnoimensko jedro (a) in pa predlog (b) sploh stalni sestavini večbesednega lastnega imena ali ne, upoštevajoč, da je nosilec isti, npr.:⁶

- (a) *Kuharji iz hotelov Habakuk, Piramida in Orel, restavracije Zimski vrt in Zamorc in gostilne Pri Treh ribniki se pod vodstvom francoskega kuharja Raucherja učijo pripravljati jedi visoke a la carte ponudbe.*
Jed je bila v sodelovanju z Gurmanom za revijo Jana, 4. 4. 2006, pripravljena v kuhinji Gostilne Pri treh ribnikih, Maribor.
V Gostilni pri treh ribnikih smo v teh spomladanskih dneh za vas pripravili popolno kulinarično prenovo.
- (b) V prešernoslovju se stalno napačno navaja lega znamenite gostilne »Pri črnem orlu«, ki se istoveti z gostilno »Pod gabrom«, kar je seveda nemogoče. Pri »Črnem orlu« v Ljubljani se je shajala (najbrž v l. 1831–1840) »Komisija za uničevanje vina«.⁷

Medtem ko so te dileme pri stvarnih lastnih imenih manj pereče, saj je zapis odvisen od tega, kako je lastnik/ustanovitelj nekega lokala, objekta ali skupine to uradno poimenoval, pa je vprašanje elipse izpostavljeno zlasti pri zemljepisnih imenih, kjer si prizadevamo za večjo sistematičnost teh zapisov. Preden se posvetimo zapisovalnim zadregam pri zemljepisnih imenih, naj omenimo, da se o predložnih stvarnih imenih aktualna pravopisna pravila ne izrekajo, temveč je uporabnik napoten kar v poglavje o pisanju zemljepisnih imen (§ 74–76). Ta rešitev ne upošteva razlike v naravi stvarnih in zemljepisnih naselbinskih imen in je lahko za s pravopisjem manj poučenega uporabnika tudi zavajajoča. V nadaljevanju prispevka se zato v večji meri posvečamo zemljepisnim imenom in s to problematiko tesneje povezanim stvarnim imenom.

5 Včasih so ta imena zapisana tudi pogovorno, npr. *Pr' Perc, Pr' krač*.

6 Vendar pa je v teh primerih korpusni način ugotavljanja zapisovalnih »napak« lahko tudi zavajajoč, saj podrobna preverba gradiva pokaže, da gre za več različnih lokalov v različnih mestih in da so ti zapisi lahko tudi povsem korektni (*gostilna Pri mostu, Gostilna pri mostu*). Ponazarjalno gradivo v prispevku je pridobljeno v korpusu Gigafida.

7 D. Ludvik, Prešernova gostilna pri »Črnem orlu«. *Kronika* (Ljubljana), 1954, št. 2, str. 129. <<http://www.dlib.si>>.

3 Zemljepisna predložna imena

Kronološki pregled pravopisnih določil, v katerih so obravnavana predložna imena, potrjuje, da so bile zapisovalne dileme vse od l. 1899 izpostavljene večinoma ob zemljepisnih imenih. Kljub dokaj dinamični kodifikaciji v obdobju 1962–1990 zadnji pravopisni priročnik, tj. SP 2001, uporabnikov ne pušča brez dvomov, ko je treba ime uradno zapisati in odgovoriti na vrsto vprašanj:

- (1) ali je ime naselbinsko ali nenaselbinsko?
- (2) ali so neprve sestavine nenaselbinskega imena same po sebi lastna imena ali ne?
- (3) ali je predložna sestavina dejansko del zemljepisnega imena?
- (4) kakšni načini preoblikovanja predložnih imen so sprejemljivi, če želimo ohraniti identifikacijo s prvotnim imenom?

Že ob prvi dilemi konkretna vprašanja jezikovnih uporabnikov razkrivajo, da je za mnoge težavno nedvoumno definirati pojem *naselbinsko oz. nenaselbinsko ime*. Glede na to, da je po SSKJ-jevski definiciji beseda *naselbina* v pomenu 'naselje, zaselek' zastarela, kar načeloma pomeni, da jo kot živo srečujemo le v strokovnem jeziku, je praktično razlikovanje na ravni *naselbina* – *nenaselbina* pogosto težavno. Še zlasti, ker po tej kategorizaciji spadajo med nenaselbinska imena tudi deli *naselbin* (SP 2001: § 69) in se v opozicijo postavljajo poimenovanja *Zali Log* ali *Rožna dolina* (*naselbina*) in *Mestni log* (del Ljubljane) oz. *Rožna Dolina* (*naselbina* pri Novi Gorici).

Drugo dilemo najpogosteje predstavljajo najpogosteje zapisovalci imen na terenu, saj je občutek lastnoimenskosti pogosto zabrisan – še več, pojmovanje se lahko regionalno spreminja.⁸

Posebno težavo pa predstavljata drugo in tretje vprašanje, saj se neposredno navezujeta na pojmovanje predložnosti. Da bi dobili boljši vpogled v proces normiranja tega zapisovalnega vprašanja, moramo torej najprej predstaviti pojavnost zemljepisnih predložnih imen, nato pa ugotoviti, s kakšnimi utemeljitvami so se pospremile spremembe predhodnega predpisa.

3.1 Predložnost zemljepisnih imen

Predložna zemljepisna imena so danes redka, zato so v sodobnem času zasledimo tudi vprašanja o njihovi avtentičnosti.⁹ Onomastiki predložna imena prikazujejo kot arhaična: nastajala so že zelo zgodaj in se kasneje na različne načine preoblikovala, najpogosteje so ohranjeni mikrotoponomi. Historične toponomastične raziskave (Pleskalová 2000) pričajo namreč o tem, da so se v zgodnejših obdobjih (npr. pri Čehih v obdobju od 11. do 13. stoletja) v vlogi

8 To potrjujejo razlike med zapisi ledinskih imen M. Šeklija (2008: 93), npr. *Na čelu*, in koroškim *Na Čelu*, saj se je med informatorji občutek za občnoimenskost samostalnika *čelo* v pomenu 'pečina' tu že izgubil.

9 Prim. vprašanje v pravopisnem e-predalu <pravopis.isj@zrc-sazu.si> (marec 2004): »Prejšnji teden se je pri pravopisnih vajah [Oddelek za slovanske jezike in književnosti FF UL] pojavilo naslednje vprašanje: Ali kraj *Pri Treh Hišah* zares obstaja? Primer je naveden v paragrafu 70 zadnje izdaje pravopisa.«

krajevnih imen povsem neopazno začele uveljavljati predložne zveze (*Na visokej, U jezera, Za brodem*) in ni izključeno, da so nekatera taka imena s predložnim dopolnilom predstavljala le priložnostne opise, ki so pomagali identificirati objekt, šele kasneje pa so se razvili v prava imena (*travnik pri kamenju – travnik Pri kamenju*). Nekateri toponomastiki (Frančič 2003: 379) pri predložnoimenskih toponimih govorijo o arhaičnih skladenjskih zgradbah, delih dialoga, ki so pravzaprav odgovori na vprašanje *Kje? – Na Klancu, Za trnjem* in za katere je značilna elipsa identifikacijske občnoimenske sestavine v vlogi jedra. Ugotovitve slovenskih onomastikov prinašajo tudi podatke o nadaljnji usodi takih mikrotoponimskih imen. Čop (2003: 184) med drugim ugotavlja, da nekatera predložna ledinska imena »kažejo izredno starost«, npr. *Čez nogo* in *Čez štapne*. Gre za danes skorajda neznani poimenovanji *Triglavska škrbina* in *Sedmera jezera*, ki sta bili kasneje zamenjani z različicama, bolj obvestilnima za širši krog jezikovnih uporabnikov oz. družbene skupnosti.

K izsledkom diahronih raziskav se moramo zateči tudi pri pogostih formalnih preobrazbah predložnih imen (*Zalog, Predjama*), ki so besedotvorno »sklopi s predlogi« (*Nadgorica, Medvode*) (Snoj 2010: 42–43), tvorjenke s priponskim obrazilom pa so lahko tudi izpeljanke iz predložne zveze (*Primostek*). Šimunović (2009: 221) ob tej problematiki navaja, da so z univerbializacijo predložnih zvez najpogosteje nastajala imena naselij (naselje za grabom > *Zagreb*), ki le redko ohranjajo prvotno predložno obliko; slednja je kot oblika posrednega poimenovanja s pomočjo drugega objekta (imenovana tudi relacijski ojkonim) pogosta v mikrotoponimiji in pri imenih mestnih delov, npr. *Nad Lipom* (v Zagrebu), *Iza Lože* (v Splitu).

3.2 Rešitve v slovenskih pravopisnih priročnikih

Slovenski jezikoslovci, pogosto tudi (so)avtorji pravopisnih priročnikov, so se ob problematiki zapisovanja predložnih lastnih imen v 20. stoletju zaustavljali le redko. A kljub temu najdemo prvo določilo glede pisanja začetne sestavine v predložnih imenih že v najstarejšem slovenskem pravopisu (1899). Fran Levec tu (SP 1899: § 581) za imena, ki so sestavljena iz samih občnih sestavin, priporoča zapis prve sestavine z veliko začetnico, med naštetimi zgledi pa so večinoma predložna imena (npr. *Pri debelih lipah, Pri treh farah*). Pravopisni priročniki iz let 1935 in 1937 o predložnih imenih molčijo. Šele v obdobju, v katerem so pričele potekati bolj intenzivne priprave na izid SP 1962, so sestavljavci novega pravopisa spodbudili javno razpravo glede predloga za pisanje večbesednih zemljepisnih imen nasplah (Rupel 1957; Moder 1957/58: 379–380; Vazzaz 1958/59: 89–91). V njej je za predložna imena relevantnejši le Modrov predlog, da se pri skladenjski rabi tistih predložnih imen, »kjer predlog še ni prešel v neločljivi sestavni del imena«, velika začetnica s predloga prenese na prvo popredložno sestavino:

Po Sloveniji je polno krajev tipa: *V rebri, Pri cerkvi, Za cesto, Pod vrhom*. Kadar gre za prvi sklon, pač lahko tako pišemo, a če gre za odvisne sklone, je po mojem bolje, da se deloma zabriše osnovna oblika krajevnega ali ledinskega imena in pišemo: *grem pod Ježo, prihajam z Zavrti, poženi v Reber*, kakor da bi se suženjsko oklepali pisave: *Grem v Pod ježami, prihajam z Na zavrtih*. Nekaj izjem mora namreč zmeraj biti. (Moder 1957/58: 380.)

Modrov predlog je povzel tudi SP 1962, ki je tej pravopisni zadregi namenil več pozornosti: v poglavju *V predložni zvezi* (§ 41) je namreč opozorjeno, da je ime v imenovalniški obliki standardizirano (»kakor ga je potrdila oblast«, § 41), in sicer »pišemo predlog z veliko, občno ime pa z malo črko«, kar je razvidno iz zgledov, npr. *Pod lipo, Ob cesti, Pri slepem Janezu*. Tako kot Moder tudi SP 1962 opozarja, da morajo biti uporabniki pozorni na položaje, v katerih »sodi predlog k stavčni zvezi in ne k imenovalniški obliki krajevnega imena«, v teh primerih »ga pišemo z malo, občno ime pa z veliko«: *prihajam z Brega, od Ceste, pije pod Lipo, stanuje pod Trančo* (§ 41). Pravopis pravi, da je v nekaterih primerih »predlog tako vezan na občno ime, da se ga ne dá spremeniti«, zato obravnavajo tako krajevno ime tudi kot »zloženko« (SP 1962: § 41): *zavil je proti Podlpi, vrača se od Podskalce, blizu pri Podtranči*. V zaključku predložnim imenom posvečenega poglavja je še opozorjeno, da se morebitnim nejasnostim najlažje izognemo, če uporabimo vrstno oz. občnoimensko »določilo« (npr. v *ulici Za vodo*).

V naslednjem pravopisnem obdobju (od izida *Načrta pravil za novi slovenski pravopis*, 1981 do leta 2001) se je opazno in odmevno spremenilo pisanje začetnice v kategoriji zemljepisnih imen nasploh, saj je bila uvedena delitev zemljepisnih imen na:

- (a) **naselbinska** (imena naselij), pisana z veliko začetnico v vseh sestavinah, razen v sestavinah »mesto, trg, vas (vesca), selo (sela, selce), naselje (če ne stojijo na začetku imena)« (SP 2001: § 70),
- (b) **nenaselbinska** (vsa druga zemljepisna imena, vključujoč enote, manjše od naselij, npr. imena mestnih delov, in različne mikrotoponime), kjer »pišemo prvo sestavino zmeraj z veliko začetnico, neprve sestavine pa z malo, če že same niso lastno ime« (§ 73).

Vendar pa je bila ta kompromisna¹⁰ rešitev, predstavljena najprej v Toporišič-Riglerjevem *Komentarju k Načrtu pravil novega pravopisa* (1977) in nato v samem *Načrtu* (1981: 21–22) prav pri predložnih imenih zaradi že izpostavljene spremenljivosti v različnih skladenjskih položajih modificirana, zato ni povsem usklajena s krovnim pravopisnim pravilom za pisanje zemljepisnih imen. Določeno je namreč (*Načrt* 1981: 21), da se ne glede na tip zemljepisnega imena z veliko začetnico piše vedno tudi **prva popredložna** sestavina imena: *Na Logu, Pri Fari, Za Vrhom, Pri Treh Hišah, Pri Vasi – Pri Stari vasi* (imena naselij); *Na Klancu, Pod Trančo, Na Levem bregu* (imena mestnih delov, ulice ...). Druga pravopisna določila, tj. tista, ki govore o skladenjsko pogojenih spremembah imena, se ne razlikujejo od SP 1962.

Predlagatelja te rešitve, Toporišič in Rigler (1977: 103–104), sta novost predstavila kot konsenzualno¹¹ in preprostejšo, »saj se identične sestavine takega lastnega imena pišejo zmeraj enako, ne pa enkrat z malo, drugič z veliko začetnico«. Tudi v obdobju javne razprave ob izidu *Načrta* (1981) je bila sprememba pospremljena z odobravanjem in ocenjena kot prispevek k sistemskosti in praktičnosti (Dular 1982: 264), zato je bilo toliko

¹⁰ Gre za rezultat večletnih dogovorov med slavisti in geografi. Podrobneje o tem Toporišič, Rigler (1977).

¹¹ Sprejeta je bila tudi na posvetovanjih pri Geografskem društvu.

bolj presenetljivo, da je bilo ob izidu pravopisnih pravil leta 1990 (*Slovenski pravopis 1 – Pravila*: SP1P) pravilo o pisanju popredložne sestavine z veliko začetnico v celoti izpuščeno. Izostalo je tudi v vseh nadaljnjih izdajah pravil (1994, 1997, 2001), s čimer je bilo posredno nakazano, da predložna imena niso pravopisno specifična, zato se pisanje predložnih zemljepisnih imen v nadaljevanju lahko podredi krovnemu načelu glede pisanja naselbinskih in nenaselbinskih imen ter ob tem tudi težavnemu odločanju o občno- oz. lastnoimenskosti neprvih sestavin imena.

Aktualna pravopisna napotila sicer ohranjajo določila, s katerimi jezikovnemu uporabniku sporočajo, da imajo predložna imena »v nekaterih skladenjskih zvezah različno obliko« (SP 2001: § 74–76), a s tem dopustijo možnost, da se eno ime uporablja v zelo različnih podobah, npr.:

*Za vodo: Preselil se je v ulico **Za vodo** in Prihajam iz **Zavode**
Pod zidom: Stanujemo v ulici **Pod zidom** in Prihajam iz **Podzida**
Pri Fari: Prihajam iz zaselka **Pri Fari** in Prihajam od **Fare**
Pri Treh Hišah: Grem v vas **Pri Treh Hišah** in Grem k **Trem Hišam***

Ob spremembi v *Načrtu* (1981) predlagane rešitve se zdi, da se SP do tega problema opredeli preveč na hitro, saj ne odgovori na uporabnikovo vprašanje, ki se spontano poraja ob naštetih zgledih: Katera je torej »prava« podoba imena? Je ime ulice *Za vodo* ali *Zavoda*? Je ime zaselka *Pri Fari* ali *Fara*? Četudi bi ostali pri tako oblikovanem pravopisnem pravilu glede pisanja začetnice v nenaselbinskih predložnih imenih, bi bilo uporabnika vseeno dobro opozoriti na uradno obliko imena, ki jo najlažje prepozna, če uporabi ob njem občnoimensko vrstno določilo (*ulica, zaselek, vas*). Hkrati pa je treba omeniti tudi, da oblike imena, ki nastanejo ob preoblikovanju, tj. ob izpustu predložne sestavine (*Fara*) oz. ob nastanku sklopa obeh sestavin zveze (*Zavoda*), niso uradnega, temveč povsem priložnostnega značaja.

3.3 Uresničevanje pravopisnih pravil v praksi ter pregled kritik in alternativnih predlogov

S tem ko je SP1P 1990 oz. SP 2001 iz pravil izvzel določila o posebnem značaju predložnih naselbinskih imen, je pisanje slednjih izenačeno s pisanjem nenaselbinskih imen nasploh. A tudi ta za uporabnika niso preprosta. Pravilo je namreč »težko aplicirati«, saj »[o]dločitev, kaj je v neprvem delu nenaselbinskega imena lastno in kaj občno ime« odvisna od jezikovnega občutka posameznika, poudarjajo jezikoslovke, članice Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade RS (Furlan, Gložančev, Šivic-Dular 2001: 20), in v ponazoritev navajajo v rabi manj frekventne zglede: *Bovški g/Gamsovec*; *Velika b/Bavha*; *Tarmanova ž/Zlefa* ...

Trditev potrjujejo tudi konkretne izkušnje zapisovalcev nenaselbinskih imen »na terenu«. Tako so je že po prvem izidu pravil (SP1P 1990) oglasil Klinar (1993: 204–207), ki je predstavil dileme, s katerimi se je soočal ob ugotavljanju lastno- ali občnoimenskosti sestavin imena pri planinskih imenih, in za premostitev problema predlagal **izločitev predložne sestavine**

imena.¹² Težava Klinarjevega predloga je, da ne rešuje težavnosti zapisovanja nenaselbinskih predložnih imen v taki meri, da bi to pretehtalo načelo upoštevanja dejanske rabe in spodbudilo oblikovanje pravopisnega pravila, s katerim bi se razkorak med dejansko rabo v govoru oz. na terenu ter zapisom oz. standardizacijo še poglobil. Poleg tega je predložnost v govoru živa in zlasti pri ledinskih imenih lahko tudi pomenskorazlikovalna (prim. Zdovc 2010: 184). Po drugi strani pa je na Klinarjevo vprašanje, v katerih primerih je predložno sestavino mogoče izpustiti, na podlagi gradiva, nabranega ob dialektološkem preučevanju mikrotoponimije, delno odgovorila Škofic (1998), ki je kot predložna imena obravnavala le tista, »ki so se z istim predlogom pojavljala v vseh povezavah – ne le ob vprašanju Kje? in Kam?, kjer je predlog predvidljiv, ampak tudi kot odgovor na vprašanje Kaj je to? oz. Kako se to imenuje?« (Škofic 1998: 67).

Problem zapisa predložnih zemljepisnih nenaselbinskih imen je bil ponovno deležen večjega zanimanja jezikoslovcev in geografov l. 2011, ko so na Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade RS naslovili prošnjo za pomoč predstavniki Slovencev na avstrijskem Koroškem, ki sodelujejo v projektu zapisovanja koroških ledinskih in hišnih imen.¹³ Projekt poteka pod okriljem kulturnih ustanov in društev, kjer ima pomembno vlogo tudi pobuda posameznikov, zapisovalci pa so najpogosteje nejezikoslovci. Težave so še večje, ker zapisanih zgledov skorajda ni: medtem ko so bila zemljepisna in hišna imena deloma že zbrana in razložena tudi v posebnih monografskih publikacijah,¹⁴ so ledinska imena do tega projekta živela le v govoru oz. narečju, razen nekaterih izjem (Scheiniggov seznam imen).¹⁵ Že v stopnji poknjiženja prihaja do dilem glede razmerja glas – črka na ravni glasovno-pravopisnega poknjiženja (podrobneje gl. Šekli 2008: 33–35), še posebej težavno pa se zdi iskanje zapisa, ki bi bil v največji meri usklajen s pravili SP.

Da bi se v največji meri izognili različnim pojmovanjem in posledično neenotnim rešitvam, se zapisovalci ledinskih imen v prvi fazi zapisa skušajo **izogniti predložnemu zapisu**, in to zlasti pri imenih, kjer v vlogi predloga nastopata *na* in *v*, saj se motivacija imena *Na Klanecu*, *Na Logu* skorajda ne spremeni, če bi kraj imenovali *Klanec* oziroma *Log*. V primerih, ko je to

12 Npr. ime *Planina pri jezeru* bi se lahko preoblikovalo v (1) *Planina Jezero – Planina jezero – planina Jezero* (z izpustom predloga), (2) *planina Prijezero – Planina Prijezero* (z »metamorfozo«), (3) *Prijezero – Jezero* (z izpustom vrstnega določila) (Klinar 1993: 204–207). J. Moder (1993) je ta predlog zavrnil zaradi izročila in ustaljenosti v rabi.

13 Ta poteka pod okriljem Unescove konvencije o nesnovni dediščini v Sloveniji in Avstriji, na Koroškem ga koordinirajo in so vanj od l. 2005 vključeni tudi sodelavci narodopisnega Inštituta Urban Jarnik v Celovcu. Poglej tudi Piko Rustia (2011: 125). Slovenska ledinska imena so bila tako prvič sistematično popisana in l. 2010 vključena v prvi avstrijski nabor nesnovne dediščine. Gl. povezavo: <<http://nationalagentur.unesco.at>>.

14 Npr. B. Kotnika (*Zgodovina hiš južne Koroške*, 2001/2001) in P. Zdovca (*Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem*, 2010).

15 Gre za zanimiv seznam imen v članku *Die Ortsnamen des Gerichtsbezirkes Ferlach* (1905/06), ki pravi tudi o tem, da so se že v preteklosti zavedali težav poknjiževanja. V seznamu so ob deloma poknjiženih slovenskih imenih v oklepaju zapisane narečne oblike, in sicer v predložni obliki, npr. *Čelo* (pod *Čelom*), *Gavje* (dial. na *Hávjah*), *Grifel* (dial. na *Grifelnu*), *Kamenca* (na *Kamenci*).

mogoče, s tem rešimo tudi problem spremembe predlogov v različnih skladenjskih zvezah, npr. *Prihajam s Klanca, z Loga*. Pri imenih s predlogi *nad, pod, pri in za* pa se je v praksi izkazalo, da se tovrstna imena pogosteje pišejo skupaj (*Nadgrad, Nadrožica, Podbrezje, Podcerkev, Podgrad, Prigorica, Zagorica, Zaboršt*). V ta sklop sodijo tudi nepravilni predlogi, npr. *vrh* v *Vrhtrebnje, Vrhpolje, Vrhpeč*. Za imena, ki jih ni mogoče zapisati brez predloga, je svetovalec zapisovalcev, graški slavist L. Karničar,¹⁶ predlagal **zapis z veliko začetnico v vseh drugih**, torej nespremenljivih (stalnih) **sestavinah** predložnih zemljepisnih imen, tj. *Na Lescu, Pri Vodici, Za Trnjem, Na Produ*. To bi zagotovo olajšalo zapis predložnih ledinskih imen, saj bi se lahko izognili ugibanju glede imenskega značaja nepravilnih sestavin.¹⁷

Karničar se je s svojim predlogom torej vrnil k *Načrtu* (1981), s čimer sicer konkretno rešuje problem predložnih imen¹⁸ (*Pod pečmi, Na gori, Na vratih, Na logu, Pod logom, Na Kogljju*), a ima tudi slabost: na zemljevidih bi se zdaj pojavile ena ob drugi oblike kot *Na Produ* in *Kuharjev prod*. Temu neskladju bi se izognili, če bi obujeni predlog iz *Načrta* (1981) razširili na vsa nenaselbinska imena, saj tu pravopisne zadrege pri manj znanih imenih pogosto niso nič manj pereče (*Tomlov štuk, Štihovo blato, Beli rob, Kuharjev log*), na kar je bilo že opozorjeno pred izidom SP 2001:

Dokler slovenski pravopis ne določi bolj sodobnega, brez težav in dilem aplikativnega pravopisnega pravila, naj Geodetska uprava konkretne dvoumne primere rešuje v sodelovanju s Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen, ta pa z Uredniškim odborom Komisije za sestavo slovarskega dela SP pri SAZU. (Furlan, Gložančev, Šivic-Dular 2001: 20)

Razširitev velike začetnice na vse sestavine nenaselbinskih imen bi pomenila precejšen obrat od dosedanje kodifikacije (*Šmarna gora > Šmarna Gora, Goriška brda > Goriška Brda, Bela krajina > Bela Krajina*), hkrati pa bi s tem uzakonili način pisanja, ki je v praksi ustaljen v več jezikih, zanj pa se zavzema pa tudi vse več strokovnjakov jezikoslovcev in geografov. Kljub temu pa ob navdušenju nad poenostavitvijo ne smemo prezreti dejstva, da so jezikoslovci tako zapisovalno načelo v preteklosti že udejanili (npr. v obdobju Dravske banovine so ob izdelavi *Krajevnega leksikona* l. 1937) oz. predlagali tako rešitev (Ruplov predlog v *Slovenskem poročevalcu* 1957 ob pripravah na izid SP 1962), a je bila ta zaradi svoje obsežnosti in neuspešnosti zavrnjena tako s strani geografov kot slovenistov:

Po Ruplovem predlogu pa bi vsem tem več kot tisoč krajevnim imenom morali spremeniti pisavo tako, da bi v drugem delu pisali vsa občna imena z veliko začetnico; med temi bi bilo vsaj tri sto Vasi, skoraj prav toliko Vrhov pa nič koliko Gričev, Hribov, Gora, Polj, Dolin, Peči, Vod, Potokov itd. dn

¹⁶ Ustna informacija zapisovalke M. Olip, sodelavke Inštituta Urban Jarnik.

¹⁷ Pri urejanju zemljevida Šmarjete v Rožu (2011) smo v zadnji fazi sklenili, da kljub težavam upoštevamo sedaj veljavna pravopisna pravila in pišemo nepravilne sestavine lastnih imen z malo začetnico (*Pod hojami*), z veliko začetnico pa vse tiste nepravilne sestavine ledinskih predložnih imen, pri katerih je občutek za občnoimensko predmetnost že zamrl (*Na Čelu*). Pri tem smo upoštevali tudi podatke informatorjev za imena.

¹⁸ Pri teh ugotovitvah se sklicujem na lastna opažanja in podatke ter gradivo, pridobljeno na Inštitutu Urban Jarnik v Celovcu, kjer sem v l. 2011 sodelovala pri pripravi zemljevidov iz Šmarjete v Rožu in Škofič.

še nekaj Kalov, Kotov, Žlebov, Jam, Grab, Lazov, Njiv, Luž, Mlak ipd. [...] Pa se mi kar vsiljuje misel, da bi le bilo bolje, če bi vseh teh tisoč imen pustili lepo pri miru, tistih nekaj problematičnih imen pa deli, če drugače ne gre, v poseben predalček z napisom: Izjeme (Vazzaz 1958/59: 89).

Načelo [...], ko so pri večini sestavljenih krajevnih imen pisali vse sestavne dele z veliko začetnico, se ne pomensko ne grafično nekako ni obneslo. Slovencem se namreč upira pretirano pisanje z veliko. Generaliziranje pisave z veliko pri sestavljenih krajevnih imenih bi nujno pripeljalo do zadreg in absurda, ko bi morali mahoma pisati z veliko tudi *Jadransko Morje*, *Brionski Otoki*, *Blejsko Jezero*, *Kamniške Planine*, *Loški Potok* itn., pisana z veliko bi bila sicer res sama v sebi dosledna, a na oko neužitna in ne v našem duhu, zato je pametneje, da ostanemo pri dosedanji (Moder 1957/58: 379).

Sklep

Opisana pravopišna problematika že desetletja povzroča težave tako laičnim jezikovnim uporabnikom kot tudi jezikoslovcem, saj jih – posredno v diskusijah glede pisanja zemljepisnih imen nasploh – vznemirja že od prvega pravopisa dalje. Predpogoj za ustrezen zapis imena je védenje, (1) za kakšno ime gre (naselbinsko ali nenaselbinsko), pri čemer je za laične uporabnike že izraz naselbina deloma dvoumen (ime dela naselbine je nenaselbinsko ime); (2) ali je neprva sestavina večbesednega imena lastno ali občno ime, kar je lahko v prostorsko oddaljenih okoljih tudi različno, (3) ali je predložna sestavina stalni del imena in (4) kakšni načini preoblikovanja predložnih imen so sprejemljivi. Zato je tudi v jezikoslovnih krogih dozorela misel, da je treba ponovno preučiti možnosti zapisa in tako olajšati delo tistim, ki so s standardiziranjem naše nesnovne dediščine šele začeli. Po drugi strani pa bi sprememba, ki je bila v preteklosti že predlagana, tj. zapis vseh sestavin z veliko začetnico, pri uporabnikih, ki so vajeni aktualnega pravopisa, zabrisala razlike med naselbinskimi in nenaselbinskimi imeni. Zato bi bilo za uveljavitev preprostejšega zapisa predložnih imen nadvse pomembno tudi mnenje Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade RS. Tudi zato, ker se zavedamo, da bi imela ta odločitev nadaljnje posledice, saj bi verjetno problematizirala zapis začetnice v nepredložnih nenaselbinskih imenih nasploh.

Literatura in viri

- BREZNIK, Anton, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- ČOP, Dušan, 2003: Terenska (ledinska) imena. *Slowiańska onomastyka. Encyklopedia tom II*. Varšava – Krakov: Towarzystwo naukowe Warszawskie. 191–196
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopišni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- DULAR, Janez, 1982: Ob osnutku novega slovenskega pravopisa. *Naši razgledi* (14. 5. 2012). 264–266.
- FRANČIČ, Anđela, 2003: Rečka toponimija. Nada Vajs (ur.). *Raspave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 373–389.

- FURLAN, Metka, GLOŽANČEV, Alenka, ŠIVIC-DULAR, Alenka, 2001: *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v registru zemljepisnih imen in registru prostorskih enot*. Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Gigafida = <<http://demo.gigafida.net/>>
- KLINAR, Stanko, 1993: Kost za glodanje: spet pravopis, kajpak – to pot kar velika porcija. *Planinski vestnik* 7/8. 204–207.
- LEVEC, Fran, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig.
- MODER, Janko, 1958: K pisavi krajevnih imen. *Jezik in slovstvo* 3/8. 375–380.
- MODER, Janko, 1993: Jezikovni kotichek. *Nedeljski dnevnik*. Prispevki: *Planina za robom*. (11. 7. 1993). 6; *Planina*. (18. 7. 1993). 6; *Predložna imena*. (25. 7. 1993). 6; *Brezpredložna imena*. (1. 8. 1993). 6.
- Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, 1981. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- PIKO RUSTIA, Martina, 2011: Živa dediščina na Koroškem. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 51/3. 4.
- PLESKALOVÁ, Jana, 2000: Česká pomístní jména v diachronním pohledu. *Acta onomastica*. Praga: ÚJČ AV ČR 40. 186–195.
- SNOJ, Marko, 2010: Slovenska zemljepisna imena v luči etimologije. Irena Orel (ur.). *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 46. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SP1P 1990 = *Slovenski pravopis 1 – Pravila*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- ŠEKLI, Matej, 2008: *Zemljepisna in osebna lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*. Ljubljana: Založba ZRC. (Linguistica et philologica 22).
- ŠIMUNOVIČ, Petar, 2009: *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- ŠKOFIC, Jožica, 1998: Mikrotoponimi v Kropi in bližnji okolici. *Jezikoslovni zapiski* 4. 47–71.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1965: Popravljen slovenska slovnica. *Jezik in slovstvo* 10/67. 209–217.
- TOPORIŠIČ, Jože, RIGLER, Jakob, 1977: Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa. *Slavistična revija* 25. 69–106, 311–358.
- TORKAR, Silvo, 2002: Priimki na Slovenskem. *Jezikoslovni zapiski* 8/2. 71–79.
- VAZZAZ, Ludovik, 1958: O pisavi sestavljenih krajevnih imen. *Jezik in slovstvo* 4/3. 88–91.
- ZDOVC, Pavel, 2010: *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem = Die slowenischen Ortsnamen in Kärnten*. Ljubljana: SAZU. (Razprave razreda za filološke in literarne vede).

PISNO PODOMAČEVANJE NOVEJŠIH PREVZETIH BESED V SLOVENŠČINI

Aleksandra Bizjak Končar

Uvod

V nasprotju s preteklostjo, ko so bile možnosti za medkulturne vplive večinoma omejene na fizični stik kultur in jezikov, danes ob hitrem soočanju z novo, neznano predmetnostjo in zaradi hitro se spreminjajočih družbenih razmer in globalizacijskih procesov, prevzeto besedje prodira v slovenščino hitreje in po različnih kanalih. Da je tako tudi v drugih evropskih jezikih, potrjujejo številne raziskave, ki se ukvarjajo z vprašanjem prevzemanja (Gentsch 2005; Hall, Hamann 2003; Graedler 1998). Večina raziskav s področja prilagajanja tujega besedja zakonitostim jezika prejemnika pozornost namenja preučevanju fonoloških in/ali fonetičnih načel pri podomačevanju (Volland 1986; Meisenburg 1993; Hall, Hamann 2003; Peperkamp, Dupoux 2003; LaCharité, Paradis 2005). Korak naprej v teoriji prilagajanja prevzetih besed je storjen s sodobnimi sociolingvističnimi in tipološkimi raziskavami, ki prevzemanje umestijo v družbeni kontekst in tako osvetlijo dejstvo, da so dejavniki, ki pomembno vplivajo na vzorce prilagajanja velikokrat nejezikovne narave (Poplack idr. 1988; Thomason 2001; Wohlgemuth 2009). Pri prevzemanju gre torej za spremembe v jeziku, ki ne potekajo samo po notranjih jezikovnih zakonitostih, ampak so zanje pomembni tudi vplivi družbenih, političnih in kulturnih dejavnikov.

Tako razumevanje prevzemanja, ki že v izhodišču gradi na sovplivanju jezikovnih zakonitosti in nejezikovnih dejavnikov, omogoča bolj ustrezen opis oblik, s katerimi se uporabnik srečuje v avtentičnih jezikovnih situacijah, in pojasnjuje, zakaj se uporabniki ne moremo vedno opreti na že oblikovana pravopisna priporočila.

V pričujočem prispevku bomo ob analizi izbranega nabora novejšega prevzetega izrazja v slovenščini preverili zapis in rabo jezikovnih različic v avtentičnih besedilih in ob tem začrtali smernice dejanske jezikovne rabe, saj samo tako lahko osvetlimo jezikovne spremembe in ugotovimo, kateri pojavi v rabi jezika so s kolektivno navado postali nadindividualni (Bizjak Končar, Dobrovoljc 2010: 106).

1 Leksikalno prevzemanje v slovenščini

1.1 Da je leksikalno prevzemanje univerzalni pojav, značilen za vse jezike in obdobja, opozarjajo številne primerjalne analize posameznih jezikov. Tudi slovenščina je iz »tujih kultur« žegodaj prevzela »imena za predmete in pojme«, ki poimenujejo rastline, živali in blago (Bajec

1955/56: 235–237). Prevzeto izrazje se je v različnih obdobjih slovenščine razvijalo pod vplivom različnih kulturnih okolij ali jezikov.

Zaradi družbeno-zgodovinskih okoliščin, v katerih je bila nemščina prevladujoči jezik pišočin Slovencev, je bil vpliv nemškega izrazja najintenzivnejši vse do zatona habsburške monarhije. Šele v drugi polovici 19. stoletja, ko je bilo treba poiskati oporo in alternativo germanski grožnji v slovanskem svetu, so nemške izposojenke »zamenjali s knjižnimi besedami, vzetimi iz drugih slovanskih jezikov« (Bajec 1955/56: 235).

V obdobju 1920–1940, ko slovenščino in južnoslovanske jezike poveže skupna državna tvorba, v slovenščino prodirajo izrazi iz hrvaškega, bosanskega in srbskega jezika. Ta težnja se nadaljuje tudi v obdobju po letu 1945, ko dobi jezikovni idiom, imenovan srbohrvaščina, v SFR Jugoslaviji položaj prestižnega večinskega jezika.

V slovenščini imamo tudi mnogo po izvoru francoskih besed, saj je bila v 18. in 19. stoletju francoščina glavni jezik kulture in civilizacije. Zaradi svoje posredniške vloge pa zavzema posebno mesto med tujimi jeziki angleščina. Tesnejšo navezavo na anglosaško izrazje je zasediti zlasti od šestdesetih let 20. stoletja dalje. Prek angleščine, ki se uveljavlja kot globalni jezik, smo pridobili tudi izrazje iz kitajščine, japonščine, arabskih in drugih jezikov.

1.2 O prilagajanju prevzetega besedja zakonitostim slovenščine s stališča izrazne prilagojenosti slovenskemu jeziku največ izvemo iz pravopisnih priročnikov, saj se v slovenskem prostoru z leksikalnim prevzemanjem ukvarjalo le nekaj avtorjev. Njihovi prispevki pa so razen Bajčevega, ki prinaša opis posameznih prevzetih besed z razvojnega vidika (Bajec 1955/56), usmerjeni v reševanje terminoloških zagat (Toporišič 1972; Snoj 2005) in obravnavo prevzetih besed z vidika zapisa v tedanjih jezikovnih priročnikih (Toporišič 1971; Pogačnik 2003). V nadaljevanju bomo pogledali, kakšna so načelna določila slovenskega pravopisa glede izrazne prilagojenosti v slovenščino prevzetega besedja.

Že *Slovenski pravopis* 1962 določa, da v slovenščini besede, prevzete iz tujega jezika, pišemo »na dva načina, v tuji obliki ali po domači izgovarjavi« (§ 69). Merilo za ločevanje med podomačenim in nepodomačenim zapisom pa je področje rabe besede: prevzete besede, ki so »omejene le na ozek krog strokovnjakov ali družbe«, ohranjajo tujo obliko zapisa, prevzete besede, ki pa so »v splošni rabi«, pišemo »po domači izgovarjavi« (§ 70, 71).

V pravopisnih pravilih iz leta 2001 uporabnik v poglavju *Prevzete besede in besedne zveze* izve, da pisno domačimo »[v]ečino prevzetih občnih besed«. Tiste, ki naj bi ohranile izvorno pisavo, so razvrščene v štiri kategorije, a tudi zanje v pravopisu piše, da »s časom navadno prevzamejo slovensko pisavo po slovenskem izgovoru« (§ 168: *kurikulum*, *džul*, *folksvagen* itd.). Z uporabo besed s časom in navadno pravopis sporoča, da je prilagoditev izvorno tujih leksemov izrazni ravni jezika prejemnika proces, pri katerem je najpomembnejši dejavnik čas. Taka posplošitev je teoretično dobra, vendar v jezikovni rabi povzroča nemalo zadreg, saj uporabniku nalaga veliko odločitev, ki so povezane z bolj ali manj poglobljenim poznavanjem jezikovnih zakonitosti in upoštevanjem sociolingvističnih dejavnikov, ki so mnogokrat bolj odločilni od jezikovnih.

V nadaljevanju prispevka bomo pokazali, da dobro oblikovano pravopisno načelo, da se obče prevzete besede sčasoma v rabi podomačijo, povzroča pri pisanju težave, saj temelji na idealiziranem uporabniku, ki dobro pozna zakonitosti jezika in ima širši pogled na vlogo jezika v družbi.

2 Analiza gradiva

2.1 Pričujoča raziskava o pisni prilagojenosti novejšega tujega izrazja slovenskemu jeziku obsega izbran nabor izrazja s področja ekonomije, tehnologije, hrane, športa, zdravja in politike, torej področij, za katera so raziskave drugih evropskih jezikov že pokazale največjo pogostnost prevzemanja (Gentsch 2005).¹ Podatke o zapisu in rabi besedja na teh področjih človekovega delovanja v svetu smo dobili s poizvedbami v besedilnih korpusih Nova beseda in FidaPLUS, ki večinoma ne vključujeta tematsko specializiranih besedil s tega področja, temveč predstavljata bodisi nabor poljudno zbranih leposlovno-časniških lektoriranih besedil, nastalih od 19. stoletja pa vse do leta 2008 (Nova beseda), bodisi zvrstno bolj uravnoteženih besedil iz omejenega obdobja, tj. 1990–2006 (FidaPLUS).

2.2 Preverjanje, kako uporabniki zapisujemo novejšo prevzeto besedje, bomo začeli z obravnavo tistih prevzetih besed, za katere gradivo izpričuje dvojnični zapis, torej citatno in podomačeno različico. Prilaganje izvorno tujih leksemov izrazni ravnini jezika prejemnika je namreč proces, pri katerem je najpomembnejši dejavnik čas. Za prevzete besede, ki so bile v SSKJ še normirane s citatnim zapisom, 20 let kasneje gradivo izpričuje podomačene različice kot pogostejše.

- ▷ SSKJ
 - voki-toki** gl. walkie-talkie
 - menedžer** gl. manager
 - džin** gl. gin
 - ragbi** ipd. gl. rugby ipd.
 - džez** ipd. gl. jazz ipd.
 - džersi** gl. jersey
 - hendikep** ipd. gl. handicap ipd.
- ▷ Nova beseda
 - voki-toki* (< *walkie-talkie*)
 - menedžer* (< *manager*)
 - džin* (< *gin*)
 - ragbi* (< *rugby*)
 - džez* (< *jazz*)
 - džersi* (< *jersey*)
 - hendikep* (< *handicap*)

1 Za slovenščino taka raziskava še ni bila narejena.

Tudi pri besedah, ki jih v SSKJ še ni bilo in so v slovenščino začele prodirati konec 90. letih ali kasneje, gradivo kaže, da se pri pogosto uporabljenih besedah prednostno uveljavljajo podomačene različice:

blogger (< *blogger*)
guglanje (< *googlanje*)
menedžerka (< *managerka*)
dilanje (< *dealanje*)
bajker (< *biker*)
bajpas (< *bypass*)
džins (< *jeans*)
bodi (< *body*, v pomenu 'vrsta oblačila')
monopoli (< *monopoly*)

Pisno podomačevanje prevzetih besed je torej povezano s pogostostjo rabe besede v daljšem časovnem obdobju. Najnovejše prevzete besede kljub pogostosti rabi še nimajo podomačene različice:

benchmark
cookie
paintball
drive-in
offline
off-shore

Pogostost rabe sama zase še ne zagotavlja podomačitve, čas in pogostost rabe besede s skupnim delovanjem pa odločilno vplivata na proces podomačevanja. Vendar proces podomačevanja ni vedno predvidljiv, saj je treba upoštevati še druge sociolingvistične dejavnike, ki vplivajo na daljšo ali nikoli začeto pot pisne podomačitve citatno prevzete besede. V razdelku 2.3 si bomo pogledali, zakaj proces podomačevanja pogosto odstopa od pričakovanj in kateri dejavniki zavirajo hitrost pisne podomačitve.

2.3 Za ustrezno slovenjenje je treba poznati pravopisna priporočila, kako tujim glasovom poiščemo slovenski glasovni ustreznik. Da poznavanje teh zakonitosti uporabniku mnogokrat povzroča težave, nam potrjujejo prevzete besede, pri katerih gradivo izkazuje neustaljenost zapisa. Te besede so v gradivu zabeležene s tujo in domačo različico ter vmesnimi bolj ali manj podomačenimi oblikami. Prav večje število vmesnih različic, pri katerih je proces podomačevanja izpeljan le delno, kažejo, da uporabniki ne poznajo zakonitosti pri razmerju glas – črka v izvornem jeziku oziroma v jeziku, iz katerega prevzemamo, ali se zmedejo, ko je pravila treba uporabljati. Tudi poznavanje jezika dajalca ne pripomore k bolj enotnemu zapisu. Gradivo potrjuje, da podomačevanje pri besedah, ki prihajajo iz angleščine, ni nič hitrejše ali bolj enosmerno, ampak pisno še bolj nedosledno izpeljano kot pri drugih jezikih. Poglejmo si, katere jezikovne kombinacije glas – črka povzročajo največ omahovanj.

2.3.1 Prilagajanje angleških besed, v katerih je treba zamenjati več soglasnikov hkrati, je za slovenske uporabnike težavno. Tako je npr. citatno zapisana beseda *wellness* v korpusnih in spletnih besedilih dobila cel spekter različic, saj zahteva od uporabnika tri zamenjave:

 $w \rightarrow v$
 $ll \rightarrow l$
 $ss \rightarrow s$

Da poznavanje angleškega jezika ne pripomore k hitrejši ustalitvi podomačene oblike, pričajo naslednje v gradivu potrjene različice:

- ▷ *wellnes*, zapis, v katerem je podomačen le en soglasnik ($ss \rightarrow s$);
- ▷ *welnes*, zapis, v katerem sta podomačena dva soglasnika ($ll \rightarrow l$ in $ss \rightarrow s$);
- ▷ *velnes*, zapis, v katerem so podomačeni vsi soglasniki ($w \rightarrow v$, $ll \rightarrow l$ in $ss \rightarrow s$).

Enako je tudi z zapisom citatnih besed, ki smo jih prevzeli preko angleščine. Na primer: *jacuzzi*. V gradivu najdemo naslednje različice:

- ▷ *jakuzzi*, zapis, v katerem je podomačen le en soglasnik ($c \rightarrow k$);
- ▷ *jakuzi*, zapis, v katerem sta podomačena dva soglasnika ($c \rightarrow k$ in $zz \rightarrow z$);
- ▷ *džakuzi*, zapis, v katerem so podomačeni vsi soglasniki ($j \rightarrow dž$, $c \rightarrow k$ in $zz \rightarrow z$).

2.3.2 Vse se še bolj zaplete, kadar podomačujemo besede, v katerih potekajo tako samoglasniške kot soglasniške zamenjave. To bomo ponazorili s citatno angleško besedo *piercing*, ki kaže ne samo nedosledno izpeljana podomačevanja, pri katerih se podomači le del besede, drugi del pa ne, ampak tudi napačna prečrkovanja:²

- ▷ *pearcing*, verjetno neustrezno prepisana oblika, pri kateri je tuje dvočrkje *ie* prepisano kot *ea* ($ie \rightarrow ea$);
- ▷ *pearsing*, verjetno neustrezno prepisana oblika, pri kateri je tuje dvočrkje *ie* prepisano kot *ea*, soglasnik pa je podomačen ($ie \rightarrow ea$, $c \rightarrow s$);
- ▷ *pircing*, oblika, pri kateri je podomačen samoglasniški sklop ($ie \rightarrow i$), soglasnik *c* pa je zapisan citatno;
- ▷ *piersing*, oblika, pri kateri je samoglasniški sklop zapisan citatno ($ie \rightarrow ie$), soglasnik *c* pa je podomačen ($c \rightarrow s$);
- ▷ *pirsing*, oblika, pri kateri je podomačen samoglasniški sklop ($ie \rightarrow i$) in soglasnik *c* ($c \rightarrow s$).

Korpusi nam torej kažejo razvoj oblik pri procesu prilagajanje prevzetega besedja slovenščini in potrjujejo, da v jeziku soobstajajo ob tuji različici (*wellness*, *jacuzzi*, *piercing*) neustaljene vmesne stopnje (*wellnes*, *welnes*, *jakuzzi*, *jakuzi*, *pearcing*, *pearsing*, *pircing*, *piersing*) in podomačena različica (*velnes*, *džakuzi*, *pirsing*), ki dosledno uresničijo pravopisna priporočila, kako tujim soglasnikom poiščemo slovenski glasovni ustreznik.

Neustaljene vmesne različice, pri katerih je proces podomačevanja izpeljan le delno ali celo neustrezno glede na zakonitosti pri razmerju glas – črka v izvornem jeziku, iz katerega prevzemamo, nam dokazujejo, da je pisno podomačevanje za uporabnike vse prej kot enostavno

2 O rabi te besede na spletnih forumih glej Jakop (2008: 322)

in nas prepričujejo, da so normativne ali vsaj informativne jezikoslovne usmeritve pri prevzemanju potrebne za poenotenje pisne norme.

2.4 Ob pregledu palete zapisovalnih različic za posamezne novejšje prevzete besede pa smo v gradivu izluščili tudi take, ki »segajo korak dlje« v procesu podomačevanja, kot je predvideno v aktualnih normativnih priročnikih, in čeprav po pogostnosti še ne prevladujejo, v perspektivi lahko pričakujemo njihovo postopno uveljavljanje tudi v standardnem jeziku. Za ponazoritev poglejmo citatno besedo *outsider* in njene zapisovalne različice v korpusnem gradivu:

- ▷ *outsajder*, oblika, pri kateri je podomačen samoglasnik *i* ($i \rightarrow aj$), prvi samoglasniški sklop *ou* pa je pisan citatno;
- ▷ *autsajder*, verjetno neustrezno prepisana oblika, pri kateri je tuj samoglasnik *i* prepisan kot *ai*, tuje dvočrkje pa je podomačeno ($ou \rightarrow au$);
- ▷ *avtsajder*, oblika, pri kateri je podomačen samoglasnik *i* ($i \rightarrow aj$), prvi samoglasniški sklop *ou* je podomačen ($ou \rightarrow au$);
- ▷ *avtsajder*, verjetno neustrezno prepisana oblika, pri kateri je tuj samoglasnik *i* pisan citatno, prvi samoglasniški sklop pa kaže podomačitev ($ou \rightarrow av$);
- ▷ *avtsajder*, oblika, pri kateri je podomačen samoglasnik *i* ($i \rightarrow aj$) in prvi samoglasniški sklop *ou* ($ou \rightarrow au$).

Pogostost rabe kaže, da se uveljavlja domača različica *avtsajder*, ki izpodriva različico *outsajder*, čeprav pravila SP 2001 pri domačenju besed, prevzetih iz angleščine (§ 1100), ne predvidijo zapisa $ou \rightarrow av$. Dejstvo, da se ta oblika podomačenega zapisa pojavlja znotraj cele besedne družine (*avtsajderica*, *avtsajderski*, *avtsajderstvo*), je dodatna potrditev, da nove zapisovalne različice, ki segajo v procesu podomačevanja dlje, kot je predvideno v aktualnih normativnih priročnikih, napovedujejo njihovo postopno uveljavljanje v standardnem jeziku.

Navedeni zgled dokazuje, da je pri standardizaciji jezika treba zasledovati jezikovno rabo in odkriti, kako to vpliva na jezikovna pravila. Ob tem pa je treba upoštevati, da prilagajanje tujega besedja zakonitostim slovenščine ni povsem predvidljiv proces. Zakaj se beseda *outsourcing* v korpusu pojavlja predvsem v citatnem zapisu kljub temu, da naj bi zanjo veljale enakim jezikovne zakonitosti kot za besedo *avtsajder*? Poleg časovne komponente in pogostosti rabe besede namreč na proces prilagajanja tujega besedja jeziku dajalcu vplivajo še drugi družbeni dejavniki in njihovo medsebojno delovanje odloča o hitrosti podomačevanja ali nepodomačevanja. Brez zasledovanja rabe in poznavanja družbenih dejavnikov ne moremo napovedati, katere podomačene oblike se bodo uveljavile prej ali katere od tujih oblik se ne bodo podomačile.

2.5 Da se besede (npr. *outsider*, *outsourcing*), ki bi jih po jezikovnih pravilih podomačili na enak način (*avtsajder*, *avtsorsing*), v sodobnih besedilih zapisujejo različno (*avtsajder*, *outsourcing*), ne moremo pojasniti brez bolj poglobljenega poznavanja raznolikih sociolingvističnih dejavnikov. Za tako obliko preučevanja prevzemanja je seveda potrebna obsežna raziskava, kar pa presega namen pričujoče obravnave, zato naj jih tu le omenimo.

Za ponazoritev bomo izbrali področje hrane, saj nam univerzalnost in vsakodnevna in življenjska pomembnost hrane ponujata možnost, da spremljamo prevzeto leksiko v različnih funk-

cijskih zvrsteh jezika in v daljšem časovnem intervalu.³ Kako pomembni so sociolingvistični dejavniki za proces prevzemanja, bomo ponazorili z opisom besede *pizza*, sredozemske jedi, ki je že po drugi svetovni vojni osvojila svet in postala priljubljena tudi v Sloveniji. V SSKJ (1979: 589) je zapisana kot dvojnica s prednostno domačo obliko *pica*. Dve desetletji kasneje v SP 2001 zasledimo samo še podomačeno različico *pica*. Pregled korpusnega gradiva in spletnih kuharskih kotičkov pa kaže, da kljub jasni usmeritvi v SP 2001 tuja in domača različica še vedno tekmujeta med seboj. Tako dolgotrajno tekmovanje obeh oblik, tuje in podomačene, je verjetno pogojeno tudi s tem, da je izpeljanka za gostinski lokal kljub nedvoumnemu normativnemu napotilu dolgo nosila (in še nosi) tujo podobo *pizzerija* in da sta tako pisni kanal kot bližina italijanskega kulturnega prostora močno zavirala prodor podomačenega zapisa. Poleg tega so *pizzo* v nespremenjeni obliki sprejeli tudi v angleščino in nemščino, od koder je prek prevodne literature vplivala tudi na slovenščino. V sodobnem slovenskem besedišču na spletnih kulinarčnih forumih še vedno živita obe obliki, prednostno se sicer uveljavljajo podomačene variante (*pica* in *picerija*), kljub temu pa najdemo zlasti v spletnih in neelektoriranih besedilih nepričakovane zapise tvorjenk (*pizzopek*), ki nas opozarjajo, da zapis besede ni dokončno ustaljen.

Dejavnik, ki ima na proces podomačevanja velik vpliv, je torej kanal, po katerem tuja beseda prodira v jezik. Izrazje za hrano in pijačo, ki je hitro prodrlo v slovenski prostor in našlo svoje mesto na jedilnikih različnih restavracij, gostiln in barov, kaže na močno prevladovanje tujega zapisa (npr. *juice*, *espresso*, *curry*) ne glede na usmeritev v SSKJ, ki za *juice* predlaga podomačeno različico *džus*, za *espresso* in *curry* pa še ne navaja podomačenih različic.

Vpogled v pomen sociolingvističnih dejavnikov za razumevanje procesa prevzemanja bomo sklenili s trditvijo, da idealizirana jezikovna podoba, utemeljena z jezikovnimi dejstvi, žal nima tako močnega vpliva na uporabnikovo predstavo o izrazni podobi besede kot napis na prodajnem izdelku ali v spletnem oglasu.

Slika 1: Spletni oglas.

Prav sociolingvistični dejavniki pogosto ključno vplivajo na posameznikov odnos do podomačevanja, a so prikriti, zato jih neupravičeno odrivamo na rob jezikoslovnega interesa.

3 Podrobneje o pojavljanju in rabi prevzete leksike na področju prehrane glej Bizjak Končar, Dobrovoljc (2010).

Sklep

V prispevku obravnavamo vprašanje pisne prilagojenosti novejšega tujega občnega izrazja slovenskemu jeziku in ugotavljamo, da načelna določila v pravopisnih pravilih iz leta 2001, da se občne prevzete besede sčasoma v rabi podomačijo, uporabnikom pri pisanju povzročajo težave. Odločitev, katero obliko uporabiti, citatno ali podomačeno, ni vedno enostavna, saj zahteva poznavanje jezikovnih zakonitosti prilagajanja tujega izrazja slovenščini in upoštevanje družbenih, političnih in kulturnih dejavnikov. Ker je proces prevzemanja dinamičen preplet jezikovnih in nejezikovnih dejavnikov, ne moremo zanesljivo napovedati, katere domače oblike se bodo uveljavile prej ali katere od tujih oblik se ne bodo nikoli podomačile. Tako razumevanje prevzemanja pojasnjuje, zakaj samo s preverjanjem dejanske jezikovne rabe lahko ugotovimo, kateri pojavi v rabi jezika so s kolektivno navado postali nadindividualni (Bizjak Končar, Dobrovoljc 2010: 106). Pregled gradiva je namreč odkril dvoje: (1) večje število t. i. vmesnih variant, pri katerih je proces podomačevanja izpeljan le delno, kar opozarja, da podomačevanje za uporabnike ni preprosto (zlasti takrat, kadar ne poznajo zakonitosti pri razmerju glas – črka v izvornem jeziku oziroma v jeziku, iz katerega prevzemamo); in (2) pojav, ko nove zapisovalne različice »segajo korak dlje« v procesu podomačevanja, kot je predvideno v aktualnih normativnih priročnikih, in čeprav po pogostnosti še ne prevladujejo, v perspektivi lahko pričakujemo njihovo postopno uveljavljanje tudi v standardnem jeziku. Če nas prvo dejstvo prepričuje, da so normativne ali vsaj informativne jezikoslovne usmeritve pri prevzemanju zaželene in potrebne za poenotenje pisne norme, pa je ob drugem pojavu treba obnoviti že večkrat tematizirano stališče sinhronnega jezikoslovja, da enkrat zajeta norma ni dokončna (Toporišič 1992: 294) in da je treba v skladu s tem spoznanjem posodabljati in aktualizirati tudi obstoječe jezikovne priročnike.⁴

Čeprav je namen prispevka pojasniti, zakaj pravopisno načelo o pisnem podomačevanju občnega besedja povzroča uporabnikom pri pisanju težave, se ob analizi gradiva odpirajo zanimiva vprašanja o tem, kateri jezikovni in družbeni dejavniki pospešujejo ali zavirajo leksikalno prevzemanje in/ali podomačevanje. Tako je prispevek tudi spodbuda za nadaljnje sociolingvistično usmerjene raziskave prevzemanja, ki lahko z večjo zanesljivostjo ugotavljajo razvojne tendence jezika, torej kateri pojavi so del splošno sprejete norme standardnega jezika in v kakšnem razmerju so do jezikovnega sistema.

Literatura in viri

- AITCHISON, Jean, 1991: *Language change: progress or decay?*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAJEC, Anton, 1955/56: Sprehodi po slovenskem besedišču. *Jezik in slovstvo* 6/7. 235–237.
- BEZLAJ, Franc, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BIZJAK KONČAR, Aleksandra, DOBROVOLJC, Helena, 2010: Proces podomačevanja in vprašanje pisanja novejših prevzetih besed. *Jezikoslovni zapiski* 16/2. 91–110.

.....

4 O tem glej Bizjak Končar, Dobrovoljc (2010).

- FidaPLUS = <<http://www.fidaplus.net>>
- GENTSCH, Kerstin, 2005: English Borrowings in German Newspaper Language: Motivations, Frequencies, and Types, on the basis of the *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Muenchner Merkur*, and *Bild*. PhD Thesis: Swarthmore Department of Linguistics. <<http://www.swarthmore.edu/SocSci/Linguistics/xling131-2005.html>>
- GRAEDLER, Anne-Line, 1998: *Morphological, semantic and functional aspects of english lexical borrowings in Norwegian*. Oslo: Universitetsforlaget. (Acta Humaniora 40).
- HALL, Tracy Alan, HAMANN, Silke, 2003: Loanword Nativization in German. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 22. 56–85.
- JAKOP, Nataša, 2008: Pravopis in spletni forumi – kva dogaja? Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). Celovec: Slavistično društvo Slovenije. 315–327.
- LACHARITÉ, Darlene, PARADIS, Carole, 2005: Category Preservation and Proximity versus Phonetic Approximation in Loanword Adaptation. *Linguistic Inquiry* 36/2. 223–258.
- MEISENBURG, Trudel, 1993: Graphische und phonische Integration von Fremdwörtern am Beispiel des Spanischen. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 11. 47–67.
- Nova beseda = <<http://bos.zrc-sazu.si>>
- PEPERKAMP, Sharon, DUPOUX, Emmanuel, 2003: Reinterpreting loanword adaptations: The role of perception. *Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences* 2003, 367–370.
- POGAČNIK, Aleš, 2003: Prevezanje besed v slovenščini, *Jezik in slovstvo* 48/6. 25–48.
- POPLACK, Shana, SANKOFF, David, MILLER, Christopher, 1988: The social correlates and linguistic processes of lexical borrowing and assimilation. *Linguistics* 26. 47–104.
- SNOJ, Marko, 2005. O prevzetih besedah, tujkah in izposojenkah. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 5. 113–122.
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SSKJ 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- THOMASON, Sarah G., 2001: *Language contact*. Edinburg: Edinburg University Press.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1971: Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I. *Slavistična revija* 19/1. 285–318.
- –, 1972: Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede). *Slavistična revija* 20/3. 55–75, 222–229.
- –, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- VOHLGEMUTH, Jan, 2009: *A Typology of Verbal Borrowings*. Berlin: Mouton de Gruyter. (Trends in linguistics. Studies and monographs 211.)
- VOLLAND, Brigitte, 1986: *Französische Entlehnungen im Deutschen. Transferenz und Integration auf phonologischer, graphematischer, morphologischer und Lexikalischsemantischer Ebene*. Tübingen: Niemeyer.

GLASOVNO DOMAČENJE LASTNIH IMEN IZ NELATINIČNIH PISAV

Aleš Pogačnik

Uvod

Domačenje lastnih imen iz nelatiničnih pisav je nepotrebna novost pravopisa iz leta 1950. V pisni slovenščini se ni nikoli uveljavila, vseeno pa so načelo ohranili in ga še poglobili vsi naslednji pravopisni priročniki. V članku iščemo razloge za tako držo in opozarjamo na njihovo šibkost.

Nastajanje pravopisnega problema

Če prebiramo starejše slovenske pravopise, lahko zelo natančno ugotovimo, kdaj se je v navodila vtihotapilo pravilo o glasovnem domačenju lastnih imen iz nelatinične pisave. Pred drugo svetovno vojno slovenski priročniki niso omenjali nelatiničnih pisav. V drugem slovenskem pravopisu, tj. pravopisu Antona Breznika, v poglavju o rabi velike začetnice pri zemljepisnih imenih najdemo le naslednje opozorilo: »[t]uja lastna imena pišemo tako, kakor so v tuji obliki navadna« (SP 1920: § I.I.5). Pripombo sta skoraj dobesedno povzela naslednja pravopisa (SP 1935 in SP 1937: § 4), ki sta uvedla dodatno razločevanje med domačimi in tujimi lastnimi imeni. Prvi del poglavja *O pisavi in sklanji tujih lastnih imen* predpisuje, da za zemljepisna imena uporabljamo slovansko ime, seveda če to obstaja (SP 1935 in SP 1937: § 15), drugi del govori o tem, da v nespremenjeni obliki pišemo tudi slovanska imena, »slovenskemu pravopisu (črkopisu) in slov. sklanji pa prilagodimo le bolj znana krajevna in osebna imena« (SP 1935 in SP 1937: § 16). Tretji del priporoča glasovno domačenje za staroklasična (grška in latinska) imena (SP 1935 in SP 1937: § 17). Zadnji, četrti del zapiše, da lastna imena iz drugih jezikov »pišemo v nespremenjeni obliki« (SP 1935 in SP 1937: § 18).

Pravopis iz leta 1950 je lastnoimensko problematiko močno razširil, čeprav sledi strukturi svojih predhodnikov, tokrat v poglavju *O tujih lastnih imenih*. Prej enotno zadnje poglavje je razpadlo na dva dela. V prvem delu so navodila za pregibanje romanskih, germanskih in imen iz »tistih jezikov, ki uporabljajo latinico« (SP 1950: § 32). Te jezike »pišemo v imenovalniku v nespremenjeni obliki, izgovarjamo pa po približnem izgovoru tistega jezika« (ib.). Zadnji del je novost. Govori o imenih »iz izvenevropskih jezikov, ki se ne pišejo z latinico in jih omikani narodi pišejo vsak s svojim pravopisom« (SP 1950: § 41). Opredeletev »omikani narodi«, ki posredno pravi, da so takratni socialistični Jugoslaviji prijateljski narodi tretjega sveta neomikani, ni bila najbolj posrečena. Zato je razumljivo, da so naslednja pravila dikcijo predrugačila.

V pravilih iz leta 1962 je zapisano, da so »arabske in druge afriške in azijske pisave [...] v glavnem fonetične, zato jih prenaša vsak jezik po svojih fonetičnih zapisih« (58. člen).

To je zadnje pravopisno pravilo, ki pove, zakaj je treba z nelatiničnimi pisavami ravnati drugače kot z latiničnimi. Aktualna pravopisna pravila¹ razloga za to, zakaj naj bi podomačeno pisali »imena vseh vrst iz grških in ciriličnih pisav (izjema je srbsko-hrvaška), azijskih (izjema je turška), afriških, polinezijskih in drugih« (SP 2001: § 180) sploh ne navaja. Odgovor moramo poiskati v navedenem stavku iz pravopisnih pravil iz leta 1962, ki pa trdi dvoje. Prvič to, da so nelatinične pisave »v glavnem« fonetične, drugič pa opiše, kako z izrazi iz teh jezikov ravnajo drugi jeziki (kar je kot edini razlog za razlikovanje med latiničnimi in nelatiničnimi pisavami navajal pravopis iz leta 1950). Oba razloga sta bila problematična že takrat, ko sta bila prvič zapisana.

Prvi razlog: Fonetičnost pisave

Z izrazom fonetična pisava jezikoslovci označujejo pisave tistih jezikov, kjer je ujemanje med glasom in črko zelo veliko. Izraz pa ni najbolj posrečen, saj je lastnost vseh pisav razmerje med glasom in črko. Nekateri jezikoslovci zato pri opisovanju tega odnosa govorijo o pravopisni globini oziroma o globini zapisa (ang. *orthographic depth*). Skrajna oblika latinične abecede s ploskim zapisom je mednarodna fonetična abeceda (IPA). Njenih več kot 100 črk in kopica dodatnih znamenj je nastala prav zato, da bi en glas ponazarjala natanko ena črka. Med jezike s plitvim zapisom (v terminologiji slovenskega pravopisa, s fonetično pisavo) sodi npr. slovenščina, čeprav je zapis glasov v slovenščini globlji, kot je npr. pri hrvaščini. Pri jezikih z globljimi pravopisi razmerje med črko in fonemom ni samo pomanjkljivo (ena črka zapisuje več kot en glas), ampak tudi ni stalno (isti glas zapisuje več črk ali črkovij). Pravopisna pravila jezikov z globljimi zapisi namreč upoštevajo zgodovinske oblike zapisov. Tipičen primer jezika z izrazito globokim zapisom je npr. angleščina.

Če pa globino zapisa enačimo s pisavo, torej s celovitim sistemom grafičnih znakov, je latinka slikovit primer nefonetične, globoke pisave. Črka *x* v kastiljščini lahko pomeni glas [š], v koščini (*xhosa*) z njo zaznamujejo enega od klikov (tleskov) in brez težav bi lahko našli še kateri jezik, kjer *x* ne izgovarjajo kot [ks]. To je razumljivo, saj z latinico zapisujejo genetično in glasovno zelo raznolike jezike z različno pisno zgodovino.

Nelatinične pisave praviloma zapisujejo genetično in glasovno podobne jezike, zato je pri nelatiničnih pisavah razmerje med grafemom in fonemom stalnejše kot pri latinični pisavi. Vendar tudi pri nelatiničnih pisavah ločimo med pisavami s plitkim in globokim zapisom. Cirilična, korejska in večina indijskih pisav so dobri primeri pisav s plitkim, fonetičnim zapisom. Pri drugih zlogovnih pisavah, med katere prištevamo tako (izvorno idiografsko) kitajsko,

1 Izraza aktualna ali zadnja pravopisna pravila uporabljam tako za prvo, leta 1977–1980 objavljano komentirano različico v *Slavistični reviji* (Toporišič, Rigler 1977–1980), kot tudi za *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (1982) in vse različice pravil, ki so leta 1990 prvič izšle v samostojni knjigi, leta 2001 prvič tudi s slovarskim delom. Čeprav se načrt od knjižne objave opazno razlikuje, malenkostni popravki so tudi v ponatisih, je tukaj obravnavana tematika ostala nespremenjena.

pisave (jugo)vzhodne Azije in etiopsko pisavo, isti glas lahko zapišejo z več različnimi črkami (pismenkami). Soglasniški pisavi, arabica in hebrejica, v večini primerov samoglasnikov sploh ne izpisujeta. Sistema zapisovanja glasov sta v obeh pisavah tako enigmatična, da že po definiciji veljata za pisavi z globokim pravopisom.

Vse nelatinične pisave skratka niso fonetične pisave, in sicer zaradi enakih razlogov, kot to velja za latinico in jezike z globokim pravopisom: imajo bogato pisno tradicijo.

Drugi razlog: Slovenščina poljudnih besedil

(Ne)fonetičnost nelatiničnih pisav torej ne more biti razlog za to, da različni svetovni jeziki besede iz jezikov z nelatinično pisavo zapisujejo drugače. Drži pa, da je tako leta 1950 in 1962 večina svetovnih jezikov nelatinične pisave prečkovala po svoje. Po navadi po fonetičnih pravilih svojega jezika, tako kot so to zaradi različnih razlogov v posameznih obdobjih delali tudi z imeni iz jezikov z latinično pisavo (npr. italijanščina s slovenskimi imeni med drugo svetovno vojno ali ameriška angleščina v popularni kulturi). Vendar te rešitve danes niso običajne. Nekdaj so bile naravna posledica različnih sociolingvističnih dejstev.

Marsikateri jeziki z nelatinično pisavo so bili po drugi svetovni vojni še vedno jeziki kolonije katere od evropskih držav. Na območju, kjer jih govorijo, so za uradne namene tako ali tako uporabljali evropski jezik. Druga območja, ki so samostojnost ohranila, so imela zelo malo stikov z zahodnim svetom. Z osamosvojitvami, ki so se vrstile v 60. letih, so nove države svoje jezike razglasile za uradne jezike, prej zaprte, daljnovzhodne dežele pa so se začele odpirati svetu. Svetovna ureditev se je začela tudi jezikovno spreminjati, latinica pa je, svoji raznolikosti navkljub, še bolj očitno postajala svetovna pisava. Jeziki, ki so po drugi svetovni vojni dobili (pol)uraden status, so za svojo pisavo redko izbrali kaj drugega kot latinico (prim. Pogačnik 2006).

Leta 1959 je OZN ustanovila skupino izvedencev za geografska imena (UNGEGN), ki naj bi povsem iz praktičnih razlogov naredila red med zemljepisnimi imeni. Ta je na več konferencah (UNCSGN) obravnavala tudi prečkovalne sisteme: vsem državam, ki svoj uradni jezik pišejo z nelatinično pisavo, je naročila, naj sporočijo, kateri prečkovalni sistem uporabljajo in po kakšnem ključu naj prečkujejo imena (prim. Kladnik 2007: 91 isl.). S podobnimi težavami so se ukvarjala tudi druga mednarodna združenja, npr. še ena od ustanov OZN, Mednarodna organizacija civilnega letalstva (ICAO), ki skrbi za standarde potnih listov, ali mednarodno združenje bibliotekarjev (IFLA).

Slovenska pravopisna pravila iz leta 1962 so ubrala drugo pot. In sicer tako, da so problematiko nelatiničnih pisav povezala z razliko med znanstvenim in poljudnim besedilom. V nasprotju z znanstvenim besedilom, kjer »pri prepisu z vso grafično natančnostjo« (SP 1962: § 55) prenašamo črke z vsemi diakritičnimi znamenji, v poljudni rabi lahko (a) izpuščamo diakritična znamenja in (b) »zapis približujemo izgovoru« (ib.).

Vse skupaj močno spominja na slovensko pravopisno polemiko ob prelomu 20. stoletja. Leta 1893 jo je sprožil Stanislav Škrabec, ki je zagovarjal tezo, da bi v slovenščini vsa tuja lastna imena veljalo pisati v skladu z izgovorjavo in glasovnimi vrednostmi slovenske abecede:

»Vsaj v knjigah in časnikih prostemu narodu namenjenih naj se torej tuje besede, zlasti tuja lastna imena po izreki pišejo [...] Pa da ne bomo imeli brez potrebe dveh raznih načinov, bi bilo najbolje, da bi se vselej in povsod pisalo po izreki« (Škrabec 1994–1998: 2/134).

Škrabec z zamisljivo ni uspel, razločevanje med pravopisnimi pravili za bolj in manj poučeno pišoče občestvo pa se je ohranilo vse do zadnjih pravil (Dobrovoljc 2004: 180). Vendar se je spreminjalo. Opomba o poljudni rabi lastnih imen v zgodnejših pravopisih je zgolj ugotavljala, da lastna imena v slovenščini pišemo na več različnih načinov. Pravila iz leta 1950 so to ugotovitev povezala z na novo ustanovljenim tipom imen iz nelatiničnih pisav, pravila iz leta 1962 pa so jo preoblikovala v priporočilo za poljudna besedila. Zadnja pravopisna pravila predpisa ne utemeljujejo na osnovi ločevanja med strokovnim in poljudnim besedilom. Škrabčevo zamisel o glasovnem domačenju so v nasprotju z razvojem dogodkov (internacionalizacijo latiničnih ključev) povezala s splošnim navodilom o rabi imen iz nelatinične pisave. Konstrukt so avtorji pravil začeli zagovarjati z dodatnima, še bolj nesmiselnima razlogoma.

Tretji razlog: Prečrkovalni ovinek

Pravopisna pravila so samozavestno naročila, da pri prevzemanju lastnih imen iz jezikov z nelatiničnimi pisavami »opuščamo transkripcijske ovinke prek francoščine in angleščine« (SP 1962: 58. člen). To nestvarno navodilo je dobesedno prevzel tudi kasnejši pravopis, ki je omenjenima jezikoma (z globokimi zapisi) dodal še portugalščino, španščino in ruščino (SP 2001: § 1118), jezike s plitkejšimi zapisi. Toda kaj dejansko je prečrkovalni ovinek?

Odgovor na to vprašanje bomo poiskali prek zgovornega pravopisnega ovinka, na katerega se sklicujejo kar pravopisna pravila. Zadnja pravopisna pravila vsebujejo določilo, da so izjema »necirilske nelatinične pisave jezikov nekdanje Sovjetske zveze, ki jih v slovenščino prenašamo po ustreznih ruskih oblikah« (SP 2001: § 1118). Če to navodilo prevedemo, potem lahko ugotovimo, da to velja za armensko in gruzijsko pisavo. Obe pisavi sta alfabetski in veljata za plitki pisavi. Zato sta tudi njuni standardni prečrkovalni normi v latinico (ISO 9985: 1996) nastali na osnovi ciriličnega transkripcijskega sistema.

Pravopisna opomba torej ni zelo pomembna, je pa zgovorna po teoretski plati. V nasprotju s svojim splošnim vodilom tukaj zapoveduje prevzemanje prek ovinka. Povrh celotno prek nelatinične, cirilične pisave. S precejšno gotovostjo lahko zatrdimo, da je vir prevzemanja nelatiničnih lastnih imen v sodobni slovenščini pisava, ne pa govornica. Tako je bilo tudi nekaj desetletij po drugi svetovni vojni, ko so v slovenskih časopisih rubrike »po svetu« polnile novice beograjskega Tanjuga, vrsto let ene največjih svetovnih tiskovnih agencij. Verjetno je bilo slovenskim novinarjem takrat res enostavno opustiti prečrkovalne ovinke, in sicer tako, da so dobesedno povzeli srbsko prečrkovanje. Srbščina je jezik tako s cirilično kot latinično pisavo. Velja za primer jezika s plitvim zapisom, pri katerem tudi v latinici pogosto glasovno domačijo vsa lastna imena.² Torej

2 V jezikih z nelatinično pisavo lastna imena glasovno domačijo po pravilu. Če jih navajajo v izvorni obliki (kot npr. japonsčina), potem uporabijo kar latinico.

nasprotno kot večina zahodnoevropskih jezikov. Poudarimo, da za te jezike ni nujno, da lastna imena iz nelatiničnih pisav prevzemajo v skladu s svojimi pravili o zapisovanju glasov. Že zato, ker so jeziki z bolj ali manj globokimi zapisi in imajo zapletene sisteme zapisovanja glasov.

Pri prepisovanju nelatiničnih pisav se večina teh jezikov zanaša na enake oblike prečrkovanj (glej preglednico). Angleščina imena iz nelatiničnih pisav prevzema po načelih vzajemnosti: prek katerega od mednarodno uveljavljenih prečrkovalnih sistemov (prim. Pogačnik 2005). Razen v izjemnih primerih, povezanih s kolonialistično preteklostjo (npr. prevzemanje arabščine v španščini), enake oblike uporabljajo tudi drugi zahodnoevropski jeziki. Večina prečrkovalnih norm je stabilnih. Izjema so le nekateri jeziki s cirilico ali arabico.

Mednarodno najbolj pogost/priporočljiv latinični zapis	Skupno člankov	Članki v jezikih s cirilično pisavo	Članki v jezikih z latinično pisavo (skupno)	Eksografski zapisi pri jezikih z latinično pisavo
Mao Zedong	109	13	71	24*o
Sun Yat-sen	80	8	50	17*o
Zhou Enlai	42	3	27	8o
Yasunari Kawabata	62	7	41	8o
Kim Jong-il	72	9	49*o	15
Ban Ki-moon	86	9	56	9*
Mahatma Gandhi	124	14	72*o	10
C(handrasekhara) V(enkata) Raman	50	6	29	5*o
Subrahmanyan Chandrasekhar	45	4	26	1
Jawaharlal Nehru	80	9	49*	9o
Haile Selassie	68	7	48	6*o
Gamal Abdel Nasser	66	8	43*	13o
Saddam Hussein	91	9	59o	26*
Ruhollah Khomeini	72	7	46	24*o
Yitzhak Rabin	60	8	40*o	18
Shimon Peres	56	7	39*o	13
Aristotelis Onasis	41	8	26	24*
Odysseas Elytis	47	6	32	11*
Lev Tolstoj	109	16	64	54*o
Vladimir Il'ič Lenin	126	18	78	73*o
Andriy Mykolajovyč Shevchenko	56	7	36	26*o

Preglednica: Wikipedija in podomačitve nekaterih znanih sodobnih osebnih lastnih imen iz jezikov z nelatinično pisavo.

- * Eksograf je pojem, ki ga je za opisovanje eksonimov (podomačenih zemljepisnih izrazov) vpeljal finski lingvist Jarno Raukko, in sicer za zapis, ki »kar najbolj zvesto napeljuje na izgovor v originalnem jeziku. Izgovorjava sicer ni nujno povsem enaka, vendar je bolj podobna, kot bi bila, če se ne bi spremenila pisna oblika«. V nasprotju z eksofoni se spremenijo tudi v pisavi, ne le v izgovoru (po Kladnik 2007: 42).

Komentar k preglednici:

Če je številka v krepki pisavi, v to skupino sodi članek slovenske *Wikipedije*. Ta ima v navodilih zapisano: »Naslov pojmov, ki so v izvirniku v nelatinični pisavi, prečkujte po pravilih slovenskega pravopisa« (<http://sl.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Dogovori_o_poimenovanju>). Upamo si zatrditi, da je to v nasprotju z njenim osnovnim vodilom (prilagojenim iz splošnih mednarodnih načel): »Na splošno je pri poimenovanju člankov treba dati prednost naslovom, pod katerimi bi jih iskala večina govorcev slovenščine, se v razumnih mejah izogibati dvoumnosti, hkrati pa si tudi prizadevati, da bo ustvarjanje povezav na članke čim preprostejše« (ib.). Kot je razvidno, so slovenski sestavljavci glasovno podomačitev izbrali celo večkrat (v 75 % primerov, ne upošteva zadnjih 5, izvorno ciriličnih imen) kot pisci srbohrvaške* (46 %) ali hrvaške^o (67 %) različice članka.

Odstotki seveda ne odražajo dejanskega stanja, saj vsi članki niso v vseh jezikovnih verzijah. Znani evropski jeziki glasovne podomačitve izberejo redko, čeprav smo namenoma izbrali znana imena, pri katerih je verjetnost za podomačitev večja. Stopnja podomačevanja med wikipedijami z vsemi 17 članki je največja pri češki (76 %), nato poljski (46 %), romunski (29 %), nemški (23,5 %), španski in italijanski (18 %), portugalski in finski (12 %), indonezijski, francoski in nizozemski (6 %) različici; angleščina, norveščina in švedščina nimajo podomačene iztočnice.

Glede na ta seznam je slovenska *Wikipedija* s 16 članki na 16. mestu, takoj za naštetimi jeziki; če pogledamo lestvico wikipedij glede na skupno število vseh člankov (kriterij, ki ga najpogosteje uporabljajo pri presojanju kakovosti), je pred slovensko različico 24 jezikov.

Izbrani članki so skupno napisani v 92 jezikih. Grščina je med ciriličnimi pisavami. Azerski članki v *Wikipediji* so v veliki večini napisani z latinično pisavo, tatarski in srbski pa s cirilično (ti trije jeziki uradno uporabljajo dve pisavi).

Podatki so bili zbrani junija 2011.

Arabica in cirilica sta namreč edini pisavi, ki ju uporablja več kot ena sodobna država.³ Arabico, pisavo islama, so razširila muslimanska osvajanja med 7. in 15. stoletjem. Z njo so pisali zelo raznolike jezike. Tako romanske jezike Iberskega polotoka kot slovanske in druge jezike Balkanskega polotoka. S prilagojeno arabico, imenovano adžami (*ajami*), uradno pišejo še v Iranu, Afganistanu, Pakistanu in Čadu. Uporabili so jo za pisanje številnih, med seboj povsem nepovezanih jezikov zahodne, vzhodne in južne Afrike ali npr. za nekatere malajske jezike jugovzhodne Azije. V vseh državah, kjer danes pišejo z arabico, je islam večinska vera, klasična arabščina pa je liturgični jezik. Pisanje nearabskih jezikov v arabici je bila v očeh evropskih osvajalcev in njihovih misijonarskih predhodnikov glavna ovira pri »omikanju«

3 Trditev je zavestna avtorska posplošitev. Če bi hoteli biti natančni, potem lahko ugotovimo, da je etiopska pisava uradna pisava tako v Etiopiji kot Eritreji, da Butan uporablja tibetansko pisavo (ki na Kitajskem nima posebnega statusa), da je kitajščina uradni jezik tudi na Tajvanu in v Singapurju (v obeh državah uporabljajo svoje prečkvalne sisteme). V Singapurju je eden od štirih uradnih jezikov tudi tamilščina (s tamilsko pisavo). Indijsko pisavo devanagari uporabljajo še v Nepalju, redkeje pa tudi v drugih državah, kjer je (pol)uradni jezik kateri od jezikov indijskih priseljencev (Fidži, Surinam, Trinidad in Tobago).

domačinov. Še danes jo pogosto povezujejo z islamskim fundamentalizmom, saj ima mnogo jezikov, pisanih z arabico, tudi latinične pisne norme.

Zgovoren primer so jeziki iz turške jezikovne družine, ki jih govorijo v Srednji Aziji in so jih tradicionalno pisali z arabico. V drugi polovici 19. stoletja sta se na območju za politično prevlado borila turški in ruski imperij, ali drugače, cirilica kot pisava pravoslavja in arabica kot pisava islama. Cirilica je začela zmagovati šele s komunističnimi osvajanji po prvi svetovni vojni. Z jezikom sovjetske Rdeče armade, ruščino, se je cirilica razširila tudi na območjih, kjer je bila dotlej večinska vera islam, vendar to sprva ni vplivalo na pisavo. Po vzoru uspešne turške pravopisne reforme so za vse azijske jezike Sovjetske zveze v 20. letih razvili latinične pisne norme. Leta 1939 so jih sistematično spremenili v cirilične. Enaka usoda je leta 1937 doletela Mongolijo, kjer so leta 1931 za uradno pisavo sicer že sprejeli latinico in z njo zamenjali tradicionalno mongolsko pisavo, leta 1938 moldavščino (kot njej zelo podobno romunščino so jo dotlej pisali le z latinico), v letu 1940 pa še jezike pribaltskih območij, ki so jih dotlej prav tako pisali z latinico (v Latviji so do leta 1937 uporabljali gotico). Poizkus se ni obnesel in po razpadu Sovjetske zveze se je večina novih samostojnih držav vrnila k latinični pisavi. V nekaterih, npr. v Kazahstanu, so cirilico sicer obdržali, vendar na cirilično pisavo marsikje gledajo kot na vsiljivca. V Mongoliji je vlada npr. po letu 1999 celo izrecno (in ne preveč uspešno) začela spodbujati rabo pozabljenih mongolskih pisav.

Danes so prečrkovalni sistemi tako cirilice kot arabice nekaj zelo svojskega: sodobne nacionalne države so pri izbiri svoje poti razvile ločene prečrkovalne sisteme. Stabilnost prečrkovalnega sistema katerega od jezikov z nelatinično pisavo je povezana z učinkovitostjo jezikovne (pisne) politike konkretne države. Lahko bi rekli, da sta z zapisi v latinični pisavi tako cirilica kot arabica postali še globlji pisavi. Vprašanje pa je, kako to vpliva na pisno slovenščino.

Cirilica je s slovenskim prostorom povezana tesneje kot arabica. Zamisel, da bi slovenščino pisali s cirilico, so nekateri zagovarjali še na začetku 20. stoletja. Vendar so naši predniki cirilico zavrnilo, in to večkrat. Kopitar je celo menil, da bodo slovanski narodi prej ali slej začeli uporabljati latinico (prim. Rotar 1987). Cirilica seveda ni izginila, s sodobnimi latinizacijskimi ključi pa je pridobila na raznovrstnosti. Nekateri jeziki (npr. ukrajinski) se zgledujejo po angleških prečrkovalnih sistemih, drugi (npr. beloruski) šumnike izpisujejo enako kot gajica, tretji (npr. ruščina) uporabljajo več kot en sistem. Enaka usoda je doletela arabico: latinizacijski ključi držav z arabico se med seboj razlikujejo, pogosto jih nedosledno uporabljajo celo v posamezni državi.

Menim, da na to raznolikost ne smemo gledati kot na pomanjkljivost, ampak jo moramo vzeti v zakup. Podobno kot vzamemo v zakup različne zapise istih imen pri jezikih s historično latinično normo (npr. imena *Šmid/Schmid* ipd. ali *Kranjc/Kranjec/Krajnc* ipd. v slovenščini). Če je zaradi zgodovinskih razlogov mogoče še smiselno razmišljati o fonetičnem prečrkovanju cirilice, za to pri arabici ni jezikoslovnih razlogov. Zakaj bi bil to vedno fonološki prečrkovalni sistem, ki ga za arabico jugoslovanski islamisti (prim. Tanasković 1990) in ga navaja zadnja

različica pravopisnih pravil (SP 2001: § 1121, 1122)? Ne nazadnje je postopek sila nepraktičen: (zahodnoevropski) latinični zapis bi morali pretvoriti v izvirno arabskega ter nato ta zapis ponovno prečrkovati. Precej več ovinkov torej.

Prečrkovalni ovinek je stvarno dejstvo, ki so ga izbrali govorniki katerega od jezikov z nelatinično pisavo. Ne le da te jezike že več desetletij pišejo z več kot eno pisavo, danes prav vse pišejo tudi z latinico.

Četrty razlog: Slovenska izgovorjava je slovenska pisava

Čeprav slovenski pravopis sviri pred prečrkovalnimi ovinki, se poslužuje prav tega: prečrkovalnih ovinkov prek plitkega zapisa, po katerem mora vsak glas dobiti eno črko. Zato tudi za domače prečrkovalne sisteme (vendar le pri kitajščini in japonščini) ponudi svojo različico. Mnenje pravopisne komisije glede te tematike lahko razberemo iz polemike o prevzemanju imen iz kitajščine, do katere je med letoma 1979–1989 prišlo večkrat: januarja–marca 1979 v *Delu* (Mitja Saje, Božidar Debenjak), marca 1981 spet v *Delu* (Andrej Mrevlje, Mitja Saje) in decembra 1988–marca 1989 v *Naših razgledih* (Jana Rošker, Saš Hadži).

Kitajščina je namreč najbolj prosluli primer nelatinične pisave z lastnim prečrkovalnim sistemom. Nekdaj so jo prečrkovali po več kot 60 sistemih. Leta 1958 je Ljudska republika Kitajska potrdila latinično prečrkovanje za kitajščino, imenovano pinjin (*pinyin*). Leta 1977 ga je sprejel UNGEGN, leta 1982 Mednarodna organizacija za standardizacijo, leta 1986 še OZN, zato ga je vse bolj začela uporabljati večina drugih svetovnih jezikov.

Argument zagovornikov rabe pinjina, tako pri drugih jezikih kot v slovenščini, je zelo enostaven: zakaj izumljati domače prečrkovalne sisteme, če obstaja pinjin? Če hočemo poiskati skupni imenovalac odgovorov, v katerih Jože Toporišič v imenu pravopisne komisije zagovarja glasovno domačenje kitajščine, je to naslednji argument: Slovenci imajo že tako ali tako težave pri izgovarjanju tujih imen, zato ni razloga, da bi z njimi ravnali po tuje in jim dodali še kitajska imena, saj je kitajščina jezik z izrazito zahtevno izgovorjavo (prim. Toporišič 2011: 157 isl.).

V luči opisanega razvoja dogodkov glede internacionalizacije prečrkovalnih sistemov bi takšno držo lahko označilo kot skrajno konservativno, ne neki način tudi reformistično, saj uporablja ideološko izrazje: izgovorjavi prilagojeni zapisi so obveljali za »domače«, mednarodne oblike pa so postale »tuje«. Zadnja pravopisna pravila so izraze iz nelatiničnih pisav celo izrecno izenačile s tujkami: »[z]a imena, prepisana iz nelatiničnih pisav ali iz ideogramov, veljajo pravila kakor pri prevzetih občnih imenih« (§ 170). Ta pa »načeloma [...] pišemo le po domače tedaj, kadar jih prečrkujemo iz nelatiničnih črkovnih pisav ali pa jih črkovno zapisujemo iz ideogramov« (§ 164).

Besedilni korpusi slovenščine brez dvoma dokazujejo, da v slovenščini veliko besed, kot sta npr. *jazz* ali *curry*, še vedno pišemo kot tujke, tj. v (pol)citatni obliki, v grafični podobi, kot jo uporablja izvorni jezik, in da slovenščina tujke uspešneje prevzame takrat, ko zanje izumi povsem svojski izraz, ki ni povezan z glasovno podomačitvijo (Pogačnik 2003). Četudi bi

držalo, da glasovno domačimo vse občne besede iz nelatiničnih pisav (pa tega ne moremo neizpodbitno dokazati), ni jasno, zakaj bi morali enako ravnati tudi z lastnimi imeni.

Jože Toporišič je v svoji kritiki slovenskega pravopisa iz leta 1962 že pred objavo novih pravil najavil smer razmišljanja sestavljavcev pravopisa, ko je opozarjal na neenotno navajanje tujk v slovarskem delu, saj so iztočnice mešane, glasovno podomačene in citatne. Problematiko lastnih imen je povezal s pravorečjem in kot problem izpostavil pravilno angleško izgovorjanje lastnih imen, kot je npr. *uošingtən* namesto (slovenskega) *vošington* (prim. Toporišič 1972). V jeziku geografov so po Toporišiču eksofoni naravno stanje slovenskega jezika. Ali drugače, kakor je očitek proti takemu načelnemu stališču v kritiki načrta pravil leta 1982 zelo jasno oblikoval Kajetan Gantar: »Načrt ruši ravnotežje med pravopisom in pravorečjem« (SPJR, 27).

To še posebej pride do izraza v obsežnem razdelku s preglednicami o »pisavah posameznih jezikov«, glavni novosti zadnjih pravopisnih pravil. V poglavju je dovolj zgovorno že izrazoslovje. Avtorji govorijo o pisavah, ne pa o jezikih, in o (morebitnih) »zamenjavah pri domačenju«, ne pa o izgovorjavi. Natančno branje pravopisnih pravil kaže, da pravila ločijo med jeziki z bolj in z jeziki z manj znano izgovorjavo ter da razlikovanje jezikov glede na pisavo sploh ni pomembno (prim. Pogačnik 2003). V poglavju *Azijske, afriške in druge pisave* preglednice, kjer so zapisane glasovne ustreznice v poglavju obravnavanih jezikov, uporabljajo izraz »slovenski ustreznik«. Podomačeni glasovi so tako naenkrat postali tudi slovenski prepisi. To je približno tako, kot če bi rekli, da je vsa hrana, ki jo pripravimo v Sloveniji, tako ali tako slovenska, zato jo moramo pripraviti po svoje, »po domače«.

Mimogrede bi lahko dodali še to, da so »po domače«, torej približno, narejene tudi preglednice, na kar so opozarjali že vse od predstavitve prvih osnutkov pravil; napake so ostale tudi v zadnji inačici. Povrhu so izpustile več jezikov z nelatinično pisavo, pri večini prečrkovalnih tabel pa niti ni navedeno, za kateri prečrkovalni sistem gre.

Vendar so izpuščene in pomanjkljive tabele pri tem še najmanj problematične. Recimo, da bodo slovenski pisci napako razumeli in da bodo glasovno domačenje uporabili le pri izvirno nelatiničnih pisavah, ne pa tudi pri tistih z latiničnimi pisavami. Recimo, da bodo za tiste pisave, ki jih v pravilih ni, po tujih virih znali poiskati prečrkovalne tabele, npr. za angleščino, in jih potem prenesli v slovensko pisavo – po kakršnem koli izumljenem pravilu o prenašanju glasov, tudi tistih, ki jih ni ne v slovenščini ne v angleščini. Toda čemu?

Sklep

Pravopisno domislico, da v slovenščini lastna imena iz nelatiničnih pisav glasovno podomačimo, že vrsto let povzemajo drugi jezikovni priročniki, ki so izšli po izidu zadnjih pravopisnih navodil. Seveda živi tudi v praksi in v zelo različnih izvedbah. Morda je domačenja manj v športu in pri zemljepisnih ali kitajskih imenih, vendar na podomačitve naletimo v vseh medijih, tudi na (javni) radioteleviziji. Kakor je razvidno iz preglednice, je stopnja podo-

mačevanja nenormalno visoka tudi v slovenski *Wikipediji*, čeprav je v nasprotju s splošnim uredniškim vodilom (glej preglednico). Načelno glasovno podomačevanje v leksikografskih delih je namreč sila problematična uredniška predpostavka. Predvideva, da (1) uporabnik ne pozna izvirnega zapisa, saj (zaradi enako neargumentiranih razlogov) domneva, da slovenski govorec pozna izgovorjavo iskanega gesla, ne pa zapisa, ter da (2) uporabniku zadošča, če mu ponudi lastno tolmačenje izgovorjave neposredno v pisavi.

Med letoma 2003–2005 je v treh knjigah izšel *Slovenski [sic!] veliki leksikon*, prvi splošni leksikon, ki je dosledno glasovno podomačil vsa osebna lastna imena iz jezikov z nelatinično pisavo (ne pa tudi zemljepisnih, saj slovenski geografi nikoli niso pristali na načelno domačenje). Urednica leksikona je javno predstavila le nov glasovno-prečrkovalni sistem za kitajščino (Kocjan - Barle 2003), ki med drugim pravopisno navodilo »izboljšuje« tudi tako, da s in c z ostrivcem zamenjuje s slovenskima črkama, š in č. Še radikalnejše stališče je zavzel Simon Lenarčič, ki zagovarja, da bi morali podomačevati vsa nelatinična imena (torej tudi zemljepisna) in »pomembnejša« imena iz azijsko-afriških jezikov z latinično pisavo (Lenarčič 2004: 277).

Sam menim, da tovrstnih »izboljšav« že pred več kot sto leti zavrjenega in skrajno zapletenega pravopisnega pravila ne potrebujemo. Pravopisna pravila bi morala odpraviti nepotrebno razliko med latiničnimi in nelatiničnimi pisavami, glasovno domačenje pa razglasiti za (zasilno) možnost in ne za pravilo. Postaviti bi morala jasno razločevanje med izgovorjavo in pisavo, sestaviti seznam izglasij iz čim več svetovnih jezikov (ne glede na pisavo), ki vplivajo na pregibanje, ter konkreten seznam posamičnih lastnih imen, ki jih v slovenščini dejansko pišemo drugače, ne nujno le v glasovno podomačeni obliki.⁴ Pri jezikih z nelatinično pisavo bi bila dobrodošla tudi priporočila o rabi posameznega prečrkovalnega sistema: katerega izbrati, kako uporabljati veliko začetnico, vezaje in druga ortografska znamenja. Dober primer takega navodila je posebna številka revije *Afriško-azijske študije*, v kateri so avtorji sestavili navodila za ravnanje s kitajščino in japonsščino (*Predlogi za zapisovanje in pregibanje besed iz japonsčine in kitajščine*, 2009), zato upamo, da se bodo stvari odvijale v to smer.

Literatura in viri

- BREZNIK, Anton, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- COULMAS, Florian, 1999: *Encyclopedia of writing systems*. Oxford: Blackwell.
- DOBROVOLJC, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Lingua Slovenica).
- Gigafida = <<http://demo.gigafida.net/>>
- International Civil Aviation Organization (ICAO) = <<http://www2.icao.int/>>
- KLADNIK, Drago, 2007: *Pogledi na podomačevanje tujih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Georitem 2).

.....

4 Slovenski geografi so prav pred kratkim sestavili delovni seznam slovenskih eksonimov; seznam imen je preverjen po besedilnem korpusu Gigafida in vnesen na pregledne zemljevide (prim. Kladnik idr. 2012).

- KLADNIK, Drago, idr., 2012: *Seznam slovenskih eksonimov*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Geografija Slovenije 24).
- KOCJAN - BARLE, Marta, 2003: Normiranje polcitatnih lastnih imen v SP 2001. *Slavistična revija* 51/2. 151–152.
- LENARČIČ, Simon, 2004: *Popravopis: kaj je narobe in kaj manjka v novem Slovenskem pravopisu?* Ljubljana: samozaložba.
- LEVEC, Fran, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarsko kraljeva zaloga šolskih knjig.
- POGAČNIK, Aleš, 2003: Prevezemanje besed v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 48/6. 25–48.
- –, 2005: O lastnih imenih. *Veliki angleško-slovenski slovar OXFORD®-DZS. Prva knjiga*. Ljubljana: DZS. XL–LVI.
- –, 2006: Pisava = latinica. *Jezik in slovstvo* 54/3–4. 25–36.
- Predlogi za zapisovanje in pregibanje besed iz japonsčine in kitajščine*, 2009. Afriško-azijske študije XIII/2. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Oddelek za afriške in azijske študije.
- ROTAR, Janez, 1987: Slovenski avtorji in cirilica. *Jezik in slovstvo* 33/3. 51–57.
- ŠKRABEC, Stanislav, 1994–1998: *Jezikoslovna dela*. 1–4. Jože Toporišič (ur.). Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- SP 1937 = *Slovenski pravopis. Mala izdaja* (priredila Anton Breznik in Fran Ramovš). Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna R.T.T.O.Z.
- SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SPJR 1982 = *Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- SVL 2003–05 = *Slovenski veliki leksikon*. I–III. Marta Kocjan - Barle, Drago Bajt (ur.). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- TANASKOVIČ, Darko, 1990: Pogovor redaktora. Nerkez Smailagić: *Leksikon Islama*. Sarajevo: Svjetlost. 683–685.
- Technical reference manual for the standardization of geographical names*, 2007. New York: United Nations.
- The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)* = <<http://www.ifla.org/>>
- TOPORIŠIČ, Jože, 1972: Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede). *Slavistična revija* 20/3. 285–318.
- –, 2011: *Intervjuji in polemike*. Mateja Jemec Tomazin (ur.). Ljubljana: Založba ZRC.
- TOPORIŠIČ, Jože, RIGLER, Jakob, 1977–1980: Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa. I–VI. *Slavistična revija* 25: 69–106, 311–358, 27: 81–150, 231–261, 459–476, 28: 325–256.
- UNGEGN. *Working Group on Romanization Systems* = <<http://www.eki.ee/wgrs/>>
- Wikipedija = <<http://www.wikipedia.org/>>

KONČAJ V TUJIH MOŠKIH LASTNIH IMENIH IZ EVROPSKIH JEZIKOV, ZAPISANIH V LATINIČNIH PISAVAH

Marta Kocjan - Barle

Uvod

Med najtežja poglavja v pravopisu gotovo sodita *Oblikoslovje* (°SP 2003: § 746–895) in *Besedotvorje* (°SP 2003: § 921–1025). Prevezemanje tujih lastnih imen v slovenščino je zaradi tujih in naših pravorečno-pravopisnih pravil, pregibnosti našega jezika in dojemanja razmerja črka – glas oblikoglasno zahtevno.

Med najpogostejšimi in za slovenščino najtežjimi so imena iz evropskih jezikov (in seveda iz ameriške angleščine),¹ predvsem moška imena, ki v naši slovnici sodijo v 1. moško sklanjatev in se končujejo na tuje pismenke: bodisi na neslovensko črko ali črko, ki ne ustreza slovenskemu razmerju črka – glas, in dve ali več črk, ki se v izgovoru oddaljujejo od zapisa.

Tukajšnji izbor² temelji na vplivu, ki ga ima izvorni ali poslovenjeni glasovni ustreznik na stranske sklone, omejitvev na roditeljski in/ali orodniški pa ustreza slovarskim predstavitev lastnih imen.³ Iz obeh sklonov se da večinoma sklepati tudi na svojljno obliko pridevnika na *-ov/-ev*,⁴ iz orodnika tudi na vse druge stranske sklone s preglasom *o ~ e*.

V preglednicah so poleg tujih zapisov in izgovora⁵ navedeni zgledi za imenovalnik, roditeljski, iz katerega se da pogosto sklepati tudi na izbiro orodniške končnice, in/ali orodniški.⁶ Zaradi preglednosti in tudi sicer manjših težav v rabi niso obravnavani zgledi, kjer tuje črkovje stoji pred (govorjeno) samoglasniško končnico, čeprav ravno tako vpliva na tvorbo orodnika (npr. *Murillo* [muríljjo] – z *Murillem* [muríljem]), ali pa je končna črka nema (npr. *Dubois* [diboá] – z *Duboisem* in *Duboisom* [diboájem]).

1 Strokovni izrazi

V pravopisu so izrazi dvočrkovje (°SP 2003: § 8, 1071, 1088, 1092, 1107, 1135; Toporišič 1992: 32), črkje (°SP 2003: § 1071, Toporišič 1992: 18) in črkovje (samo v *Slovarčku jezikoslovnih izrazov* v §

1 V preglednicah so enotno označena z ANG, razen kadar ni zaradi razlikovalnosti nujno in je navedeno AM.

2 Imena in/ali izgovor: °SP 2003, SVL 2003–05, °VSL 2005, Wells 1992, Jones 2003, DUDEN 1990.

3 Dvo- in veččrkovje je preverjeno tudi s seznamom na Wikipediji (Wikipedia.org 1).

4 Besedotvorna podstava je sicer roditeljski množine.

5 Za roditeljski je naveden samo pri imenih, kjer se osnova podaljša z *j* le v izgovoru.

6 Orodniški ni zapisan, če si ga lahko razložimo že iz roditeljskega.

1135). Mednarodni izrazi za več kot eno črko so digraf, trigraf, tetragraf itd., nadpomenka pa je multigraf. Po zgledih črta – črtovje ali glas – glasovje bi bili ustrezni slovenski izrazi: dvočrkovje (Šuss), tričrkovje (Slovarji DZS), štiričrkovje itd. Razlikovati bi morali med črkjem (več črk, od katerih ima vsaka glasovni ustreznik) in dvočrkjem (dve črki za dva glasova) ter veččrkovjem (sestav več kot dveh črk za en glas) in dvočrkovjem (dve črki za en glas). Tu so poleg ustaljenih izrazov črka (pismenka), glas in dvoglasnik⁷ uporabljeni tudi manj znani ali novi, tj. dvočrkovje, tričrkovje, veččrkovje (po potrebi dopolnjeni s prilastkoma samoglasniški in soglasniški)⁸ ter črkje in dvočrkje.

2 Črka, ki je v slovenski abecedi nimamo ali pa ne ustreza našemu razmerju črka – glas

2.1 Črka za samoglasnik ali *aj*

Črka	Izgovor*	Imenovalnik	Rodilnik
-e	-i _{ANG}	<i>Capote</i> [kəpòʋti] <i>Ameche</i> [améči]	<i>Capoteja</i> <i>Amecheja</i>
-ë	-i _{ANG}	<i>Brontë</i> [brónti]	<i>Brontëja</i>
-i	-áj _{ANG}	<i>Levi</i> [lívaj]	<i>Levia</i>
-o	-u _{PORT} -u _{NORV}	<i>Cutinho</i> [kutínju] <i>Wassmo</i> [vásmu]	<i>Cutinha</i> [kutínja] in <i>Cutinhoa</i> [kutínjuja] <i>Wassma</i> [vásma] in <i>Wassmoja</i> [vásmuja]
-ö	-e _{SVED}	<i>Eksjö</i> [ékše] <i>Växjö</i> [vékše]	<i>Eksjöja</i> <i>Växjöja</i>
-õ	-e _{MADŽ}	<i>Győző</i> [džéze]	<i>Győzőja</i>
-ø	-e _{DAN}	<i>Nexø</i> [nékse]	<i>Nexøja</i>
-u	-í _{FR}	<i>Cornu</i> [korní]	<i>Cornuja</i>
-y	-áj _{ANG} -i _{ANG}	<i>Fry</i> [fráj] <i>Harry</i> [hèri]	<i>Frya</i> <i>Harryja</i>
-ý**	-i _{ČEŠ}	<i>Machátý</i> [máhati]	<i>Machátýja</i>

Preglednica 1: Tuja črka v končaju ali črka iz slovenske latinice z nepričakovanim izgovorom.

- * Zaradi preglednosti izgovor posameznih glasov ni naveden v oglatem oklepaju.
 ** Pridevniška sklanjatev se v rabi pri imenih na *-ský* (npr. *Komenský* [koménski] *Komenskega*) ali *-cký* (npr. *Vrchlický* [vřhlicki] *Vřhlickega*) dobro drži, medtem ko v drugih primerih niha, npr. *Novotný* *Novotnýja* in *Novotnega* (Nova beseda), priimek češkega režiserja *Machátý* pa tako ali tako pregibamo le po 1. moški sklanjatvi.

Pri imenih, ki imajo v končaju tujo črko ali črko iz slovenske latinice z nepričakovanim izgovorom, moramo biti pozorni na rodilnik. Njihova osnova je v rodilniku bodisi podaljšana z *j* (neobvezno le pri imenih na govornju *-u*), nespremenjena pa pri črkah *-i* in *-y*, ki ju v angleščini izgovarjamo *-aj* (v nasprotju npr. z italijanskim *-i* v *Levi* [lévi] *Levi*ja ali francoskim *-y* v *Améry* [amerí] *Améry*ja).

7 Tuji je pri nas poslovenjen.

8 Samoglasniško ali soglasniško je poimenovano po glasu (npr. *-ew* je samoglasniško dvočrkje za glas *-u/-ú* ali *-ju*).

Imena na govorjeni *-e* imajo v rodilniku nespremenjeno ali spremenjeno osnovo (npr. *Bonaparte Bonaparta* in *Bonaparteja*) ali pa le eno od obeh (npr. *Čile Čila* ali *Goethe Goetheja* in *Croce Croceja*). V zgornjih zglelih s tujimi črkami za *-e* bi se bilo zaradi pisne podobe bolje odločiti zgolj za podaljšano osnovo (*Nexoja*, ne pa *Nexa*), dvojničnost pa bi bilo kvečjemu mogoče ohraniti v portugalskih in norveških imenih za *-o*, ki se izgovori *-u*.

Portugalska imena na *-o* po pravopisu izgovarjamo bodisi z *-o*, npr. *Porto* [pórto], bodisi z *-u*, npr. *Carvalho* [karválju] (°SP 2003: § 1094). Imena na govorjeni *-u* (netipična moška končnica) ravno tako pregibamo na dva načina, in sicer s podaljšano ali nespremenjeno osnovo: *Enescu Enescuja* in *Enesca* (§ 781). Po tem zgledu bi se lahko ravnala tudi portugalska in norveška imena na govorjeni *-u*, pri čemer bi bila nespremenjena osnova zaradi pisnega *-o* sprejemljivejša.

2.2 Črka za soglasnik

Črka	Izgovor	Imenovalnik	Orodnik
-ć	-ć _{HRV}	<i>Lucić</i> [lúcič]	<i>z Lucićem</i>
-j*	-ž _{ROMUN}	<i>Cluj</i> [klúž-] <i>Lugoj</i> [lúgož-]	<i>s Clujem</i> <i>z Lugojem</i>
-ń	-ń' _{POLJ} **	<i>Krzysztoń</i> [krištonj]	<i>s Krzysztońem</i>
-ř	-rž _{ČEŠ}	<i>Kolář</i> [kólárž-]	<i>s Kolářem</i>
-s	-š _{MADŽ} -š _{PORT}	<i>András</i> [ándraš] <i>János</i> [jánoš] <i>Camões -a</i> [kamójnš] <i>Campilhas</i> [kampiljaš] <i>Vinhais</i> [vinjájš]	<i>z Andrásem</i> <i>z Jánosem</i> <i>s Camõesem</i> <i>s Campilhasem</i> <i>z Vinhaisem</i>
-ș	-ș _{ROMUN}	<i>Ceauș</i> [čáuș] <i>Argeș</i> [árdžeș]	<i>s Ceaușem</i> <i>z Argeșem</i>
-ř	-ř _{ROMUN}	<i>Cralovář</i> [kralóvac]***	<i>s Cralovářem</i>
-x	-š _{KATALON}	<i>Foix</i> [fóš]	<i>s Foixem</i>
-z****	-ř _{NEM} -š _{PORT}	<i>Franz</i> [fránc] <i>Queluz</i> [kelúš] <i>Estremoz</i> [ištremóš]	<i>s Franzem</i> <i>s Queluzem</i> <i>z Estremozem</i>

Preglednica 2: Tuja črka ali črka iz slovenske latinice z nepričakovanim izgovorom v končaju, ki ima slovenski glasovni ustreznik za *c j č ž š dž*.

* Orodnik bi bil tak, tudi če bi črko *-j* izgovarjali kot *-j*; v preglednico je uvrščen le zaradi razlike v izgovoru.

** Slovaški *-ń* se na koncu besede izgovarja *-ń* (v orodniku je pričakovana končnica *-om*).

*** Zgled *Topolovář* (°SP 2003: § 1087) ni najprimernejši, saj je polno ime železniške postaje *Gara Topolovář*.

**** Španci in Brazilci izgovarjajo končni *-z* v *Cruz* kot *-s*, Portugalci pa kot *-š*, tj. *Cruz* [krúš] (°SP 2003: § 1094, DUDEN 1990: 107), torej bi morali razlikovati tudi med zapisom *s Cruzom* [krúsom] in *s Cruzem* [krúšem].

Pri imenih s tujo črko ali črko iz slovenske latinice z nepričakovanim izgovorom v končaju, ki ima slovenski glasovni ustreznik za *c j č ž š dž*, moramo biti pozorni na orodnik; v vseh imenih v preglednici je orodniška končnica *-em* (prim. °SP 2003: § 791).

V preglednici ni črk, ki se glasovno sicer razlikujejo od zapisanih, niso pa *c j č ž š dž*; ravno tako ni *-g*, ki ga v švedščini, ko sledi črki *-r-*, izgovarjajo blizu našemu *-j* (vsaj tako bi ga podomačili v izgovoru), npr. *Vennberg* [vénbêrj] – z *Vennbergem* in z *Vennbergom* [vénbêrjem]. Takšna imena podomačujemo po zgledu *Göteborg* [jétebórg-] (§ 1104), torej tudi [vénbêrg-].⁹

3 Dvo- in veččrkovja

Na dvo- ali veččrkovje v tujih lastnih imenih moramo biti posebej pozorni zato, ker je še dvočrkovje v slovenščini redko (prim. *lj, nj* v določenih položajih).¹⁰ Tega moramo razlikovati od črkja oz. podvojenih črk (npr. finskih *-ää*: *Sillanpää* [sílanpé] *Sillanpääja* [sílanpéja]).

3.1 Samoglasniško dvo- ali veččrkovje

a) Zapisano s črkami za samoglasnike:

Dvo- ali veččrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik
<i>-ai</i>	-é _{FR}	<i>Cambrai</i> [kambré] <i>Douai</i> [dué]	<i>Cambraija</i> <i>Douaija</i>
<i>-au</i>	-ó _{FR}	<i>Despiau</i> [despíó]	<i>Despiauja</i>
<i>-ea</i>	-í _{ANG}	<i>Swansea</i> [svónzi]	<i>Swanseaja</i>
<i>-eau</i>	-ó _{FR}	<i>Cocteau</i> [kuktó] <i>Feydeau</i> [fedó]	<i>Cocteauja</i> <i>Feydeauja</i>
<i>-eu</i>	-é _{FR}	<i>Depardieu</i> [døpardjé] <i>Montesquieu</i> [monteskjé]	<i>Depardieuja</i> <i>Montesquieuja</i>
<i>-ee</i>	-í _{ANG}	<i>Agee</i> [èjdži] <i>Milwaukee</i> [milvóki]	<i>Ageeja</i> <i>Milwaukeaja</i>
<i>-ie*</i>	-í _{ANG} -í _{NEM} -í _{NORV} -í _{NORV} -í _{FR}	<i>Bowie</i> [bóvi] <i>Carnegie</i> [karnígi], [kárnigi] _{AM} <i>Dörrie</i> [dêri] <i>Henie</i> [héní] <i>Lie</i> [lí] <i>Curie</i> [kirí] <i>Abadie</i> [abadí]	<i>Bowieja</i> <i>Carnegieja</i> <i>Dörrieja</i> <i>Henieja</i> <i>Lieja</i> <i>Curieja</i> <i>Abadieja</i>

⁹ Vprašanje je seveda, ali naj bi v teh imenih sploh ohranjali dvojni naglas.

¹⁰ Prav zaradi jasne ločnice med dvočrkovjem in glasom sta v stolpcu *Izgovor* za *lj* in *nj* uporabljena *n'* in *l'*, v oglatem oklepaju pa *nj* in *lj*, tako kot je tudi v slovarskem delu pravopisa.

Dvo- ali veččrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik
-oe	-o _{ANG} -ó _{ANG}	<i>Sillitoe</i> [sílito] <i>McEnroe</i> [mákəno], [mékəno] ^{AM} <i>Simcoe</i> [símko] <i>Defoe</i> [difó] <i>Crusoe</i> [kruzó]*	<i>Sillitoeja</i> <i>McEnroeja</i> <i>Simcoeja</i> <i>Defoeja</i> <i>Crusoeja</i>
-oo	-o _{NIZ} -o _{FLAM} -o _{FIN} -ó ^{**} _{NIZ} -u _{ANG} -ú _{ANG}	<i>Otterloo</i> [ótərlo] <i>Waterloo -ja</i> [vátərlo] <i>Espoo</i> [éspo] <i>Heiloo</i> [hajló] <i>Waterloo</i> [vótərlu] <i>Kalamazoo</i> [keləməzú]	<i>Otterlooja</i> <i>Waterlooja</i> <i>Espooja</i> <i>Heilooja</i> <i>Waterlooja</i> <i>Kalamazooja</i>
-oi	-oá _{FR}	<i>Charleroi</i> [šarləroá]	<i>Charleroija</i>
-ou	-ú _{FR}	<i>Cassou</i> [kasú] <i>Fitou</i> [fitú]	<i>Cassouja</i> <i>Fitouja</i>
-Cue	-í _{FR} -u _{NEM} -ú _{ANG} -ju _{ANG}	<i>Bellevue</i> [belví] <i>Kotzebue</i> [kócebu] <i>Blue</i> [blú] **** <i>Montegue</i> [montégju] *****	<i>Bellevueja</i> <i>Kotzebueja</i> <i>Blueja</i> <i>Montegueja</i>

Preglednica 3: Samoglasniško dvo- ali veččrkovje v končaju, zapisano s črkami za samoglasnike.

* Izgovor [kruzó], uveljavljen v slovenščini, se razlikuje od izvirnega (naglas na prvem zlogu).

** Izgovor dvočrkovja -oo je po zgledu angleškega -oe poslovenjen, saj je v izvorniku -ou: *Heiloo* [hajlóu] > [hajló] (Forvo.com 1). Podobno velja za flamski *Waterloo*.

*** Če v nemščini pred -ue stoji samoglasnik, potem -ue izgovarjamo -ve, npr. *Laue* [láve].

**** Podjetje v Slovenskih Konjicah.

***** Pri *Montegue* (°SP 2003: § 959) ni naveden izgovor.

Pri imenih, ki imajo v končaju samoglasniško dvo- ali veččrkovje, moramo biti pozorni na rodilnik (prim. °SP 2003: § 782). Osnova imen v preglednici je v izgovoru in pisavi podaljšana z *j* (prim. § 781); dvo- ali veččrkovje iz imenovalnika je ohranjeno.

Končni -e v npr. -ie je sestavina dvočrkovja. Glede na možnost, da se v francoščini ime lahko konča tudi na -u (prim. zgoraj *Cornu* [korní]), pri -ue ni čisto jasno, ali gre v tem primeru res za dvočrkovje – na seznamu (Wikipedia 1) ga ni – ali črke -ue (*u* in nemi -e). V slovarskem delu je naveden zgled *Bellevue* [belví] *Bellvueja*, kar priča o dvočrkovju, saj bi nemi -e v primeru črkja odpadel.¹¹ V angleščini je končni -ue za soglasnikom lahko tudi nem, kot lahko razberemo iz samostalnika *catalogue* [kétəlog-].¹²

Dvočrkovje -oe, ki je v angleščini dvoglasnik, tj. -əʊ v britanski angleščini, npr. *Sillitoe* ['silitəʊ] ali *Defoe* [dif'əʊ], ali -oʊ v ameriški angleščini, npr. *McEnroe* ['mækən,roʊ], poslovenimo v -o.

11 Prim. še francoska *La Rue* [la rí] in *Sue* [sí].

12 Verjetno se -ue izgovarja kot -ju v besedah, prevzetih iz francoščine, npr. *avenue* [évinju].

Če tega ne bi storili, bi imeli velike težave s pregibanjem. O tem, da podaljšava osnove samostalnikov moškega spola na *-o*, ki so nekako tuji našemu jezikovnemu čutu, tu in tam vendarle zaide v kako besedilo, priča tudi pregibanje nekaterih samostalnikov na *-o*: dveh kratic *emšo* in *Nato*, katerih roditelj je *emšoja* (Gigafida, Izklop.com) in celo *Natoja* (Rsi.si), ter portugalskega nogometnega kluba *Porto Portoja* (Nogomania.com).

Nekaterim dvo- ali veččrkovjem lahko sledi še nemi *-x* in imamo v končaju npr. *-aux* ali *-eaux* ali *oux*. Po slovenskih pravopisnih pravilih imenom na nemi soglasnik osnovo samo v izgovoru podaljšamo z *j*, npr. *Lascaux* [laskó] *Lascauxa* [laskója], *Bordeaux* [bordó] *Bordeauxa* [bordója], *Giraudoux* [žirodú] *Giraudouxa* [žirodúja], tako kot *Marat* [mará] *Marata* [marája], le da so v orodniku v teh primerih predvidene dvojnične pisne oblike, npr. z *Maratem* in z *Maratom* [marájem] (°SP 2003: § 792).

b) Zapisano s črko za samoglasnik ter *-y* in *-w*:

Dvočrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik
-Vy			
<i>-ay</i>	<i>-é_{FR}</i>	<i>D'Ambray</i> [dambré]	<i>D'Ambrayja</i>
	<i>-i_{ANG}</i>	<i>Fresnay</i> [frené]	<i>Fresnayja</i>
		<i>Thackeray</i> [tékəri]	<i>Thackerayja</i>
		<i>Barclay</i> [bárkli]	<i>Barclayja</i>
<i>-ey</i>	<i>-é_{FR}</i>	<i>Frey</i> [fré]	<i>Freyja</i>
	<i>-i_{ANG}</i>	<i>Disney</i> [dízni]	<i>Disneyja</i>
		<i>Garvey</i> [gárvi]	<i>Garveyja</i>
<i>-oy</i>	<i>-oá_{FR}</i>	<i>Fontenoy</i> [fontənoá]	<i>Fontenoyja</i>
<i>-uy</i>	<i>-í_{FR}</i>	<i>Guy</i> [gí]	<i>Guyja</i>
-Vw			
<i>-aw*</i>	<i>-o_{ANG}</i>	<i>Crashaw</i> [kréšo]	* <i>Crashawja**</i>
	<i>-ó_{ANG}</i>	<i>Law</i> [ló]	* <i>Lawja</i>
		<i>Shaw</i> [šó]	* <i>Shawja**</i>
<i>-ew***</i>	<i>-u_{ANG}</i>	<i>Andrew</i> [éndru]	* <i>Andrewja****</i>
	<i>-ú_{ANG}</i>	<i>Drew</i> [drú]	* <i>Drewja</i>
	<i>-ju_{ANG}</i>	<i>Cardew</i> [kárdju]	* <i>Cardewja</i>
<i>-ow*****</i>	<i>-o_{NEM}</i>	<i>Flotow</i> [flóto]	* <i>Flotowja</i>
		<i>Gutzkow</i> [gúcko]	* <i>Gutzkowja</i>

Preglednica 4: Samoglasniško dvočrkovje v končaju, zapisano s črko za samoglasnik ter *-y* in *-w*.

* Osnovo na *-o* tudi tu v izgovoru podaljšujemo z *j* (prim. preglednico 3).

** V slovarskem delu je *Shawa* (°SP 2003).

Tudi pri imenih na tovrstno samoglasniško dvočrkovje moramo biti pozorni na roditelj. Kakšen je, razberemo iz pravopisnih zgledov *Disney Disneyja* (°SP 2003: § 782) in *Andrew Andrewa* (§ 784). Tip *Andrew* je opredeljen kot »samostalnik[i] na govorni samoglasnik [ali r] in z nemim soglasnikom za seboj« (§ 784). Vendar je *-ew* dvočrkovje za *-u* ali *-ju*, ne pa črki za samoglasnik in nemi soglasnik. Da sta v angleščini *-aw* in *-ew* dvočrkovji, je mogoče razbrati

tudi iz položaja sredi besede, npr. *Crawford* [króford-], *Lawrence* [lórens] in *Brewster* [brústər], *Lewis* [lúis] ali *Dewey* (v izvorniku je *-ui*, v poslovenjeni obliki pa *-uji* [djúji]). Torej bi bil sistemsko pravilni roditelj *Andrewja*. Ali bi naš pravopisni čut prenesel podaljšanje z *j* za *w*? V preglednici je sicer sistemski, za pišoče pa verjetno nesprejemljivi roditelj, zato je tudi označen z zvezdico. Mogoče bi bilo bolje v pravopisu omeniti, da tega *j* za dvočrkovji *-aw*, *-ew* in *-ow* vendarle ne pišemo, za *-y* pa ga zato, da opozorimo na izgovor z *-j* in ne *-i*. Pri dvočrkovjih na *-y* bi morali še jasneje prikazati razlike v zapisu zaradi izgovora tako, da bi navedli enakopisnice: angleška in francoska *Guy* in *Gay* se razlikujeta v izgovoru ([gáj]_{ANG} : [gí]_{FR}) in [gê]_{ANG} : [gê]_{FR}), zato sta roditeljski obliki različni, in sicer angleški imeni ohranjata osnovo (*Guya* in *Gaya*), francoski z dvočrkovjem pa ju podaljšujeta z *j* (*Guyja* in *Gayja*).

V preglednico niso uvrščena tista imena s črkjem *-ey*, *-ay*, *-uy* ipd., v katerih se *-y* izgovarja kot *-j*, npr. nemški *Frey* kot [fráj] in angleška *Guy* in *Gay* kot [gáj] in [gêj].

c) Zapisano s črko za samoglasnik in *-u* (v izgovoru *-Vú*):

Dvočrkovje	Izgovor -Vú	Imenovalnik	Rodilnik
<i>-au</i>	<i>-au</i> _{NEM}	<i>Dachau</i> [dáhav-] <i>Spandau</i> [špándav-]	<i>Dachaua</i> <i>Spandaua</i>
	<i>-ou</i> _{ANG}	<i>Landau</i> [léndov-]	<i>Landaua</i>
<i>-eu</i>	<i>-éu</i>	<i>Daneu</i> [danév-]*	<i>Daneua</i>
<i>-iu</i>	<i>-íu</i> _{KATALON}	<i>Espriu</i> [esprív-]	<i>Espriua</i>
	<i>-íu</i> _{FIN}	<i>Sibiu</i> [sibív-]	<i>Sibiua</i>

Preglednica 5: Samoglasniško dvočrkovje v končaju, zapisano s črko za samoglasnik in *-u*.

* Priimek je pri nas zapisan tudi kot *Danev* (Stat.si).

Ta dvočrkovja so v izvornih jeziki dvoglasniki. Posebej je nanje opozorjeno zaradi imen na *-u*, katerih osnovo v stranskih podaljšujemo z *j* ali pa imamo *-u* za končnico.

V portugalščini *-eu* v končaju ni dvoglasnik, ampak črke za samoglasniški sklop *-éu*, npr. *Cacheu* [kašéu], zato se od gornjih zgledov razlikuje tudi roditelj: *Cacheu Cacheuja* in *Cachea*.¹³ Portugalski *-ão*, izvorno izgovorjen *-au*, ni uvrščen v preglednico. Končni *-o* sicer lahko izgovarjamo tudi kot *-u*, npr. *Cutinho* [kutínju] (eSP 2003: § 1094), vendar nam bi *-ão* kot *-au*, pri nas v izgovoru imenovalnika zapisan *-av-*, povzročil dodatne težave, saj bi imelo ime *Cubaltão* [kubaltáv-] nenavaden roditelj *Cubaltãoa* [kubaltáva].¹⁴ Če se ravnamo po zgledu *São* [sáo] (§ 1094) in podomačimo izgovor, potem *-ão* izgovarjamo kot *-ao* in imamo roditelj *Cubaltāa* [kubaltāa].¹⁵

Veččrkovij za dvoglasnik *-eu*, s katerimi pri zapisu nimamo težav, npr. v nizozemščini *-eeuw* (*Leeuw* [lév-] *Leeuwa*), v preglednici ni.

13 Črke je tudi v grškem imenu *Papandreu* [papandrú] *Papandreuja* in *Papandrea*, ne pa *Papandreu* [papandrév-] *Papandreuua* (Gigafida, Nova beseda).

14 V slovarskem delu (eSP 2003) je npr. samo *Covilhão -āja* [koviľáo]; roditelj *Covilhāja* je verjetno nastal po pomoti.

15 Prim. še *João* [žuávo], *Maranhão* [maranjáo].

č) Zapisano s črkama za samoglasnike (v izgovoru -Vj):

Dvočrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik	Orodnik
-ai	-aj _{ANG}	<i>Jókai</i> [jókaj]	<i>Jókaia</i>	<i>z Jókaiem</i>
-äu	-oj _{NEM}	<i>Allgäu</i> [álgoj]	<i>Allgäua</i>	<i>z Allgäuem</i>
-ei	-áj _{NEM} -êj _{IT}	<i>Blei</i> [bláj]	<i>Bleia</i>	<i>z Bleiem</i>
		<i>Ortisei</i> [ortizêj]	<i>Ortiseia</i>	<i>z Ortiseiem</i>
-eu	-ój _{NEM}	<i>Leu</i> [lój]	<i>Leua</i>	<i>Leuem</i>
		<i>Breu</i> [brój]	<i>Breua</i>	<i>Breuem</i>
-oi	-ój _{IT}	<i>Pordoi</i> [pordój]	<i>Pordoa</i>	<i>s Pordioem</i>
-ui	-új _{ROMUN}	<i>Vaslui</i> [vaslúj]	<i>Vaslua</i>	<i>z Vasluiem</i>

Preglednica 6: Samoglasniško dvočrkovje v končaju, zapisano s črkama za samoglasnike (v izgovoru -Vj).

Tudi ta dvočrkovja so v izvornih jezikih dvoglasniki. Izgovorjena s končnim -j v slovenščini vplivajo na premeno *o ~ e* (-*om ~ -em*). Ker je -j že v izgovoru, osnove imen ne podaljšujemo z *j* kot obvezno druge na gorjenci -*i* (npr. *Vili Vilija*) ali neobvezno na -*u* (prim. *Enescu Enescuja* in *Enesca*).

3.2 Soglasniško dvo- ali veččrkovje

a) Zapisano s črkami za soglasnike, ki se izgovarjajo *c j č ž š dž*:¹⁶

Dvo- in veččrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Orodnik
-ch	-č _{ANG}	<i>Dench</i> [dénč]	<i>z Denchem</i>
		<i>Lynch</i> [línč]	<i>z Lynchem</i>
	-š _{FR}	<i>Lelouch</i> [ləlúš]	<i>z Lelouchem</i>
-cs	-č _{MADŽ}	<i>Lukács</i> [lúkač]	<i>z Lukácsem</i>
		<i>Pécs</i> [péč]	<i>s Pécsem</i>
-cz	-c _{MADŽ} -c _{NEM} -č _{POLJ}	<i>Ferencz</i> [fêrenc]	<i>s Ferenczem</i>
		<i>Göncz</i> [génc]	<i>z Gönczem</i>
		<i>Gombocz</i> [gómboč]	<i>z Gomboczem</i>
		<i>Pencz</i> [pénc]	<i>s Penczem</i>
		<i>Gombrowicz</i> [gombróvič]	<i>z Gombrowiczem</i>
		<i>Bydgoszcz</i> [bídgošč]	<i>z Bydgoszczem</i>
-dž*	-dž _{DOL.LUŽ.SRB}	<i>Gozdź</i> [gózdž-]	<i>z Gozdžem</i>
-sch	-š _{NEM}	<i>Bosch</i> [bóš]	<i>z Boschem</i>
-sh	-š _{ANG}	<i>Bush</i> [búš]	<i>z Bushem</i>
-sz	-š _{POLJ}	<i>Janusz</i> [jánuš]	<i>z Januszem</i>

¹⁶ Čeprav se v teh primerih omenja le *j*, sta mišljena tudi *l'* in *n'*.

Dvo- in veččrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Orodnik
-tch	-č _{ANG}	<i>Butch</i> [búč]	<i>z Butchem</i>
-tsch	-č _{NEM}	<i>Nitsch</i> [níč] <i>Bartsch</i> [bárč]	<i>z Nitschem</i> <i>z Bartschem</i>
-tx	-š _{KATALON}	<i>Felanitx</i> [felaniš]	<i>s Felanitxem</i>
-tz	-c _{NEM}	<i>Clausewitz</i> [kláuzevic]	<i>s Clausewitzem</i>
-tzscht	-č _{NEM}	<i>Palitzsch</i> [pálič]	<i>s Palitzschem</i>
-zs	-ž _{MADŽ}	<i>Balázs</i> [bálaž-]	<i>z Balázsem</i>
-ll**	-l' _{KATALON}	<i>Lull</i> [ljúlj] <i>Martorell</i> [mærturèlj]***	<i>z Llullem</i> <i>z Martorellem</i>
-ly**	-j _{MADŽ}	<i>Kodály</i> [kódaj] <i>Keszthely</i> [késthej]	<i>s Kodályem</i> <i>s Keszthelyem</i>
-ny****	-n' _{MADŽ}	<i>Harkány</i> [hárkanj]	<i>s Harkányem</i>

Preglednica 7: Soglasniško dvo- ali veččrkovje v končaju, zapisano s črkami za soglasnike, ki se izgovarjajo *c j č ž š dž*.

- * Podoben mu je poljski *dż*, vendar je izvorni *Łódź* poslovenjen v *Lodž*.
- ** Dvočrkovje *-ll* moramo razlikovati od podvojenega *l* v *Bill* [bíl] ali *Kukorelly* [kúkoreli] in dvočrkovje *-ly* za glas *j* od dvočrkja *-lj* za glasova *-li* v *Orly* [orlí].
- *** Izgovor je preverjen (Forvo.com 2).
- **** Dvočrkovje *-ny* je *-n'* tudi v katalonščini, vendar sem našla le zgled za večbesedno ime *Fortuny y Carbó* [fortúnj i karvó]. Tudi v tem primeru moramo dvočrkovje razlikovati od dvočrkja (*-ny* izgovorjen kot *-ni*).

b) Zapisano s črkami za soglasnike, ki se izgovarjajo *k h s*:

Dvo- in veččrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Orodnik
-ch	-k _{ANG}	<i>Murdoch</i> [màrdok]	<i>z Murdochom</i>
	-k _{NORV}	<i>Munch</i> [múnk]	<i>z Munchom</i>
	-k _{KATALON} *	<i>Llorach</i> [ljorák]	<i>z Llorachom</i>
	-h _{NEM}	<i>Koch</i> [kóh] <i>Gombrich</i> [gómbrih]	<i>s Kochom</i> <i>z Gombrichom</i>
	-h _{FLAM}	<i>Hadewych</i> [hádevih]	<i>s Hadewychom</i>
-sch	-s _{NIZ}	<i>Bosch</i> [bós] <i>'s-Hertogenbosch</i> [shèrtoghənbós]**	<i>z Boschom</i> <i>s 's-Hertogenboschom</i>
-sz	-s _{MADŽ}	<i>Juhász</i> [júhas]	<i>z Juhászom</i>

Preglednica 8: Soglasniško dvo- ali veččrkovje v končaju, zapisano s črkami za soglasnike, ki se izgovarjajo *k h s*.

- * Priimek Katalonca, nekdanjega španskega športnega funkcionarja, izgovarjamo s *-č*: *Samaranch* [samaránč], čeprav je *ch* v katalonščini *-k*.
- ** *Hertogenbosch* [hèrtoghənbós] (*SP 2003: § 1098).

Imena na dvo- in veččrkovja *-ch*, *-sch* in *-sz*, ki jih izgovarjamo *-k/-h* in *-s*, imajo običajen orodnik na *-om*, nanje pa je potrebno opozoriti predvsem zaradi možnosti, da se v nekaterih jezikih izgovarjajo kot *-č* ali *-š* in imajo orodnik na *-em*. Tudi v teh primerih bi lahko pokazali razliko v enakopisnem imenu *Bosch*: orodnik nemškega imena *Bosch* [bóš] je z *Boschem* in se razlikuje od nizozemskega *Bosch* [bós], ki je z *Boschom*.

c) zapisano s črkama za soglasnik in samoglasnik oz. samoglasnik in soglasnik, ki se izgovarjata *c j č*:

Dvočrkovje	Izgovor	Imenovalnik	Orodnik
-ți	-c _{ROMUNI}	<i>Galați</i> [galác]	z <i>Galațiem</i>
-il*	-j _{FR}	<i>Argenteuil</i> [aržantěj] <i>Raspail</i> [raspáj]	z <i>Argenteuilem</i>
-ci	-č _{ROMUN}	<i>Comăneci</i> [komaněč] <i>Tecuci</i> [tekúč]	s <i>Comăneciem</i> s <i>Tecuciem</i>

Preglednica 9: Soglasniško dvočrkovje v končaju, zapisano s črkama za soglasnik in samoglasnik oz. samoglasnik in soglasnik, ki se izgovarjata *c j č*.

Orodnik imen na navedena dvočrkovja je zaradi izgovora *-c*, *-j* in *-č* zapisan z *-em*.

V preglednico soglasniški sklop *-ts* ni uvrščen kot dvočrkovje, saj so v pravopisu nedoslednosti: za *-ts* »pišemo samo *-ov*: *Smuts – Smutsov*« (°SP 2003: § 957), iz česar lahko sklepamo, da je končni *ts* dvočrkje, izgovorjeno kot *-ts*. Zgledi na *-ts* v slovarskem delu ponujajo različne možnosti: iz zapisa *Bárents* sklepamo na izgovor [bárents], *Keats* ima izgovor [kíc] (v tem primeru bi bil *-ts* dvočrkovje), *Massachúsetts* pa [mesečjusetts] (°SP 2003). Vsa imena na *-tz* (iztočnice iz slovarskega dela: *Áuschwitz*, *Cláusewitz*, *Dímitz*, *Frítz*, *Hélmhóltz*, *Hèrtz*, *Métz*, *Sáunkt Mórítz*, *Windischgrätz*)¹⁷ pa imajo izglasni *-c*. V izvornih jezikih je izgovor *-ts* (dlesnični zli-tnik) zapisan kot *-ts* in *-tz*. Ker izgovor vpliva tako na orodnik kot tvorbo svojilnega pridevnika na *-ov/-ev*, bi ga bilo treba uskladiti. Zaradi tradicije bi izgovor *-tz* kot *-c* pustili nespremenjen, *Keats* [kíc] v slovarskem delu bi popravili v [kíts], zdajšnjo različico svojilne oblike pridevnika *Keatsev -a -o* pa črtali in pustili samo *Keatsov -a -o*.

4 Nemi -e

V tujih lastnih imenih je v končaju nemi *-e*, ki ga v stranskih sklonih ohranjamo le, če vpliva na izgovor pred njim stoječih črk za glasove *č ž š* in *s* za govorjeni *c* (°SP 2003: § 772) ali pa mu sledi še nemi soglasnik (°SP 2003: § 774), npr. *Versailles Versaillesa*, *Jacques Jacquesa* (prim. tudi angl. *James Jamesa*, fr. *Jules Julesa*).

.....
 17 Tu so zapisane onaglašene, tako kot v slovarskem delu pravopisa.

4.1 Nemi -e za c in g ter dvo- in veččrkovjem

a) Za c in g:

-Ce	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik	Orodnik
-ce	-s _{ANG}	Joyce [džójs] Pierce [pírs]	Joycea Piercea	z Joyceom s Pierceom
-ge	-dž _{ANG} -ž _{FR} ***	George [džórdž-]* Cambridge [kémbridž-]** George [žórz-] Serge [sêrz-]	Georgea Cambridgea Georgea Sergea	z Georgeem s Cambridgeem z Georgeem s Sergeem

Preglednica 10: Nemi -e v končaju za c in g.

- * Mogoče je najti tudi kak zgled, ki je na videz podoben, npr. *Synge* [sín-], kjer je -e za dvočrkovjem -ng nem (rodilnik je torej *Synga*, orodnik pa s *Syngom*).
- ** V angleščini je že tudi samo dvočrkovje *dg* glas *dž*,¹⁸ zato bi lahko -dge imeli za dvočrkje *dg* in nemi -e, vendar bi se potem rodilnik (*Cambridga* – tak zapis je mogoče že zdaj najti v Novi besedi in Gigafidi) in orodnik (*s Cambridgeem*) razlikovala od zdajšnjega.
- *** V francoskem imenu *Georges* je tudi končni -s nem (*Georges* – z *Georgesem*).

Zanima nas samo tisti nemi -e v imenih, ki varuje izgovor črke *c* kot *s* oziroma *g* kot *ž* in *dž*.¹⁹ V obeh primerih moramo biti pozorni na zapis rodilnika, na orodnik pa le pri imenih na -ge.

Imena na -ce in -ge, kakršna so navedena v preglednici, so angleška in francoska; v nemščini je končni -ge izgovorjen s polglasnikom, ki ga v slovenščini vokaliziramo v -e (*George* [geórgə] > [geórgje]), v romunščini pa je -dže [džórdže], zato so sklonске oblike v teh zgledih pričakovane. Rodilnika za nemško in romunsko ime sta v pisavi enaka, v izgovoru pa različna: *Georgeja* [geórgjeja] in [džórdžeja] ali *Georga* [geórga] in [džórdža], za orodnik pa v eni od različic v pisavi enaka (*z Georgejem*), v izgovoru pa različna ([geórgjejem] in [džórdžejem]), v drugi pa v obeh primerih različna (*z Georgom* [geórgom] in *z Georgem* [džórdžem]).

V pravopisu bi bilo treba posebej opozoriti na razliko med vplivom končnega nemega -e na c in g ter na izgovor samoglasnika v osnovi. Pišočim večinoma razlika ni jasna, zato npr. angleška imena *Duke* [djúk], *Mike* [májk] in *Stone* [stòun] v rodilniku pišejo *Dukea*, *Mikea* in *Stonea* namesto *Duka*, *Mika* in *Stona*.

¹⁸ Prim. *dg* za *dž* in ime *Wedgwood* [védžvud-] (°SP 2003: § 1100).

¹⁹ V pravopisu ž ni omenjen: »[...] e za c oz. g namreč varuje izgovor črke c kot s oz. g kot dž)« (°SP 2003: § 772).

b) Za dvo- ali veččrkovjem:

Črke	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik	Orodnik
Dvo- ali veččrkovje in nemi -e				
<i>-ille</i>	-j _{FR}	<i>Corneille</i> [kornêj] <i>Marseille</i> [marsêj]	<i>Corneilla</i> <i>Marseilla</i>	<i>s Corneillem</i> <i>z Marseillem</i>
<i>-che</i>	-š _{FR}	<i>Lalouche</i> [lalúš]	<i>Laloucha</i>	<i>z Lalouchem</i>
<i>-gne</i>	-n' _{FR}	<i>Montaigne</i> [montênj]	<i>Montaigna</i>	<i>z Montaignem</i>
Veččrkovje in nemi -e- + nemi -s				
<i>-illes</i>	-j _{FR}	<i>Versailles</i> [versáj]	<i>Versaillesa</i>	<i>z Versaillesem*</i>

Preglednica 11: Nemi -e(-) v končaju za dvo- ali veččrkovjem v francoskih imenih.

* Orodnik teh imen je lahko zapisan tudi z *-om*, izgovorjenim *-em*.

V preglednici so francoska imena z nemim *-e* za dvo- ali veččrkovji in še ime z nemim *-s*, ki zaradi končnega govornega *-š* ali *-j* vplivajo na orodnik. Ker se spremeni tudi pisna podoba rodilnika, je naveden tudi ta. Niso pa zajeta francoska in angleška imena, kjer nemi *-e* ne sledi soglasniškemu dvočrkovju, npr. na *-re*, kjer je po pravopisu osnovo mogoče podaljšati z *j* ali jo v izgovoru ohranjati nespremenjeno.²⁰

Ne samo dvočrkovje *il* tudi tričrkovje *ill* je glas *j*. Izjemoma *-ille* izgovarjamo tudi kot *-il*, npr. *Tocqueville* [tokvíl] (*Tocquevilla* – *s Tocquevilom*), tako kot tudi v angleških imenih, kjer *ill* sploh ni tričrkovje, ampak dvočrkje (iz *i* in ponovljenega *l*), npr. *Melville* [mélvil], *Nasheville* [néšvil].

Črke	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik
Dvočrkovje in nemi -e			
<i>-que</i>	-k _{FR}	<i>Remarque</i> [rəmárk]	<i>Remarqua</i>
<i>-gue</i>	-g _{FR}	<i>Laforgue</i> [lafórg-]	<i>Laforgua</i>
Dvočrkovje in nemi -e- + nemi -s			
<i>-ques</i>	-k _{FR}	<i>Jacques</i> [žák]	<i>Jacquesa</i>
<i>-gues</i>	-g _{FR}	<i>Vauvenargues</i> [vovənárg-]	<i>Vauvenarguesa</i>

Preglednica 12: Nemi -e(-) v končaju za dvočrkovjem v francoskih imenih.

V preglednici so francoska imena, pri katerih moramo biti pozorni samo na zapis rodilnika. Orodnik ima običajno končnico *-om*, npr. z *Remarquom*, z *Vauvenarguesom*.

20 Prim.: »Tudi nekateri samostalniki na *r* + nemi *e*, posebno francoski, glede daljšanja osnove omahujejo: *Tesnière* *Tesnièrja*/*Tesnièra*, *Shakespeare* *Shakespearja*/*Shakespearea*.« (čSP 2003: § 781.)

4.2 Nemi -d in -g

	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik	Orodnik
Neobvezni nemi -C za -r				
-rd	-rd _{DAN}	Overgaard [ôvergórd-]	Overgaarda [ôvergórd-]	z Overgaardom
	IN -r _{DAN}	[ôvergór]	[ôvergórja]	z Overgaardem
-rg	-rg _{DAN}	Nyborg [níborg-]	Nyborg [níborga]	z Nyborgom
	IN -r _{DAN}	[níbor]	[níborja]	z Nyborgem

Preglednica 13: Nemi -d in -g v končaju danskih imen.

Za takšna danska imena je predviden dvojnični izgovor (°SP 2003: § 1102). V slovarskem delu je pri priimku *Kierkegaard* naveden podomačeni izgovor [kírkegard-] (samo z naglasom na prvem zlogu), čeprav je navedena tudi različica brez končnega -d, zapisana [kírkegár(d-)] (z dvema naglasoma!) (§ 1102).

4.3 Nemo dvočrkovje -gh

	Izgovor	Imenovalnik	Rodilnik	Orodnik
Nemi -gh v položaju za govornjem -r				
-urgh	-ər _{ANG}	Clayburgh [kléjbər-]*	Clayburgh [kléjbərja]	s Clayburghem
-rough	-ər _{ANG}	Middlesbrough [mídəlsbər]*	Middlesbrough [mídəlsbərja]	z Middlesbroughem
Nemi -gh, pred njim pa v izgovoru samoglasnik ali redko -j				
-agh	-á _{ANG}	Armagh [armá]	Armagha [armája]	z Armaghem
	-e _{ANG} **	Branagh [bráne]	Branagha [bráneja]	z Branaghem
-augh	-ó _{ANG}	Waugh [vó]	Waugha [vója]	z Waughem
-eagh	-ej _{ANG}	Castlereagh [kásəljə]	Castlereagha [kásəljəja]	s Castlereaghem
-eigh	-i _{ANG}	Eastleigh [ístli]	Eastleigha [ístlija]	z Eastleighem
		Raleigh [róli]	Raleigha [rólija]	z Raleighem
-igh***	-í _{ANG}	Leigh [lí]	Leigha [líja]	z Leighem
		Bligh [bláj]	Bligha [blája]	z Blighem
-ough****	-o _{ANG} **	Marlborough [mólbóro]	Marlborougha [mólbóroja]	z Marlboroughem
		Attenborough [étənbóro]	Attenborough [étənbóroja]	z Attenboroughem
-ugh	-jú _{ANG}	Hugh [hjú]	Hugha [hjúja]	s Hughem

Preglednica 14: Nemo dvočrkovje -gh v končaju angleških imen.

- * Polglasnika v izglasju ne bi bilo treba vokalizirati, saj je glasovni sklop v stranskih sklonih lahko izgovorljiv; poleg tega nas v takih primerih res ne navaja k temu, da bi osnovo okrajšali, kakor to velja v naših besedah na -ər (npr. *Peter Petra*).
- ** Poslovenjeno izglasje.
- *** Zaradi manjše razlike v izgovoru črkovnih kombinacij *igh* glede na položaj v besedi bi to lahko bilo tričrkovje (Wikipedija.org 2).
- **** V angleščini se -ough izgovarja na več načinov, npr. -ou (*Greenough* [grínov-]), -au (*Slough* [sláv-]), -əg (*McCullough* [mækáləg-], -o: *Ferneyhough* [fərníhov-], podomačeno [fərního], ali pa je nem (*Middlesbrough* [mídəlsbər]).

Tu niso obravnavana imena na eno samo nemo črko, npr. dansko imen *Grundtvig* [grúndvi], tudi ne taka, ki imajo pred nemo črko samoglasniško dvočrkovje, npr. *Dubois*, saj se ravna po tipu *Monet Moneta*. V preglednici tudi ni imen na *-gh*, kjer je nem samo končni *-h*, npr. *van Gogh* [van góg-], *Bergh* [bêrg-]. Ker v slovarskem delu pravopisa ni imen iz preglednice, lahko po pravilih, ki veljajo za druge na neme soglasnike, sklepamo, da bi bil po zdajšnjih pravilih tu možen tudi orodnik na *-om* (z *Armaghom* [armájem]).

Osnovo podaljšamo z *j* vsem imenom, ki se končujejo na govorjeni samoglasnik. Sem sodijo tudi zgledi s soglasniškim sklopom *gh*, npr. *Marlborough* v poslovenjenem izgovoru [márlboro], torej je roditeljski *Marlborougha* [márlboroja].²¹ Če bi po vzoru domačih samostalnikov moškega spola na *-o* iz samostalnika *Marlborough* [márlboro] tvorili roditeljski s končnico *-a* [márlbora], potem bi se pisna oblika roditeljski *Marlbora* preveč oddaljila od imenovalniške (hkrati pa bi se pokrivala z imenom *Marlboro* [málbəro] *Marlbora*. Neobvezno jo podaljšamo imenom na govorjeni *-r*, ne podaljšamo pa je tistim, ki imajo že v izgovoru osnove *-j* (npr. *Bligh* [bláj]), *Castlereagh* [kásəljrej]).

Končaj *-agh* je v angleščini polglasnik. V slovenščini ga v izglasju zaradi siceršnjih tvorbenih težav navadno izgovarjamo z glasom, ki ustreza črki pred *-gh*, torej *Branagh* [brána] ali *Fermanagh* [ferména].²² Vendar bi bilo v tem primeru polglasnik najbolje nadomestiti z *-e* (*Branagh* [bráne]), saj bi sicer imeli velike težave pri pregibanju, še večje, kot jih imamo pri ženskih imenih na nemi *-h* (npr. *Sarah*). V tem primeru se odrečemo samo možnosti pregibanja z nespremenjeno osnovo (govorjeni *-e* imamo za končnico), ki je sicer pri mnogih samostalnikih na *-e* tako ali tako pogosto (npr. *Croce Croceja*). Pravopis še ne določa, kaj naj storimo v takih primerih: ali naj nemi *-h* vokaliziramo in izgovarjamo [sárah] oz. [sêrah] ali vendarle upoštevamo podomačeni izgovor izvirnega izglasja [sára] oz. [sêra]. V prvem primeru s skloni ne bi imeli težav (*Sarah Sarah Sarah ...*), a bi posegli v sicer običajno pregibanje v govoru ([sára] [sáre]), v drugem pa bi uveljavili nenavadno obliko za roditeljski *Sareh* (roditeljski *Sare* bi se namreč oddaljil od pisne oblike imenovalnika s *-h*). Taka ali drugačna odločitev bi potem prinesla tudi oblike za *Branagh* [brána], če bi vztrajali pri vokalizaciji z *-a*, večje pa zato, ker moške samostalnike na *-a* pregibamo tudi po 1. moški sklanjatvi ([brána] [brána] ... z [bránom]), pri čemer bi bil zapis npr. orodnika z *Branom* spet preveč oddaljen od imenovalnika, z *Branaghom* pa bi navajal na sklep, da ga izgovarjamo z naglašnim *-a*, torej [braná] [branája] ... z [branájem] (prim. *Armagh* [armá] *Armagha* [armája] ... z *Armaghem/Armaghom* [armájem]). Kjer pred *gh* ni dvočrkovja, npr. v črkovnem sklopu *ugh*, je v izgovoru polglasnik (*Vanbrugh* [vénbrə]), ki ga mi v izglasju vokaliziramo (*Vanbrugh* [vénbru]).

21 Prim. imena na *-oo* in *-oe* v preglednici 3.

22 Izgovarja se tudi [fərmána] (Forvo.com 3).

Sklep

Imenom, v katerih so samoglasniki *-á, -e/-é, -i/-í, -o/-ó* in *-u/-ú* v končaju²³ **zapisani s tujo črko ali črko, ki se drugače izgovarja kot v slovenščini, ali dvo- ali veččrkovjem** (tudi na samoglasnik in *-y*), osnovo v izgovoru in pisavi podaljšamo z *j* (prim. 2.1, 3.1 a, b in č). Izjema so imena na dvočrkovje *-aw, -ew, -ow* v končaju (prim. 3.1 b) in nemo dvočrkovje *-gh*, kjer osnovo podaljšamo z *j* le v izgovoru (prim. 4.3).

Osnovo ohranjamo nespremenjeno, če se ime v izgovoru končuje:

1. na *-j*: končni *-i* in *-y*, izgovorjena kot *-aj* (prim. 2.1: *Levi, Fry*); dvočrkovje za samoglasnike s končnim *-j* (3.1. č); *-igh* in *-eagh*, izgovorjena kot *-aj* in *-ej* (prim. 4.3: *Bligh, Castlereagh*), pri čemer moramo biti pozorni na premeno *o ~ e* v orodniku;
2. na dvočrkovje *-au, -eu* in *-iu*, v katerih je pisni *-u* izgovorjen *-u* (3.1 c). Imena, v katerih so **govorjeni c j č ž š v končaju zapisani s tujo črko ali črko, ki se drugače izgovarja kot v slovenščini** (prim. 2.2), **ali dvo- in veččrkovjem** (3.2 a in c), v orodniku *-o* premenjujejo z *e* (prim. 2.2). Pozorni moramo biti na tista dvo- in veččrkovja, ki se izgovarjajo kot *-k, -h* ali *-s*, saj imajo končnico *-om* (3.2 b).

Končnega **nemega -e**, ki sledi dvo- ali veččrkovju (4.1 b), ne ohranjamo, orodnik pa se ravna po izgovoru dvo- in veččrkovja (4.1 b).

Nemi *-e* ohranjamo:

1. v *-ce*, če se izgovarja *-s*, v orodniku je končnica *-om*, in v *-ge*, če se izgovarja *-dž* ali *-ž* (4.1 a), orodnik pa ima končnico *-em*;
2. če je del nemega soglasniškega sklopa (4.1 b: *Versailles, Jacques, Vauvenargues*), orodnik pa je odvisen od izgovora (z *Versaillesem* proti z *Jacquesom*).

Če se ime konča na **govorjeni -r** (4.2: *Nyborg* in 4.3: *Clayburgh*), po zdajšnjem pravopisu osnovo neobvezno podaljšamo z *j* (po zgledu *Shakespearja* in *Sahkespeara*). Po zdajšnjih pravilih je dvojnična pisna (sic!) končnica v orodniku mogoča takrat, kadar osnovo podaljšamo z *j* le v izgovoru, npr. z *Versaillesem* in z *Versaillesom* [versájem] (prim. čl. 774). Takšen dvojnični zapis je odveč, saj nas oddaljuje od izgovora (prim. razliko med z *Overgaardom* [ôvergórdom] in z *Overgaardom* [ôvergórjem]), zato bi bilo bolje v primeru preglasa zapisovati le končnico *-em*. Za zdaj je med pisci redka, vendar bi jo ob jasnih pravopisnih pravilih usvojili, tako kot so pred leti tudi orodnik z *Bushem*, ki je bil pred izidom novega pravopisa prava neznanka.

Pri najtežjih in za uporabnike nejasnih sestavih črk bi bilo koristno dodati kak nazoren zgled (npr. *George* [geóрге]_{NEM} *Georgeja* in *Georga* – z *Georgejem* in z *Georgom* ter [džórdže]_{ROMUN} *Georgeja* in *Georga* – z *Georgejem* in z *Georgem* proti *George* [džórdž-]_{ANGL} in [žórz-]_{FR} *Georga*

23 Pravopisno poglavje o moških sklanjatvah je, kar se tiče posebnosti, preskromno. Ravno tako niso dovolj povedni zgledi v preglednicah v poglavju *Pisave za posamezne jezike* v § 1071–1105, saj bi morali biti tudi tu pozorni na končaje.

– z *Georgeem*; *Bosch* [bóš]_{NEM} *Boscha* – z *Boschem* proti *Bosch* [bós]_{NIZ} *Boscha* – z *Boschom*; *Levi* [lévi]_{IT} *Levija* proti *Levi* [lívaj]_{ANG} *Levia*) ali preglednico, npr. za zapisovanje roditelja, saj lahko npr. *-ay* v končaju izgovorimo po eni strani kot *-é*, *-i* (osnovo v roditelju podaljšamo z *j*), po drugi pa kot *-ej* ali *-aj* (osnova v roditelju je nespremenjena).

Zapis	Izgovor	Imena s podaljšano osnovo	Izgovor	Imena z nespremenjeno osnovo
-i				
<i>-ai</i>	<i>-é</i>	<i>Cambrai</i> [kambré] <i>Cambraiija</i>	<i>-aj</i>	<i>Bolyai</i> [bójoj] <i>Bolyaia</i>
-y				
<i>-ay</i>	<i>-é</i>	<i>Gay</i> [gé] <i>Gayja</i>	<i>-êj</i>	<i>Gay</i> [gêj] <i>Gaya</i>
	<i>-i</i>	<i>Thackeray</i> [têkəri] <i>Thackerayja</i>	<i>-áj</i>	<i>Maracay</i> [marakáj] <i>Maracaya</i>
<i>-ey</i>	<i>-i</i>	<i>Garvey</i> [gárvi] <i>Garveyja</i>	<i>-êj</i>	<i>Grey</i> [grêj] <i>Greya</i>
	<i>-é</i>	<i>Durey</i> [diré] <i>Dureyja</i>	<i>-áj</i>	<i>Frey</i> [fráj] <i>Freya</i>
<i>-oy</i>	<i>-oá</i>	<i>Bloy</i> [bloá] <i>Bloyja</i>	<i>-ój</i>	<i>Roy</i> [rój] <i>Roya</i>
<i>-uy</i>	<i>-í</i>	<i>Guy</i> [gí] <i>Guyja</i>	<i>-áj</i>	<i>Guy</i> [gáj] <i>Guya</i>

Preglednica 15: Rodilnik imen na *-i* in *-y* z enakopisnimi končaji, katerih izgovor je različen.

Literatura in viri

DUDEN 1990 = *Duden Aussprachewörterbuch*. Mannheim, Leipzig, Eien, Zürich: Dudenverlag.

(Der Duden: in 10 Bänden.)

Forvo 1 = <<http://www.forvo.com/word/heiloo/#nl>>

Forvo 2 = <<http://www.forvo.com/word/martorell/#ca>>

Forvo 3 = <<http://www.forvo.com/word/fermanagh/#en>>

Gigafida = <<http://demo.gigafida.net>>

Izklop = <<http://izklop.com/?a=open&id=66059&url=links/start>>

JONES, Daniel, 2003: *English Pronouncing Dictionary*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nogomania.com = <<http://forum.nogomania.com/viewtopic.php?f=167&t=9163>>

Nova beseda = <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html>

Rsi = <<http://www.rsi.si/slovenija/joras-lahko-odstrani-korita/86368#comments>>

Slovarji DZS = <<http://slovarji.dzs.si/dokumenti/Dokument.asp?id=6>>

°SP 2003 = *Slovenski pravopis*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik

Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).

Stat.si = <http://www.stat.si/imena_baza_imena.asp?ime=Danev&priimek=&spol=M>

SVL 2003–05 = *Slovenski veliki leksikon* I–III. Ljubljana: Mladinska knjiga.

ŠUSS = <<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000474.html>>

TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

°VSL 2005 = *Veliki splošni leksikon*. Elektronska izdaja. Ljubljana: DZS.

WELLS, J. C., 1992: *Pronunciation Dictionary*. Essex: Longman.

Wikipedija 1 = <http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Latin_digraphs>

Wikipedija.org 2 = <<http://en.wikipedia.org/wiki/Trigraph>>

PRAVOPISNA OBRAVNAVA ANGLEŠKEGA NEMEGA *-e*

Gašper Ilc, Andrej Stopar

Uvod

Prispevek se osredinja na položaj in obravnavo angleškega končnega nemega *-e* v *Slovenskem pravopisu* 2001. SP pri slovenjenju angleških besed z nemim *-e* v osnovi poskuša slediti pravilom angleškega pravopisa, vendar v svoji obravnavi ne vključuje vseh njegovih funkcij. Tako želimo s korpusno analizo in primerjalno razpravo preveriti, ali je takšen selektivni pristop k problematiki ustrezen ali ne.

Prispevek sestavljajo tri enote. V prvem poglavju predstavimo razvoj in glasovne lastnosti končnega nemega *-e* v angleščini. Drugo poglavje prikaže poskus prenosa angleškega pravopisnega sistema v slovenskega, kot ga obravnava SP. Tretje poglavje osvetli problematiko (ne)opuščanja končnega *-e* v slovenščini s pomočjo korpusnih podatkov iz slovenskih besedilnih korpusov Nova beseda in FidaPLUS. Zadnje poglavje zaključuje prispevek.

1 Razvoj končnega *-e* in njegove glasovne lastnosti v moderni angleščini

V obdobju srednje angleščine (približno od 11. do 15. st.) se je glasovni sistem angleškega jezika bistveno spremenil. V 14. stoletju so se med t. i. velikim premikom samoglasnikov dotedanji dolgi samoglasniki v izgovorjavi bodisi dvignili (npr. dolgi /ɔ:/ v /u:/ v *fool* ('neumnež')) bodisi postali dvoglasni (dolgi /i:/ v /aɪ/ v *bite* ('ugrizniti')) (prim. Jespersen 1979: 34). Vzporedno so se kratki samoglasniki spreminjali po odprtosti, npr. kratki /i/ je postal /i/. Pari kratkih in dolgih samoglasnikov, ki jih je v stari angleščini (približno od 5. do 12. st.) ločevala le dolžina, so se v tem procesu torej razvili v (po odprtosti in eno/dvoglasnosti) različne foneme, katerih izgovorjavo v zapisu včasih označuje le končnica *-e*, npr. par *bit* in *bite* (prim. 1.2, (2)).

Angleški končni *-e* naj bi sicer izhajal iz staroangleškega samostalniškega obrazila za dajalnik. Slednje se je v jeziku pojavljalo razmeroma pogosto, saj je v obdobju stare angleščine večini predlogov sledila dajalniška oblika samostalnika. Nesfield (1949: 283) trdi, da je pogostnost končnice *-e* v staroangleškem dajalniku in hkratna prisotnost dolgega samoglasnika v tem sklonu v kasnejših obdobjih botrovala rabi dajalniške končnice kot označevalca dolgega samoglasnika in njenemu prenosu v druge sklone. Del obdobja srednje angleščine se je končni *-e* še izgovarjal kot polglasnik, vendar so se tudi končni polglasniki v angleščini sčasoma porazgubili, tako da se je ohranil le še v zapisu.

V naslednjih točkah povzemava lastnosti končnega *-e* v moderni angleščini, kot jih navaja angleška literatura (Vallins 1954, Wells 1990, Payne 1995, Jones 2003). Osredinjava se na primere, pri katerih je končni *-e* glasovno neizražen.

1.1 Kadar končni *-e* sledi soglasniku, na primer v besedah *collapse* ('zrušiti'), *twelve* ('dvanajst') in *serve* ('streči'), je v moderni angleščini večinoma glasovno neizražen, zato se je zanj uveljavil tudi izraz nemi *-e* (ang. *mute -e*). Nemi *-e* tudi ne določa novega zloga, tako sta glagola *hop* ('skočiti') in *hope* ('upati') oba enozložna.

1.2 V obstoječem angleškem črkovanju se je uveljavilo pravilo, da končni *-e* označuje dolžino predhodnega samoglasnika, torej je predhodni samoglasnik dolg (prim. uvodni odstavek točke 1):¹

(1)

- a) face /feɪs/ 'obraz'
b) life /laɪf/ 'življenje'

Znane so dvojice, ki se v pisavi ločujejo po (ne)prisotnosti končnega *-e*. Pri besedah brez končnega *-e* je predhodni samoglasnik kratek, pri besedah s končnim *-e* pa dolg, največkrat dvoglasnik:

(2) kratek samoglasnik

- a) hop /hɒp/ 'skakati'
b) wad /wɒd/ 'šop, kepa'
c) bit /bɪt/ 'kos'

dolg samoglasnik

- hope /həʊp/ 'upati'
wade /weɪd/ 'bresti'
bite /baɪt/ 'ugrizniti'

1.3 Poleg dolžine predhodnega samoglasnika končni *-e* za *c* in *g* označuje njuno izgovorjavo kot /s/ in /dʒ/ in ne /k/ in /g/:

(3) /k/ in /g/

- rag /ræɡ/ 'cunja'
brick /brɪk/ 'opeka'
bag /bæɡ/ 'vreča'

/dʒ/ in /s/

- rage /reɪdʒ/ 'bes'
rice /raɪs/ 'riž'
badge /bædʒ/ 'pripodka'

Končni *-e* ima tako pri besedah vrste *cage* ('kletka'), *sage* ('žajbelj'), *wage* ('tedenska plača'), *pace* ('korak'), in *mace* ('kij') dvojno označevalno vlogo:

(i) označuje dolžino predhodnega samoglasnika /eɪ/ ter

(ii) določa glasovno vrednost črke *g* kot /dʒ/ oziroma *c* kot /s/.

1.4 Kadar besedi, ki se konča z nemim *-e*, dodamo slovnično obrazilo, je osnovno pravilo zapisovanja preprosto: če se obrazilo začne s soglasnikom, se končni *-e* ohrani (4a); če se obrazilo začne s samoglasnikom, končni *-e* izpustimo (4b). Pri glagolskih parih, podanih v (2), končni *-e* nima več ločevalne funkcije, saj to vlogo v zapisu prevzame podvojeni končni soglasnik glagola. Kratkost predhodnega samoglasnika namreč zahteva, da se ta podvoji, preden dodamo obrazilo z začetnim samoglasnikom (4c).

1 Opisano pravilo ima izjeme, kot sta na primer *love* /lʌv/ ('ljubezen') ali *above* /ə'baʊv/ ('zgoraj, nad').

(4)

- a) hope + -s → hopes
- b) hope + -ing/-ed → hoping/hoped
- c) hop + -ing/-ed → hopping/hopping

1.4.1 V določenih primerih pa pri zapisu besed ne sledimo osnovnemu pravilu 1.4, temveč ohranimo končni *-e*. To se zgodi pod naslednjimi pogoji:

1.4.1.1 Končni *-e* se ohrani, če se beseda konča z *-ge* ali *-ce* in se slovnično obrazilo začne z *-a* ali *-o* (5a,b). To je potrebno, da se ohrani prvotna izgovorjava soglasnikov, zapisanih z *g* in *c* (prim.: 1.3). Če se slovnično obrazilo začne s kakim drugim samoglasnikom, potem se končni *-e* ne ohrani (5c).

(5)

- a) trace + -able → traceable
- b) manage + -able → manageable
- c) trace/manage + -ing → tracing/managing (*traceing/*manageing)

Veljalo bi še omeniti, da angleški korpusni podatki (UKWaC 2011) kažejo, da v primerih, kot sta (5a, 5b), že prihaja do opustitve nemega *-e*, torej moremo najti tudi zapise *managable* in *tracable*, ki pa (še) niso prevladujoči.

1.4.1.2 Končni *-e* se ohrani, da ne prihaja do zamenjav glagolskih oblik s slovničnim obrazilom *-ing* (6). Pri paru (6a) se nemi *-e* ohrani zaradi razločevalne oblike in ne zaradi izgovorjave končnega *-g*, saj slovnično obrazilo z začetnim *-i* ne vpliva na izgovorjavo črke *-g* (prim.: 1.4.1.1 in primer (5c)). Da gre res le za ločevalno obliko, dokazuje tudi primer (6b), ki je brez končnega *-g* ali *-c*.

(6)

a) sing 'peti' + -ing → singing	IN	singe 'zažgati' + -ing → singeing
b) die 'umreti' + -ing → dying	IN	dye 'barvati' + -ing → dyeing

Res pa je, da je angleški pravopis po analogiji z glagolom *singe* predpisoval ohranjanje končnega *-e* tudi pri drugih glagolih s končnim *-ge*, na primer, *age* ('starati se'), *cringe* ('zgrbiti se'), *hinge* ('obračati se'), *impinge* ('vplivati') in *tinge* ('obarvati'), vendar trenutno stanje v korpusih (BNC 2011, UKWaC 2011) kaže, da so oblike z opuščnim *-e* bolj pogoste. Edina izjema je glagol *age*, kjer je oblika *ageing* v britanski angleščini bolj pogosta od *aging*. Razlog za opust *-e* pri teh primerih je jasen: ker končni *-e* nima razločevalne oblike (neobstoječi glagoli **ag*, **cring*, **hing*, **imping* in **ting*), je raba končnega *-e* redundantna. To dejstvo tudi razloži razvoj opuščanja končnega *-e* v 1.4.1.1, saj gre za ponoven neobstoječi oblik **manag* in **trac*.

Povzemimo točke, ki bodo pomembne za nadaljnjo razpravo. Končni *-e* v angleščini se pri oblikoslovnih postopkih ohranja samo v dveh primerih:

- (i) kadar ima ločevalno vlogo (1.4.1.2) in
- (ii) kadar ima fonološko vlogo ohranjanja izgovorjave predhodnega soglasnika, zapisanega s *c* in *g* (1.4.1.1). Pri tem bi lahko glede na angleške korpusne podatke sklepali, da je slednja verjetno manj dominantna.

2 Končni *-e* v Slovenskem pravopisu

V tej razpravi se posvečava predvsem pravilom krajšanja osnove angleških besed s končnim nemim *-e*, ki jih SP 2001 (§ 772) opredeli z naslednjim zapisom:

- (7) »Pri samo pisnem krajšanju na koncu osnove izginja nemi samoglasnik, ki ne odloča o izgovoru pred njim stoječih črk za glasove č ž š dž in s (pisanega s c): *Wilde Wilda, Corneille Corneilla, Laforgue Laforgua* (prim. še *Kaye Kaya*) proti *Wallace Wallacea, George Georgea* (*e* za *c* oz. *g* namreč varuje izgovor črke *c* kot *s* oz. *g* kot *dž*).«

Prvo vprašanje, ki se zastavi pri tem pravilu, je, zakaj pravilo združuje dva, med seboj različna glasoslovna sistema. Ne smemo pozabiti, da je kakršnokoli dodajanje slovenskih obrazil na tuja imena proces slovenjenja besed, torej morajo slediti slovenskim, in ne angleškim oblikoslovnim in glasoslovnim procesom. Pa vendar, poglejmo nesprejemljivost možnosti prevzemanja angleških pravopisnih zakonitosti na primeru samostalnika *Joyce*. Če dosledno sledimo angleškemu pravopisnim pravilom (prim. 1.4.1), kar od nas zahteva pravilo § 772, bi morali ohranjati *-e* samo takrat, ko sledi obrazilo z začetnim *-a* ali *-o*. V ostalih primerih pa bi *-e* opuščali. Sklonske oblike priimka *Joyce* bi tako morali zapisovati sledeče:

- (8) *Joyce, Joycea, Joycu, Joycea, Joycu, Joyceom*

Predlagan pristop je v celoti nesmiseln, saj od slovenskega uporabnika zahteva temeljito poznavanje angleškega jezika. Ker SP ureja oblikoslovne procese besed, prevzetih iz mnogih drugih tujih jezikov, potemtakem zahteva od uporabnika, da mora biti najprej dodobra seznanjen z zakonitostmi izgovorjave in pisave izvirnega jezika in šele nato lahko sploh poskuša besedo prilagoditi slovenskim oblikotvornim procesom. Takšno izhodiščno stališče je dokaj neživiljenjsko.

Vrnimo se k pravilu (7). Res je, da bi končni nemi *-e* pri imenu *George* v angleškem okolju varoval izgovor črke *g* kot /dʒ/, vendar je za angleške govorce rodilniška oblika *Georgea* neobstoječa zaradi slovenskega obrazila. Torej ima lahko oblika *Georgea* pomensko vrednost le za slovenskega uporabnika, temu pa je končni *-e* odvečen, saj v njegovem, tj. slovenskem glasoslovnem sistemu, nima nobene vrednosti. Nemi *-e* ima kvečjemu le razločevalno vlogo, saj ločuje angleško ime *George* od nemškega imena *Georg*. Ta argument, ki bi bil verjetno mnogo bolj smiseln od argumenta o ohranjanju izgovorjave (ne pozabimo, da gre za izgovorjavo angleške besede s slovenskimi obrazili), pa v trenutnih opisih SP ni naveden kot razlog za ohranitev končnega *-e*.

Na drugi strani lahko s primeri pokažemo, da je pri slovenjenju besed vedno prisotno prilagajanje slovenskemu jezikovnemu sistemu in da dejansko ne upoštevamo (določenih) jezikovnih pravil izvirnega jezika. Oglejmo si primer pravnega termina *mo(b)bing*. Beseda *mo(b)bing* je izpeljana iz enozložnega glagola *mob*. Ker je samoglasnik kratek, mu moramo v angleškem pravopisnem sistemu pred dodajanjem obrazila *-ing* podvojiti zadnji soglasnik, torej dobimo obliko *mobbing*. Če angleški govorec vidi zapisano obliko *mobing* (sicer neobstoječa oblika), bo sklepal po analogiji s podobnimi glagoli, da je osnovni glagol *mobe* z nemim končnim *-e* in dolgim samoglasnikom (prim. 1.4 in primer (4c)). S fonetičnega vidika tako besedi *mobbing* in *mobing* v angleščini nista enakozvočnici. Kljub temu dejstvu v slovenščini uporabljamo oba zapisa, besedi sta v slovenščini popolnoma enakozvočni.

Pustimo ob strani opisane pomisleke in se vrnimo k pravopisnim pravilom o pregibanju tujih besed. Če že združujemo oba sistema, potem bi bilo upravičeno pričakovati, da bomo upoštevali vse, ne le del zakonitosti angleškega nemega *-e*. Na žalost je v SP v celoti zajeto le pravilo 1.3 (gl. pare zgledov v (3)) in deloma pravilo 1.4.1.1), medtem ko ostale lastnosti v pravilo niso vključene. Tako se, na primer, ne obravnava skupina besed, pri kateri končni *-e* označuje dolžino samoglasnika (prim.: 1.2) in, kar je najpomembnejše, SP ne upošteva ločevalne vloge končnega *-e*, ki velja za eno najpomembnejših vlog končnega *-e* v angleškem pravopisu. Te nepopolnosti pravopisnega pravila se neposredno zrcalijo v nedoslednostih pri sklanjanju angleških samostalnikov s končnim nemim *-e*. Obravnavamo jih v naslednjem razdelku.

3 Zgledi iz korpusa

Zgledi v tem razdelku so povzeti iz besedilnih korpusov FidaPLUS in Nova beseda. Analiza korpusnih podatkov iz korpusa Nova beseda je del starejše raziskave (Ilc, Stopar 2004), ki je bila omejena na besedila iz časnika *Delo* v letih 1998–2004. Podatki iz korpusa FidaPLUS v pričujoči raziskavi so omejeni časovno, ne pa vsebinsko – obsegajo vsa besedila, nastala po letu 1998 (časovna omejitev, vzporedna tisti v raziskavi s pomočjo korpusa Nova beseda). Zapisi iz korpusa FidaPLUS vključujejo zvrstno in tipološko raznolik izbor besedil in s tem bolj uravnoteženo sliko slovenskega jezika v rabi. Vsa obravnavana besedila so iz obdobja, ko je že veljalo obravnavano pravopisno pravilo (SP1P 1990; SP 2001).

Skladno z dosedanjo razpravo bomo obravnavali tri skupine angleških osebnih imen,² in sicer:

- prva skupina: imena, pri katerih ima končni *-e* razločevalno vlogo v zapisu in izgovorjavi;
- druga skupina: imena, pri katerih ima končni *-e* razločevalno vlogo v zapisu; in
- tretja skupina: imena, pri katerih končni *-e* ohrani izgovorjavo predhodnega *c* in *g*.

Izpostavljena so angleška osebna lastna imena *Blake*, *Wilde*, *Wallace* in *George*, ki jih glede na potek razprave primerjava tudi z drugimi ustreznimi samostalniki. Razen prvega so vsa vključena v pravopisnem pravilu § 772, povzetem v (7). Opisujemo jih predvsem z vidika sklonskih, deloma pa tudi besedotvornih obrazil.

3.1 Sklanjanje

3.1.1 Prva skupina: *Blake* – *Blaka/Blakea*

To skupino bomo obravnavali na primeru priimka *Blake*. Iz korpusnih podatkov je razvidna neenotnost zapisovanja samostalnikov, pri katerih nemi *-e* označuje dolgi predhodni samoglasnik. Priimek *Blake* /bleik/ se v besedilnem korpusu Nova beseda pojavi 228-krat. Večina zapisov (177) je v imenovalniku, torej so za najino analizo neustrezni. Preostali zapisi (51) raz-

2 Primere s končnim nemim *-e* sicer najdemo tudi med zemljepisnimi in stvarnimi imeni: *Aldgate* (del Londona, postaja na Londonski podzemni železnici, londonski pub, kraj v Avstraliji), *Knightsbridge* (del Londona, postaja londonske podzemne železnice itd.), *Tate Gallery*, *Clor Gallery* (Tatova/Clorova galerija), *Globe Theatre* (gledališče Globe).

krivajo, da so se Delovi novinarji (ali lektorji) 43-krat odločili, da osnovo priimka *Blake* v neimenovalniških sklonih opuščajo, 8-krat pa je osnova ostala nekrajsana. V (9) in (10) navajava dva zglede iz leta 2002.

- (9) *Reklo angleškega romantičnega pesnika Williama **Blaka** velja tudi za predvolilno leto, ki se je pravkar začelo v Nemčiji.* (Nova beseda: *Delo*, 5. januarja 2002, poved 816.)
- (10) *Kot študent je posnel svoj prvi in zadnji eksperimentalni film *Metaphorsis*, nato je napisal svojo prvo knjigo *Blake's Composite Art*, o delu Williama **Blakea**, mističnega angleškega pesnika in slikarja.* (Nova beseda: *Delo*, 28. decembra 2002, poved 3128.)

V zgledu (9) je končni *-e* skladno s pravopisnimi pravili opuščen, nasprotno pa zgled (10) končni *-e* ohranja. Razmerje 43 : 8 (84 % v prid krajsanja osnove), ki ga pokažejo podatki iz korpusa Nova beseda, sicer kaže, da se pravopisna norma v veliki meri upošteva, a kljub temu štirih zgledov z nekrajsano osnovo ne gre ovreči le kot posledico nepoznavanja pravopisa ali površnega lektoriranja. Za zapis priimka *Blake* v neimenovalniških sklonih z nekrajsano osnovo namreč obstajata vsaj dva trdna argumenta:

- (i) Končni *-e* pri samostalniki vrste *Blake* zaznamuje dolžino predhodnega samoglasnika (prim.: točki 1.1 in 2 ter (7)).
- (ii) Krajsanje osnove pri neimenovalniških sklonih samostalnice, kakršen je *Blake*, naredi zamenljive s samostalniki, katerih osnova se ne konča z nemim *-e*. Tako je najti tudi priimek *Blak* /blæk/ (s kratkim samoglasnikom), ki se po pravilih SP v neimenovalniških sklonih piše enako kot oblike priimka *Blake*.

Na tem mestu velja opozoriti, da par *Blak/Blake* ni osamljen primer, ampak moremo najti še druge zglede, kot so *Pan/Pane*, *Dik/Dike* in *Mallon/Mallone*, ki so tipološko enaki zgledom (2).

Zgornja pomisleka o opuščanju končnega *-e* pri angleških priimkih tipa *Blake* potrjujejo novejši podatki iz korpusa FidaPLUS. Rezultati iskanja vsebujejo 296 neimenovalniških zapisov tega priimka, od katerih jih večina (167 oziroma 56 %) ne sledi pravopisni normi, saj zapis končnega *-e* ohranjajo. Če privzamemo, da zvrstna raznolikost podatkov iz korpusa FidaPLUS ponuja bolj uravnoteženo sliko rabe slovenskih pravopisnih pravil kot podatki iz korpusa Nova beseda in da nam priimek *Blake* predstavlja večjo skupino (tipološko enakih) samostalnikov, lahko zaključimo, da se pravopisna norma krajsanja končnega *-e* pri priimkih tega tipa večinoma ne upošteva.

3.1.2 Druga skupina: *Wilde* – *Wilda/Wildea*

To skupino bomo obravnavali na primeru priimka *Wilde* /waɪld/. V Delovih člankih, vključenih v korpus Nova beseda, se priimek *Wilde* pojavi 154-krat, od tega v neimenovalniških sklonih 50-krat. 41-krat ga pišejo s krajsano osnovo, 9-krat z nekrajsano, oboje ponazarjamo v (11) in (12).

- (11) *Niste podobni Oscarju **Wildu**.* (Nova beseda: *Delo*, 25. septembra 2002, poved 2011.)
- (12) *Zdi se, da se tisti Slovenci, ki bi radi veljali za protozidarje, ravna po **Wildeu** – če ne bomo slavni, bomo pa razvpiti.* (Nova beseda: *Delo*, 27. marca 2004, poved 5275.)

Skladno s slovenskim pravopisom (gl. navedek v (7)) je ustrezno pisanje s krajšano osnovo v (11). Razmerje 41 : 9 (82 % osnov je krajšanih) je v korpusu Nova beseda sicer ponovno v korist zapisa, ki sledi slovenskim pravopisnim pravilom, a krajšanje osnove v neimenovalniških sklonih nekaterim avtorjem še vedno predstavlja težavo. Vprašljivost krajšanja dodatno podkrepi obstoj priimka *Wild* – samo na območju Londona jih telefonski imenik našteje 166 (British Telecom 2004) –, katerega zapis v neimenovalniških sklonih je po veljavnih slovenskih pravopisnih pravilih identičen zapisu priimka angleškega književnika (*Wilde/Wilda* : *Wild/Wilda*). Ugotovimo lahko, da krajšanje osnove pri sklanjanju, kot jo predvideva SP, onemogoča razpoznavnost izvirnega zapisa samostalnika.

Novejši podatki iz korpusa FidaPLUS ugotovljeno delno podprejo. V nasprotju z ugotovitvami o priimku *Blake* zapisi priimka *Wilde* večinoma še sledijo pravopisni normi. Od 240 omemb v neimenovalniških sklonih jih je 180 (75 %) s krajšano osnovo. Skladnost s pravopisnimi pravili je pri tem priimku torej večja, vendar četrtnina nekrajšanih osnov ni zanemarljiva. Znova je opaziti tudi, da podatki iz korpusa FidaPLUS pričajo o večjem razkoraku med rabo in pravopisno normo kot podatki iz korpusa Nova beseda.

Velja omeniti, da se omembe priimka *Wilde* v korpusih nanašajo predvsem na književnika Oscarja Wilda, zato je na mestu tudi pomislek, da na številčne podatke verjetno vpliva tudi pogostnost rabe obravnavanega priimka. Sprašujemo se, ali bi pravopisu v enaki meri sledili tudi pri zapisu morda manj znanega priimka *Milne* (v angleški izgovorjavi /miln/), katerega osnovo moramo po pravilu § 772 v SP krajšati. Govorci slovenščine, ki so dobro seznanjeni z angleščino in nemara poznajo avtorja Medvedka Puja, končnega *-e* ne bodo izgovarjali (/miln/), medtem ko bi izgovorjava pri drugih govorcih sicer najverjetneje vključevala tudi končni samoglasnik (/milne/). Podatki iz FidePLUS pokažejo, da se priimek petkrat pojavi ustrezno krajšan (*Milna*), dvakrat nekrajšan (*Milnea*), kar devetkrat pa z osnovo, podaljšano z *j* (*Milneja*). Čeprav je število zapisov skromno, lahko ugotovimo, da je v tem primeru 69 % zapisov pravopisno neustreznih. Razlogi najverjetneje tičijo tako v nepoznavanju pravopisne norme krajšanja končnega *-e* kot v (napačnem) izgovoru končnega *-e*, ki izhaja iz nepoznavanja angleškega jezika.

Podobno kot pri tipu priimkov *Blake/Blak* dodajamo, da opisani problem ni omejen zgolj na priimka *Wilde/Wild*, saj je v angleščini veliko vzporednih, enakozvočnih parov, na primer: *Greene/Green*, *Gaine/Gain* in *Paine/Pain*.

3.1.3 Tretja skupina: *Wallace – Wallaca/Wallacea* in *George – Georga/Georgea*

To skupino bomo obravnavali na primeru osebnih imen *Wallace* in *George*.

Wallace /'wɒlɪs/ je priimek, za katerega SP (2001: § 772) predvideva, da v neimenovalniških sklonih ohranja končni *-e*. V besedilnem korpusu Nova beseda se pojavi 459-krat, od tega le 45-krat v neimenovalniških sklonih: 8-krat s krajšano in 37-krat z nekrajšano osnovo. Ponovno je razmerje v korist pravopisnih pravil (82 % zapisov), a z izjemami. Zgleda za obe skupini navajava v (13) in (14).

- (13) »Sovražni nagovor gospoda **Wallacea** je imel ignorantski in žaljiv ton za vse košarkarje. Izrečenim obtožbam ne želim dati teže z odpiranjem javne debate, zato jih prepuščam v presojo njegovim delodajalcem in navijačem Portlanda ...« je skopo dejal Stern. (Nova beseda: Delo, 15. decembra 2003, poved 3093.)
- (14) Ob porazu s San Antoniom so namreč za nekaj časa izgubili Bena **Wallaca**, ki vodi na statistični lestvici NBA tako v skokih kot v blokadah. (Nova beseda: Delo, 8. aprila 2003, poved 2210.)

Novejši podatki iz korpusa FidaPLUS pokažejo, da je od skupno 178 omemb priimka *Wallace* v neimenovalniških sklonih 139 (78 %) pravopisno pravilnih, tj. z nekrajšano osnovo. Zanimivo je, da se pri napačnih zapisih s krajšano osnovo za orodnik pojavita dve obliki, vsaka dvakrat: *Wallacom* in *Wallacem*. Pri slednjem zapisu uporabniki ne sledijo pravilu krajšanja (prim. SP 2001: § 772) in pravilu preglasa (prim. SP 2001: § 791), ki ga SP pri samostalnikih, ki se končajo na nemi samoglasnik, pogojuje z izgovorjavo in ne z zapisom (prim. SP 2001: § 791).

Še en pogosto rabljen angleški priimek, ki je podvržen istemu pravopisnemu pravilu, je *Joyce* /dʒɔɪs/. Korpus Nova beseda vključuje 174 zapisov tega priimka v neimenovalniški obliki, od tega jih je 164 (94 %) pravopisno ustreznih, tj. z ohranjenim končnim *-e*. V korpusu FidaPLUS se njegove neimenovalniške oblike pojavijo 356-krat, od tega jih 328 (92 %) ohranja pravopisno ustrezni končni *-e*. V zapisih, ki nemi *-e* ohranjajo, se v orodniku pojavi izključno pravopisno ustrezna oblika *Joyceom*; ko pa avtorji osnovo krajšajo, napačno upoštevajo pravilo preglasa, torej sledijo zapisu črke *c* in ne izgovorjavi, in uporabijo obliko *Joycem* (4-krat v korpusu Nova beseda in 5-krat v korpusu FidaPLUS), kar smo zaznali tudi pri priimku *Wallace*.

Podobno kot za priimek *Wallace*, SP tudi za ime *George* /dʒɔːdʒ/ v neimenovalniških sklonih predvideva ohranitev končnega *-e*. Podatki iz korpusa Nova beseda razkrijejo sorazmerno visoko pogostnost imena: pojavi se 6301-krat, od tega 2430-krat v sklonih od roditelja dalje. 221-krat je v zapisu osnova krajšana, 2209-krat je končni *-e* ohranjen (91 %), (15) in (16):

- (15) Pri vsesplošnem demoniziranju muslimanov so se ameriškemu predsedniku **Georgeu** Bushu pridružili še mnogi drugi zahodni politiki, denimo italijanski premier Silvio Berlusconi, ki je v duhu dobro znanih starih manir zahodno civilizacijo postavil visoko nad islam. (Nova beseda: Delo, 13. februarja 2002, poved 781.)
- (16) Ali v Združenih državah vlada nepotizem? Seveda, saj je George Bush starejši »zrihtal« predsedniški položaj **Georgeu** Bushu mlajšemu. (Nova beseda: Delo, 22. aprila 2002, poved 356.)

Podatki iz korpusa FidaPLUS so podobni. V neimenovalniških sklonih se pojavi 7894-krat, vendar ima nekoliko manj zapisov (5903 oziroma 75 %) pravopisno ustrezno nekrajšano osnovo.

Pri analizi korpusnih podatkov lahko opazimo vsaj tri tipe napak. Pri orodniških oblikah uporabniki (i) nepravilno krajšajo osnovo (*Georgem*), (ii) nepravilno upoštevajo pravilo preglasa (*Georgeom*) in (iii) nepravilno krajšajo in hkrati ne upoštevajo preglasa (*Georgom*).

Na tem mestu je nujno opozoriti, da so številčni podatki za različne oblike imena *George* vprašljivi v primeru podatkov o krajšanih oblikah. Pogostnost pojavljanja imena *George* v korpusu in soobstoj imena *Georg* namreč ne omogočata analize, s katero bi razkrili natančno število

zapisov s krajšano osnovo, saj bi to zahtevalo pregled na tisoče zapisov in ugotavljanje pri vsakem posebej, ali se nanašajo na osebo z enim ali drugim imenom. Če torej privzamemo, da je med korpusnimi zapisi s krajšano osnovo tudi nekaj oblik, ki izhajajo iz imena *Georg* (razmerje med imenovalniškima oblikama *Georg* in *George* v korpusu FidaPLUS je 2540 : 16.968), lahko pričakujemo, da bi se zgoraj omenjeni odstotki prevesili še nekoliko bolj v korist pravopisno ustrezne rabe. Zamenljivost imen ali priimkov s krajšano oziroma nekrajšano osnovo v neimenovalniških sklonih je torej lahko ovira tudi za tovrstno korpusno analizo.³

3.2 Besedotvorje

Vprašanje o (ne)opuščanju končnega *-e* ni omejeno samo na sklanjanje, temveč je prisotno tudi pri besedotvornih postopkih, kot je na primer tvorba svojilnih oblik. Tudi tukaj se kažejo nekatere nedoslednosti.

3.2.1 Prva skupina: *Blake – Blakov/Blakeov*

Korpus Nova beseda vsebuje 13 zapisov pravopisno ustrezne oblike *Blakov* v različnih sklonih, medtem ko v korpusu FidaPLUS najdemo 23 krajšanih oblik in 65 nekrajšanih, gl. primera (17) in (18). Pokaže se, da podatki iz korpusa FidaPLUS kažejo na precejšnje, 74% neupoštevanje pravopisnih pravil.

- (17) *Profesor Bezljaj, sicer profesor likovne vzgoje, je cele ure recitiral Rilkejeve, **Blakove**, Kovičeve pesmi.* (FidaPLUS: *Delo*, 19. januarja 2003.)
 (18) *In prav raziskovanje svetovnih voda je osnovni cilj **Blakeovih** ekspedicij.* (FidaPLUS: *Val.Navtika*, februarja 2002.)

Korpus Nova beseda vsebuje tudi zapis pridevnika na *-ski*, tvorjenega iz priimka *Blake*. Osnova je v tem primeru krajšana, kot to zahteva pravopis (19).

- (19) [...] *Allanom Ginsbergom, obsedenim z **blakovskimi** mističnimi vizijami.* (Nova beseda: *Delo*, 11. januarja 2005, poved 1485.)

3.2.2 Druga skupina: *Wilde – Wildov/Wildeov*

Pri priimku *Wilde* v korpusu Nova beseda najdemo 33 zadetkov (92 %) za prvo, pravopisno ustrezno obliko in tri zadetke za drugo. Korpus FidaPLUS vsebuje le štiri zapise pravopisno ustrezne oblike *Wildov*. Primerjajmo zglede (20) in (21):

- (20) *Ko je pri devetih letih v španščino prevedel **Wildovega** Srečnega princa, so ljudje mislili, da gre za delo njegovega očeta.* (Nova beseda: *Delo*, 24. avgusta 1999, poved 840.)
 (21) ***Wildeovo** pravljico je v izvirno spevoigro predelal Jani Kovačič, ki je že nekajkrat sodeloval z avtorjem uprizoritve Damirjem Zlatarjem Freyem, tokrat pa se je prvič srečal z ljubezenskimi pesmimi.* (Nova beseda: *Delo*, 2. decembra 1999, poved 1307.)

.....

3 Pri ostalih obravnavanih primerih so bili podobno zamenljivi primeri ročno izločeni.

Nadalje se nedosledna raba pokaže tudi pri že omenjenem priimku *Milne*, ki je podvržen istemu pravopisnemu pravilu, (22) in (23).

(22) *V cikel najbolj priljubljenih del za otroke sodi Milnejev Medved Pu [...]* (FidaPLUS: *Delo*, 21. julija 2003.)

(23) *[...] za Slovence še kako aktualna – simpatična Nepremagljiva enajsterica, Milnov Medvedek Pu, Pika Nogavička [...]* (FidaPLUS: *Delo*, 21. januar 2002.)

3.2.3 Tretja skupina: *Wallace – Wallacov/Wallaceov/Wallacev/Wallacejev in George – Georgov/Georgeov/Georgev/Georgeev/Georgejev*

Korpus Nova beseda vsebuje deset zapisov svojilne oblike priimka *Wallace*, v devetih zapisih je končni *-e* napačno krajšan (*Wallacov*), v enem ne (*Wallaceov*). Širši nabor oblik je prisoten v korpusu FidaPLUS, kjer najdemo tri krajšane osnove (*Wallacov*), štirideset nekrajšanih (*Wallaceov*), dve krajšani z obrazilom *-ev* (*Wallacev*) in en primer nekrajšane osnove, podaljšane z *j*, ki mu sledi obrazilo *-ev* (*Wallacejev*), primere podajava v (24)–(27).

(24) *Wallacovi ukrepi in spremembe so praviloma neizprosni in ne dopuščajo kompromisov [...]* (FidaPLUS: *Večer*, 23. avgusta 2000.)

(25) *[...] tekmeči in sodniki, ki niso kazali pretiranega razumevanja za Wallaceove muhe.* (FidaPLUS: *Delo*, 10. marca 2001.)

(26) *Wallaceva podkošna nepremakljivost, Bryantovo sipanje pik, Nasheve podaje* (FidaPLUS: *Joker*, 1. avgusta 2006.)

(27) *Wallacejeva se je nato odpeljala še do bližnje picerije, v kateri je delal njen najstarejši, 19-letni sin Gregory.* (FidaPLUS: *Večer*, 5. septembra 2001.)

Med zapisi v korpusu Nova beseda najdemo dve krajšani obliki svojilnega pridevnika (*Georgov*), dvanajst nekrajšanih (*Georgeov*), eno krajšano z obrazilom *-ev* (*Georgev*), enaindvajset nekrajšanih z obrazilom *-ev* (*Georgeev*) in eno nekrajšano osnovo, daljšano z *j*, in z obrazilom *-ev* (*Georgejev*). Zapisi iz FidePLUS pokažejo, da je najpogostejša svojilna oblika *Georgeov* (92 zapisov), 61-krat se pojavi oblika *Georgeev*, dvanajstkrat oblika *Georgov*, osemnajstkrat oblika *Georgev* in dvakrat oblika *Georgejev*. Primeri naštetih oblik so navedeni v (28)–(31), posebej pomenljiv je zadnji, saj v istem odstavku združuje roditelj z nekrajšano osnovo in svojilno obliko, katere osnova je krajšana.

(28) *Brad Pitt in Jennifer Aniston se s prijatelji vkrcavajo na Georgeov čoln.* (FidaPLUS: *Stop*, 2004.)

(29) *Prvi veliki Georgeev uspeh je bila Rapsodija v modem.* (FidaPLUS: *Delo*, 6. junija 1998.)

(30) *Julijin nastop je bil tudi Georgov oskar.* (FidaPLUS: *Dnevnik*, 31. marca 2001.)

(31) *Potem so našli dodatni navdih v scenariju Georgea Noflija Honor Among Thieves, zgodbi o največjem tatu v Ameriki, ki se spopade z največjim tatom v Evropi. Na koncu so Georgeev scenarij združili z idejami, ki jih je imel Soderbergh, in rezultat je film, v katerem se kar tre od zvezdnikov v ležernih in neobremenjenih vlogah.* (FidaPLUS: *Savinjske novice*, 2003.)

V obeh slovenskih korpusih prevladujeta torej obliki *Georgeov* in *Georgeev*, kar je skladno s pravopisno normo o nekrajšanju osnove pri samostalnikih tipa *George*. Toda medtem ko se končni *-e* ustrezno ohranja, nedosledna ostaja raba pravila o preglasu pri obrazilu za svojino *-ov/-ev* in raba pravila o daljšanju osnove z *j*, kar smo lahko opazili tudi pri primerih sklanjanja (prim. 3.1.3).

Sklep

V prispevku smo izpostavili nekatere nedoslednosti, ki se pojavljajo pri sklanjanju angleških osebnih imen, ki se končajo z nemim *-e*, in tvorjenju njihovih pridevniških oblik. Podatki pokažejo, da največ težav povzroča sočasna raba treh prevopisnih pravil: pravila o krajšanju osnove (SP 2001: § 772), pravil o daljšanju osnove z *j* (SP 2001: § 780 in § 984) in pravila o preglasu iz *o* v *e* (SP 2001: § 791, § 957).

Problem pravopisnega pravila v § 772 je, da upošteva vlogo nemega *-e* v angleščini le za končnim *c* in *g*, ko *-e* določa njuno izgovorjavo kot /s/ in /dʒ/. V pravilu niso zajete ostale funkcije končnega nemega *-e* po angleškem pravopisu, pri čemer velja izpostaviti predvsem vlogo označevanja dolžine predhodnega samoglasnika (priimka *Pan/Pane*) in razločevanja besed v zapisu (*Wild/Wilde*).

Pravila SP o daljšanju osnove z *j* (SP 2001: § 780 in § 984) in o preglasu iz *o* v *e* (SP 2001: § 791, § 957) so razumljena napačno. Uporabniki sledijo zapisu, ne pa govoru: pri svojilni obliki imena *George* izhajajo iz zapisane črke *g* in ne glasu /dʒ/, torej *Georgeov* (pravilno *Georgeev*).

Ugotovimo lahko, da slovenjenje, ki skuša upoštevati smernice angleškega pravopisa, ni uspešno, saj tujejezičnih pravil ne more povzeti v celoti, delno upoštevanje pa privede do nedoslednosti v slovenskih pravopisnih pravilih in njihovi vsakdanji rabi. Preprosta rešitev, ki se nakazuje v razpravi, je v poenotenju pravila za vse primere samostalnikov s končnim nemim *-e*. Na splošno bi se lahko uveljavili naslednji možnosti:

(i) Končni *-e* se vedno ohranja. Glavna prednost takšnega pristopa je, da ohranimo razločevalno vlogo končnega *-e* v izgovorjavi in/ali zapisu v vseh primerih, kot to določajo pravila angleškega jezika. Obenem bi bil uporabniku izvorni zapis besede vedno dostopen. Tovrstno reševanje problematike zapisovanja končnega nemega *-e* ponujajo tudi pravopisi drugih slovanskih jezikov, med njimi nam najbližji hrvaški (Babič, Finka, Moguš 2003). Veljalo bi opozoriti še na eno težavo. SP namreč na splošno predpisuje opustitev končnih samoglasnikov, hkrati pa ohranja neme soglasnike (izjeme npr. § 984). Tako, na primer, SP ohranja angleški končni nemi soglasnik *-h* pri ženskih imenih *Sarah*, *Susannah* in *Ruth* (SP 2001; § 818), kar bi verjetno lahko razširili tudi na moška imena vrste *Noah* in *Elijah*.⁴ Moško ime *Elijah* /ɪˈlaɪdʒə/ moramo zaradi izgovorjave sklanjati kot *George*. Toda medtem ko se pri imenu *George* za orodnik ali svojilno obliko zahteva oblika s preglasom *o* v *e*, torej *Georgeem* in *Georgeev* (SP 2001: § 791, § 957), za ime *Elijah* velja pravilo v § 792, ki za imena na nemi soglasnik dovoljuje zapis ali s preglasom ali brez njega, torej *Elijahom*, *Elijahem* in *Elijahov*, *Elijahev*.⁵

4 Obstajajo pa tudi primeri, pri katerih SP pri slovenjenju nemi *-h* spremeni v slišnega, npr. pri ameriški zvezni državi *Utah* (*Utaha*, *Utahu*... SP 2001: 1628).

5 Korpus FidaPLUS nasprotno pokaže, da se za omenjene oblike imena *George* uporabljajo zapisi s preglasom in brez njega (prim. 3.1.3 in 3.2.3), za ime *Elijah* pa najdemo le deset zadetkov brez preglasa.

(ii) Končni *-e* se vedno izpusti. Ta rešitev v celoti ne upošteva vloge (končnega) nemega *-e* v angleščini in predlaga splošno opuščanje nemega *-e*. Takšna pravopisna obravnava bi bralcem sicer preprečila dostop do izhodiščnega zapisa, bi pa, kot ugotavlja tudi Klinar (2004), med drugim sledila pravilom opuščanja nemega *-e* v angleščini, kakršna veljajo za dodajanje angleških glagolskih obrazil *-ing* in *-ed* glagolom, ki se končajo z nemim *-e* (prim. 1.4). Pri sprejetju takšne rešitve bi veljalo razmišljati tudi o opustu drugih končnih nemih glasov.

Literatura in viri

- BABIĆ, Stjepan, FINKA, Božidar, MOGUŠ, Milan, 2003: *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- British English Web Corpus, UKWaC = <<http://the.sketchengine.co.uk/>>
- British National Corpus, BNC. URL = <<http://www.natcorp.ox.ac.uk/>>
- British Telecom, Directory Enquiries, 2004 = <<http://www.bt.com/>>
- FidaPLUS = <<http://www.fidaplus.net>>
- ILC, Gašper, STOPAR, Andrej, 2008: Angleški končni *-e* in *Slovenski pravopis*. *Jezik in slovnstvo* 49/6. 25–31.
- JESPERSEN, Otto, 1979: *Essentials of English Grammar*. London: G. Allen & Unwin.
- JONES, Daniel, 2003: *English Pronouncing Dictionary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KLINAR, Stanko, 2004: *Slovenski pravopis, kdo bo tebe ljubil ...* Rokopis.
- NESFIELD, John Collinson, 1949: *English Grammar, Past and Present*. London: Macmillan and Co., Limited.
- Nova beseda = <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html>
- PAYNE, Jonathan, 1995: *English Guides. 8: Spelling. The COBUILD Series*. London: HarperCollins Publishers.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SP1P 1990 = *Slovenski pravopis 1 – Pravila*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- VALLINS, G. H., 1954: *Spelling*. London: Andre Deutsch Limited.
- WELLS, John Christopher, 1990: *Longman pronunciation dictionary*. Harlow: Longman.

RAZMEJITEV MED BESEDNIMI ZVEZAMI IN ZLOŽENKAMI V SODOBNEM JEZIKOVNEM GRADIVU

Nataša Logar Berginc

1 Uvod

1.1 Primer rabe in pravopisno pravilo

Evro bankovci in kovanci

V dvanajstih državah članicah Evropske unije, ki so prve prevzele evro (Avstrija, Belgija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Potrugalska, Španija), so uvedli evrobankovce in kovance, ki so bili dani v obtok **1. januarja 2002**. Tako je bilo po 1. januarju 2002 v teh državah v obtoku sedem različnih evrobankovcev in osem različnih evrokovancev.

Slika 1: Zapis *evro()bankovec*, *evro()kovanec* na spletni strani Banke Slovenije (25. 8. 2011).

Samostalniki / Zloženske / Podredne zloženske

Skupaj pišemo:

[...]

3. zloženske z imenovalniško ali katero drugo medpono: *pikapolonica*, *figamož*; *generalpolkovnik*, *brucmajor*, *violončelo*, *pedenjčlovek*; *Hasanaga*, *multinacionalka*, *teleobjektiv*, *veleposestnik*, *pešpot*

[...]

Skupaj ali narazen pišemo:

1. zložene iz točke 3, katerih sestavine se v zamenjanem besednem redu lahko uporabljajo kot besedne zveze: *alfažarki/alfa žarki*; bolj priporočljive so besedne zveze: *žarki alfa*; prim. še *legokocke/lego kocke*, *temparabarve/tempera barve*, *angoravolna/angora volna*, *dumdumkrogla/dumdum krogla*, *avto-moto-društvo/avto-moto društvo*

Slika 2: Slovenski pravopis 2001, § 489–498.

1.2 Problem

Postopek¹ tvorbe novih poimenovanj iz dveh samostalnikov je v slovenščino prišel v drugi polovici 19. st. iz nemščine, zares produktiven pa ni postal vse do druge polovice 20. st. Izhodišče pravopisnega zapleta (torej zapisa skupaj ali narazen) je v tem, da v slovenščini samostalniški prilastek ne more biti **pred** samostalniškimi jedrom, ampak samo **za** njim, kajti v samostalni-

1 Točki 1.2 in 2 delno povzemamo po Logar (2005a) in (2005b); o pretekli obravnavi problema gl. tudi Dobrovoljc (2008: 93–94).

ški besedni zvezi so levo od samostalniškega jedra (levi prilastek) lahko le pridevniške besede, desno od jedra (desni prilastek) pa je lahko »vse drugo« (Toporišič 1991: 465). Tako zložena poimenovanja so sicer dveh tipov: en tip ima glasovno izraženo medponsko obrazilo, tj. v veliki večini *-o/-e-*, npr. *drev-o-red*, drugi tip pa ima medponsko obrazilo izrazno enako imenovalniški edninski končnici prvega samostalnika, npr. *evrobankovec*, *rockokonzert*. Zloženske naj bi se v slovenščini pisale skupaj in pri prvem tipu tu niti ni težav. Drugače pa je pri drugem tipu, pri katerem prvi (podstavni) besedi na videz nič ne manjka, nima pa tudi nobene odvečne črke oz. glasu.

Zadrede, ki jih povzročajo poimenovanja tipa *evrobankovec*, *kinospored*, *golfigrišče*, *demoverzija*, *vibraklic* itd., ter nadaljnje razmišljanje v tem prispevku lahko strnemo v tri vprašanja:

- ali naj taka poimenovanja pišemo skupaj ali narazen,
- v kolikšni meri naj pri tem upoštevamo splošno rabo in
- kako naj ugotovljeno predstavimo v splošno razumljivem navodilu?

2 Preteklost: pravopisi po letu 1950 in SSKJ ter razprave ob njih

V *Slovenskem pravopisu* 1950 in predhodnih pravopisih posebnih pravil o zapisu poimenovanj, kakršni sta *vikendhiša* ali *avtošola*, ni bilo. V slovarskem delu SP 1950 so bile besede, ki imajo jedrni del neprevzeti, npr. *avtoolje*, *avtopodjetje*, označene s križcem, kar je pomenilo, da v knjižni rabi niso bile dovoljene, namesto njih pa naj bi se rabilo *avtno olje* in *avtno podjetje*, medtem ko so bile besede, ki imajo jedrni del prevzeti, npr. *avtogaraža*, *avtoindustrija*, v SP 1950 brez posebne oznake. V SP 1962 (str. 75) je zapisano, da »[b]esede, ki so v obeh delih tujke in smo jih sprejeli kot zvarjeno celoto, pišemo skupaj: *avtogaraža*, *avtostrada*«, če pa so iz »domače besede in tujke«, pa se pišejo narazen, s hkratnim priporočilom, da se takim poimenovanjem izogibamo tako, da določujočo besedo postavimo za jedrno, npr. *alfa žarki* > *žarki alfa*, ali pa iz nje naredimo pridevnik, npr. *celofan papir* > *celofanski papir*. Že v istem času je Pogorelec (1964: 236) opozorila, da je »*avto* enako kot *kino* samostalniški tudi v zvezi *avto cesta* ali *kino dvorana* [...], le da ima v zloženki drugačno funkcijo, kot jo ima kot samostojen stavčni člen«. Sledil je izid prve knjige *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1970), kjer je v *Uvodu* (§ 173) zapisano, da pisave zloženek slovar »ni izpeljal dosledno«, ker je bila raba »močno neenotna«. V SSKJ je sicer ohranjena delitev iz SP 1962, da se zloženske s prevzeto besedo v drugem delu pišejo skupaj, z domačo besedo v drugem delu pa narazen ali pa – kar je glede na SP 1962 novo – tudi skupaj. Tako lahko npr. preberemo *avtoprevoznik* in *avto prevoznik*, *elektrooprema* in *elektro oprema*, vendar pa samo skupaj npr. *avtomontaža* in *elektroinštalacije*. Še dodatno moramo pri tem imeti v mislih kvalifikator »neskl. pril.«, s katerim so v SSKJ označene prve besede pri *skaj torbica*, *sherry vino*, *tenis igrišče* ipd.

Toporišič (1971: 70) je razumel dvojno pisavo SSKJ v obravnavanih primerih kot »nepotrebno nedoslednost« in utemeljil kot edino pravilen zapis skupaj s tem, da je nesklonljivi prilastek dejansko določilna sestavina zloženke, kot tako pa jo pišemo skupaj z delom, ki ga določa.

Toporišiču je odgovoril Rigler (1971: 457–459), ki je zapis takih primerov skupaj zavrnil z več vidikov, med njimi je tudi tisti, ki že ves čas uravnava rabo in je relevanten še danes: govorniki slovenščine na tako dolge besede nismo navajeni, zaradi česar se bo pisava skupaj težko uveljavila. Vidovič Muha (1988: 157–158) se je strinjala z Riglerjevo ugotovitvijo, da je dejanska raba »na strani pisave narazen«, a je poudarila, da bi moral biti SSKJ v normativnem smislu doslednejši pri zvezah, ki jih je označil z »neskl. pril.«, in sicer tako, da bi zraven navedel še »sistemsko ustrezn[o] zvez[o] samostalnika in pridevnika« ali da bi take enote zaznamoval s kvalifikatorjem, pri primerih, ki imajo v jeziku skladenjskostrukturno enake zloženke, pa bi moral dopuščati možnost zapisa skupaj, npr. *koktajlobleka* < *obleka za koktajl*, ker je skupaj zapisano tudi *avtogaraža* < *garaža za avto*. Avtorica je zloženost dokazovala s tem, da se v medponsko obrazilo pretvori slovnično razmerje med samostalnikoma, kar pomeni, da je *avtocesta*, ki je nastala iz *cesta za avte*, ravno tako zloženka kot *zobozdravnik*, ki je nastal iz *zdravnik za zobe*. S tem se »strukturno [...] zloženke z obrazilom, ki je homonimno s končnico, izenačujejo z zloženkami, ki imajo obrazilo izrazno samostojno« (prav tam, 177).

Pravilo o zapisu podrednih samostalniških zloženek, ki je navedeno v najnovejšem pravopisu, smo predstavili že v uvodni točki. V SP 2001 je v Pravilih normiran tako zapis skupaj kot narazen, kar pomeni, da je SP 2001 v tem delu – za ta pravopis morda celo presenetljivo liberalno – sledil splošni rabi.²

3 Sedanost: besedotvorne analize, novejši leksikalni opisi, splošna raba

Tudi v zadnjem desetletju so bile medponskoobrazilne zloženke še naprej razpravno opažene predvsem kot aktualen besedotvorni pojav,³ zaradi sistematičnosti prikaza v slovarju, geslovniku ali leksikalni zbirki pa se je do njih moralo opredeljevati tudi novejše pravopisje in slovaropisje. Hkrati so možnost celovitejšega vpogleda v splošno rabo prinesli referenčni korpusi, za slovenščino prvič leta 2000 korpus FIDA, za njim pa še FidaPLUS in Gigafida.

3.1 Besedotvorje in pravopisje: pojav je v porastu, zapis je obojen

Ena novejših besedotvornih analiz (Logar 2004; 2005b) je na vzorcu skoraj 250 glede na SSKJ novih medponskoobrazilnih zloženek ter na podlagi vpogleda v prvi in tedaj edini referenčni korpus slovenščine FIDA prinesla ponovno potrditev, da zapis medponskoobrazilnih zloženek v rabi ni enoten, da je v prednosti zapis narazen in da pri delu takih poimenovanj vzporedno obstajata še tretja ter četrta možnost, tj. bodisi zveza s pridevnikom na *-ski* ali *-ni* bodisi zveza,

2 Bolj problematičen je s tega vidika slovarski del SP 2001 (prim. Logar 2005b: 227–228).

3 Medponskoobrazilne zloženke so sicer različne (Vidovič Muha 1988: 161–163): najpogostejši tip so zloženke s samostalniškim prilastkom v skladenjski podstavi, sledijo zloženke z nadomestnimi (prevzetimi) sestavinami, tretji tip so zloženke z določujočo sestavino *sam-*, zadnji pa zloženke s količinskim, razsežnostnim prilastkom. Tu nas bosta zanimala le prva dva tipa, med katerima pa sicer meja ni vedno povsem jasna (prim. npr. že zgled iz uvoda prispevka).

v kateri je samostalniški prilastek za jedrom. Obširnejši pregled dobrih 2100 glede na SSKJ novih jezikovnosistemskih tvorjenk (Logar 2003: zlasti 141–144) je hkrati pokazal še to, da je bil delež medpionskoobrazilnih zloženek v tem naboru tretjinski, pri Stramljič Breznik (2004) pa celo skoraj 40-odstotni. Tudi razprava Stramljič Breznik (2005), ki prikazuje analizo obsežnega nabora novih zloženek, ki imajo v prvem delu krnjeno prevzeto sestavino tipa *agro-*, *eko-*, *etno-*, je potrdila, da gre za produktiven način tvorjenja besed, ki je pod vplivom globalizacijskega jezika v zadnjem desetletju v slovenščini in drugih slovanskih jezikih v porastu (Stramljič Breznik 2005: 8; prim. tudi Stramljič Breznik 2003). Podobna je ocena Žele (2007: 16–17), ki ugotavlja, da v slovenščini zelo hitro narašča število zloženek z *bio-*, *eko-*, *evro-* ipd. ter da »postaja oz. ostaja drugotna in ne več tako pomembna več- ali enobesednost istega leksema, zato pri vseh zloženkah načelno zelo niha pisava narazen-skupaj ali z vezajem«. ⁴ Tudi Dobrovoljc (2008: 92–97) je v analizi rabe izbranih zloženek tega tipa, narejeni s pomočjo korpusov Nova beseda in FidaPLUS ter deloma spletnega iskalnika Google, potrdila prevladujoči zapis narazen, dalje lahko k temu pridružimo še ugotovitev pravopisne analize besedil spletnih forumov, ki jo je izvedla Jakop (2008: 326): »Zloženke, ki se po slovenskem pravopisu lahko zapisujejo tudi narazen [...], se v besedilih spletnih forumov pogosteje zapisujejo narazen oziroma novejšje le narazen«. Relevantno je ob tem opozorilo Dobrovoljc (2008: 97), da v prid besednozveznosti teh t. i. zloženek govori še dvoje: »1. Načelo nerazdružljivosti in nezamenljivosti sestavin besede (SP 2001: § 487) je v neskladju z zapisi tipa *bruto družbeni proizvod* proti *brutoproizvod*. 2. Blagovne znamke postajajo pravno zaščitene tudi v zapisu, zato je normiranje zapisov tipa *teflonponev* v nasprotju tako z jezikovno rabo kot s pravnimi normami.«

3.2 Slovaropisje: izhodišče je raba

Zadrega, ki nastane pri pripravi kakršnekoli leksikalne podatkovne zbirke, je tu naslednja: ali naj leksikograf sledi slovničnemu sistemu jezika in vse take primere kot iztočnice zapiše bodisi le skupaj (ker so sistemsko zloženke) bodisi kot besedno zvezo, v kateri je samostalniški prilastek za jedrom (ker je levi prilastek lahko le pridevniški); ali naj sledi splošni rabi (in hkrati: kje naj jo sploh preveri) ter v slovar oz. podatkovno zbirko pri vsakem konkretnem primeru vključi le tisto različico, ki je (veliko) pogostejša, ali pa morda obe, če med njima po pogostosti ni velike razlike (ter s tem v slovar vnese neenotnost, kar za noben tovrstni priročnik ni odlika)? Ali če parafraziramo Urbančiča (1987: 32): kako naj se pri poimenovanjih tipa *evro()* *bankovec* doseže »čim zvestejša kodifikacija norme, ki jo predstavlja kolektivni jezikovni čut«, in kako naj npr. slovar pri *evro()* *bankovcu* hkrati izpolni obe svoji nalogi, tj. »vpliva na utrjevanje norme, kar je največjega pomena za ustaljenost in enotnost knjižnega jezika v praksi, in pospeš[i] zaključevanje jezikovnih procesov«?

⁴ Kot morda zanimivejši primer sodijo sem tudi t. i. wikitvorjenke, npr. *wikikoda*, *wikikošarica*, *wikiračun* (Michelizza 2008: 337).

V tukajšnji pregled bomo vključili prikaz rešitev, ki so jih sprejeli pri dveh projektih:

- a) pri projektu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša z naslovom *Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri)*, ki je potekal v letih 2007–2009 in katerega rezultat je natisnjen v istoimenski knjigi (dalje NSL);
- b) pri projektu *Sporazumevanje v slovenskem jeziku*, ki ga vodi Amebis, d. o. o., izvajajo pa še štirje konzorcijski partnerji; v njegovem okviru v letih 2008–2012 nastaja leksikalna baza za slovenščino z 2500 iztočnicami (dalje LBS).⁵

Rezultata obeh projektov sta si podobna v dwojem:

1. oba sta podatkovni bazi, tj. izhodišče ali podlaga za slovar, in ne (še) slovar sam;
2. pri obeh je bil za izhodišče uporabljen korpus: pri LBS izključno (FidaPLUS, Gigafida), pri NSL pa pretežno (Nova beseda).⁶

V NSL je za zloženske, ki imajo v prvem delu krnjeni del, kakršen je npr. *eko-*, veljalo naslednje pravilo: če sta registrirana oba zapisa, sta tudi oba navedena, in to vedno v zaporedju skupaj – narazen (NSL: 23). Npr. pri *eko-* imamo v seznamu navedenih nekaj primerov obojnega zapisa (*ekokamp/eko kamp, ekokontejner/eko kontejner* itd.) ter nekaj primerov samo zapisa skupaj (*ekobojevnik, ekokrma* itd.). Nasprotno pa so pri »zloženkah, ki imajo v prvem delu konverzni (izsamostalniški) pridevnik, [...] konkretni primeri navedeni – če sta registrirani obe možnosti – v zaporedju pisava narazen, pisava skupaj«, npr.:

internet (m)
internet (prid.)
internet cafe, internetcafe
internet kavarna
internet klepetalnica
internet knjigarna
internet naslov
internet povezava
internet stran

Slika 3: NSL: iztočnici *internet* (m) in *internet* (prid.).

V LBS, ki je še v delu, je konverznost besedne vrste, kakršna se zgodi npr. s samostalnikom *jogi*, ko nastopa v zvezi *jogi rjuha*, označena z restrikcijo »v pridevniški rabi« ter dopolnjena s kolokacijami in zgledi iz korpusa, prim. sliko 4, točka (b):

5 Vpogled v LBS je trenutno še interni, zato se vodstvu skupine, zbrane pri LBS, zahvaljujem za dostop in možnost prikaza. V kratkem bo LBS javno dostopna tudi na spletnem portalu Termania.

6 Siceršnje, tudi konceptualne razlike med projektoma bomo tu pustili ob strani.

jogi samostalnik

1 vzmetnica
2 oseba moškega spola, ki življenje posveti duhovnosti |
|---|

1 vzmetnica

a) Struktura: pbz0 SBZ0

- [nov, star, ortopedski] jogi
 - Naenkrat so pripornikom prinesli nove jogije, v pripor pa so privihrali tudi vojaški zdravniki, da bi ugotovili, kakšno je zdravstveno stanje priprtih.

b) Struktura: SBZ1 v pridevniški rabi sbz0

- jogi [rjuha, vzmetnica, postelja]
 - Ponekod uporabljajo jogi rjuhe, ker jih bolj enostavno napnemo.
 - V zadnjih letih se je namreč izbor jogi postelj, ki so postale sinonim dvojno vzmetenega ležišča, skoraj podvojil.

Slika 4: LBS: iztočnica *jogi* (izsek).

Trenutno je v LBS obdelanih le nekaj iztočnic z omenjeno restrikcijo, pa tudi sicer je baza (še) premajhna, da bi iz sedanjega stanja lahko sklepali o dokončnem prikazu te problematike tudi z vidika zapisa skupaj oz. narazen. Tako je npr. *evro območje* zabeleženo znotraj iztočnice *evro* enako kot npr. *jogi [rjuha, vzmetnica, postelja]* na sliki 4, redakcijo zloženke *evroobmočje* kot samostojne iztočnice pa je mogoče pričakovati še naknadno⁷ – skladno z izhodiščem, da se obravnavajo vse besede, ki presegajo 400 pojavitev v korpusu, in skladno z navodilom: »[b]esede oz. zveze, ki v korpusu izkazujejo zapis tako skupaj kot narazen, obdelamo navadno na dveh mestih LBS, in sicer zapis skupaj kot samostojno iztočnico [...] in kot skladensko zvezo [...] pri iztočnici[, ki je njen del]« (Gantar idr. 2011: 35). Besednovrstna konverzija je za LBS sicer zanimiva le, če ima posledice za pomen obravnavane besede in je za obravnavano besedo tipična (Gantar idr. 2011: 36; o LBS gl. npr. tudi Gantar idr. 2009).

Ugotovimo lahko, da oboji leksikografi pri prikazu tipa *evro bankovec* : *evrobankovec* izhajajo iz rabe, zato se takoj zastavi vprašanje referenčnosti korpusnega (in drugega) gradiva, ki je (bilo) podlaga za pripravo teh dveh leksikalnih opisov. Sicer pa tako NSL kot LBS predpostavljata vsaj še eno redakcijo vseh podatkov pred dokončno slovarsko podobo.

.....
 7 V Gigafidi je namreč *evroobmočje* v 3252 primerih zapisano skupaj, v 688 primerih pa narazen.

3.3 Splošna raba: *evro bankovec ... evrobankovec ... evrski bankovec*

V kolikšni meri pa govorci slovenščine, ki niso slovenisti, sploh zaznavajo problematičnost *evro()bankovca*? Ali ga zaznavajo lektorji? In če ga, kako ga rešujejo? Odgovorov na ta in podobna vprašanja brez posebne raziskave ne moremo dati. Približen, a morda vendarle poveden je naslednji podatek: pregled več kot 2500 vprašanj s forumov *Al' prav se piše ...* in ŠUSS (Bizjak Končar idr. 2011) je pokazal, da sodi zapis skupaj oz. narazen pri samostalniki med redkejša vprašanja. Enako je pri Hribar (2009). Tudi vprašanja s strani lektorjev na to temo obstajajo, vendar smo jih zaznali povsem nesistematično.

Po drugi strani pa lahko vpogled v končno odločitev avtorja, še verjetneje pa lektorja (čeprav si njuni odločitvi v našem primeru nista nujno v nasprotju) o zapisu *evro()bankovca* (pa seveda tudi o različici *evrski bankovec*) dobimo v referenčnem korpusu Gigafida. Gigafida je sicer korpus pisnih besedil, kar pri problemu, ki ga obravnavamo, ni pomanjkljivost, zavedati pa se je treba, da so v ta korpus vključena množičnemu naslovniku namenjena, objavljena, večinoma lektorirana tiskana (v 87 %) in spletna (v 13 %) besedila (podatki veljajo za demorazličico korpusa, ogledovali smo si jo avgusta 2011).

Naj naprej za primerjavo navedemo dva številka podatka, stara dobro desetletje (preglednica 1, drugi stolpec): v 100-milijonski FIDI se je *avtocesta* pojavila 6353-krat, *avto cesta* pa le 16-krat; obenem pa je bilo pojavitev *avtošole*, zapisane skupaj, 185, *avto šole*, zapisane narazen, pa 182. Vidimo torej, da je bil en primer skoraj vedno zapisan skupaj, drugi, sorodni, pa je bil po korpusu popolna dvojnica. V Gigafidi (demo), v katero so vključena besedila, izdana od leta 1990 do maja 2010, je razmerje med *avtocesto* in *avto cesto* še bolj v prid zapisu skupaj,⁸ medtem ko je pri *avtošoli* oz. *avto šoli* iz popolne dvojnice nastalo razmerje 4 : 1 v prid zapisu skupaj (preglednica 1, tretji stolpec).

Zloženska/besedna zveza	FIDA	Gigafida
<i>avtocesta</i>	6353	70.354
<i>avto cesta</i>	16	88
<i>avtošola</i>	185	4464
<i>avto šola</i>	182	986

Preglednica 1: Število pojavitev zapisa skupaj oz. narazen pri *avto()cesti* in *avto()šoli* v FIDI in Gigafidi.

Tak paberkovalni prikaz je s pomočjo Gigafide mogoče podati še na mnogih primerih. Za tukajšnjo ponazoritev smo jih izmed tistih, ki so nas spremljali skozi celotni prispevek, izbrali deset (preglednica 2).

8 Primerjalno je zanimiv internetni del korpusa, in sicer tisti njegov segment, ki vključuje komentarje bralcev novičarskih portalov – skoraj polovica primerov zapisa *avto cesta* (narazen) prihaja od tam.

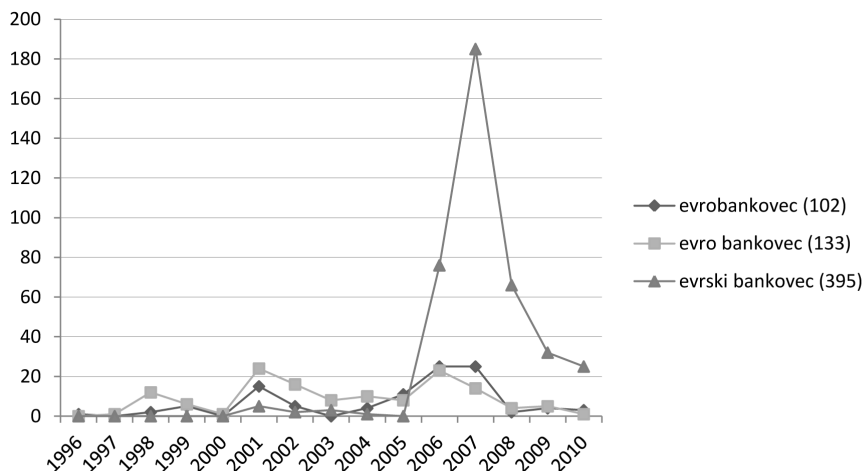
Zloženska/besedna zveza	Skupaj	Narazen	Zveza s pridevnikom ali samostalniškim prilastkom za jedrom
<i>evrobankovec/evro bankovec</i>	102	133	<i>evrski bankovec</i> : 395
<i>pešpot/peš pot</i>	5629	746	<i>pot za pešce</i> : 165
<i>alfažarki/alfa žarki</i>	0	1	<i>žarki alfa</i> : 37
<i>legokocke/lego kocke</i>	3	1394	<i>kocke lego</i> : 160
<i>kinospored/kino spored</i>	69	151	<i>spored za kino</i> : 5
<i>golfigriščel/golf igrišče</i>	33	1725	<i>golfsko igrišče</i> : 1326
<i>internetnaslov/internet naslov</i>	0	75	<i>internetni naslov</i> : 748
<i>ekokmetija/eko kmetija</i>	142	94	<i>ekološka kmetija</i> : 2339
<i>biotrznica/bio trznica</i>	42	36	<i>biološka trznica</i> : 10
<i>jogirjuhal/jogi rjuha</i>	0	34	<i>rjuha za jogi</i> : 1

Preglednica 2: Število pojavitev zapisa skupaj oz. narazen pri desetih naključno izbranih primerih v Gigafidi.

Pri primerih iz preglednice 2 zapis skupaj izrazito prevladuje le pri *pešpoti*, pogostejši je sicer tudi pri *ekokmetiji*, a *biološka kmetija* je vseeno desetkrat pogostejša kot obe krajši različici z *bio-*. Pri *lego kockah* in *jogi rjuhi* izrazito prevladuje zapis narazen, pri *kino sporedu* je zapis narazen pogostejši, medtem ko je *golf igrišče* sicer pogostejše v zapisu narazen, a mu je dokaj blizu zveza *golfsko igrišče*. Pri *biotrznici* sta zapisa precej enakovredna. *Evro bankovec* je pogosteje zapisan narazen, vendar pa je zveza *evrski bankovec* od njega trikrat pogostejša. Podobno je pri *internet naslovu*, le da je pri tem poimenovanju zveza s pridevnikov *internetni* celo desetkrat pogostejša. *Alfažarki* so v Gigafido večinoma prišli iz revije *Življenje in tehnika*, in to z izjemo enega primera vedno v obliki *žarki alfa*.

Vidimo, da je zapis skupaj v manjšini – in če ugotovitev posplošimo, lahko pritrdimo Riglerju, ki je že pred 40 leti zapisal, da se bo pisava skupaj težko uveljavila. V resnici smo še najbolj natančni, če rečemo, da ... ni splošnega pravila ali težnje. Še dodatno nas v dinamičnost tu obravnavanega jezikovnega pojava prepriča opazovanje konkretnih primerov skozi čas. Če si npr. ogledamo zgled iz uvoda tega prispevka, vidimo (slika 5, preglednica 3), da sta *evro bankovec* in *evrobankovec* precej enakovredno sobivala v celotnem obdobju od leta 1996 do 2010, medtem ko se *evrski bankovec* v korpusu prvič pojavi šele leta 2001. Do porasta rabe te zveze je nato prišlo leta 2006,⁹ izrazito veliko se je o *evrskih bankovcih* pisalo v letu 2007, nato pa je zanimanje zanje močno upadlo.

.....
 9 Republika Slovenija je evro prevzela 1. 1. 2007.

Slika 5: Porast/upad poimenovanj *evrobankovec*, *evro bankovec* in *evrski bankovec* v letih 1996–2010 v Gigafidi.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>evrobankovec</i> (skupaj 102)	1	0	2	5	0	15	5	0	4	11	25	25	2	4	3
<i>evro bankovec</i> (skupaj 133)	0	1	12	6	1	24	16	8	10	8	23	14	4	5	1
<i>evrski bankovec</i> (skupaj 395)	0	0	0	0	0	5	2	3	1	0	76	185	66	32	25

Preglednica 3: Število pojavitev poimenovanj *evrobankovec*, *evro bankovec* in *evrski bankovec* v letih 1996–2010 v Gigafidi.

Sklep: Prihodnost – lažje razumljiv in ne več le tiskani pravopis

Kaj se je torej zgodilo z zapisom medponskoobrazilnih zloženk oz. besednih zvez tipa *evro() bankovec* v zadnjih 20 letih, odkar je bilo v pravopisna pravila prvič zapisano, da se lahko pišejo skupaj ali narazen? Ugotovili smo, da je bilo že takrat in da je še danes pravopisno pravilo ustrezno, le da je njegova dikcija za nejezikoslovce preveč zapletena, pa tudi primere bi bilo treba (i)zbrati na novo. Hkrati je treba v času, ko je mogoče zelo hitro priti do velike količine korpusnih zgledov skupaj z njihovim besedilnim okoljem, vpogledom v časovni razvoj, statističnimi primerjavami ipd., vendarle preseči tudi razmišljanje o »(i)zbiranju primerov«. Če hkrati k ustrezni dikciji navodila z vidika uporabniške prijavnosti dodamo še katero od drugih multimedijskih možnosti, ki jih ponuja internet, povezavo na e-priročnike ipd. mesta

ter druge zbirke podatkov in orodja, ki se vsi tičejo našega problema, dobimo celostno rešitev, ki nas bodisi na kratko bodisi izčrpno pouči še o marsičem, četudi je bilo izhodišče za našo poizvedbo zgolj presledek med *evrom* in *bankovcem*. Model za tak servis je že pripravljen (Bizjak Končar idr. 2011), bilo bi nekaj izjemnega, če bi v celoti in s pomočjo različnih ustanov, ki se pri nas ukvarjajo z jezikom, tudi v polnem obsegu zaživel.

Literatura in viri

Al' prav se piše ... = <<http://med.over.net>>

BIZJAK KONČAR, Aleksandra, idr., 2011: *Slogovni priročnik: sporazumevanje v slovenskem jeziku (kazalnik 17) – Standard za korpusno analizo težav pri tvorbi besedil*. <http://www.slovenščina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik17/Kazalnik_17_Slogovni_prirocnik_SJ.pdf>

DOBROVOLJC, Helena, 2008: Vpliv variantnega predpisa na jezikovno rabo (Šest let po izidu *Slovenskega pravopisa* 2001). Marko Jesenšek (ur.): *Od Megiserja do elektronske izdaje Pletersnikovega slovarja*. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 84–109.

FIDA = <<http://www.fida.net>>

FidaPLUS = <<http://www.fidaplus.net>>

GANTAR, Polona, idr., 2009: *Sporazumevanje v slovenskem jeziku (kazalnik 6) – Standard za izdelavo posamezne leksikalne enote v leksikalni bazi*. <http://www.slovenščina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik6/SSJ_Kazalnik_6_Specifikacije-leksikalna-baza_v1.pdf>

– –, 2011: *Leksikalna baza za slovenščino: Navodila za avtorje (delovna verzija 2.4.7)*. Kamnik: tipkopis, interno gradivo.

Gigafida = <<http://demo.gigafida.net/>>

GLOŽANČEV, Alenka, idr., 2009: *Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri)*. Ljubljana: Založba ZRC.

HRIBAR, Nataša, 2009: Al' prav se piše ... – spletna razglabljanja o slovenskem jeziku. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja 28). Ljubljana: Znanstvena založba FF. 171–176.

JAKOP, Nataša, 2008: Pravopis in spletni forumi – kva dogaja? Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). Celovec: Slavistično društvo Slovenije. 315–327.

LOGAR, Nataša, 2003: *Besedotvorna stilistika*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

– –, 2004: Nove tvorjenke v publicistiki. Melita Poler Kovačič, Monika Kalin Golob (ur.): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 175–199.

– –, 2005a: Norma v slovarju sodobne slovenščine: zloženke in kratice. *Družboslovne razprave* 21/48. 211–225.

– –, 2005b: Filter vrečka ali filtervrečka, foto posnetek ali fotoposnetek, ISDN paket ali ISDN-paket?. Marko Jesenšek (ur.): *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Slavistično društvo. 222–249.

- MICHELIZZA, Mija, 2008: Nove tvorjenke v spletnih besedilih (primer Wikipedije). Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Celovec: Slavistično društvo. 328–338.
- POGORELEC, Breda, 1964: Ob Poskusnem snopiču Slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 9/7–8. 232–242.
- RIGLER, Jakob, 1971: H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ. *Slavistična revija* 19/4. 433–462.
- SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.) Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SSKJ 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2003: Besedotvorna tipologija novonastalega besedja s področja mobilne telefonije. *Slavistična revija* 51/pos. št. 105–118.
- –, 2004: *Besednodružinski slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek za iztočnice na B*. Maribor: Slavistično društvo.
- –, 2005: Prevzete in domače prvine v slovenskih zloženkah. *Jezikoslovni zapiski* 11/2. 7–30.
- –, 2007: Slovensko zoološko izrazje z vidika besedotvornih vzorcev in vrst. Irena Orel (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (Obdobja 24). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 537–546.
- ŠUSS = <<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/>>
- Termania = <<http://www.termania.net/>>
- TOPORIŠIČ, Jože, 1971: Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v SSKJ I. *Slavistična revija* 19/1. 55–75.
- –, 1991: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- URBANČIČ, Boris, 1987: *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zložen*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.
- ŽELE, Andreja, 2007: Današnja leksika med sistemom in aktualno rabo. Marko Jesenšek (ur.): *Besedje slovenskega jezika*. Maribor: Slavistično društvo. 12–20.

NOVEJŠA SLOVENSKA LEKSIKA V LUČI OBRAVNAVE SAMOSTALNIŠKIH ZLOŽENK V SLOVENSKEM PRAVOPISU 2001

Alenka Gložančev

Uvod

V pričujočem prispevku je obravnavana problematika samostalniških zvez s samostalniškim/nepridevniškim prilastkom kot prvo sestavino, tj. leksemskih enot s strukturo **samostalni**k/**nepridevnik** (kot prilastek) + **samostalni**k (kot jedro)¹ tipa *čip kartica*, *all inclusive počitnice* (dalje: Sam/nePrid (kot prilastek) + Sam (kot jedro)) zlasti v luči predstavitve sestavinsko tovrstnih leksemskih enot v *Slovenskem pravopisu 2001*. Gledano z vidika sistema slovenske samostalniške skladnje so tovrstne leksemse enote ena njegovih najobčutljivejših kategorij, s katero se sooča tudi priprava slovarskih del, v našem aktualnem primeru priprava *Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika*.²

V zadnjih dvajsetih letih je, zlasti ob izrazitem porastu iz angleščine prevzetega besedja,³ ta leksemski tip postal pravi jezikovni trend, tudi za slovenščino že (skoraj) običajni tvorbeni model in kot tak nespregledljivi segment novejše slovenske leksike. Na primer:⁴

alfa samec, *all inclusive program*, *baby boom generacija*, *basmati riž*, *beta testiranje*, *beta verzija*, *body art umetnik*, *bypass podjetje*, *carving smuči*, *čip kamera*, *čip kartica*, *daj-dam logika*, *drive-in kino*, *e-mail naslov*, *Erasmus študent*, *Facebook generacija*, *fast food restavracija*, *fast food duhovnost*, *hip hop ritmi*, *hip hop zasedba*, *indigo otrok*, *instant duhovnost*, *instant rešitev*, *joga studio*,

- 1 Takšna formulacija podaja (površinsko gledano) zunanji opis leksemse enote glede na besedno-vrstnost njenih sestavin, ne glede na to, kako takšne jezikovne leksemse danosti (globinsko gledano) sodobna jezikoslovna stroka opredeljuje z besedotvornega vidika, upoštevajoč pri tem možnosti globinskega skladenjskega razmerja njenih sestavin.
- 2 Pobuda za pripravo tega prispevka izhaja iz dela pri inštitutskem projektu *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika* (SNB). Prim. tudi članek B. Kerna. – Članka sta tematsko povezana.
- 3 Novejša slovenska leksika se terminološko načeloma opredeljuje kot leksika, ki se je v slovenščini pojavila oz. uveljavila v obdobju zadnjih dvajsetih let, tj. po letu 1991. – Prim. Gložančev idr. (2009; uvodno poglavje Analitična osvetlitev novejše slovenske leksike (Gložančev; str. 9–36)).
- 4 Besedilne potrditve v gradivnih virih (npr. v besedilnih korpusih Nova beseda in Gigafida, spletnih iskalnikov Najdi.si, Google; tudi v klasični Listkovni kartoteki po letu 1991 zbranega besedja v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU) v nekaterih tovrstnih primerih resda izkazujejo tudi zapis enot skupaj, vendar, če sploh, v izrazito manjšem obsegu kot zapis narazen. – Pri prevzetih leksemih je poleg citatnega zapisa v gradivnih virih pogosto potrjen ali tudi že prevladujoč podomačeni zapis (npr. *wellness*, *velnes*), prav tako je pri dvobesednih prevzetih leksemih pogosto izkazana dvojničnost že pri citatnem zapisu (npr. *fast food*, *fastfood*; *on line*, *online*). – Frekvenca potrditev v besedilnih korpusih velja za čas priprave tega prispevka.

joga tečaj, joga vaje, mailing lista, mainstream kultura, metal koncert, neopren obleka, new age ideologija, on line katalog, polo majica, polo ovratnik, Pampers plenice, pop rock izvajalec, prime time termin, rave zabava, sendvič varianta, slow food restavracija, slow food večerja, soul pevka, spam sporočilo, step aerobika, suši riž, tarot karte, Termopan steklo, trač revija, treking kolo, tuina masaža, turbofolk pevka, vudu lutka, wanabe predsednik, wanabe zvezda, wellness/velnes center, wellness/velnes program.

Z množičnostjo svojih enot in raznovrstnostjo njihovih specifičnih jezikovnih značilnosti tovrstna novejša leksika še dodatno rahlja uveljavljeno skladiščno oz. besedotvorno tipologijo, formalno normativno vzpostavljeno v SP 2001, in izpostavlja potrebo po dodatnem razmisleku in (morebitnem) premiku zlasti z SP 2001 vzpostavljenih razmerij v tem jezikovnem segmentu.

Ker novejše samostalniške zveze z zgoraj omenjeno zunanjo strukturo Sam/nePrid (kot prilastek) + Sam (kot jedro) praviloma nikakor ne alternirajo⁵ v zloženke z izrazno samostojnim medponskim obrazilom -o- (klasičnega tipa *zobozdravnik*), se prispevek v analizi zloženek v SP 2001 usmerja le h kategoriji zloženek s homonimnim medponskim obrazilom in se v tem okviru zamejuje na skupino zloženek s končnici -ø/-a homonimnim medponskim obrazilom tipa *ananasliker*, ki je novejši leksiki tipološko potencialno najbližja.

Problematika leksemskih enot tega strukturnega tipa sega na področje skladnje, besedotvorja, oblikoslovja (teorije besednih vrst), besedoslovja, stilistike in jezikovne kulture ter s pragmatičnega vidika zlasti na področje pravopisja, saj se tovrstne leksemске enote v rabi, ne glede na normativna pravopisna določila, pogosto skoraj prosto gibljejo med dvobesednostjo in enobesednostjo (tip: *instant kava* in *instantkava*, *čip kartica* in *čipkartica*) ali v nasprotju z njimi ostajajo celo le pri dvo-, trobesednem zapisu (*underground glasba*, *all inclusive počitnice*) in so kot take z vidika določanja zapisa skupaj ali narazen težko ulovljive v ustrezno, konsistentno in zdržno standardizacijo. V določenem smislu problematika izrazno še posebej kulminira v slovarju, ki – po svoji naravi sorazmerno koncizen, po vsebini konkreten in po obsegu teoretičnega metajezika minimalističen – načeloma omogoča le zapis končne rešitve ob konkretnih leksemskih enotah.

1 Prikaz obravnavane problematike v našem trenutku sočasnih slovarskih priročnikih knjižnega jezika

1.1 Slovar slovenskega knjižnega jezika I (1970)

Intenzivnost jezikovne rabe samostalniških zvez s samostalnikom kot razlikovalno sestavino na levi tipa *ananas liker*, *bantam kategorija*, *tabu tema* se je začela v slovenščini opazneje nakazovati že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Kot odraz živosti in glede na

.....

5 Podrobnejši pregled s tega vidika je predstavljen v monografiji *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri* (Gložančev idr. 2009), zlasti v poglavju Leksikogramski seznam novejše slovenske leksike (Gložančev, Uršič); prim. tudi poglavje Tvorjenke v slovenščini s pogostnostjo vsaj 30 pojavnic (Jakopin, Michelizza, Žele).

imperativ različnih sociolingvističnih in psiholingvističnih dejavnikov vedno večje sproščenosti jezika, vse bolj dovezetnega za leksikalne in tudi skladenjske vplive angleščine ter osvobajajočega se normne discipline, je takšno, za slovenščino skladenjsko opazno jezikovno rabo registriral tudi SSKJ že v svoji prvi knjigi (1970), pri čemer je prvi samostalnik oz. prvo sestavino takšnih besednih zvez sploh (npr. prislov) praviloma označil glede na skladenjsko vlogo, tj. s kvalifikatorjem »neskl. pril.« (nesklonljivi prilastek) (425 primerov).⁶ Npr.:⁷

ánanas -a m (ã) *tropska rastlina z dolgimi listi ali njen veliki, sočni, aromatični sad: veliki nasadi ananasa; nikoli prej ni jedla ananasa; neskl. pril.: ananas liker ■ agr. ananas hruška hruška z okusom po ananasu*

Glede na zaželeno kompatibilnost med slovarskimi deli in sočasno slovnico velja ob tem poudariti, da je tedaj nova *Slovenska slovnica* J. Toporišiča, ki je prvič izšla leta 1976,⁸ z opredelitvijo konverzije kot prevedbe določene besedne vrste v drugo zaradi slovničnih, npr. skladenjskih sprememb na nek način odprla vrata levemu mestu samostalnika kot določujoče sestavine jedra samostalniške besedne zveze, npr. *bomba film* (prav tam, 211), in tako implicitno podprla konveržno pridevniško (levoprilastkovno) usmeritev samostalnikov.

1.2 Devetdeseta leta – Slovenski pravopis 2001

Leta 2001 izide nov slovarski projekt, pravopisni slovar SP 2001, ki pomembno, velikopotezno poseže v obravnavo leksemskih enot z zunanjo strukturo Sam/nePrid (kot prilastek) + Sam (kot jedro).

Tipologija obravnave in slovarskega prikaza tovrstnih leksemskih enot za slovarski del SP 2001 je bila oblikovana sredi devetdesetih let; sledeč kritični oceni J. Toporišiča (1971: 211) glede SSKJ-jevskih rešitev ter ob soupoštevanju strukturalno utemeljene teorije skladenjskega besedotvorja (Vidovič Muha 1988),⁹ so enote s SSKJ-jevsko kategorijo neskl. pril. v SP 2001 obravnavane kot zloženke, kar bo problemsko osvetljeno v nadaljevanju prispevka.

6 SSKJ je predstavil sorazmerno številne primere tega tipa (431 v celotnem obsegu A–Ž: 425 (neskl. pril.) + 6 (prid. neskl.)). Leksemseke enote z zunanjo strukturo Sam/nePrid (kot prilastek) s končnico -o/-a + Sam (kot jedro) v neposrednem glasovnem/črkovnem stiku obravnava v dveh tipih: tip A) – zapis narazen (veljavno za novejši tip leksemskih enot): SSKJ-jevsko kategorija neskl. pril. tipa *ananas liker, angora volna*; tip B) – zapis skupaj: SSKJ-jevsko kategorija (starejšega) v celoti, zlasti iz nemščine prevzetega/kalkiranega oz. terminološko področno (ali žargonsko) zamejenega besedja tipa *generalmajor, brucmajor, etilalkohol; basbariton*.

7 Podobno še npr. *aperitiv bar; beat orkester, beat generacija, beat glasba; bermuda hlače; bungalov naselje; dixieland ansambel, dixieland stil; jazz festival, jazz glasba, jazz orkester, jazz trobenta; punč torta; graham kruh za diabetike; instant kava, instant polenta; kaki uniforma, kaki barva*.

8 V ponatisih in dopolnjenih izdajah tudi 1984, 1991, 2000, 2004.

9 V letu 2011 je izšla dopolnjena izdaja z naslovom *Slovensko skladenjsko besedotvorje*.

1.2.1 Pravila SP 2001

V zvezi z načelno pretvorbo SSKJ-jevske besednozvezne kategorije z neskl. pril. v zloženke ne gre spregledati določene nekompatibilnosti med Pravili¹⁰ in slovarskim delom SP 2001. Pravila o pisavi samostalniških zložen kot leksemskih enot z zunanjo strukturo Sam/nePrid (kot prilastek) + Sam (kot jedro) govorijo v poglavju *Pisanje skupaj oz. narazen* (§ 485 in sl.) ter v poglavju *Obravnava po besednih vrstah – Samostalniki*, podpoglavje *Zloženske* (§ 490 in sl.), kjer je namera za prikaz, kot je generalno izveden v slovarskem delu SP, le rahlo nakazana v 3. odst. § 487 – z zelo ohlapno dikcijo (»Vse take zloženske bi bilo priporočljivo pisati le skupaj«) in s primeroma »vikendhišica ali vikend hišica« in »žiroračun ali žiro račun« – ter, le z določeno mero približevanja oz. približnosti, v § 495¹¹ in § 498¹²; sicer pa Pravila SP 2001 v temeljnih paragrafi, nanašajočih se na samostalniške zloženske (§ 491–500), zloženske tipa *ananasliker* nekako spregledajo, jih zamolčijo oz. jih ne predvidevajo, na ta celotni specifični kategorialni tip, ki ga za zloženko prvič normativno vzpostavlja prav SP 2001, posebej ne opozorijo. – Glede na takšno obravnavo v Pravilih, slovarski del SP 2001 z načelno in dosledno opredelitvijo SSKJ-jevske leksemse kategorije z neskl. pril. za zloženske sorazmerno močno preseneti.

1.2.2 Slovarski del SP 2001

Uvodoma je umestno podati pojasnilo glede shematske slovarske strukture za prikaz zložen v slovarskem delu SP 2001,¹³ saj le-ta – s tehnično slovaropisno zasnovo za obravnavo celotnega¹⁴ besedotvornega tematskega področja t. i. morfemskih iztočnic – eksplicitno izpostavi metajezikovne besedotvorne opredelitve.

-
- 10 Pravila so nastajala v obdobju sedemdesetih in osemdesetih let, kot samostojna publikacija so izšla 1991, nato skupaj s slovarskim delom v SP 2001.
- 11 Tako so v § 495 (skupaj pišemo »zloženske z imenovalniško ali katero drugo medpono«) za ponazorilo navedeni le primeri kot *pikapolonica*, *figamož*; *generalpolkovnik*, *brucmajor*, *pedenjčlovek*, *pešpot*, ni pa nobenega primera za zloženske tipa *ananasliker*, pretvorjenega iz SSKJ-jevske kategorije neskl. pril.; prav tako ni nobenega primera zložen tipa *ananasliker*, pretvorjenega iz SSKJ-jevske besednozvezne kategorije neskl. pril., niti v § 498 (nanašajočem se na dvojno možnost zapisa »skupaj ali narazen«), kjer bi bili – zaradi dopustnosti zapisa narazen, h kateremu ta leksemski tip vsekakor teži – primeri tega tipa obvestilno nujni, saj jih za zloženko prvič normativno vzpostavlja prav SP 2001.
- 12 S formulacijo § 498, zamejujočega dvojno možnost zapisa le na tiste zloženske z »imenovalniško ali katero drugo medpono«, »katerih sestavine se v zamenjanem besednem redu lahko uporabljajo kot besedne zveze« (tip: *alfažarki/alfa žarki* (besedna zveza *žarki alfa*)), zloženske tipa *ananasliker* (pri katerih gre večinoma za druga podredna (nepoimenovalna) skladenjskopomenska razmerja in zato njihovih »sestavlin v zamenjanem besednem redu« ne moremo uporabljati kot besednih zvez) tudi iz tega paragrafa pravzaprav izloči. – Glede SP-jevske pretvorbe SSKJ-jevske kategorije neskl. pril. v zloženke je v Pravilih (§ 496) jasno predstavljen le tip, pri katerem je prva sestavina črka ali kratična zveza črk: SP 2001 zanj določa le zapis skupaj, ki ga označuje vezaj med obema sestavinama (*C- vitamin*, *UKV-oddajnik*), SSKJ pa je tudi ta tip obravnaval v kategoriji neskl. pril. in zanj tako določal le zapis narazen (*C vitamin*, *UKV oddajnik*).
- 13 Slovarski del SP 2001 je nastajal v obdobju 1991–2001.
- 14 V slovarski del SP 2001 je namreč vključen celoten besedotvorni tematski sklop t. i. morfemskih iztočnic (tipa *xyz...*, *xyz-*, *..xyz*), nanašajočih se na prve dele podrednih zložen, predpone, prve dele

Tako za predstavitev v tem prispevku obravnavanih leksemskih enot s strukturo Sam/nePrid (kot prilastek) + Sam (kot jedro), tj. za leksemске enote, »pretvorjene v zloženke« iz SSKJ-jevskega kategorialnega tipa neskl. pril.¹⁵ ali oblikovane po tem principu, ki jim slovarski del SP 2001 z razširitvijo dikcije § 498 določi dvojno možnost zapisa, velja naslednji shematski prikaz:

xyz.. tudi xyz prvi del podr. zlož. (tonem) leksemска enota¹ z zapisom skupaj, leksemска enota² z zapisom skupaj tudi leksemска enota¹ z zapisom narazen, leksemска enota² z zapisom narazen
leksemска enota¹ z zapisom skupaj tudi leksemска enota¹ z zapisom narazen m/z/s (tonem)
leksemска enota² z zapisom skupaj tudi leksemска enota² z zapisom narazen m/z/s (tonem)

Primer:

ánanas.. tudi ánanas prvi del podr. zlož. (â) ánanaslikêr tudi ánanas likêr
ánanaslikêr -ja tudi ánanas likêr ~ -ja m z -em snov. (âê) *ananasov liker*

V nadaljevanju je obravnavani tip zloženк predstavljen s **problemskega** vidika¹⁶ – z namenom identificirati težavnejše kategorije, ki jih, kot je nakazano v uvodu tega prispevka, skoraj praviloma v vsej naraščajoči množičnosti izpostavi novejše besedje in bi si bilo zato želeli v SP 2001 najti ustrezno nakazane rešitve ali vsaj usmeritve.

2 Problemski vidik

Problemski vidik obravnave leksikalnega tipa *ananasliker* (tudi *ananas liker*) za zloženke se v SP 2001 kaže zlasti ob štirih kategorijah in se v pričujočem prispevku problematizira zlasti s stališča nadaljnje aplikacije tovrstnega SP-jevskega modela.

sklopov, prve dele prirednih zloženк, priponska obrazila, medponska obrazila (pripravil J. Toporišič; prim. SP 2001, Spremna beseda, str. IX): Morfemske iztočnice so tekoče abecedno vključene med običajne leksemске iztočnice, zato so kot celota in kot dragocen jezikoslovni tematski (resda netipično pravopisni) prispevek žal manj opazne.

- 15 SP 2001 v svojem slovarskem delu načeloma vse SSKJ-jevske enote z neskl. pril. pretvori v zloženke z dvojnično možnostjo zapisa (skupaj tudi narazen). Izjemi od tega SP-jevskega »pretvorbenega« načela sta le: a) posebna tipska skupina SSKJ-jevske kategorije neskl. pril., tj. tista z enočrkovno ali kratično prvo sestavino (*C vitamin, UKV oddajnik*), ki jo SP 2001 pretvori v zloženko z zapisom samo skupaj (*C-vitamin, UKV-oddajnik*) – ta tip obravnava § 496; b) skupina redkih posameznih primerov SSKJ-jevske kategorije z neskl. pril. (9 primerov: *folio.. folioformat; koker.. kokeršpanjel; pat.. patpoložaj, patpozicija; peš.. pešpot, pešpromet; proforma.. proformafaktura; sparing.. sparingpartner; škart.. škartblago*).
- 16 Analiza se torej usmerja na problemski vidik in ob tem ne izpostavlja geslovniškega – že gradivo, zbrano iz SP 2001 za širšo analizo zloženк, pa kaže, da se je SP 2001 tudi v tem besedotvornem besediščnem segmentu geslovniško naslonil skoraj izključno na SSKJ: novega je v SP 2001 izjemno malo. – Na splošno kritika po izidu SP 2001 obcnobesednega segmenta ni posebej pozorno obravnavala – poudarila je le izrazito geslovniško povzemanje iz SSKJ; temeljitejša analiza in (upravičena) kritična ocena sta bili namenjeni lastnoimenskemu delu SP 2001.

2.1 Prevzete, zlasti citatno pisane prve sestavine zloženek

Prva težavnejša kategorija v zvezi z SP-jevskimi zloženkami obravnavanega tipa, ki jo s svojo naraščajočo množičnostjo nespregledljivo izpostavi novejša leksika, je prevzeto besedje.

Glede na že daljše obdobje intenzivirano stopnjo prevzemanja iz angleščine kot t. i. globalizacijskega jezika in hkratnega izrazitega porasta leksemskih enot s samostalnikom kot prvo, določujočo sestavino v živem jeziku bi bilo v slovarskem delu SP 2001 vsekakor pričakovati obravnavo sorazmerno večjega števila zloženek s citatno prevzeto prvo sestavino in obenem upravičeno predvidevati, da bo pri tej kategoriji zloženek SP 2001 znotraj svoje shematske strukture za zapis zloženek po zaporedju »skupaj tudi narazen« prisluhnil naravni, iz jezikovnega občutka izhajajoči težnji po zapisu teh leksemskih enot narazen vsaj v toliko, da bo namesto oznake »tudi« vpeljal oznako »in«, ki bi zapis narazen normativno vsaj izenačila z zapisom skupaj.¹⁷ Vendar žal tega majhnega koraka ne stori in vztraja v prednostnem tipu zapisa skupaj, ki ga živ jezik nikakor ne more sprejeti in ga verjetno tudi ne bo. Nekaj takšnih primerov iz SP 2001:

hammondorgle, longplayplošča, undergroundglasba, volejudarec, bypassoperacija, countryglasba oz. kantriglasba, bungeeskok.

Skorajšnja neuresničljivost SP-jevskega prednostnega principa za zapis skupaj velja seveda tudi za novejše leksemске enote (v določenem obsegu uvrščene v pripravljajoči se SNB), npr.:

bypass podjetje, mailing lista, mainstream kultura, outlet trgovina, rave zabava oz. rejv zabava, vintage oblačila, wellness program oz. velnes program, wellness center oz. velnes center.

V gradivu – za slovenščino seveda povsem pričakovano – ni najti potrditev¹⁸ za morebitni zapis skupaj, kot ga za prednostnega določa SP 2001, torej:

**bypasspodjetje oz. *bajpaspodjetje, *mailinglista, *mainstreamkultura, *outlettrgovina, *ravezabava oz. *rejvzabava, *vintageoblačila, *wellnessprogram oz. *velnesprogram, *wellnesscenter oz. *velnescenter.*

Dodatne dileme v zvezi s tvorbo zloženek s prevzeto, zlasti citatno¹⁹ pisano prvo sestavino odpirajo številni **dvobesedni prevzeti leksemi** tipa *all inclusive, drive-in, fast food, new age, second hand*.

17 Prevzeto besedje, zlasti v svoji citatni obliki, kot prva sestavina zloženek, katerih druga je načeloma domača, tvori očitne t. i. »dvojezične« hibridne zloženke, ki – po veljavni SP-jevski normi, prednostno določujoči zapis skupaj – zapisane kot enobesedni leksem, miselno razpadejo na dvobesednega, kar kaže na izrazito odtujen odnos na ravni misel – jezikovni izraz.

18 Takšne novejše zloženke s prevzeto, angleško prvo sestavino – zaradi svojega značilnega tvorbenega sistema – očitno lažje prenese nemščina, npr.: *das Cocktaillkleid, das Fitnesszentrum, das Fitnessgerät, der Computerfachmann, der Countrysänger* (prim. DUDEN – *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden*, 1999; tudi iskalnik Google).

19 Citatna oblika se seveda posebej vztrajno ohranja zlasti v primerih, ko bi bila pisno podomačena oblika za slovenščino glede na fonemsko/črkovno zaporedje nenavadna (npr. *new age* (*njuejdž), *second hand* (*sekend hend ali *sekond hend ali *seknd hend?).

Kakšne smernice daje SP 2001? SP 2001 navaja le pet primerov²⁰ z dvobesedno citatno pisano prvo sestavino, »večinoma« povzetih iz SSKJ-jevske kategorije neskl. pril., in pri kategoriji, že v času priprave slovarskega dela SP 2001 opazno naraščajoči (npr. *baby boom generacija*, *fast food restavracija*), ne prinaša nič novega; opusti celo tiste dvobesedne citatne primere iz SSKJ-jevske kategorije neskl. pril. (*a cappela*, *ad hoc*, *a posteriori*, *après-ski* (*après-ski obutev*), *a vista*, *hot dog* (*hot dog štručka*), *science fiction* (*science fiction roman*)), s pomočjo katerih bi morda lahko oblikoval kak jasnejši, ustrežnejši vzorec za SP-jevske zloženke tega skrajnega tipa.

Glede na SP-jevsko prednostno slovarsko obravnavo enot z dvobesedno prvo sestavino tipa *al fresco* (prisl.) → *alfrescoslikarstvo* (tudi *alfresco slikarstvo*), *rent-a-car* → *rent-a-car služba* (tudi *rent-a-car služba*) naj bi se torej pričakoval v rabi nerealiziran prednostni zapis skupaj²¹:

**allinclusivepaket* (tudi **allinclusive paket*); **drive-inkino*, **fastfoodrestavracija*, **newageideologija*, **onlinekatalog* ali **on-linekatalog*, **secondhandtrgovina*, **showdanceformacija*.

Navedeni primeri leksemskega tipa z dvobesedno (prevzeto) prvo sestavino, zapisanega po SP-jevski prednostni normi skupaj, naravnost izzivajo k premisleku, ali je, upoštevajoč sorazmerno težko, nejasno (nekakšno stopenjsko) določljivost globinskega skladišnega razmerja med podstavnima sestavinama, sploh mogoče takšne dvo- oz. trobesedne leksemske enote pojmovati za zloženke, pri čemer je jasno, da so takšne očitne »dvojezične hibridne tvorbe« s stališča slovenske besedotvorne stilistike, soupoštevajoče tudi naravni občutek za besede kot jezikovne prvine, verjetno res povsem nesprejemljive.

Tako tudi za najtežavnejšo skupino dvobesednih citatnih prvih sestavin zloženek obravnavanega tipa, ki je v novejši leksiki izrazito pogosta, SP 2001 žal ne prinaša življenjsko ustreznega usmerjevalnega vzorca.²²

2.2 Kratične prve sestavine, ki alternirajo v zapisu po črkovalnem branju kratic

Zapis skupaj, ki ga SP 2001 tudi v tej kategoriji zloženek določa za prednostnega (s primerom *teveoddaja* tudi *teve oddaja*), se zdi zlasti z vidika številnih primerov novejšega besedja te kategorije (npr. **esemessporočilo*, **devedepredvajalnik*) nesprejemljiv.

20 Gre za: *al fresco*: *alfrescoslikarstvo* tudi *alfresco slikarstvo*, *al secco*: *alsecottelnika* tudi *alsecco tehnika*, *hi-fi*: *hi-figramofon* tudi *hi-fi gramofon*, *rent-a-car*: *rent-a-car služba* tudi *rent-a-car služba*, *da capo*: *da capo arija* (tudi: *doberkupkredit* tudi *doberkup kredit* – prav posebna SP-jevska zloženka, navezujoča se verjetno na frazeološko gnezdo v SSKJ, geslo **kúp** 'kupčija').

21 Dvojnična možnost zapisa tudi narazen velja za vse enote.

22 Morda pa je, če si dovolimo malce šale, – po vsej verjetnosti po pomoti nastali – spodrsljaj zapisa v primeru zloženke *da capo arija* še najboljši vzorec (ki pa seveda negira predhodno metajezikovno opredelitev v morfemski iztočnici).

2.3 Tvorba priponskoobrazilnih pridevnikov kot sopomenskih variant k prvim sestavinam zloženek

Na videz sicer sorazmerno lahko obvladljivo vprašanje izpeljave pridevnikov iz samostalniške podstave in načeloma sprejemljivo priporočilo za njihovo rabo v zvezah kot nadomestnih za zloženke (tip: *ananasov liker* namesto *ananasliker*) dejansko spadata med težja, odprta vprašanja slovenskega besedotvorja. Z vidika besedotvorne stilistike so priponskoobrazilni pridevniki, ki jih kot alternativno varianto k prvim sestavinam zloženek podaja že slovar SP 2001,²³ pogosto videti žal kot povsem umetne, novoknjižne, namensko tvorjene in pomenško le zasilno ustrezne pridevniške oblike (*alpakast jopič*, *kimonski rokav*, *beatovska/bitovska glasba*).

Še dodatno pa vprašanje tvorbe priponskoobrazilnih pridevnikov (tudi glede izbire priponskih obrazil)²⁴ in njihove rabe v zvezah intenzivira novejša leksika s številnimi težavnimi primeri, npr.:

- ▷ pridevnik od *salsa* (za zveze: *salsa klub*, *salsa kultura*, *salsa žur*, *salsa ritmi* oz. zloženke **salsaklub*, **salsakultura*, **salsažur*, **salsaritmi*) = salsni (?),²⁵
- ▷ pridevnik od *step* (za zvezo *step aerobika* oz. zloženko **stepaerobika*) = stepni (?),
- ▷ pridevnik od *soul* (za zvezo *soul pevka* oz. zloženko **soulpevka*) = ?,
- ▷ pridevnik od *tango* (za zvezo *tango harmonika* oz. zloženko **tangoharmonika*) = ?,
- ▷ pridevnik od *turbofolk* (za zveze *turbofolk pevka*, *turbofolk glasba*, *turbofolk uspešnica* (tudi: *turbofolk politika*) oz. zloženke **turbofolkpevka*, **turbofolkglasba*, **turbofolkuspešnica* (tudi: **turbofolk politika*) = ?.

Tvorba priponskoobrazilnih pridevnikov – ki so za slovenščino sicer jezikovno naravna možnost, načeloma lahko priporočljivejša tudi kot sopomenska za prve sestavine leksemске kategorije zloženek tipa *ananasliker* (*ananasov liker*) – je v primerih prevzetega besedja težavno in občutljivo področje zlasti z vidika svojega »stilnega polcitatnega videza« – gre za pomembno vprašanje občnobesedne besedotvorne stilistike.²⁶ Novejša slovenska leksika ob tem odpira številna vprašanja, saj bi bile – če navedemo skrajni primer – priponskoobrazilne oblike (npr. **undergroundska* ali *undergroundovska glasba*) lahko celo bolj moteče od tipa *underground glasba*.

23 V celotnem obsegu prvih sestavin v tem prispevku obravnavanega tipa zloženek (222 prvih sestavin) jih SP 2001 registrira 69.

24 Prim. tudi Gorjanc (2002: 145).

25 Oblike z * nakazujejo potencialne zloženke, tvorjene glede na princip, uslovarjen v SP 2001. – Resda so poleg priponskoobrazilne pridevniške možnosti na voljo tudi zveze z desnim samostalniškim prilastkom, vendar so le-te ustrezne le v posameznih primerih.

26 Kot uzaveščeno polcitatno možnost priponskoobrazilne pridevnike iz citatnih oblik poznamo zlasti pri lastnoimenskem (pridevniki iz zemljepisnih lastnih imen, katerih tvorba je posebej obravnavana v Pravilih SP 2001, v § 957–989 (poglavje *Težji primeri iz besedotvorja*)).

2.4 Leksemske enote, katerih prva sestavina je lastnoimenska

Leksemske enote, katerih prva sestavina je lastnoimenska²⁷ (npr. *Erasmus študent*, *Facebook generacija*, *Kekec pašteta*, *Pampers plenice*, *Termopan steklo*) so povsem specifična leksemska kategorija, ki v procesu jezikovnega ubesedovanja stvarnosti s svojim lastnoimenskim delom kot levo (prilastkovno) določujočo sestavino desni (jedrni) občnobesedni sestavini posega tudi na nivo opredeljevanja celotne leksemske enote z vidika lasnoimenskosti oz. občnobesednosti in na tem nivoju sproža občutljive premike statusa lastnoimenske sestavine.

Ta tip je v jeziku s posameznimi primeri sicer že dlje časa prisoten,²⁸ do pravega izbruha tovrstnih leksemskih enot pa je zlasti iz tržno naravnanih marketinških razlogov prišlo v zadnjih petnajstih letih.

Zloženke z lastnoimensko prvo sestavino SP 2001 sicer obravnava, vendar nezadostno: v Pravilih (§ 500) se zdi, da (ob primeru zloženke *Knorr juha*) formulacijsko izmikajoče se, v slovarskem delu pa z enim samim primerom (*rhesusfaktor* tudi *Rhesusfaktor*), ki bi ga v to kategorijo lahko uvrstili le potencialno. Tako ostaja vse številčnejša kategorija leksemskih enot, katerih prva sestavina je lastnoimenska (*Erasmus študent*, *Erasmus študijska izmenjava*, *Facebook generacija*, *Pampers plenice*, *Termopan steklo*) in jo SP 2001 v (§ 500) načeloma opredeljuje za zloženke (kar bi dalo prednostni zapis **Erasmusštudent* (?), **Facebookgeneracija* (?), **Pampersplenice* (?), **Termopansteklo* (?)), eno težjih odprtih vprašanj za SNB, ki tovrstnih enot zaradi njihove množičnosti in v nekaterih primerih že močne apelativizacije geslovniško nikakor ne more ignorirati, glede na besedotvorno opredelitev pa tudi nikakor ne obravnavati za zloženke, saj bi pri taki obravnavi občnobesedna zveza (*steklo Termopan*) v zloženki (**Termopansteklo*) postala lastno ime – to pa so spremembe, ki temeljno posegajo v jezikovne entitete in jih le z zamenjanim besednim redom nikakor ne moremo upravičiti.

Povzamemo lahko, da SP 2001 težavnejše, problematičnejše kategorije vsaj v minimalni meri resda registrira, nakaže, vendar se v mnogih primerih njihovem reševanju oz. prikazu s tehničnoslovarskimi pomagali (z načeloma polovično izvedbo kazalčnega sistema) izogne, v obravnavanih primerih pa se zdijo rešitve z različnih jezikovnosistemskih vidikov slovenščine za nadaljnje upoštevanje težko sprejemljive.

27 Lastnoimenske sestavine tovrstnih leksemskih enot so lahko sicer različne vrste lastnih imen, med katerimi je pogosto ime podjetja ali blagovne znamke – v takšnih primerih so posebno težavno področje, ki zahteva posebno obravnavo tudi zaradi posebnega statusa blagovnih znamk.

28 Npr. *Zlatorog milo*, *Peko čevlji*. – Prim. Korošec (1972: 180 in dalje).

3 Nekaj kritičnih usmerjevalnih poudarkov glede obravnave samostalniških zloženek tipa *ananasliker* tudi *ananas liker*, *bungeeskok* tudi *bungee skok* v slovarskem delu SP 2001

Leksemška enota z zapisom *narazen* je opredeljena za zloženko. Samostalniške enote s samostalniškim/nepridevniškim prilastkom SSKJ-jevskega tipa neskl. pril. kot prvo sestavino SP 2001 v svojem slovarskem delu tipološko opredeli za zloženke, zanje določi dvojnično možnost zapisa skupaj tudi *narazen* in jo načeloma dosledno izpelje; besedotvorno opredelitev eksplicitno navede v t. i. morfemskih iztočnicah za vse prve sestavine (tip: **ananas..** tudi *ananas* prvi del podr. zlož. [...] *ananasliker* tudi *ananas liker*), pri čemer je tudi leksemška enota z zapisom *narazen* sistemsko opredeljena za zloženko, kar je samemu pojmu zloženka kontraktorna in s terminološkega (ter posledično tudi didaktičnega) vidika sporno; obenem se na ta način, gledano obratno, z zapisom zloženke *narazen* relativizira smiselnost terminološke besedotvorne opredelitve.

Izrazito zapostavljeno drugo mesto, ki ga SP 2001 zapisu tovrstnih leksemških enot *narazen* normativno dodeljuje z oznako »tudi« (in žal ne z oznako »in«, ki bi kazala vsaj na enakovredno razmerje z dvojnico z zapisom skupaj), je močno odtujeno od živega jezika (npr. *tabutema*²⁹ tudi *tabu tema*, *fitnesoprema* tudi *fitnes oprema*) in je povsem neustrezno zlasti v primerih s prvo prevzeto, citatno sestavino (npr. *countryglasba* tudi *country glasba*). – Zapis skupaj, kot ga za tovrstne zloženke prednostno določa SP 2001, bi se, če bi sploh zaživel (*wellnesscenter* ali *velnescenter*), v mnogih primerih pokazal za izrazito nasilnega glede na jezikovni občutek in nesprejemljivega z vidika slovenske besedotvorne stilistike.

Problematičnost zloženek tega strukturnega tipa³⁰ se odraža tudi **na drugih jezikovnosistemskih ravninah**; gre za rešitve, tuje slovenskemu jezikovnemu sistemu (do katerih prihaja že pri domačih in podomačenih prvih sestavinah), ki pa jih SP 2001 zapiše enakovredno z drugimi, brez kakih dodatnih normativnih pojasnil, npr.:

- ▷ soglasniško dvočrkje: *tarokk*arte, *kamppp*rikolica, *poppe*vec, *tripleksst*eklo, *redokss*istem;
- ▷ za slovenščino nemogoči soglasniški sklopi: *mečž*ogica, *popz*vvezda, *vibramg*uma, *vert*hajmključavnica, *pankg*ibanje, *kampingp*rostor, *volejpr*edložek, *tusahs*vila, *undergroun*dfilm, *underground*glasba;
- ▷ prva citatno pisana sestavina z nečrkovno (vezajno) sestavino: *rent-a-cars*lužba, *hi-fi*gramofon.

V SP 2001 gre resda le za posamezne takšne rešitve, opazneje motečo razsežnost pa bi dobile, če bi SP 2001 ob siceršnji geslovniški naslonitvi na SSKJ upošteval tudi v času priprave svojega slovarskega dela že uveljavljene primere novejšje leksike.

29 Prim. potrditve v korpusu Nova beseda: *tabu tema* (289 zadetkov), *tabutema* (1 zadetek).

30 Na pomembne problematične vidike potencialno tvorjenih zloženek iz SSKJ-jevske kategorije neskl. pril. je opozoril že J. Rigler v odgovoru na kritiko J. Toporišiča po izidu prve knjige SSKJ leta 1971.

Nesorazmerje med prostorsko obsežnostjo predstavitve po precizni shematski slovarski strukturi (ki je načeloma vedno vsaj dvoiztočnična in tudi pri morfemski iztočnici predvideva podrobnosti, kot so npr. zapis tonema in oznako naglasnih mest pri konkretnih primerih, kar vse se pri samostojnih leksemskih iztočnicah ponovi) in **ob tem majhno mero vsebinske, normativne obvestilnosti**, saj SP 2001 kot primarni pisni normativni priročnik obvestilnost v tem občutljivem segmentu zamejuje skoraj izključno le na dosledno sistemsko navajanje dvojničnega zapisa skupaj tudi narazen.

Kombinacija dvojničnega zapisa, normativno sistemsko vzpostavljenega za tovrstne zloženske v SP 2001 na ravni zapisa **skupaj tudi narazen** ter dvojničnega zapisa prve prevzete sestavine na ravni **citatio – podomačeno** očitno privede do »četvernic«, pri čemer smiselna jezikovnonormativna intenca v tem segmentu besedja glede na celoto lahko stopi na povsem drugo raven in ob tem izgubi svoj pravi namen. – Temu in številnim drugim zadregam pri tovrstnih zloženkah v zvezi s prevzeto prvo sestavino v njenem razmerju citatio – podomačeno se SP 2001 spretno izogne in problem zakrije s slovaropisno strategijo polovične izpeljave kazalčnega sistema.³¹ Tako ne navaja »četvernic« tipa **lizingpogodba* tudi *lizing pogodba* tudi *leasingpogodba* tudi *leasing pogodba* – zapiše le dvojnico s podomačeno prvo sestavino (*lizingpogodba* tudi *lizing pogodba*), s čimer pokaže le omehčani, podomačeni videz tovrstnih zloženk, izogne pa se tudi jasnemu sporočilu, kako očitne hibridne »dvojezične« zloženske normativno vrednoti, in s tem nekako prikrije pereče vprašanje občnobesedne besedotvorne stilistike, ki se v vsej izrazitosti intenzivira pri novejši leksiki, zlasti v primerih, ko se podomačitev iz različnih razlogov ne realizira.

Težavnost zloženk strukturnega tipa, »pretvorjenega« iz SSKJ-jevske kategorije neskl. pril. ali oblikovanega po tem »pretvorbenem« principu, SP 2001 na različnih nivojih sicer nakaže, vendar mu je z minimalno mero glede na SSKJ novih enot (od skupno 222 jih je kar 196 povzel iz SSKJ-jevske kategorije neskl. pril.), zlasti pa z minimalnim upoštevanjem enot, ki takšno problematičnost izpostavijo (npr. le 14 zloženk s citatio prvo sestavino in še 5 primerov z dvo-besedno citatio prvo sestavino) uspelo ohraniti navidezno trdnost vzpostavljenega shematskega strukturnega prikaza, saj se maloštevilne enote kot celota izgubijo v slovarski množici drugega besedja, Pravila SP 2001 pa na to kategorijo zloženk v temeljnih paragrafih, nanašajočih se na samostalniške zloženske (§ 491–500) žal očitno ne opozorijo.³²

Pri zloženkah tipa *alfažarki/alfa žarki*, katerih samostalniški prilastek v njihovi skladenjski podstavi je dejansko desni samostalniški neujemalni prilastek (t. i. poimenovalni prilastek),

31 SP 2001 citatni zapis s kazalko »gl.« načeloma usmerja na podomačeno dvojnico, vendar normativno sicer dopustne citatne oblike (prim. § 161–169 in pomen kazalke »gl.« v primerjavi z drugimi normativno diskvalificirajočimi znaki •, °, →) pri prednostni podomačeni dvojnici načeloma ne ponovi in iz nje načeloma tudi ne tvori zloženske, čeprav jo glede na kazalko »gl.« dopušča.

32 Morebitno možnost takšne obravnave sicer zelo ohlapno dikcijo rahlo nakaže le § 487 v predhodnem poglavju. – Med temeljnimi paragrafi, nanašajočih se na samostalniške zloženske (§ 491–500), § 498 govori le o zloženkah tipa *alfažarki/alfa žarki*.

SP 2001 v Pravilih (§ 498) **priporoča sopomenske besedne zveze z desnim prilastkom** tipa *žarki alfa*, vendar so le-te v slovarskem delu pri tovrstnih zloženkah navedene le izjemoma, večinoma pa ne (*gama železo* tudi *gamaželezo*, *rhesusfaktor* tudi *Rhesusfaktor*). – Ne glede na to sorazmerno drobno neuskkljenost med Pravili in slovarskim delom SP 2001 se zdi bolj problematično konceptualno izhodišče, da besedotvorna opredelitev leksemseke enote za zloženko oz. njena sprememba temelji le na zamenjanem besednem redu (*alfažarki* tudi *alfa žarki* (zloženska) : *žarki alfa* (besedna zveza)).

Dolžina, izjemna **večzložnost**, v posameznih nekaterih primerih celo tronaglasnost (*rént-a-cárslúžba* tudi *rént-a-cár slúžba*, *undergroundglasba* tudi *underground glasba* [ándérgráúndglásba]).³³

Novejša leksika k zgoraj predstavljenim kritičnim mestom, ki se v tej leksemski kategoriji kažejo že v SP 2001, z raznovrstnostjo svojih specifičnih jezikovnih značilnosti dodaja še nove:

- ▷ Ena očitnejših je **izrazita odprtost za desna jedrna določila** (npr. *vudu lutka*, *vudu magija*, *vudu rituali*, *vudu ideologija*, *vudu obsedenost*, *vudu čiračaratelji*; *all inclusive paket*, *all inclusive križarjenje*) in s tem povezana tudi različna stopnja kolokacijske trdnosti med sestavinami leksemskih enot z zunanjo strukturo Sam/nePrid (kot prilastek) + Sam (kot jedro): zloženska (ki po stopnji kolokacijske trdnosti ustreza stalni zvezi) implicira seveda visoko stopnjo kolokacijske trdnosti in je zato primerna le za nekatere od zvez; tiste z nizko stopnjo kolokacijske trdnosti ostajajo na ravni prostih zvez.³⁴
- ▷ Na to razlikovanje se posledično nanaša tudi **tvorba priponskoobrazilnih pridevnikov** kot sopomensko nadomestnih za prvo sestavino oz. izbira priponskega obrazila: vrstno obrazilo *-ni* (pri stalnih zvezah oz. zloženkah) : obrazilo *-en* (pri prostih zvezah).
- ▷ Prve sestavine leksemskih enot tipa *all inclusive ponudba*, *bonsai rastline* omogočajo skladenjsko odprtost za realizacijo v vlogi levega ali tudi desnega prilastka (*all inclusive ponudba* ali *ponudba all inclusive*) in tudi v vlogi povedkovega določila ter razdružljivost, npr. *bonsai dekorativne rastline*, *all inclusive počitniški paket*; takšno razdružljivo-stno možnost zloženska (**bonsairastline*, **allinclusivepaket*) seveda zapira.
- ▷ Premike, potrebne pri obravnavi leksemskih enot z zunanjo strukturo Sam/nePrid (kot prilastek) + Sam (kot jedro) za zloženske, prinašajo tudi **pomenotvorni procesi**, med katerimi sta pri novejšem besedju pogosta tako **elipsa z metonimijo** kot tudi **prenesena raba** prve, prilastkovne sestavine leksemskih zvez tipa *alfa samec*, *bonsai izvedba*, *fast food restavracija*, *instant kava*. Pomenotvornih procesov pri tem ne razvije prvotni samostalnik (*fast food*, *instant*), sproži/odpre jih šele njegova pridevniška raba:

33 Tehtne argumente proti (morebitnim) poskusom uveljavitve zapisa skupaj za tovrstne leksemseke enote je že leta 1971 podal J. Rigler (v razpravi *H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ*) kot odgovor na kritično oceno J. Toporišiča v zvezi z neskl. pril. kategorijo v SSKJ (I – 1970).

34 Npr. tip priložnostnih zvez *salsa večer*, *pop rock praznik*.

- *fast food prehrana, fast food restavracija* → *fast food ideologija, fast food rešitev, fast food različica feminizma, tranzicijska fast food zakonodaja*;
- *instant kava, instant juha, instant polenta* → *instant rešitev, oblike instant duhovnosti*;
- *vudu lutka* → *vudu vudu ekonomija, vudu računovodstvo, duhovite vudu različice predsednika Georgesa Busha*.

V preneseni rabi je vsekakor izpostavljena lastnostnost pridevniško rabljenega samostalnika, kar potrjuje morebitna sopomenska pridevniška zamenjava, npr.:

- z *vodilen/samozavesten (alfa: alfa samec)*,
- z *majhen (bonsai: bonsai izvedba)*,
- s *hiter, površen, začasen (instant: instant rešitev)*.

Kot kažejo primeri, takšne metaforične premike ustrezno izraža besednozvezna rešitev (ne pa zloženska, npr.: **fastfoodrazličica feminizma*).

- ▷ Med novejšo leksiko je vse številčnejša kategorija leksemskih enot, katerih prva sestavina je **lastnoimenska** (*Erasmus študent, Erasmus študijska izmenjava, Facebook generacija, Pampers plenice, Termopan steklo*) in jo SP 2001 načeloma opredeljuje za zloženske (kar bi dalo prednostni zapis **Erasmusštudent, *Facebookgeneracija, *Pampersplenice, *Termopansteklo*). Ta kategorija ostaja glede na SP-jevsko obravnavo eno težjih odprtih vprašanj za SNB, ki tovrstnih enot nikakor ne more ignorirati, glede na besedotvorno opredelitev pa tudi nikakor ne obravnavati kot zloženske, saj pri taki obravnavi občnobesedna zveza (*steklo Termopan*) v zloženki (**Termopansteklo*) postala lastno ime – to pa so spremembe, ki temeljno posegajo v jezikovne entitete in jih le z zamenjanim besednim redom nikakor ne moremo upravičiti.

Predstavljeni vidiki opredelitve leksemskih enot z zunanjo strukturo samostalnik/nepridevnik (kot prilastek) s končnico *-ø/-a* + samostalnik (kot jedro) SSKJ-jevske kategorije z neskl. pril. za zloženske, kot jo prvi slovarsko normativno vpelje prav SP 2001 oz. slovarski del SP 2001, kažejo nekaj izrazito kritičnih mest, ki pomembno posegajo v smiselnost takšne besedotvorne obravnave.

Sklep

Novejša leksika nespregledljivo izpostavlja potrebo po premisleku in spremembi zdaj v SP 2001 normativno vzpostavljenih razmerij za občutljivo kategorijo slovenske samostalniške skladnje oz. besedotvorja, ki jo SP 2001 opredeljuje za zloženske z dvojno možnostjo zapisa (*ananasliker* tudi *ananas liker, bypassoperacija* tudi *bypass operacija*), in oživlja pobude po besednozvezni obravnavi, ki so bile ob sorazmerno standardnem slovenskem besedju s kategorijo neskl. pril. predstavljene že v SSKJ (1970–1991).

Pri tovrstnih leksemskih enotah gre dejansko za samostalniški besednozvezni tvorbeni vzorec, prevzet iz angleščine (torej tip: *ananas liker, čip kartica, all inclusive počitnice*), ki se v novejšem

času posebno hitro in uspešno integrira v slovenščino, tako zaradi sociolingvističnih (intenzivno medjezikovno prepletanje³⁵ s prevzemalnim mehanizmom) kot tudi psiholingvističnih dejavnikov (potreba po hitri opaznosti razlikovalne sestavine, pogojena s sodobno ekonomijo časa in tudi minimalnega napora), ne nazadnje pa mu je v oporo pri integraciji v slovenščino tudi nekonfliktnost z normativno obravnavo zloženek tega tipa v SP 2001, ki jih je (pojmu zloženke kontradiktorno) mogoče pisati tudi narazen. – Načelo medjezikovnega prepletanja in s tem prevzemanja je že povsem uzaveščeno in sprejeto za leksikalno raven (starejše, novejše prevzeto besedje) in nenaravno bi bilo pričakovati, da se bo jezik pri svojih migracijah oz. prevzemanju »disciplinirano« omejil le na eno, npr. leksikalno raven.

Besednozvezni tvorbeni vzorec iz dveh samostalnikov v imenovalniku (tipa *čip kartica*) smo v času globalizacije³⁶ ob vseh že omenjenih dejavnikih in ekonomiji minimalnega napora ponotranjili do te mere, da je postal že skoraj tvorbeni avtomatizem v tem smislu, da se samostalnik kot pomenski nosilec razlikovalne sestavine besedne zveze postavi na prvo mesto preprosto v imenovalniku oz. osnovni obliki, pri čemer je globinsko skladijsko razmerje med sestavinama besedne zveze povsem sekundarnega pomena in fleksibilno, sodobnemu času prilagajoče se odprto za najrazličnejša skladijska in pomenska razmerja in za zapolnjevanje z novimi elementi, ne oziraje se na ohlapnost povezave z jedrom zveze, s katerim ustvarja različno trdne kolokacijske odnose. – Tako leksemseke enote, v SP 2001 opredeljene kot zloženke, dobivajo nek poseben, dodaten ali drugačen status; zapisane narazen kot besedne zveze, se le ob določenih pogojih lahko primaknejo, sklopijo v zapis skupaj.³⁷

SP 2001 bi bilo kot veljavni normativni priročnik treba upoštevati, kolikor je mogoče tudi v tem občutljivem segmentu slovenske leksike, obenem pa je naloga novih pripravljajočih se slovarjev, v našem primeru SNB, da – glede na življenje jezika – nakaže nujne premike in spremembe, ki jih s svojo množičnostjo in tipološko novimi kategorijami besedja in skladnje okrepljeno izpostavlja novejša leksika. Pri tem ima pripravljajoči se SNB to olajševalno okoliščino, da bodo rešitve, predstavljene v njem, vmesna, pripravljalna stopnja, ki bo, upajmo, ob novih, glede na jezikovno realnost dopoljenih teoretičnih spoznanjih, lahko celoviteje, ustre-

35 Nekdaj na relaciji nemščina – slovenščina (kar je po nemški normi vsekakor narekovalo zapis skupaj), danes zaradi globalizacije na ravni angleščina – slovenščina. – V tem smislu se, kot ugotavlja že Gorjanc (2002: 121), »v rabi vzpostavlja skladijski vzorec, ki ga jezikovnosistemska slovenščina ne predvideva, torej nepridevniško določilo pred jedrom besedne zveze: *body artizem*, [...], *Boolean spremljivka* [...]«, v novejšem času očitno pod vplivom angleščine, kjer »je zlaganje iz dveh samostalnikov najproduktivnejši sistemski način tvorbe novih poimenovanj« (Logar 2005: 236). Prim. tudi: »Predvsem zaradi visoke stopnje prevzetosti, ki posega tudi v sistemskost jezika, se že vsaj dve desetletji potrjuje, da del novih tvorjenk (s prevzetimi sestavinami) ni mogoče vključevati v slovenske pretvorbene (besedo)tvorne zakonitosti [...] (Žele; str. 203), v: Gložančev idr. (2009). – Z vidika problemskosti, ki jo prinaša novejša leksika, to vprašanje nazorno predstavi I. Stramljič Breznik v svoji monografiji *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom* (2010), zlasti v poglavju *Tvorjenke v mobilni telefoniji* (129–141).

36 Očitno ta pojav ni le »slovenski«, pač pa širši. Kot navaja Logarjeva (2005: 236), je »[d]o podobnih ugotovitev glede zloženek med novimi besedami v češčini prišel Mejstřík (2000: 28) [...]«.

37 Prim. Korošec (1972: 180).

znejše upoštevana v prihodnjih slovarskih obravnavah in predstavitev sodobnega slovenskega jezika. – Iskanje novih rešitev pa seveda vselej – tudi v tem, celostno gledano, tipološko ozkem segmentu slovenske samostalniške skladenjsko-besedotvorne in besedoslovne problematike – temelji na izhodišču veljavnih, že postavljenih in nas ob zadregah, ki jih sistemu postavlja živ jezik, s svojo posebno raziskovalno govorico dodatno uči spoštovanja do predhodnih jezikoslovnih, pravopisnih in slovaropisnih snovalcev.

Literatura in viri

Gigafida = <<http://demo.gigafida.net/>>

GLOŽANČEV, Alenka, idr., 2009: *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*. Ljubljana: Založba ZRC.

GORJANC, Vojko, 2002: *Jezikoslovna načela gradnje računalniških besedilnih zbirk strokovnih jezikov*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana: 2002.

KOROŠEC, Tomo, 1972: *Pet minut za boljši jezik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

LOGAR, Nataša, 2005: Filter vrečka ali filtervrečka, foto posnetek ali fotoposnetek, ISDN paket ali ISDN-paket?. M. Jesenšek (ur.). *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Slavistično društvo Maribor: 222–139. (Zora 32).

Nova beseda = <<http://bos.zrc-sazu.si>>

RIGLER, Jakob, 1971: H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ. *Slavistična revija* 19/4. 433–462.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.) Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).

SSKJ 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).

STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2010: *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom*. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora 71).

TOPORIŠIČ, Jože, 1971: Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I. *Slavistična revija*, 19/1. 55–75.

TOPORIŠIČ, Jože, 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

VIDOVIČ MUHA, Ada, 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Partizanska založba.

PISANJE SKUPAJ IN NARAZEN V SLOVARJU NOVEJŠEGA BESEDJA SLOVENSKEGA JEZIKA

Boris Kern

Uvod

V prispevku je predstavljena slovarska ureditev zvez s strukturo nepridevnik + samostalnik oz. medponskoobrazilnih zloženek iz nepridevnika in samostalnika, kakor pojavitve tega tipa razume slovenska besedotvorna teorija (prim. Vidovič Muha 1988a) in deloma tudi slovaropi-sna tradicija (*Slovenski pravopis* 2001), in sicer v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika* (dalje SNB). SNB je slovarski priročnik, ki ga pripravljamo v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ta enojezični razlagalni slovar kratkega obsega – v slovarju bo približno 8000 iztočnic in podiztočnic – bo zajel besedje oz. leksemске pomenske enote, ki so nastale iz poimenovalnih potreb v novejšem času, natančneje po izidu zadnjega zvezka *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ), s čimer bo predstavljal tudi njegovo slovarsko dopolnilo (prim. Bokal idr. 2003).

Glede na to, da je omenjeni jezikovni pojav predstavljen v slovarju, ki predstavlja novejšje besedje, je bilo seveda glede na vse večjo razširjenost zvez tega tipa oz. celo njihovo naglo naraščanje v rabi pričakovati, da bo treba tovrstno problematiko ponovno sistemsko rešiti.¹

Sama obravnava leksikalnih enot tega tipa ima v slovenskem prostoru zelo dolgo zgodovino,² saj ta jezikovni pojav nikakor ni nov – v slovenščini so se namreč zloženke iz dveh samostalnikov poja-vile že v drugi polovici 19. stoletja (Vidovič Muha 1988b). Živa polemika glede obravnave pro-blematike se je odprla predvsem po izidu prve knjige SSKJ – nekateri jezikoslovci so namreč ostro kritizirali dvojnost zapisa pri obravnavi tega pojava v slovarju in so se zavzemali za obrnavo pro-blematike znotraj zloženek in s tem zagovarjali le zapis skupaj (npr. Toporišič 1971: 69–70; 1972: 310–311; 1974: 35). Na drugi strani pa je J. Rigler (1971: 457–459) utemeljeval zapis narazen, pri čemer se je v prvi vrsti skliceval na dejansko rabo (več o tem tudi Vidovič Muha 1988a: 157).

V SSKJ so tovrstni primeri obravnavani predvsem znotraj samostalniških iztočnic, in sicer kot prvi deli samostalniških besednih zvez, torej so pisani narazen (in označeni z oznako »neskl.

1 Načelno struktarno ureditev, ki sva jo pripravila skupaj z mag. Alenko Gložančev, je bila sporazumno sprejeta med redaktorji *Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika*.

2 Obrnavo problematike v posameznih pravopisnih slovarjih in pri posameznih raziskovalcih je zelo pregledno predstavila N. Logar (2005a, 2005b), zato se v prispevku omejujem samo na nekatere ključne poudarke in na predstavitev problematike v zadnjih dveh osrednjih slovarskih priročnikih, torej v SSKJ in SP 2001.

pril.◀);³ in v okviru podrednih zloženk (pisava skupaj), pri čemer je v primeru, ko je drugi del takih zvez domač, mogoča tudi pisava narazen.⁴

Sliki 1 in 2: Rešitve v SSKJ.

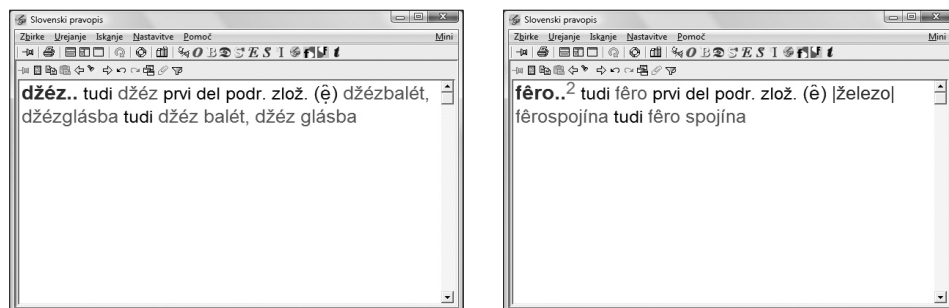
Problematika v SSKJ ni popolnoma enotno rešena, na kar je opozorjeno že v njegovem *Uvodu* (§ 173):

»Pisave sestavljen in zloženk slovar ni izpeljal dosledno; zaradi močno neenotne rabe namreč ni mogoče brez večjega nasilja prikazati vseh primerov v sistemu. Zato je kljub sistemskemu prikazovanju sprejetih precej izjem.«

Podoben argument najdemo tudi v SP 2001 (§ 487):

»Pisanje skupaj ali narazen je deloma kompromisno in nedosledno tudi zaradi rabe in tujih vplivov.«

Vendar pa SP 2001 vseeno predstavlja odstop od SSKJ-jevske rešitve – tovrstne zveze so v pravopisnem slovarju namreč obravnavane prednostno kot zloženske, vendar pa je v določenih primerih ob njih kot manj navadna, vendar še dopustna (z oznako »tudi◀«) navedena pisava narazen.

Sliki 3 in 4: Rešitve v SP 2001.

-
- 3 V poskusnem snopiču SSKJ so avtorji predvideli besednovrstno oznako *nesklonljivi pridevnik*, kar pa je bilo v odzivih na poskusni zvezek močno kritizirano. O njeni neustreznosti je med drugim pisala B. Pogorelec (1964: 235–236). Avtorica nasprotuje temu, da bi funkcija določala besednovrstno oznako, in opozarja na to, da gre v teh primerih za samostalnike, ki pa imajo v zloženkah drugačno funkcijo, kot jo imajo kot samostojni stavčni členi.
 - 4 V *Uvodu* SSKJ (§ 173) je tudi zapisano, da »[z]aradi lažjega prikaza gesel postavlja slovar skupaj pisano besedo na prvo mesto«, pri čemer »razpored tovrstnega gradiva v slovarju [...] nima normativne vrednosti«.

Tako SSKJ kot SP 2001 pa poznata navajanja zloženek znotraj t. i. zbirnega mesta (*avto.., avdio.., mikro.. ipd.*).

Ob tem si velja si ogledati tudi predloge redakcijskih rešitev te problematike v slovarju z normativnim značajem, ki jih podajata v monografiji *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom* H. Dobrovoljc in N. Jakop (2011: 198). Prelomno glede na SP 2001 je tu obravnavana problematika rešena v okviru besednih zvez, uporabnik pa je – kjer je to mogoče – usmerjen k pisanju samostalniških besednih zvez s pridevniškim prilastkom, k predložni samostalniški zvezi ali k samostalniškim besednim zvezam z desnim prilastkom (*mate čaj – čaj mate*):

akvarél -a m [slikarska tehnika]: Ciuhov akvarel; slikanje v tehniki akvarela; razstava otroških akvarelov; nesklonljivo v zvezi **akvarel barvice** Letos sem prvič poskusila risati z akvarel barvicami z *akvarelnimi barvicami*

kámp -a m košarkarski kamp; počitnice v kampu Šobec; nesklonljivo v zvezi **kamp prikolica** Že nekaj let dopustujemo v kamp prikolici v Novigradu *prikolici (za kampiranje)*; nesklonljivo v zvezi **kamp oprema** trgovina s kamp opremo z *opremo za kampiranje*

Slika 5: Predlog rešitve v normativnem slovarju (Dobrovoljc, Jakop 2011: 199).

Glede na to, da se v prispevku osredotočam na slovarski prikaz zvez s strukturo nepridevnik + samostalnik oz. medponskoobrazilnih zloženek iz nepridevnika in samostalnika v SNB, je treba na tem mestu izpostaviti, da smo pri iskanju slovarskih rešitev v veliki meri poskušali upoštevati izročilo slovenskega pravopisa in načela sodobne besedotvorne teorije, vendar smo v primerih, ko nismo našli potrditev v korpusnih virih, naredili določene odstopne.

1 Oznaka »v prid. rabi« (v pridevniški rabi) v SNB

Odstopi glede na SP 2001 zadevajo predvsem navajanje prvih delov v prispevku obravnavanih zvez kot samostojnih iztočnic oz. podiztočnic z oznako »v prid. rabi«. Ta odstop je bil potreben, ker v veliki večini obravnavanih primerov v jezikovni rabi najdemo le zapis naražen. Oznaka se kaže kot ustreznejša od alternativnih možnosti. Glede na očitno uveljavljanje zvez nepridevnik + samostalnik tudi v slovenskem jeziku bi glede na stavčnočlensko funkcijo prvih delov tovrstnih zvez načeloma te lahko le-te označili (tudi) kot pridevnike, prav tako ti prvi deli samostalniškemu jedru določajo vrsto, kar je prvenstveno lastnost pridevnikov (prim. Korošec 1972: 180). Taka odločitev bi bila glede na slovarsko tradicijo slovenskih slovarjev prelomna, saj bi kazala na popolno prilagojenost tovrstnih struktur slovenščini in s tem njihovo (tudi normativno) sprejemljivost, kar pa se zdi neustrezno. Ta način bi zrelativiziral tradicionalne opredelitve na besedne vrste v slovenščini.⁵ Prav tako bi iz te odločitve sledilo, da moramo tudi slovenske sinonime k tujim besednim zvezam (npr. *al dente – na zob*) in eventualno tudi kratice (*DVD predvajalnik*) označiti kot pridevnike, kar bi predsta-

5 Ob tem se pojavi problem besednovrstnega označevanja (sicer prevzetih) besednih zvez, npr. *al dente, second hand*, ki je samo po sebi izredno vprašljivo.

vljalo velik odstop od uveljavljenih slovničnih rešitev in prilagoditev sistema tujim jezikoslovnim vzorom. Poleg naštetega pa gre poudariti, da so v veliki večini ti primeri omejeni zgolj na prilastkovo vlogo.

Rešitvi v SSKJ, ki tovrstne iztočnice (podiztočnice) označuje z oznako »neskl. pril.«, smo se hoteli izogniti, ker je za uporabnika dokaj nejasna. S to oznako tudi ne bi popolnoma upravičevali navajanja sinonimov ob tovrstnih iztočnicah, ki je sicer v SNB izredno pogosto (npr. čip sin. čipen). Poleg tega pa smo v poimenovanju oznake hoteli obdržati besednovrstno kategorijo (prid.) in se s tem izogniti rabi nebesednovrstne oznake (neskl. pril.).

2 Splošne usmeritve pri slovarski ureditvi zvez nepridevnik + samostalnik oz. medponskoobrazilnih zloženek

Prve sestavine zvez nepridevnik + samostalnik so v SNB prikazane na dva načina: (1) kot podiztočnice k samostalniškimi iztočnicam, (2) kot samostojne iztočnice. Drugi način velja za primere, pri katerih ne obstaja vzporedna samostalniška iztočnica (npr. *all inclusive*, *montessori*).

Podiztočnice, ki odpirajo mesto zvezam nepridevnik + samostalnik, nimajo samostojne razlage, poleg tega ob njih niso navedene morebitne pisne dvojnice, izgovor, tonemski naglas, kvalifikator, etimologija (slednje je namreč enako kot pri izhodiščni samostalniški iztočnici), prav tako pa tudi zgledi zaradi odsotnosti razlag niso ločeni glede na morebitno večpomen-skost. Razlage so opuščene predvsem zaradi tega, ker so razvidne že iz izhodiščnih (samostalniških) iztočnic.

Tovrstne podiztočnice so označene z nadpisanim eksponentom, kar omogoča razlikovanje pri sinonimnih navezavah – pridevniku *metalski* tako sledi usmeritev na *metal*² (in ne *metal*¹, ki je samostalnik). Pri iztočnicah tipa *sentiš* in *second hand* je kot izhodiščna (označena z nadpisano številko 1) navedena samostalniška iztočnica s pomenom 'sentimentalna popevka' oz. 'prodajalna, trgovina z rabljenimi oblačili', čeprav je dejansko izhodiščni pridevniški pomen, torej 'sentimentalen' oz. 'ki se je že uporabljal, uporabil'. Razlog za to je želja po strukturni poenotenosti v slovar zajete problematike.

O izhodiščnem pridevniškem pomenu bi lahko govorili tudi v večini drugih primerov (npr. *rock/metal/etno glasba* proti *rock/metal/etno* ipd.). V tovrstnih besednih zvezah navadno pride do elipse oz. drugi element postane fakultativen, s tem pa prvi element dobi pomen celotne besedne zveze (prim. Filipović 1990: 69–71).⁶

6 R. Filipović (1990: 71) tovrstne besedne zveze v hrvaščini in srbsčini poimenuje kot *hibride* oz. »hibridne složenice«, pri katerih je prvi element anglicizem, drugi pa je neprevzeta beseda ali pa neprevzeta »prevodna« ustreznica angleške.

2.1 Slovarske rešitve, ki odpirajo mesto zvezam nepridevnik + samostalnik oz. medponskoobrazilnim zloženkam, glede na različne tipe zapisa tovrstnih zvez

2.1.1 V prvi skupini najdemo zveze, pri katerih v rabi ni izpričane⁷ pisave skupaj oz. je pisava skupaj zgolj izredno sporadična. Zanimivo je, da je J. Rigler že leta 1971 zapisal, da »[n]ismo navajeni na tako dolge besede in v današnjem času sprejemamo več tujk iz angleščine kot iz nemščine, zato je majhna verjetnost, da bi se lahko uveljavil zapis skupaj« (Rigler 1971: 458). To se je vsekakor potrdilo pri novejšem besedju, saj je tu največ tovrstnih zvez pisanih narazen – v prvi skupini je namreč več kot dve tretjini vsega besedja, zajetega v to problematiko.

Gre večinoma za prevzete dvobesedne zveze (*all inclusive paket*, *fast food restavracija*, *new age glasba*, *second hand trgovina* ipd.) prevzete besede, ki se rabijo kot prilastki in se nanašajo predvsem na glasbene zvrsti (*metal koncert*, *rave zabava*, *ska glasba*, *trance skladba* ipd.), kratice, ki so prešle v zapis z malimi tiskanimi črkami (*dvd*, *sim*, *html*), t. i. črkovalne kratice (*esemes*, *devede* ipd.), in nekateri drugi primeri (*montessori pedagogika*, *carving/karving smuči*, *intercity vlak* itd.). Tovrstni tip je v slovarju prikazan na naslednji način:⁸

heavy metal¹ -- -a [hêvi mêtal in hêvi metál] m [...] zvrst rokovske glasbe, za katero so značilni močno okrepljeni, agresivni zvok; mêtal¹, težki mêtal: *igrati heavy metal*; *poslušati heavy metal*; *Čeprav med ljubitelji heavy metala prevladuje skoraj izključno črna barva, jih lahko označimo za zelo pisano družino*

heavy metal² -- -- v prid. rabi; heavymetalni, heavymetalski, mêtal², metálski, težkometálni, težkometálski: *heavy metal festival*; *heavy metal klub*; *heavy metal skupina*; *Kot najstnik je igral bobne v heavy metal bendu*

Zgolj zapis narazen je naveden tudi v primerih, kjer se prva sestavina rabi le v zvezi s točno določenim samostalnikom (izjemoma dvema), npr. *barik sod*, *basmati riž*, *bypass podjetje*, *kombi plošča*, *panik stikalo*, *peki papir*, *piši-briši tabla/flomaster*, *plonk listek*, *trip-trap stol/stolček* ipd. V vseh teh primerih se zapis skupaj ne pojavlja oz. se pojavi zelo sporadično. V SNB so ti primeri predstavljeni na naslednji način:

pánik² -- v prid. rabi v zvezi **panik stikalo** stikalo, sprožilec za klic na pomoč, sprožitev alarma: *Varnostnike in policijo je na pomoč poklical s pritiskom na panik stikalo*

2.1.2 V drugo skupino sodijo primeri, pri katerih glede na rabo prevladuje zapis narazen. V tem primeru kot podiztočnica **fáks** z oznako »v prid. rabi«. Konkretno primere se predstavi kot podiztočnice, s tem da imajo te na prvem mestu zapis narazen, na drugem pa zapis skupaj:

7 Pri tem so mišljene potrditve v korpusu Nova beseda.

8 Ob zgledih so pri nekaterih tipih, kjer najdemo potrditve v gradivu, v podiztočnici z oznako »v prid. rabi« navedene tudi zveze s prestavitvijo leve sestavine zvez na desno, ki so v rabi sorazmerno pogoste (čeprav se pojavljajo večinoma verjetno kot posledica predvsem lektorskih popravkov): *šiatsu masaža* proti *masaža šiatsu*; *montessori pedagogika* proti *pedagogika montessori*. Ob tem gre dodati, da pri vseh primerih iz SNB ne gre za končne redakcije gesel.

fáks¹ -a m [...] **1.** naprava za prenašanje dokumentov, informacij na daljavo v obliki posnetka izvirnika; telefaks^(SSKJ): *Vlada je tuje novinarje obvestila, naj ji po faksu pošljejo morebitna vprašanja v zvezi z odpravo* **2.** s takšno napravo prenesen posnetek dokumenta, informacije; telefaks^(SSKJ): *Kitajsko pravosodno ministrstvo je prejšnji petek poslalo faks fundaciji za varstvo človekovih pravic [...]*

fáks² -- v prid. rabi: *faks sporočilo; Močnejši model telefonov podpira tudi podatkovne in faks komunikacije z vgrajenim modemom*

fáks módem -- -a in fáksmódem -a m [...] del računalniške strojne opreme, ki omogoča pošiljanje in sprejemanje elektronskih dokumentov v obliki faksov: *Strežnik lahko namestimo v katerikoli računalnik v omrežju, zadoščati mora le minimalnim zahtevam za namestitev programa in imeti mora priključen faks modem*

Pri novejšem besedju je ta skupina številčno najmanj obsežna, saj je v slovarju le nekaj takih besednih zvez.

2.1.3 V tretjo skupino sodijo primeri, pri katerih prevladuje zapis skupaj. V tem primeru sta kot podiztočnica oz. iztočnica navedeni tako **pòp** »v prid. rabi« kot zbirno mesto **pòp...** »prvi del zloženka«, poleg tega pa pri obeh najdemo nanašalna sklica (glej tudi **pòp...** oz. glej tudi **pòp**). Poleg tega pa se primere, ki zahtevajo razlago, predstavi kot samostojne iztočnice. Te imajo na prvem mestu zapis skupaj, na drugem pa zapis narazen.

pòp¹ pòpa m [...] popularna zabavna glasba, v kateri se prepleta več glasbenih zvrsti s poudarkom na muzikalnosti: *pop glasba; plesni pop; koncert popa; kraljica popa; V glasbi se zgledujejo po popu iz šestdesetih let*

pòp² -- v prid. rabi: *pop glasbenik; pop pevec; Na letališču ga je pričakalo več histeričnih navdušencev kakor kakšno pop zvezdo – glej tudi pòp...*

pòp... prvi del zloženka: *popglasbenik; popzvezdnik; popkultura – glej tudi pòp*

pòpkultúra -e in pòp kultúra ž [...] kultura v drugi polovici 20. stoletja, katere izrazno sredstvo je vsakdanji predmetni svet: *ameriška popkultura; sodobna popkultura; Vse številnejši ljubitelji japonske popkulture v Sloveniji pripravljajo novoletno zabavo, ki bo največja zabava v japonskem slogu v Sloveniji [...]*

pòpžvézda -e in pòp zvézda -- -e ž [...] zelo slaven glasbenik ali glasbenica na področju popularne glasbe: *postati popzvezda; slovenska popzvezda; V Veliki Britaniji je že skoraj normalno, da imajo nekateri klasični glasbeniki status popzvezd [...]*

Zapis skupaj prevladuje v primerih, pri katerih je prva sestavina nastala s »krnitvijo« privednikov: *eko* < *ekološki*, *bio* < *biološki* (*ekošola*, *bioizdelek* ipd.). Ti primeri imajo poleg zbirnega mesta s prvim delom zloženka (**éko...** prvi del zloženka) navedeno še iztočnico, ki je besednovrstno označena kot pridevnik. Za slednje je namreč tudi značilno, da se tako kot večina privednikov rabijo tudi predikativno (npr. *V današnjem času je moderno biti eko; Film je retro*).

V zadnjih dveh tipih, torej tam, kjer se pri besednih zvezah pojavlja tako zapis narazen kot skupaj (točki 2.2 in 2.3), je prišlo znotraj posameznih skupin (pod)iztočnic do sistemskih poenotenj oz. odstopov od rabe v besedilnem korpusu Nova beseda. Sledenje zgolj rabi v korpusih

besedil bi pomenilo popolno nedoslednost znotraj iztočnic enakega tipa in bi posledično uporabnika slovarja zgolj zmedlo (prim. Logar 2005b: 219). Znotraj posamezne skupine besednih zvez z enakim prvim delom sta tako vedno navedena tako zapis skupaj kot narazen, v poenotenem vrstnem redu – torej ne glede na morebitne odstopne v rabi.⁹

2.1.4 Kratice

Delež kratic v SNB je glede na siceršnjo obsežnost v sodobni jezikovni rabi minimalen. Pri kraticah smo upoštevali ustaljeno pravopisno pravilo § 417: »Stični vezaj pišemo: [...] med sestavinami zloženek, nastalih iz podredne zveze, če je prvi del števka (več števek) ali črka (več črk) [poud. B. K.]« in tako ne navajali zapisa brez stičnega vezaja (*DVD predvajalnik, CT aparat*), čeprav je ta v rabi zelo pogost. Kratice so torej v SNB obravnavane na naslednji način:

CT¹ -- in -ja [ceté -êja] m [...] krat., med. **1.** rentgensko slikanje organov v različnih presekih z uporabo računalnika pri optičnem serijskem rezanju; računalniška tomografija: *Pri CT glave prikažejo del, kjer bi utegnil potekati bolezenski proces* **2.** priprava za rentgensko slikanje organov v različnih presekih z uporabo računalnika pri optičnem serijskem rezanju; računalniški tomograf: *nakup CT-ja; Zdajšnji CT ni samo tehnološko zastarel, zaradi pogostih okvar je tudi nezanesljiv* **3.** rentgenska slika organov v različnih presekih z uporabo računalnika pri optičnem serijskem rezanju; računalniški tomogram: *Poleg običajne slike skeleta bi si želeli še CT [...]*

CT- [ceté] [...] prvi del zloženek: *CT-aparat* in aparat CT; *CT-pregled* in pregled CT; *CT-naprava* in naprava CT

Pri iztočnici z oznako »prvi del zloženek« so ob zgledih navedene tudi različice z imenovalniškim prilastkom (*aparat/naprava CT*). Na enak način so v slovarju rešeni še naslednji primeri: *CD, DVD, GSM, SMS, UMTS, USB, VIP* itd., pri katerih se v rabi potrjuje ta način zapisa. Zgolj zapis s stičnim vezajem je naveden tudi pri zloženkah, ki se pojavijo kot samostojne iztočnice (*CD-plošča, LCD-zaslon, PIN-koda* itd.).

Sklep

Pisanje skupaj oz. narazen je sicer prvenstveno domena pravopisnih (normativnih) slovarskih priročnikov, vendar se prikazu v prispevku obravnavane problematike noben slovar ne more izogniti. Poleg tega nobena slovarska rešitev – vsaj dokler raba kaže sorazmerno neustaljenost in dokler se bo vzorec čutil kot tuj – ne more prikazati idealnih končnih rešitev. *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika* predstavlja precejšnji odstop od ustaljenih slovarskih rešitev, s tem ko (sklicujoč se na dejansko rabo, potrjeno v korpusu Nova beseda) v več kot dveh tretjinah takih zvez navaja le pisavo narazen.

.....
 9 Npr. pri iztočnici *videodomofon* je naveden tudi zapis narazen, čeprav v korpusu Nova beseda zanj ne najdemo potrditev (najdemo pa zapis narazen pri pregledu spletnih virov).

Odstop od slovarskih predhodnikov pa se kaže tudi v nenormativnosti slovarja. Sprva je bilo sicer predvideno, da bo SNB (tako kot SSKJ) »informativno-normativen, le z večjim poudarkom na informativnosti« (Bokal idr. 2003: 10), vendar je bila ta usmeritev v kasnejših konceptualnih dopolnilih opuščena. SNB tako uporabnika eksplicitno ne usmerja na pisavo skupaj/narazen (kjer sta predvideni obe možnosti). Nenormativnost se med drugim kaže tudi v dejstvu, da se v slovarju med dvojnicami – tako pisnimi, oblikoslovnimi kot izgovornimi – rabi le dvojnični kvalifikator »in«. ¹⁰

Kljub siceršnji teoretični utemeljenosti obravnave zvez nepridevnik + samostalnik znotraj besedotvorne problematike novejša slovensko besedje odraža avtomatiziranost pri tvorjenju takega vzorca s strani uporabnikov jezika, za kar je zaslužen vse večji vpliv angleškega jezika. Tako se ponovno postavlja vprašanje, ali je omenjene (novejše) tipe res še mogoče obravnavati kot zloženske, saj zanje težko trdimo, da so nastali po ustaljenih besedotvornih postopkih, poznanih v slovenskem knjižnem jeziku.

Literatura in viri

- BOKAL, Ljudmila, GLOŽANČEV, Alenka, idr., 2003: O načrtovanem slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika. *Jezikoslovní zapiski* 9/1. 7–47.
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- FILIPOVIĆ, Rudolf, 1990: *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj – značenje*. Zagreb: Školska knjiga.
- GLOŽANČEV, Alenka, idr., 2009: *Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri)*. Ljubljana: Založba ZRC.
- KOROŠEC, Tomo, 1972: *Pet minut za boljši jezik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- LOGAR, Nataša, 2005a: Filter vrečka ali filtervrečka, foto posnetek ali fotoposnetek, ISDN paket ali ISDN-paket? Marko Jesenšek (ur.): *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Slavistično društvo Slovenije. 222–249.
- –, 2005b: Norma v slovarju sodobne slovenščine: zloženske in kratice. *Družboslovne razprave* 21/48. 211–225.
- Nova beseda = <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html>
- POGORELEC, Breda, 1964: Ob poskusnem snopiču Slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 9/7–8. 232–242.

10 V Dopolnjenem slovaropisno-redakcijskem konceptu za SNB iz leta 2006 je tudi zapisano, da je normativnost v slovarju »le nakazana, kar med drugim pomeni tudi, da so 'tehnična' slovaropisna sredstva, kot jih pozna npr. SSKJ, manj razčlenjena in tako normativna stopenjska razporeditev sorodnih jezikovnih sredstev (t. i. normativna hierarhija jezikovnih sredstev) manj določena«. Slednje se navezuje predvsem na sinonime, ki so pri posamezni iztočnici (v nasprotju s SSKJ) navedeni po abecednem vrstnem redu, ne glede na morebitno okvalificiranost. Ob tem bi se bilo vendarle treba zavedati, da je vsak jezikovni priročnik, in sicer ne glede na konceptualno zasnovo, sploh pa tisti, ki ga izda osrednja slovaropisna inštitucija, s stališča uporabnika do neke mere razumljen kot normativni.

- RIGLER, Jakob, 1971: H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ. *Slavistična revija* 19/4. 433–462.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- °SP 2003 = *Slovenski pravopis*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- °SSKJ 2000 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- TOPORIŠIČ, Jože, 1971: Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I. *Slavistična revija* 19/1. 55–75.
- –, 1972: Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede). *Slavistična revija* 20/3 (1972). 285–318.
- –, 1974/75: Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 20/2–3. 33–39.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1988a: *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.
- –, 1988b: Skladijska tipologija zloženek slovenskega knjižnega jezika (Ob kontrastivni naslovnitvi na nemške zloženke). *Slavistična revija* 36/2. 181–193.

LOČILA IN DRUGA PISNA ZNAMENJA V ELEKTRONSKIH BESEDILIH

Mija Michelizza

Uvod

Drugačnost¹ rabe ločil in drugih pisnih znamenj je ena izmed opaznejših značilnosti v elektronskih besedilih in je zato vsaj omenjena v skoraj vseh dosedanjih obravnavah, člankih in razpravah tudi v slovenski literaturi na to temo, vendar pa do sedaj te značilnosti še niso bile nikjer strnjeno predstavljene. Drugačnost rabe v elektronskih besedilih sama po sebi prav gotovo ne bi bila tako zanimiva, če se te značilnosti ne bi začele vztrajno pojavljati tudi v drugih besedilih.

Izvenosrednjebesedilna in osrednjebesedilna raba ločil in pisnih znamenj

Pogosto se ugotavlja napačno, brezbrizno ali pomanjkljivo rabo ločil, pretiravanje z ločili, opuščanje nekaterih ločil na račun drugih, upoštevanje ritma bolj kot skladenske stave ločil, neobičajno rabo ločil ter drugih pisnih znamenj (Baron 2008: 158; Crystal 2001: 112; Dobrovoljc 2008: 311; Elia 2006: 20; Jakop 2008: 323; Kalin Golob 2008: 291; Orel 2004: 418; Pistolesi 2004: 213; Verovnik 2003: 150), kar naj bi posledično vplivalo tudi na razumljivost povedanega (Dobrovoljc 2008: 309). Le redki raziskovalci namreč navajajo, da ne obstajajo le elektronska besedila, ki bi zaznamovala (če sploh) le končna ločila, ampak da obstajajo tudi takšna s pravilno stavno ločil (Orel 2004: 418). Poleg tega so lahko ločila tudi sredstvo za urjenje kreativnosti pri pisanju tovrstnih besedil (Šabec, spletni vir). Večina raziskovalcev je opazovala le rabo ločil v samih elektronskih besedilih, vendar pa ločila v elektronski komunikaciji pridobivajo še druge vloge. V grobem bi zato lahko ločili (1) izvenosrednjebesedilno in (2) osrednjebesedilno rabo ločil v elektronskih besedilih, čeprav značilnosti izvenosrednjebesedilne rabe ločil prehajajo v osrednjebesedilno in zato ostre meje ni mogoče potegniti.

V prvo, t. i. **izvenosrednjebesedilno** skupino uvrščamo rabo ločil, ki je tesno v povezavi s tehnološkimi procesi komunikacije in se ne nanaša na osrednje besedilo elektronskih besedil, ki vsebuje sporočilo, namenjeno naslovniku. Pogosto je elektronska komunikacija mogoča le

.....
1 Pričujoči prispevek je prirejen po avtoričini doktorski disertaciji z naslovom *Vloga in pomen spletnih besedil v slovenščini*.

ob upoštevanju pravil zapisa teh ločil (npr. stičnost ločil v elektronskih in internetnih naslovih). Na eni strani imamo v mislih komunikacijo med osebami (prek elektronskih naprav), na drugi strani pa gre tudi za komunikacijo med osebo in elektronsko napravo (npr. strežnik, ki se odzove na zahtevo uporabnika). Napačen zapis tovrstnih ločil lahko človek, ki je dovolj poučen o zapisu teh naslovov, opazi, računalnik pa pošlje elektronsko pošto na napačen naslov ali pa uporabniku sporoči napako, npr. »naslova <majanovak @naslov.si> ni bilo mogoče prepoznati«.

Druga vrsta rabe ločil v elektronskih besedilih je **osrednjebesedilna** in tu so različni raziskovalci pogosto opazali ločila, ki so pisana brez upoštevanja pravopisnih pravil (npr. veliko število klicajev in vprašajev na koncu povedi, tudi večje število vejic skupaj). Posebni primeri te rabe ločil, kjer je že opazna težnja po ustalitvi zapisa, so npr. emotikoni, pri katerih gre za t. i. »semantično obogateno rabo ločil« (Jarnovič 2007: 68). Seveda pa značilnosti izvenosrednjebesedilne rabe prehajajo tudi v osrednjebesedilno rabo v elektronskih besedilih, od tu pa tudi v druge tipe besedil.

Ločila v SP 2001

SP 2001 obravnava ločila kot »enodelna ali dvodelna nečrkovna pisna (grafična) znamenja« (§ 226) ter jih loči na skladijska in neskladijska (§ 228). Prva zaznamujejo tonski potek, premore, vrste stavkov in povedi ipd., druga pa okrajšave besed in besedila, vrstilstvo števkov, kratnost prislovov, zapisanih s številkami ipd. (§ 227, § 228). Če ponazorimo npr. z vprašanjem, je skladijska raba na koncu enostavnih vprašalnih povedi in za priredjem, v katerem je glavni stavek vprašalni (§ 264), neskladijska raba vprašaja pa je v oklepaju ali na robu besedila za izražanje dvoma (o smislu, primernosti, natančnosti in podobnem) določenega izraza ali dela besedila (§ 273).

V pričujočem prispevku uporabljamo ustaljena termina *ločilo* in *drugo pisno znamenje*, čeprav gre v marsikaterem primeru za popolnoma nov način rabe, zaradi česar so se prav v povezavi z rabo ločil v elektronskih besedilih že pojavili pomisleki glede tega poimenovanja. Logar (2004: 128) meni, da »bi bil namesto pojma *ločila* ustrežnejši izraz *ločili homonimno*, v nekaterih primerih pa samo *homografnno pisno znamenje*,« vendar se zdi, da tudi v elektronskih besedilih v večini primerov ločila ohranjajo svojo primarno funkcijo – ločevanja.

V SP 2001 je prvič obravnavana raba ločil v povezavi z elektronskimi besedili, vendar le za zapis elektronskega naslova. V § 261 je omenjeno, da neskladijsko piko pišemo »med posameznimi enotami naslova elektronske pošte«, podan pa je primer: <france.kuhar@siol.net>. In čeprav je naveden tudi znak <@> oz. afna, SP 2001 v pravilih ne omenja njegove rabe. V slovarskem delu je sicer pod geslom *afna* z oznako »rač. žarg.« naveden tudi znak <@> in zapisan v lomljenih oklepajih.

Posamezna ločila in druga pisna znamenja v elektronskih besedilih

Pika <.> in tropičje <...>

Skladenjske in neskladenjske rabe pike so prikazane v SP 2001 (§ 231–261). Kot ena izmed neskladenjskih rab pike je v § 261 omenjena tudi pika med posameznimi enotami naslova elektronske pošte (primer: <*france.kuhar@siol.net*>). Stično torej pišemo piko v elektronskih naslovih, tako v uporabniškem delu naslova (pred afno; pogosto sta ločena ime in priimek, npr. *mija.michelizza*) kot tudi v domenskem delu (za afno, med domeno in njeno končnico, npr. *gmail.com*). V elektronskem naslovu je pomembno, da pika ni prvi ali zadnji znak ter da se zaporedoma ne ponovi dvakrat ali večkrat (<http://en.wikipedia.org/wiki/Email_address>, 12. julij 2010). Podobno je tudi pri internetnih naslovih (npr. <<http://odmev.zrc-sazu.si/zrc/>>).

Če zapisujemo končnice internetnih domen ali formate datotek ločeno, je pika levostična (npr.: *.com*, *.net*, *.org*, *.si*; *.exe*, *.txt* ipd.). Logar (2004: 126) ta tip poimenuje kot besedotvorne kratice in simbole s piko:² »[n]aštete besede so v slovenščini glasoslovno prilagojene (izgovarjamo jih [pika kóm] itd.), pika v njih je vedno na začetku in ima seveda neskladenjsko vlogo«. Del, ki sledi piki, je nastal na simbolni ali kratični način: *.com* < *company*, *.net* < *network*, *.uk* < *United Kingdom*« (ibid.). Na pogovornih straneh Wikipedije lahko prav tako zasledimo kratice in simbole s piko, pa tudi z dvopičjem ali celo brez ločila, npr. *wp.en*, *en.wp*, *wp.sl*, *sr.wiki*, *it.wiki*, *sl.wiki*; *wp:en*, *en:wp*, *ru:wp*, *de:wiki*, *enwp*. Pomensko gre za oznake Wikipedij v različnih jezikih. Kateremu delu kratice oz. simbola pripada ločilo, ni povsem jasno, saj je v rabi več načinov zapisa, nekateri pa so med seboj diametralno nasprotni (Michelizza 2008b: 336). Verjetno se bodo morali glede tega vprašanja uskladiti sami uporabniki Wikipedije.

Crystal (2001: 20) pri internetnih domenah opozarja na primere, ko je poimenovanje *dotcom* (*.com*) prešlo v pridevniško rabo (npr. angl. *dotcom organizations*), v slovenščini pa je citatna oblika rabljena predvsem v samostalniški obliki (*dotcomi*, *dotcomov*), uporablja se tudi kal-kirano kot prilastek (*podjetja pikakom*). Podoben primer zasledimo na Twitterju (gl. sliko 1), kjer simbol s piko *.si*, skladdenjsko gledano, prehaja v vlogo prilastka.

Slika 1: Primer kratice oz. simbola s piko v pridevniški rabi. (Vir: <<http://twitter.com/#!/tomazo4>>, 22. februar 2011.)

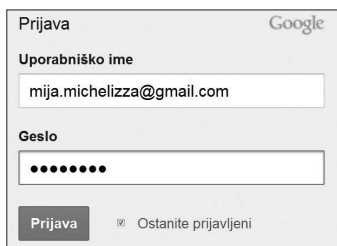
-
- Besedotvorni simbol* je tvorjenka, nastala iz eno- ali večbesedne podstave, krnjene od konca besede oz. besed proti začetku v en krn, medtem ko je *besedotvorna kratica* krnjena v vsaj dva krna, pri čemer se krnijo vse podstavne besede, nekatere lahko tudi popolnoma (Logar 2004: 126).

Logar (2004: 130) opaža, da gre pri simbolih in kraticah s piko pravzaprav za terminološki pojav, ki pa na besedah, ki nimajo takšnega pomena, učinkuje zaznamovano. Crystal (ibid.) navaja takšne primere, v katerih se element pike vriva v dele besed ali stavkov, npr. *learnhow.to*, *Get around the www.orld*, *www.alk this way*. Baron (2008: 166) navaja še primer *Albany* > *AlbaN.Y*, v slovenščini pa imamo primer internetnega romana, ki je nastal že leta 1999 z naslovom *Trampolin / Roman.com* (Strehovec 2003: 33). Vse to so seveda stilni pojavi.

V SP 2001 (§ 258) beremo, da neskladenjsko piko pišemo navadno namesto vsake izpuščene črke v besedi ali številke v številki (npr. *Za en d... je.*). Glede na § 410 v SP 2001 pa stično tropičje nakazuje izpust dela besede: npr. *O, ta sveta prepr...!* Takšna raba je tudi v elektronskih besedilih zelo pogosta (Jakop 2008: 324–325), te pike pa lahko nadomešča tudi zvezdica. Včasih zasledimo, da pike ločujejo zloge v kletvicah, npr. *ne.me.je.bat* – z namenom omiliti vulgarizem. Crystal (2001: 18) ta pojav imenuje »grafični evfemizem«. Vsi ti primeri so primeri priložnostne rabe, hkrati pa pri vseh zasledimo nekakšno samocenzuro, saj uredniki marsikatero spletno strani objave, ki vsebujejo kletvice, zmerljivke in vulgarizme, cenzurirajo. Za pomoč pri tem pa obstajajo tudi posebni programi, ki takšne besede samodejno prepoznajo.

V zadnjih letih sta se med spletnimi uporabniki razširila angleška izraza *Web 2.0* in *Web 3.0*, ki se v slovenščino prevajata kot *splet 2.0* in *splet 3.0*. Podobna raba je pri poimenovanju različic programov (npr. *Mozilla Firefox 3.6*), pa tudi pri zapisu naslovov IP (npr. *193.2.11.184*). Iz neelektronskih besedil poznamo takšen zapis pri desetiškem členjenju razdelkov v knjigah, razpravah, člankih ipd. Pri tovrstni rabi pike gre za skupinjenje posameznih ravni številskih podatkov.³ Pravzaprav pri tem opažamo podobno vlogo ločevanja določenih elementov kot npr. v elektronskih in internetnih naslovih.

Omenimo še pike pri vpisovanju gesel (izvorno so bile na tem mestu zvezdice, ponekod jih zasledimo še danes) – katerikoli znak vpišemo, se zaradi zaščite na zaslonu pojavi pika (gl. sliko 2). Vprašanje je, ali tu še lahko govorimo o piki kot o ločilu, saj gre dejansko za grafično precej bolj odebeljene pike kot običajno.

Slika 2: Pike pri vpisovanju gesel.

Tri pike tako v osrednjebesedilni kot tudi izvenosrednjebesedilni rabi označujejo nedokončnost. Tropičje včasih pomeni, da za dokončanje besedila (npr. v zavihku) ni dovolj prostora.

.....
3 Dr. Peter Weiss po elektronski pošti, 9. marec 2011.

Orel (2004: 418) navaja še, da lahko nadomeščajo druga (ne)končna ločila (*da bos ziher vedo ... kak te mam rada ...*). Antonelli (2008: 153) v italijanskih SMS-jih opaža, da tropičje (ne nujno pisano po pravopisnih pravilih), pogosto na začetku ali na koncu SMS-ja, nakaže nadaljevanje predhodno povedanega, kar je v besedilih analiziranih forumov opazila tudi Zupančič (2009: 97–100, 123–124). Poleg tega opaža, da tropičje zaznamuje še zamolk oz. nedokončano misel, ustvarja daljši premor ipd.

Vprašaj <?> in klicaj <!>

V elektronskih naslovih vprašaj in klicaj nista čisto prepovedana, vendar večina ponudnikov elektronske pošte ne dovoljuje njune uporabe v uporabniškem delu elektronskega naslova. V internetnih naslovih sta ti dve ločili dovoljeni in običajni; vprašaj se lahko rabi za razmejevanje parametrov pri iskalnikih oz. organizatorjih spletnih strani,⁴ npr. <http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=splet&hs=1>.

Vprašaj pri iskanju v spletnih iskalnikih nadomesti en znak (npr. če v Najdi.si vpišemo *voli?ec*, dobimo rezultate za iskanje *volivec* in *volilec*), klicaj pa preprečuje iskanje po ostalih slovničnih oblikah iskalnega izraza. Če npr. vtipkamo *!hišo*, bo iskalnik v zadetkih prikazal samo to obliko, ne pa npr. *hiša*, *hiši*, *hiše*, *hiš* itd. (velja za iskalnik Najdi.si).

Iz programskih jezikov se je v osrednjebesedilno rabo preselil tudi klicaj, in sicer v primerih, ko želimo nekaj zanikati (Crystal 2001: 35), npr. *Punk != dead* 'punk ni mrtev'.

Pri preučevanju osrednjebesedilne rabe vprašaja in klicaja pa jezikoslovci opažajo predvsem pojav večjega števila uporabljenih vprašajev in/oz. klicajev zapored kot izraz čustvene obarvanosti povedi, stopnjevanje vprašalnosti oz. vzkličnosti, uporablja se tudi za poudarjanje določenega izreka ipd. (Crystal 2001: 34, 89, 124; Dobrovoljc 2008: 311; Jakop 2008: 324–325; Orel 2004: 418). V raziskavi SMS-jev ameriške angleščine je Baron (2008: 158) ugotovila, da je vprašaj zapisan v 73 % vprašalnih stavkov, kar je v primerjavi s piko, ki je pravilno postavljena le v 30 %, veliko.

Vejica <,>

V internetnih in elektronskih naslovih je vejica prepovedana. Uporabljamo pa jo za ločevanje več elektronskih naslovov v okencu za prejemnika elektronskega sporočila (npr.: če v okence za prejemnika napišemo naslednja dva naslova <mmija@zrc-sazu.si>, <mija.michelizza@gmail.com>, bo elektronska pošta prišla na oba naslova). Takšna raba vejice omogoča, da elektronsko pošto prejmejo vsi uporabniki navedenih elektronskih naslovov. Vejica mora biti v tem primeru zapisana, kot je tudi sicer običajno, levostično.

4 Doc. dr. Primož Jakopin ustno, maj 2011.

Za vejice v osrednjih besedilih elektronske pošte, SMS-jev, spletnih forumov, pa tudi strani v vladnem spletu je bilo ugotovljeno, da se zapis pogosto opušča, stava je poljubna ali pa napačna (Dobrovoljc 2008: 311; Jakop 2008: 323; Orel 2004: 418; Verovnik 2003: 150; Zupančič 2009: 123–124).

Dvopičje <:> in podpičje <:;>

V internetnih naslovih dvopičje uporabljamo samo takoj za oznako »http«. ⁵ Podpičje je prav tako dovoljeno v internetnih naslovih, v elektronskih naslovih pa sta obe ločili prepovedani.

Dvopičje je sestavni del prvih (Michelizza 2006: 30) in verjetno v rabi tudi najbolj pogostih emotikonov :-) in :-(, včasih sta zapisana tudi :) oz. :(, ki najpogosteje označujejo veselje oz. žalost. Te kombinacije znakov prepozna tudi urejevalnik besedil Word ter namesto njih samodejno uporabi ikoni :) in :(. Podpičje pa ima v emotikonih navadno v kombinaciji z zaklepajem vlogo pomežika, npr. ;-) ali ;).

Vezej (deljaj) <-> in pomišljaj (minus) <->

Gre za ločili, ki ju uporabniki na spletu med seboj redko ločujejo (Jakop 2008: 324–325; Verovnik 2003: 150). Pogosteje se uporablja vezaj, ki je tudi na tipkovnici lažje dosegljiv, saj ima navadno svojo tipko, za pomišljaj pa je pri večini tipkovic potrebna kombinacija tipk (npr. *ctrl + alt + minus* na numerični tipkovnici). Vezej je dovoljen tako v elektronskih kot tudi internetnih naslovih.

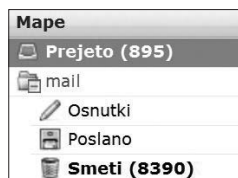
Crystal (2001: 97) opozarja na primere, kjer bi bil elektronski naslov deljen in zaradi deljaja ne bi bilo razvidno, ali elektronski naslov vsebuje vezaj (ki je grafično enak deljaju) ali ne, zato slogovni priročniki kot edino nedvoumno priporočajo deljenje elektronskih naslovov le takoj pred afno ali po njej (seveda brez deljaja). Podoben problem zaradi vezaja je tudi v internetnih naslovih. Raba deljaja tudi tu ni priporočljiva, saj lahko pride do napačnega razumevanja in mešanja z vezajem. V iskalniku Najdi.si imamo možnost izločitve določene besede iz iskalnih rezultatov, in sicer z oznako <-> pred besedo, za katero ne želimo, da se pojavlja v seznamu. Orel (2004: 418) navaja še primer rabe vezaja, ko nastopa na koncu SMS-ja pred podpisom (npr. -kr ena).

Oklepaji

SP 2001 loči poševne /.../, pokončne |...|, zavite {...}, oglate [...] in lomljene <...> oklepaje. Vsi ti oklepaji se uporabljajo v programskih jezikih in tako so marsikje prešli tudi v elektronska besedila.

.....
5 Za spletna mesta z avtoriziranimi transakcijami se uporablja »https«.

Številka v oklepaju v oknu za elektronsko pošto ali v družabnih omrežjih je običajna za število novih oz. neprebranih sporočil (gl. sliko 3).

Slika 3: Število neprebranih sporočil v oklepajih.

Kot smo že omenili, se v spletnih besedilih v oklepaju pojavljajo tudi *afna*, *at* oz. *Ž*, ki nadomeščajo znak <@> v elektronskem naslovu (npr. <mmija(at)zrc-sazu.si>). Tako zapisani elektronski naslovi preprečujejo avtomatično nabiranje naslovov za pošiljanje nezaželenih pošte.

Crystal (2001: 97) omenja še zapis elektronskih in internetnih naslovov v lomljenih oklepajih (npr. <mmija@zrc-sazu.si>), kar omogoča jasno ločevanje elektronskega oz. internetnega naslova od preostalega dela besedila. Citiranje teh naslovov v rabi še ni poenoteno, niti glede tega, kako jih zapisovati v samem besedilu niti kako v literaturi.⁶ Lomljeni oklepaji se uporabljajo za pisanje oznak v jeziku HTML, v klepetalnicah pa za izražanje čustev, obrazno mimiko (opis čustev je v teh oklepajih), npr. <Hoppy giggles quietly to himself>,⁷ <grin>⁸ (Crystal 2001: 35).

Oklepaj in zaklepaj sta pogosta v emotikonih, npr. :-) in :-(.

Afna <@> in lojtra <#>

Novembra 2003 smo dobili osnutek dokumenta *Slovenski izrazi za <@> in <#> v informacijski tehnologiji*, v katerem je Janez Dular zaradi pogovorne in slengovske motiviranosti izrazov *afna* in *lojtra* predlagal zamenjavo z izrazoma *ajka* in *višaj* (Dobrovoljc 2008: 299). Dobrovoljc (ibid.) meni, da »je verjetno najbolje upoštevati mnenje skupine ŠUSS, ki je predlagala uporabo in normiranje obeh različic, rešitev pa prepustiti jezikovnemu razvoju«. S pregledom sočasne rabe po besedilnih korpusih Nova beseda in FidaPLUS⁹ ter s pomočjo spletnih iskalnikov še ugotavlja, da se je v splošni rabi uveljavil izraz *afna*. Za potrebe pričujočega prispevka iz zgoraj navedenih razlogov uporabljamo izraza *afna* in *lojtra*.

V elektronskih naslovih je *afna* nujen element, ki ga pri zapisu uporabimo samo enkrat – ločuje uporabniški in domenski del elektronskega naslova, v internetnih naslovih pa ni dovoljen. Pri pisanju elektronskega naslova v ustrezno polje za pošiljanje elektronske pošte mora

6 V italijanščini imajo npr. poseben izraz – *sitografia* – za navajanje literature s spleta, ki je navedena posebej.

7 Slov. 'Hoppy se sam pri sebi tiho zahihita'.

8 Slov. '(širok) nasmeh'.

9 Podobno je v besedilnem korpusu Gigafida.

biti afna zapisana stično, sicer elektronsko posredovana komunikacija ni mogoča. V nasprotju z elektronsko pošto pa v spletnih besedilih afno elektronskega naslova pogosto zasledimo namerno zapisano nestično, saj gre pri tem za preprečevanje avtomatiziranega nabiranja elektronskih naslovov na spletu,¹⁰ ki je kasneje pogosto uporabljeno za pošiljanje propagandnih sporočil ali druge vrste neželene elektronske pošte.

V angleščini se znak <@> izgovarja kot *at* in pomeni 'na', zato afno pogosto lahko vidimo v rabi pri označevanju (spletnega) mesta nahajanja (npr. @ ZRC SAZU, @ gmail), lahko pa označuje, da gre za odgovor določeni osebi (to je pogosto na blogih, v nekaterih družabnih omrežjih (npr. Twitter in Facebook) pa se z oznako <@> pred uporabniškim imenom samodejno oblikuje hiperpovezava na uporabnikov profil; za primer na družabnem omrežju Twitter gl. sliko 4). Na IRC-u afna pred vzdevkom označuje operaterja kanala (Žist 2003: 8).

Slika 4: Označevanje uporabniškega imena s pomočjo afne na Twitterju. (Vir: <www.twitter.com>, 24. september 2010.)

Afna je začela prodirati tudi v druge vrste besedil. Crystal (2001: 21) npr. za angleščino omenja primere, kjer afna nadomešča črko *a* ali *at*, npr. @llgood, @Home itd. Takšne primere lahko najdemo tudi v slovenščini: npr. Bank@Net, v španščini pa se afna pogosto uporablja za hkratno označevanje tako moškega kot ženskega spola pridevnikov in samostalnikov, npr. *querid@compañer@s*, saj si z malo domišljije v znaku lahko predstavljamo tako črko *o*, s katero bi besedno zvezo prebrali kot *queridos compañeros* (slov. 'dragi kolegi') in bi tako naslavljali moški del občinstva, kot tudi črko *a*, ki bi veljala za ženski spol: *queridas compañeras* (slov. 'drage kolegice'). Vse to so seveda stilni pojavi.

Lojtra se uporablja za komunikacijo pri storitvah mobilne telefonije (npr. *123# oz. *448# za informacijo o stanju na računu pri obeh največjih mobilnih operaterjih v Sloveniji). V družabnem omrežju Twitter se lojtra uporablja za označevanje teme pogovora (npr. #nogometzapunce, gl. sliko 5).

10 V ta namen lahko namesto nestičnega zapisa afne zasledimo tudi zapis (at) (npr. <mmija(at)zrc.sazu.si>), uporablja se tudi Ž, v slovenskih besedilih opazimo še zapis (afna). Gotovo je načinov takšnega zapisa afne še več.

Slika 5: Označevanje teme pogovora na Twitterju s pomočjo lojtre.
(Vir: <www.twitter.com>, 14. september 2012.)

V iskalniku Najdi.si se lojtra uporablja za iskanje po poljih. Slika 6 prikazuje iskanje besede *val* po polju internetnega naslova (*#url*);¹¹ iščemo lahko še po poljih besedila (*#text*), ključnih besed (*#keywords*) ipd. Kot parno ločilo lahko lojtra nastopi tudi v poudarjenih delih besedila. Crystal (2001: 35) navaja primer *#Hamlet#*. Na IRC-u se lojtra uporablja za označevanje kanalov.

Slika 6: Iskanje po polju *#url* (internetni naslov) v iskalniku Najdi.si.

Zvezdica <*>

Kot smo že navedli pri obravnavi lojtre, se tudi zvezdica uporablja pri storitvah mobilne telefonije (npr. **123# oz. *448#* – za preverjanje stanja pri mobilnem operaterju Mobitel oz. Simobil).

Zvezdica v spletnih iskalnikih je eden izmed bolj uporabnih načinov iskanja. To pisno znamenje namreč nadomesti poljubno število znakov. Treba je opozoriti, da nekateri iskalniki (npr. Google) omogočajo zgolj iskanje z zvezdico, ki nadomesti celo besedo (npr. *Isaac Newton je odkril **). Gre za verjetno na spletu najbolj razširjen regularni izraz.

Zvezdica se lahko uporablja za označevanje čustev, namišljenih obraznih izrazov in kretenj (npr. **se prime za glavo**, **dvigne roko**) ali pa se uporablja za poudarjanje dela besedila (npr. *Mene to *res* zmoti, no.*) (Crystal 2001: 35). V obeh primerih je uporabljena kot parno znamenje.

.....
11 Poizvedba 14. september 2012.

Zvezdico zasledimo tudi v primerih samocenzure pri že omenjenih grafičnih evfemizmih – za izpuščanje črk v besedi (npr. *f*ck, pi***) (Michelizza 2008a: 25; Orel 2004: 418). Zvezdice so lahko tudi znak za ločevanje in vidno izstopanje (*m*a*t*j*a*z*l*j*u*b*i*m*t*e*) ter za označevanje poljubov (pogosto v emotikonih :-*) (Orel 2004: 418).

Še nekaj drugih pisnih znamenj v elektronskih besedilih

Znak <~> pogosto zasledimo v internetnih naslovih, v iskalniku Google pa se uporablja za iskanje sinonimov – veliko bolje kot za slovenščino seveda dela za angleščino.

Prav tako je v internetnih naslovih pogost znak za odstotek <%>, kot začetek heksadecimalnega zapisa znaka, ki sledi; %20 je npr. oznaka za presledek, ki ima kodo 32, kar je heksadecimalno 20.¹²

Poševnica </> se uporablja v internetnih naslovih, zaporedje dveh poševnic, ki sledita oznaki »http« in dvopičju <http://>, je obvezno pri vseh internetnih naslovih (npr. <http://www.ff.unilj.si/>), v elektronskih naslovih je poševnica prepovedana. V kombinaciji z levo poševnico <\>¹³ se uporablja za poudarjanje delov besedila. Crystal (2001: 35) navaja primer \Hamlet/).

Enačaj <=> in podčrtaj <_> prav tako lahko nastopata v tej vlogi poudarjanja dela besedila, npr. (=Hamlet=) oz. (_Hamlet_). Oba znaka sta v internetnih naslovih pogosta.

Narekovaj <"> v elektronskem in internetnem naslovu ni dovoljen, se pa uporablja narekovaje za iskanje besednih zvez v večini spletnih iskalnikov (npr. "Rdeča kapica").

Znak plus <+> pri mobilni telefoniji nadomešča izhodno kodo za klice iz tujine, pri iskanju v Googlu pa mora biti beseda, ki je bila označena s plusom pred besedo, nujno v seznamu zadetkov. To pride v poštev predvsem za iskanje t. i. praznih besed.¹⁴

Omenimo še znak <^> – dvakrat ponovljen predstavlja neke vrste emotikon v stilu japonskega animeja (^ ^), vpliv iz programskih jezikov je opazen tudi v primeru *Hear what my mad^H^H^Hnice computer has done now*,¹⁵ kjer zaporedje ^H pomeni izbris prejšnjega znaka (Crystal 2001: 90).

Za opuščaj <'> Šabec (spletni vir) v študiji o slovensko-angleški mrežni govornici v slovenskih blogih ugotavlja, da je pogosto uporabljen poljubno in na napačnih mestih. Primere nedoslednosti pri zapisu opuščaja pri istem avtorju navaja Crystal (2011: 64): *we're, i'll* proti *isnt, cant*. Če bi v prvih dveh primerih izpustil opuščaj, bi lahko bila beseda razumljena narobe.

12 Doc. dr. Primož Jakopin ustno, maj 2011.

13 Pogovorno imenovana tudi »poševnica nazaj« (<http://sl.wikipedia.org/wiki/Leva_po%C5%A1evnica>, 12. maj 2011).

14 Gre za seznam zelo pogostih besed, ki jih iskalniki pri iskanju sicer ne upoštevajo.

15 V prostem prevodu: slov. 'Poslušaj, kaj je moj nori^H^H^Hlepi računalnik sedaj naredil'.

Sklep

Namen prispevka je bil prikazati nove rabe ločil in drugih pisnih znamenj v elektronskih besedilih. Nekatere izmed teh rab se vedno bolj uveljavljajo, kot se zdi, tudi v neelektronskih besedilih, kar pa bo treba v prihodnje še podkrepiti z empiričnimi raziskavami in nato predstaviti kot novost v jezikovnih priročnikih, tudi takih, kakršen je pravopis. Pri tem bo treba upoštevati tudi različne okoliščine, ki vplivajo na spreminjanje funkcije ločil oziroma se odločiti, ali gre za dejanske spremembe ali le stilistično rabo, pogosto je namreč težko ločiti med stilistično rabo in rabo, ki se uveljavlja predvsem v primeru osrednjobesedilne rabe ločil in pisnih znamenj.

Literatura in viri

- ANTONELLI, Giuseppe, 2008: *L'italiano nella società della comunicazione*. Bologna: Il mulino.
- BARON, Naomi S., 2008: *Always On. Language in an online and mobile world*. New York: Oxford University Press.
- CRYSTAL, David, 2001, 2006: *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- –, 2011: *Internet Linguistics*. London – New York: Routledge.
- DOBROVOLJC, Helena, 2008: Jezik v e-poštnih sporočilih in vprašanja sodobne normativističke. Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). Celovec: Slavistično društvo Slovenije. 295–314.
- ELIA, Antonella, 2006: An analysis of Wikipedia digital writing. *Proceedings of the workshop on NEW TEXT Wikis and blogs and other dynamic text sources*. <http://www.sics.se/jussi/newtext/working_notes/04_elia.pdf>
- Gigafida = <<http://demo.gigafida.net/>>
- JAKOP, Nataša, 2008: Pravopis in spletni forumi – kva dogaja? Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). Celovec: Slavistično društvo Slovenije. 315–327.
- JARNOVIČ, Urška, 2007: Diskurzivne značilnosti SMS-ov. *Jezik in slovstvo* 52/2. 61–79.
- KALIN GOLOB, Monika, 2008: SMS-sporočila treh generacij. Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). Celovec: Slavistično društvo Slovenije. 283–294.
- LOGAR, Nataša, 2004: Nove tehnologije in nekateri nesistemski besedotvorni postopki. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti (Obdobja 22)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 121–132.
- MICHELIZZA, Mija, 2006: *Pragmatična primerjava jezika SMS-jev v slovenščini in španščini*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- –, 2008a: Predvolilna komunikacija na spletu. *Delo* (19. 9. 2008). 25.
- –, 2008b: Nove tvorjenke v spletnih besedilih (primer Wikipedije). Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). Celovec: Slavistično društvo Slovenije. 328–338.

- –, 2011: *Vloga in pomen spletnih besedil v slovenščini*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Najdi.si = <<http://www.najdi.si>>
- Nova beseda = <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html>
- OREL, Irena, 2004: Sporazumevanje nekoč in danes – od vzorcev pogovorov do mladostniških SMS-ov. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti (Obdobja 22)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 407–422.
- PISTOLESI, Elena, 2004: *Il parlar spedito. L'italiano di chat, e-mail e SMS*. Padova: Edsera editrice.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- STREHOVEC, Janez, 2003: *Umetnost interneta. Umetniško delo in besedilo v času medmrežja*. Ljubljana: Študentska založba.
- ŠABEC, Nada: *Slovene-English Netspeak: Linguistic and Socio-cultural Aspects*. <<http://oddelki.ff.uni-mb.si/filozofija/en/festschrift/50>>
- VEROVNIK, Tina, 2003: Analiza jezikovne kakovosti besedil v vladnem spletu. Andrej A. Lukšič, Tanja Oblak (ur.): *S poti v digitalno demokracijo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 147–158.
- ZUPANČIČ, Nataša, 2009: *Korpusna analiza slovenskega jezika na spletnih forumih*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- ŽIST, Matej, 2003: *Komunikacija v novih medijih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

PRAVOPIŠNA OBRAVNAVA PRISTAVČNOSTI

Tina Lengar Verovnik

Uvod

Vejica je v slovenščini v veliki večini primerov rabe izrazito skladenjsko ločilo, ki zaznamuje določeno skladenjsko razmerje, zato je (zgolj) pravopisna obravnava tega ločila toliko težja. Na »nekatero slabosti pri obravnavi pravil za pisavo vejice« v SP 2001 je v svoji izčrpani analizi opozoril Korošec (2003: 247) ter predlagal vrsto popravkov in izboljšav. V tem prispevku se omejujem le na pristavčne zveze – na njihovo skladenjsko-pomensko opredelitev v temeljni jezikoslovni literaturi in na problematična mesta v aktualni pravopisni kodifikaciji, ki se nanašajo na rabo vejice v tovrstnih ali podobnih zvezah.

Opredelitve pristavčnosti v jezikoslovni literaturi

Aktualni slovenski pravopis pristavčnost obravnava v poglavju o ločilih, in sicer med skladenjskimi rabami vejice. Podpoglavje *Pristavčni deli* je uvrščeno neposredno za (pojasnjevalnimi) nestavčnimi enakovrednimi deli in razlikovalno glede na samostalniške zveze z lastnoimenskimi desnimi prilastki. Takšna uvrstitev ni naključna, saj se omahovanje glede skladenjske opredelitve pristavčnosti čuti že v temeljni jezikoslovni literaturi. V *Slovenski slovnici* je **pristavčno zložena besedna zveza** opredeljena kot »podobna podredno zloženi, le da je določujoči del prosto pridružen [...]; sicer pa isto predmetnost imenuje z dveh stališč« (Toporišič 2000: 558; podčrt. avtorica), za **pristavčnost** pa avtor piše, da »spominja na priredje, le da se enakostopenjski sestavini nanašata na isti predmet (nanosnik), gledan prvič z enega, v pristavku pa z drugega stališča« (n. d.: 600; podčrt. avtorica). V *Enciklopediji slovenskega jezika* je geslo **pristavek** opredeljeno tako:

»Desno, nekako polstavčno, določilo samostalnika oz. samostalniške besedne zveze, torej rahlo povezano, tj. ločeno od odnosnice v pisavi z vejico, v govoru s premorom« (Toporišič 1992: 228, podčrt. avtorica).

Premor v govoru je kot ekvivalent pristavčne vejice v zapisu omenjen tudi v *Slovenski slovnici*:

»Na meji obeh delov pristavčne besedne zveze se navadno dela premor« (Toporišič 2000: 600).

Vsem opredelitvam je skupno spoznanje, da pri pristavčnosti v linearnem poteku tvorjenja besedila (pisnega ali govornega) samostalniku ali samostalniški zvezi sledi še eno, neodvisno in od konteksta (ali diskurzivnih okoliščin) odvisno poimenovanje istega denotata, npr. *21. februarja, na dan maternega jezika, je izšel njegov prvenec*. Razlogi za tako podvojeno ubeseditvev so pragmatični in odvisni od presoje tvorca besedila, ali naslovnik za nameravano razumevanje potrebuje dodatno identifikacijo predmetnosti oziroma pojmovnosti. Pomensko je pristavek torej blizu pojasnjevalnosti, na kar kaže tudi ugotovitev, da se na začetku pristavka lahko »uporabljajo vezniška sredstva različne vrste: *to je, tj.; namreč, in sicer; z drugimi besedami, drugače povedano; ali oz., oziroma, ali bolje* [...]« (Toporišič 2000: 600). Vprašljivo pa je, ali so kazalniki pristavka dejansko tudi naslednja (v prejšnjem navedku namenoma izpuščena) vezniška sredstva: »*npr., na primer, recimo; vključno, kot npr.; zlasti, posebno, v glavnem, večinomoma*« (prav tam), saj lahko glede na svoj doseg uvajajo le »pristavke«, ki s pomenskega vidika predstavljajo podmnožico, del ali tipičnega predstavnika tega, kar je označeno z izhodiščnim samostalnikom oz. samostalniško zvezo. V tem smislu je vprašljiv tudi zgled iz pravopisnih pravil *Nekateri ptiči, npr. (ali recimo, denimo) lastovke, štorcklje in škorci, se na jesen selijo* (§ 301). Kršena je namreč temeljna opredelitev pristavčnosti, da odnosnica in pristavek z dveh stališč poimenujeta **isti** denotat.

Datum kot nestavčni enakovredni del ali kot pristavek?

Na zgornjo ugotovitev je mogoče vezati tudi problematičnost uvrstitve zgledov, kot je *v nedeljo, 9. maja, (bo) ...*, k (pojasnjevalnim) nestavčnim enakovrednim delom (§ 299). Pomensko gre namreč tudi pri tovrstnih zvezah za pristavke, le da so pri tem tipu pragmatične okoliščine veliko pogostejše take, da od tvorca zahtevajo ubeseditvev dodatne identifikacije kot pa obratno (čeprav so seveda možne in pogoste tudi kontekstualno razdvoumljene zveze tipa *v nedeljo bo ...*). Nenavadna je tudi argumentacija, zakaj zglede, kot je *v nedeljo, 20. maja, ob 17. uri (bo)*, navadno pišemo z vejicami:

»Zveze kot *v nedeljo, 9. maja, (bo) ...* se redkeje pišejo tudi brez vejic, tj. *v nedeljo 9. maja (bo)*. Tip kot *v nedeljo ob 9. uri (bo) ...* se navadno piše brez vejic. Če prvi in drugi del združimo, se navadno piše takole: *v nedeljo, 20. maja, ob 17. uri (bo)*.«

S skladenjskega vidika je lahko zgled *v nedeljo, ob 9. uri, (bo) ...* z vejicami zapisan le, če iz prislovnega določila časa naredimo vrinjeni nestavčni del. Če so imeli tvorca pravopisnih pravil v mislih to pragmatično in kontekstualno pogojeno možnost, bi jo bilo dobro zapisati, saj sicer uporabnika puščajo brez pomembne informacije in mu omogočajo napačno branje, da je vejica na tem mestu arbitrarna. Možnost opuščanja vejic pri prvem zgledu pa ni vprašljiva le skladenjsko, temveč tudi zaradi stavčnofonetičnega merila, ki je bilo omenjeno v prvem odstavku: datumski pristavki so v govoru navadno zaznamovani s premori in/ali z nižanim registrom.

Vejica pred oznako gospodarske družbe

Zaradi vpliva in moči pravne norme je vprašljivo tudi vztrajanje pri zapisu vejice pred oznako gospodarske družbe v pravopisnih pravilih: *Podjetju Mavrica, d. d., grozi stavka* (§ 301). V prvi točki 19. člena *Zakona o gospodarskih družbah* (ZGD-1) je zapisano, da mora družba pri svojem poslovanju uporabljati firmo¹ v obliki, v kakršni je vpisana v *Poslovni register Slovenije*. Delni pregled vpisov v registru kaže, da močno prevladuje zapis brez vejice (Lengar Verovnik 2012: 22). Zgled iz pravopisnih pravil pa ni problematičen le zaradi neskladja med jezikoslovno in pravno normo, temveč tudi zaradi opredeljevanja oznak gospodarskih družb kot pristavkov. *Mavrica in delniška družba* namreč ne označujeta istega denotata – kar je opredeljevalna lastnost pristavkov in njihovih odnosnic –, temveč se med individualnim imenom gospodarske družbe in njeno splošno oznako vzpostavlja odnos uvrščanja v določeno kategorijo, kar je s pomenskega vidika bliže razmerju med samostalniškimi jedrom in njegovim desnim prilastkom. Možna je torej tudi domneva, da jezikovni uporabniki oznako gospodarske družbe razumejo kot prvino samostalniške besedne zveze in vejice ne opuščajo le po inerciji, tj. zaradi vpliva rabe in pritiska pravne norme.²

Lastnoimenski pristavki

Največ kritik pa je od prve izdaje aktualnih pravopisnih pravil dalje doživljala v § 303 zapisana posebnost:

»Če je lastno ime določilo pred njim stoječe besedne zveze, ga od nje ločimo z vejico, kadar domnevamo, da zveza naslovniku tega imena ne napoveduje samoumevno: *Največji slovenski pesnik, France Prešeren, se je rodil v Vrbi*, sicer pa ne: *Največji slovenski pesnik France Prešeren se je rodil v Vrbi*« (SP 2001).

Stava vejice v tovrstnih zvezah v prejšnjih pravopisih ni bila dovoljena, v dveh (SP 1920, SP 1962) je bila celo izrecno prepovedana (Dobrovoljc 2004: 189), v *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* pa je bila zapisana »kot možnost, ne kot brezizjemno pravilo« (Korošec 2003: 248). Prekinitev s tradicijo kot taka ni bila deležna zgolj kritik; Korošec npr. piše:

»Na prvi pogled se zdi reforma upravičena, saj tu v praksi res ni nobene enotnosti, ker je 'samoumevno napovedovanje imena' izrazita pragmatična, ne strukturalna prvina« (prav tam).

Vendar avtor hkrati opozarja, da ravno zaradi odločilnega vpliva subjektivnih pragmatičnih okoliščin pravopisni zgled za pristavek ni dober: »*France Prešeren* seveda (tu, v Sloveniji) ravno je samoumevno napovedan s pred njim stoječo besedno zvezo« (prav tam; poud. avtorica). Kot

1 *Firma* je pravni izraz za ime, s katerim posluje gospodarska družba ali samostojni podjetnik.

2 Potrebna bi bila obširnejša raziskava, ki bi to tezo bodisi ovrgla ali potrdila oziroma ki bi razkrila, kakšen skladenjski status imajo okrajšave označb gospodarskih družb glede na njihova lastna imena.

zgled za pristavek ponuja poved z jasnejšim nesamoumevnim napovedovanjem: »*Predsednik senatnega odbora za zunanjo politiko ameriškega kongresa, John Smith, je povedal ...« (prav tam). Koroščevo mnenje je povzeto tudi v Dobrovoljc in Jakop (2011), kjer sta kot primer (trenutno) ustrežnejšega para zgledov navedena »Začasni predsednik Somalije, Abdulahi Jusuf, je zatrdil, da bo njegova vlada storila vse, kar je v njeni moči.« in »Nemška kanclerka Angela Merkel je dejala, da bo okrepila nemško gospodarstvo.« (n. d.: 105). Dodati je treba, da se lahko kot lastnoimenski pristavek pojavljajo tudi stvarna in zemljepisna lastna imena, kjer ni med uporabniki dvom o (ne)rabi vejice nič manjši kot pri osebnih lastnih imenih, npr.: *Microsoftov najnovejši operacijski sistem(.) Windows 8(.) bodo drevi predstavili tudi pri nas.* V pravopisnih pravilih bi bil zato dobrodošel tudi kakšen zgled te vrste.

Sodobna publicistična raba kaže, da se pisci večinoma ne postavljajo v vlogo presojevalcev (ne)samoumevnosti napovedovanja lastnega imena z občnoimensko samostalniško prvino, temveč se ne glede na pragmatične okoliščine pogosteje odločajo za zapis lastnega imena kot desnega prilastka, npr. *sedanji finski predsednik Sauli Niinistö* (merilo nesamoumevnosti je sicer izpolnjeno,³ torej bi v skladu s pravopisno dikcijo vejico zapisali). Šele širša gradivna raziskava bi pokazala, kdaj ter v katerih žanrih in pragmatičnih okoliščinah se pristavčna vejica na takem mestu vendarle pojavlja; zdi pa se, da je njena (ne)raba povezana tudi z govorno realizacijo, kjer premora – kljub pričakovanju oziroma potencialnemu mestu zanj – niti novinarji v govorjenih informativnih žanrih praviloma ne realizirajo.

Sklep

Tudi za pristavčne vejice velja splošna ugotovitev glede pravopisne obravnave rabe vejice, da »je za uporabnika večji problem interpretacija pravil in povezovanje dikcije pravila s konkretnimi primeri iz rabe, ob katerih imajo uporabniki probleme« (Dobrovoljc in Jakop 2011: 105). Pogosto se namreč dogaja, da pisci zaradi temeljnega nerazumevanja tega, kaj je pristavek, ter nerazlikovanja med desnim prilastkom in pristavkom vejice postavljajo v zglelih, kjer pomensko – in torej tudi skladenjsko – niso mogoče, npr. **Ameriški odvetnik, Ed Fagan, uspešno sodeluje z nemškimi pravniki* (Lengar Verovnik 2012: 47–48). Ob premisleku o tem, kako v prihodnje zastaviti pravopisno obravnavo stave skladenjskih in besedilnih vejic,⁴ bi bilo zato dobro razmišljati tudi o tem, ali uporabnikom poleg pravil ponuditi še razlage, zakaj pogoste oziroma tipične napačne rabe vejic sistemsko in/ali pragmatično niso utemeljene.

3 Preverjeno je bilo tudi v skupini novinarjev enega od slovenskih spletnih medijev, ki povezave med obema deloma niso znali samodejno vzpostaviti.

4 Izraza *skladenjska* in *besedilna vejica* povzemam po prof. dr. Tomu Korošču, ki ju je pri svojem pedagoškem delu na Fakulteti za družbene vede uporabljal za ločevanje dveh »vrst« vejic – strukturalnih, sistemskih in pragmatično oz. kontekstualno pogojenih.

Literatura in viri

- DOBROVOLJC, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Lingua Slovenica.)
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- KOROŠEC, Tomo, 2003: K pravilom za skladijsko vejico v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. 247–266.
- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2012: *Jezikovne trajnice*. Ljubljana: GV Založba.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.) Ljubljana: Založba ZRC.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- –, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1)*. <zakonodaja.gov.si>

POVEDNOST PRAVOPISNIH PRAVIL O TREH PIKAH

Marta Kocjan - Barle

Uvod

Raznovrstna raba treh pik v pravopisu (°SP 2003) tudi v kombinaciji z drugimi ločili, predvsem vejico, na podlagi zbranega gradiva¹ in primerjave nekaterih pravopisnih členov kaže na to, da bi bilo dobro pravopisna pravila dopolniti z zgledi rabe (predvsem v § 405 in 406) ter medsebojno uskladiti s pravili za stavljenje skladenjske pike in skladenjskega pomišljaja. Čeprav je v leposlovju mogoče dopuščati tako ali drugačno stavo ločil, vendarle zmoti dejstvo, da marsikdo v istem besedilu ob istovrstnih zgledih ravna različno. To priča po eni strani o šibkem zavedanju možnosti stave treh pik v različnih besedilnih stilnih položajih, po drugi strani, predvsem v prevodni literaturi, zgolj na sprejemanje tujih pravopisnih pravil, po tretji strani pa na preveč skromne zglede in pravopisne člene, ki določajo rabo tega ločila.

1 Strokovni izrazi

1.1 V pravopisu je za ločilo rabljen izraz »tri pike« (°SP 2003: § 399). V nekaterih besedilih² (ne samo strokovnih) in v slovarju (°SSKJ 2005) se zanje rabi tudi izraz »tropičje«. Toporišič (1992: 333) v *Enciklopediji slovenskega jezika* (v nadaljevanju ESJ) pri geslu **tropičje** pravi, da so to »[t]ri pike ena pod drugo kot znamenje za opuščene (ali možne) vrstice danega besedila pod izpisanim«. Podobno je definirano »tropičje« v pravopisnem slovarju, kjer pa je pri geslu **tripičje** zapisano, da so to »tri pike (ena ob drugi) <...>« (°SP 2003). V *Slovenskem velikem leksikonu* (SVL III: 680) so definirane kot »[l]očilo, ki označuje premor pri dodatnih pojasnitvah ali dopolnilih (dostavkih) in izpust«. V Wikipediji se članek o tem ločilu začneja takole:

»Tri pike oziroma tripičje (...) je končno ali nekončno ločilo in se rabijo kot znamenje izpusta, vrnjenega stavka ali spremembe skladenjskega naklona.«

1.2 V pravopisnih pravilih sta v poglavju o treh pikah izraza »nedokončana misel« (§ 401 in 404) in »premor« (§ 405).³ Prvi ima sopomensko besedno zvezo »nedorečena misel«, poimenovano tudi »zamolk« (§ 384 in § 385). Toporišič (1992: 368) zamolk definira kot

.....

1 Zgledi so iz pravopisa, objavljenih in neobjavljenih literarnih del in občil.

2 M. Hladnik v *Praktičnem spisovniku* <<http://lit.ijs.si/spisovn.html>> in L. Marušič na spletnih straneh Šussa <<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000015.html>>.

3 Definicije za premor v *Slovarčku jezikoslovnih izrazov* (§ 1135) ni.

»1. Figura nedokončanja začete povedi, npr. *Tiho bodi, če ne ...* 2. Nedokončanje začetega skladenjskega vzorca, tudi v notranjosti povedi: [...] *Za obraze imam dober spomin, le za imena ..., posebno za vaša imena.* Ne zaznamujejo zamolka, ampak premor tri pike v naslednjem primeru: *Umevno je, da zahteva to tudi marsikatero žrtev ... ne le žrtve posameznikov ... Nekateri pa tega nočejo in ne morejo razumeti.*«⁴

V poglavju *Stavčnofonetični ustrezniki ločil* je v zvezi s tremi pikami omenjen še izraz »premolck« (°SP 2003: § 484), ki ga pri treh pikah ni.⁵ Kaj naj bi bil premor, lahko razberemo tudi iz predstavitve ločil, ki »zaznamujejo tonski potek, **premore** [poudarek MKB], vrste stavkov, povedi ipd.« (°SP 2003: § 227). Izraz se rabi predvsem v stavčni fonetiki za slušni (akustični) pojav (§ 478).⁶

1.3 Razlikovanje med vodoravno in navpično rabo treh pik verjetno ni tako pomembno, da ne bi mogli tudi v pravopisu zdajšnjih treh pik poimenovati »tripičje«. Izraz »premor« bi bilo bolje uporabljati le za slušne pojave v stavčni fonetiki (ki jih seveda v pisanju zaznamujemo z različnimi ločili, ne le tremi pikami ali pomišljajem),⁷ pri treh pikah pa izraza »premolck« (§ 405) in »zamolk« (§ 404). **Koristno bi bilo uvesti izraz »oklepajne tri pike« (po zgledu oklepajni pomišljaj).**⁸

2 Skladenjska raba

2.1 Nekončne enodelne tri pike

2.1.1 Nekončne enodelne tri pike zaznamujejo:

a) premolk znotraj enotne stavčne zgradbe:

- (1) »*Ste res ... iz tujine?!*« (Dostojevski: rkp.)
- (2) »*Mi ne boste ... kdaj ... pozneje ... očitali prejšnjih grobih besed?*« je na lepem vprašala. (Dostojevski: rkp.)
- (3) *Pa saj bo zvedel od drugih; vsi trije so prišli k meni pa ... saj ste jih videli[.]* (°SSKJ)
- (4) *Srečen sem, ko me ta občutek ... prevzema.* (°SP 2003: §405.)⁹

4 K 1.: Temu ustreza zgled za zamolk »*Takoj tiho, če ne –!*« (°SP 2003: § 384). V pravopisu je za zamolk navedena definicija »figura, za katero je značilno, da se začeti skladenjski vzorec ne izpelje do konca, npr. »*Naj bo za danes, ampak –; Tiho bodi, če ne ...*« (§ 1135).

K 2.: Tu gre za dostavek, pred njim pa zamolk (nedokončanje), v stavčnofonetičnem smislu seveda premor, za kar so tudi v § 405 predvidene tri pike in vejica.

5 Definicija v pravopisu: »**premolck** zastoj v govorni verigi sicer v celoti izpeljanega skladenjskega vzorca, npr. *Težko je ... gotovo je to težko vprašanje.*« (°SP 2003: § 1135.) V ESJ iztočnice premolk ni.

6 Premor je »[s]tavčnofonetični pojav, da se govorna veriga na določenih mestih pretrga« (Toporišič 1992: 213). Da je tako, dokazuje tudi poglavje *Besedilna fonetika* (Toporišič 2000: 537 isl.).

7 Prim. °SP 2003 (§ 478).

8 Prim. °SP 2003 (§ 378, 1135).

9 Ta zgled bolj sodi sem kot v točko (c), čeprav bi lahko rekli, da tri pike »naredijo dostavek«, ravno tako kot »vejica dostavek naredi« (Korošec 2003: 264). Vendar bi uporabniki pravopisa v takšni povedi dostavek, čeprav je le-ta »katerikoli stavčni člen, v poteku govornega niza zmeraj desno od uresničenega govornega niza, h kateremu je 'naknadno dodan' samo vsebinsko, s skladenjskim ujemanjem, besedilnim navezovanjem ali brez njiju« (Korošec 2003: 264), težko prepoznali. Zato je v pravopisu bolje imeti prepoznavnejše zglede, kot sta (4) in (7).

b) premolk v čustvenem sporočanju, ki zaradi ponovitve enake besedne zveze ponazarja jecljanje:

(5) »A tako ... a tako?«

(6) »Presvetli knez, kako bi ... kako bi se mogel temu izogniti?« (Dostojevski: rkp.)

c) premolk pri dodatnih pojasnitvah ali dopolnilih, t. i. dostavkih:

(7) *Roka gre sama ..., iz navade.* (°SP 2003: § 405.)

(8) »Bil sem in dobil klofuto ... moralno. [...]« (Dostojevski: rkp.)

č) zamolk¹⁰ na koncu skladijske enote, navadno za glavnim stavkom v priredno ali podredno zloženi povedi:

(9) »Kar tako ..., spomnil sem se ..., povedal sem ...« (Dostojevski: rkp.)

(10) »[...] Ne vem še, res ..., nisem še ...« (Dostojevski: rkp.)

(11) »Ja, ja, ljuba moja, nekoč je živel iguman s takim imenom ..., h grofu grem, že dolgo me čaka, pa še sam me je povabil ... [...]« (Dostojevski: rkp.)

d) spremembo skladijskega naklona v zloženi povedi:¹¹

(12) »Škoda, mislila sem ... kaj sem že mislila?« (Dostojevski: rkp.)

(13) »Vaše oči sem gotovo že nekje videl ... a saj to ni mogoče! [...]« (Dostojevski: rkp.)

(14) »Nazadnje se mi je le posrečilo vstopiti ... zakaj pa imate zvonec privezan?« je veselo spregovorila.[.] (Dostojevski: rkp.)

e) izpuščene dele navedkov:

(15) ... kjer nje sinovi si prosti voljo vero in postave¹² (°SP 2003: § 401.)

(16) *Tovarišica s šlenki prstov pritrkuje ob klop, zapoje: // ... in iskra svetla izpod kladiva ... kako gre naprej?*¹³ (Jančar 2008: 238.)

(17) *Prešeren je o Čopu sporočil, da »jezike vse Evrope je učene govoril ...«,¹⁴ le da se je Dušan poigral še z drugimi (starimi) jeziki.¹⁵*

10 Zgled za zamolk ni ravno posrečen: *Za obraze imam dober spomin, le za imena ..., posebno za vaša imena.* (Toporišič 1992: 368), saj trem pikam (premolck) in vejici sledi pristavčno pojasnilo.

11 To že določa § 406. – Zaradi uskladitve s pravili pri pomišljaju, ki tudi zaznamuje spremembo skladijskega naklona (§ 387), a za njim vejice ne stavimo, bi bilo treba zgled *Tebi se je pač lice privadilo ..., kako bi bila drugače tako mirno pustila!* zapisati brez vejice za tremi pikami: *Tebi se je pač lice privadilo ... kako bi bila drugače tako mirno pustila!*

12 Celotna poved: *Narveč sveta otrokam sliši Slave, / tje bomo najdlji pot, kjer nje sinovi / si prosti vóljo vero in postave.* (<http://www.preseren.net/slo/3_poezije/99_uvod.asp>, dostop 4. 9. 2011.)

13 Celotna poved: *Kovači smo in naša sila skovala nam bo sreče ključ in iskra svetla izpod kladiva prižgala bo svobode luč.*

14 Poved od podpičja: *Jezike vse Evrope je učene / govoril, ki v tem tihem grobu spi.[.]* (<http://sl.wikisource.org/wiki/Jezike_vse_Evrope_je_u%C4%8Dene>, dostop 4. 9. 2011.)

15 Celotna poved: *Dušanov pedagoški in znanstveni format ni daleč od Matijevega, o katerem je Prešeren sporočil, da »jezike vse Evrope je učene govoril ...«, le da se je Dušan, ki mu je študij antične klasike – podobno kakor Matiju – zgradil trdne jeziko(slo)vne temelje, poigral še z drugimi (starimi) jeziki, recimo s sanskrtom, vendar sta njegovo domoljubno poslanstvo in znanstveni ugled dozorela z disertacijo Imenoslovje zgornjesavskih dolin (1983). (Delo, 10. 9. 2011.)*

- (18) »Leta 1990 sta J. Moder in S. Suhadolnik s pristankom F. Jakopina [...]»¹⁶ med tiskanjem začela mešati vlogi vezaja in pomišljaja (§ 415, 921).« (Toporišič 2002: 30.)
- (19) »Insinuacija,« nadaljuje ČR, »da prevajalec ne ravna etično, če na novo prevede že prevedeno literarno besedilo [...],»¹⁷ nima opore v nobenem zakonu, konvenciji ali sporazumu.« (Pogledi, 14. 9. 2011.)
- (20) *Sem videl, ... da le petica da ime sloveče.* (°SP 2003: § 401.)¹⁸
- (21) *Zavedala se je, da brez revolucije tudi oblasti ne bo. Zato: »Ta svet krivičnosti razbijmo ..., bili smo nič, bodimo vse!«* (Reporter 4/36: 55.)¹⁹

f) oziroma ločujejo sestavne dele zloženih prirednih in podrednih povedi, kjer poudarjeno ločujejo »kakšno besedo ali misel stavka ali pa kaže[jo] na nasprotje posameznih stavkov iste povedi« (°SP 2003: § 381):

- (22) *Ah, ljuba, ne jemlji tega tako ... sicer pa kakor hočeš[.] [...]*« (Dostojevski: rkp.)
- (23) *Ko sta stala tam gori, je rekla: Če pomisliš, da tako vzhaja sonce že tisoč let, še več kot tisoč, ampak več si je skoraj težko predstavljati, če pomisliš, da tako vzhaja sonce vsako jutro ... vendar tisto jutro ni bilo takšno kakor tisoč drugih avgustovskih juter.* (Jančar 2008: 183.)
- (24) *Nikogar ne gonim od praga ... če pridete – pozdravljeni!* (°SP 2003: § 374.)

g) oziroma označujejo pristavčno pojasnilo (nadomeščajo vezniške zveze *in sicer, in to, to je*):²⁰

- (25) *V tisti kos železja, ki je bilo nekoč kolo, zdaj pa je s svojimi zvitimi kolesi in štrlečimi špicami bingljalo na kovinski vrvi žerjava, kakor ostanki nečesa ... nekega življenja, ki ga ni nikjer več.* (Jančar 2008: 61.)

h) oziroma nadomeščajo besedne zveze *in tako dalje, in podobno, in tako naprej* oziroma njihove okrajšave *itd., ipd., itn.* na koncu naštevalne enote sredi povedi, tudi odstavčne:²¹

- (26) **Vprašaj** kot končno ločilo (ali v vrinjenem stavku) zaznamuje dvoje: kadenčni tonski potek pri vprašanjih, ki se začenejo z vprašalnimi zaimki (kdo ..., kam ..., zakaj ..., čemu ..., čigav ...), antikadenčnega pa pri vprašanih brez vprašalnice oz. (večinoma) z vprašalnico ali (nezborna a). (°SP 2003: § 484.)
- (27) – *da se otrokom ob branju porajajo nova vprašanja, ki jih spodbujajo, da se z otroki veliko pogovarjajo, jim pripovedujejo o dogodkih iz vsakdanjega življenja, lastne in tuje zgodbe ..., / – da sta se ob skupnem branju doma otrokova radovednost in zanimanje za branje zelo povečala.* (Horvat: rkp.)

16 Izpuščeno: *predsednika revizijske komisije.*

17 Izpuščeno: *ker s tem škoduje avtorju prejšnjega prevoda.* (Pogledi: 13. 7. 2011.)

18 Poseg v avtorjev zapis v pravopisnem zgledu je tudi končna pika. – Prešernova kitica: *Sem videl, de svoj čoln po sapi sreče, / komur sovražna je, zastonj obrača, / kak veter nje nasproti tému vleče, / kogar v zibéli vid'la je berača, / de le petica da ime sloveče, / de človek toliko velja, kar plača.* Pri Prešernu je tu vejica (in v nekaterih izdajah *de* namesto *da*), zato bi bilo bolje staviti tudi končne tri pike: *Sem videl, ... da le petica da ime sloveče, ...*; zaradi nedvoumnosti bi bilo še bolje, da bi bile v poševnem ali ogletem oklepaju. (<<http://lit.ijs.si/preseren.html>>, dostop 4. 9. 2011.)

19 Kitica iz *Internacionale*: *Ta svet krivičnosti razbijmo, / do tal naj boj ga naš podre; / nato svoj novi svet zgradimo, / bili smo nič, bodimo vse!* (<<http://sl.wikipedia.org/wiki/Internacionala>>, dostop 4. 9. 2011.)

20 V § 355 bi bilo treba omeniti tudi zamenjavo dvopičja ne le z vejico (*Le eno /je potrebno: delo.> Le eno je potrebno, to je delo*), ampak tudi s tremi pikami: *Le eno je potrebno ... delo* oziroma *Le eno je potrebno ... to je delo*. Podobno velja tudi za zglede pri vejici za pojasnjevalni nestavčni enakovredni del, npr. *Predava dvakrat na teden, in sicer v torek in petek* (§ 297) proti *Predava dvakrat na teden ...v torek in petek*, in pojasnjevalni stavčni enakovredni del *Iz samostana je zvon zavabil, to molijo nune* (§ 311) proti *Iz samostana je zvon zavabil ... to molijo nune* ter pri enodelnem pomišljaju za poudarjeno pristavčno pojasnilo: *Le eno je potrebno – delo* (§ 383) proti *Le eno je potrebno ... delo*.

21 Zgled takšne rabe je lahko kar pravopisno pravilo.

2.1.2 Najpogosteje se postavi vprašanje, ali za nekončnimi tremi pikami pisati še vejico, če bi jo stavčna zgradba povedi brez teh pik zahtevala, saj nas zgledi v § 405 za nakazan »premor pri dodatnih pojasnitvah ali dopolnilih, t. i. dostavkih« puščajo v dvomu: v prvem (*Srečen sem, ko me ta občutek ... prevzema*, prim. op. 9) vejice za tremi pikami ni, v drugih dveh (*Roka gre sama ..., iz navade ... – Res iz navade*) pa je.

Pravopisna pravila že določajo, da piščeve posege v avtorsko delo lahko zamejimo s poševnim ali oglatim oklepajem. Vprašanje pa je, kako naj ravnamo z izvornim ločilom pred izpuščenim delom ali za njim. Iz zgledov (15 in 20) bi lahko sklepali samo to, da izvorne vejice pred tremi pikami na začetku povedi ne ohranjamo, sredi povedi pa jo stavimo pred tremi pikami, če jo zgradba povedi zahteva. Če navedka primerjamo z izvornikoma (gl. opombi 12 in 18), vidimo, da celoten poseg v citirano besedilo sega od vejice do vejice.

Pisci, kot dokazujejo tudi zgledi v točki (e), vejico stavijo tja, kjer bi bila, če navedka ne bi bilo (npr. 17, 19, 21), in to za tremi pikami, oziroma jo opuščajo, če je aktualna stavčna zgradba ne zahteva, in to ne glede na izvornik (npr. 16, 18). Tako bi bilo v bistvu treba popraviti vejico v § 401 v *Sem videl ..., da le petica da ime sloveče* in navesti še zgled s poševnim in oglatim oklepajem *Sem videl [...], da le petica da ime sloveče* in *Sem videl [...], da le petica da ime sloveče* ter dodati zgled, kjer vejice ni, in vse skupaj na kratko komentirati.

2.2 Končne enodelne tri pike zaznamujejo:

a) zamolk oz. »nedokončanje začete povedi« (Toporišič 1992: 368), tudi na koncu dobesednega navedka pred spremnim stavkom:

(28) *Izginjajo megle vojskovodij in umetnikov, ljubimcev in bogatašev, politikov in telovadcev, pomorščakov in ...* (Kafka 2010: 145.)

(29) *Česar se Janezek nauči ...*

(30) – *Janez ... je zašepetala. Veseli me, ker si se umiril.*²² (Jančar 2008: 227.)

(31) »Dovolite, s kom imam čast ...« *je mozoljasti gospod na lepem nagovoril svetlolasega mladeniča s culico.*²³ (Dostojevski: rkp.)

b) oziroma nadomeščajo besedne zveze *in tako dalje, in podobno, in tako naprej* oziroma njihove okrajšave *itd., ipd., itn.* na koncu naštevalne enote:

(32) *Prišli so vsi: Jakob, Marija, Mojca, Andrej ...*²⁴

(33) *Koliko se bo T-2 v prihodnje usmeril še v zagotavljanje vsebin ob informacijski avtocesti, na primer k bencinskim servisom, restavracijam, trgovinam ..., je vprašanje strateškega koncepta.* (Reporter, 4/37: 48.)

.....
22 Tri pike za *Janez* lahko označujejo tudi premolk.

23 V premem govoru za končnimi tremi pikami, ki označujejo izpust, ni vejice, ker navadno tudi ni končne pike (ta v premem govoru nadomešča piko) v običajnih povedih.

24 *Prišli so vsi: Jakob, Marija, Mojca, Andrej itd.* (SP 2003: § 260.)

2.2.1 Pravopisna pravila sicer s formulacijo »navadno ne pišemo« dopuščajo bodisi zapis dveh zaporednih pik, neskladenjske in skladdenjske (§ 260),²⁵ bodisi končno piko za izpustnimi tremi pikami ali izpustnim pomišljajem (§ 402). To pravilo bi bilo zaradi rabe, skladnosti s pravopisnima praviloma o stavi končnih ločil (§ 384 in 385), razlik med pravopisnimi pravili o stavi končne pike v nasprotju s končnima klicajem in vprašajem v citirani povedi (§ 266 in 279) in načela gospodarnosti pri treh pikah bolje spremeniti ter določiti, da za njimi stavimo le klicaj ali vprašaj, če to zahteva skladdenjska zgradba (npr. *Takoj tiho, če ne –!* ali *S kom imam čast ...? je vprašal*), pike za izpustnimi tremi pikami pa ne (torej: *Bratu bi povedala, pa ...*).

Opozoriti bi bilo treba, da pred naštevalno piko vejice ne pišemo (npr. *Gradili so ceste, bolnišnice, namakalne sisteme, ... > Gradili so ceste, bolnišnice, namakalne sisteme ...*), razen če je ne zahteva stavčna zgradba,²⁶ kot velja tudi za vejico za tremi pikami (zgleđ 33).

2.3 Tri pike med povedma zaznamujejo premolk:

(34) *Kako da ne? ... Ne morem se pogovarjati o tem.* (Jančar 2008: 105.)

2.3.1 Dodati bi bilo treba tudi zgleđ za izpuščene dele besedila med povedmi, npr.:²⁷

(35) *»Ko je nekoč [...] Mohamed narekoval pisarju Abdulahu, je pustil stavek nedokončan. Pisar mu je čisto nagonsko predlagal konec stavka. Prerok je bil raztresen in je sprejel kot božjo besedo to, kar mu je rekel Abdulah. To je tako zgrozilo pisarja, da je zapustil preroka in izgubil vero. Motil se je. [...] V trenutku[,] ko se je Alah odločil, da se bo izrazil s pisano besedo, je potreboval pisarjevo sodelovanje. (Nova beseda)*

2.4 Dvodelnne (oklepajne) tri pike zaznamujejo:

a) vrivek v glavnem stavku:

(36) *Midva nisva ... kot si pač rekel ... proti smrti.* (Jančar 2008: 105.)

(37) *»Vse ti bom povedal ... sramota ... pridi bliže ... na uho, na uho; na uho ti bom povedal ...« (Dostojevski: rkp.)²⁸*

b) vrivek v zapleteno zloženi povedi:

(38) *Med nami je bil ... kako smo bili slepi ..., vendar ga nismo spoznali.* (*SP 2003: § 408.)

(39) *»Knez,« je znova začel, »tam me zdaj ... zaradi ene same popolnoma čudaške okoliščine ... smešne okoliščine ... za katero nisem kriv ... skratka, čisto brez potrebe ... tam se name, kot je videti, malce jezijo, tako da nekaj časa ne mislim iti tja brez povabila. [...]« (Dostojevski: rkp.)*

25 Če bi se ravnali po zgleđu *Grobovi tulijo* (*SP 2003: § 402), potem bi tudi tu lahko stavili še končno piko.

26 Čeprav so zgleđi tega tipi redki, je vendarle mogoče pojasniti razliko med stavo vejice pred tremi pikami in njeno odsotnostjo. V povedi *Gradili so ceste, bolnišnice, namakalne sisteme, ki so koristni za naselje, ...* vejica pripada glavnemu stavku, zato je mogoče predvideti npr. nadaljevanje naštevanja za odvisnikom: *Gradili so ceste, bolnišnice, namakalne sisteme, ki so koristni za naselje, vodovod in kanalizacijo.* Odsotnost vejice za tremi pikami v povedi *Gradili so ceste, bolnišnice, namakalne sisteme, ki so koristni za naselje ...* tri pike pripadajo odvisniku, zato je mogoče predvideti drugačno nadaljevanje, npr.: *Gradili so ceste, bolnišnice, namakalne sisteme, ki so koristni za naselje, širšo okolico in še koga.*

27 Med povedma je le na enem mestu, in sicer: *Motil se je. [...] V trenutku[,] ko se je Alah odločil, ...*

28 Oklepajne tri pike so pred besedo »sramota« in za besedo »bliže«.

2.4.1 Namesto oklepajnih treh pik lahko pišemo oklepajni pomišljaj ali dvodelni oklepaj. Vejico za tremi pikami neobvezno stavimo, če jo zahteva skladska zgradba (točka b), sicer ne (točka a). Koristno bi bilo tudi priporočilo, da jo je vendarle dobro pisati, če so poleg oklepajnih treh pik v podredno zloženi povedi rabljene tudi tri pike za premolk (del zgleда 39: [...] *okolščine smešne okolščine ... za katero nisem kriv ..., skratka, čisto brez potrebe ..., tam se [...]*), česar seveda v prosti povedi (zgleđ 37) ne moremo storiti.

3 Neskladska raba

Tri pike nakazujejo izpust dela besede ali števk v številki:²⁹

(40) *V p... m...? Nič lažjega.* (Delo, Sobotna priloga 2011.)

(41) *Leta 18... je Lovro Kvas prišel na Slemenice.* (SP 2003: § 258.)

3.1 V pravopisu se pravilo v § 410 ne ujema s § 258/4, kjer je predvideno, da za vsako izpuščeno črko ali števko v številki napišemo po eno piko (npr. *Pojdi v r.!)*, ni pa sklica na § 410, kjer je *Pojdi v r...!*³⁰ Tako ali tako bi bila za takšen izpust verjetno dovolj le raba treh pik.

4 Stičnost

Skladske tri pike so nestično, neskladske pa stično ločilo.

4.1 V pravopisu bi bilo koristno opozoriti, da so skladske tri pike nestično ločilo tudi takrat, kadar stojijo za končnim ločilom, tj. piko, klicajem ali vprašajem, npr. *In če se tako vede, ima kajpada svoj namen! ...* (Dostojevski: rkp.), da pa so ločila za tremi pikami levostična, npr. *Takoj tiho, če ne ...!*³¹

Razlikovanje med stičnostjo in nestičnostjo je koristno obdržati, argumentu o prenosu treh pik v novo vrstico, ki govori zoper nestičnost,³² pa zlahka ugovarjamo zaradi podobnih »težav« pri drugih ločilih (npr. dvodelnem pomišljaju) in zaradi uporabe računalnikov, ki omogočajo označevanje **nedeljivega presledka** (npr. med številom in mersko enoto) s hkratno uporabo tipk CTRL/KRMILKA + SHIFT/DVIGALKA + PRESLEDNICA ali **stičnega zapisa vezaja** in sledeče mu črke (npr. -o) s tipkami CTRL/KRMILKA + SHIFT/DVIGALKA + VEZAJ.

29 Manjka kak zgleđ za izpust črk sredi besede, npr. *Politika je res velika k...a.* (Delo, Sobotna priloga 2011.)

30 Zgleđ *O, ta sveta prepr...!* ni ravno primeren; poleg tega naj bi ga, upoštevaje zdajšnja pravopisna pravila, pisali tudi *O, ta sveta prepr.....!*

31 Zdaj je takšna poved navedena le v § 384 z izpustnim pomišljajem.

32 Končno (in začetno) tropičje je po mojem mnenju, tako kot druga končna ločila, smiselno pisati brez presledka za zadnjo besedo, na ta način nam tropičje tudi ne more uiti v naslednjo vrstico, kar se lahko zgodi pri pisanju presledka. Nekončna tropičja pa je bolj smiselno pisati s presledkom, saj bi sicer lahko ustvarili nenormalno dolge sklope, ki bi bili zaradi svoje dolgosti nedojemljivi in neberljivi. Vaš primer ima dve končni tropičji (eno končno in eno začetno), ki ju je smiselno pisati brez presledka. Oklepaj pa je stično ločilo, torej za predklepajem in pred zaklepajem ni presledka. Po SPP je pravilen zapis vašega primera: *»(... očetovih muk ni mogel trpeti ...)«*. Možen oz. smiseln pa je tudi zapis *»(...Očetovih muk ni mogel trpeti...)«*. (Šuss) Prim. tudi: <<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000467.html>>, dostop 10. 9. 2011; <<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000343.html>>, dostop 10. 9. 2011.

Sklep

Skladenjske tri pike so nestično ločilo; to velja tudi takrat, kadar stojijo za končnim ločilom (piko, klicajem, vprašajem). Ločila za tremi pikami so levostična. Enodelne tri pike zaznamujejo premolk (tudi med povedma), zamolk, izpuščene dele navedkov, spremembo skladenjskega naklona v zloženi povedi, poudarjeno ločujejo kakšno besedo ali misel stavka ali pa kažejo na nasprotje posameznih stavkov iste povedi. Z njimi opozarjamo na izpuščene dele navedkov in okrajšanje, ki ni avtorjevo. Dvodelne tri pike (oklepajne tri pike) zaznamujejo vrivek.

Skladenjske tri pike lahko nadomestimo s pomišljajem (22–24),³³ vejico (7, 8) in dvopičjem (25), oklepajne pa z dvodelnim oklepajem in oklepajnim pomišljajem (36–39). Namesto treh pik bi kot ločilo brez opaznega poudarka lahko uporabili piko (predvsem 22–24). Tri pike nadomeščajo besedne zveze *in tako dalje*, *in podobno*, *in tako naprej* (32 in 33) ter vezniške zveze *in sicer*, *in to*, *to je* (25).

Vejico (ali podpičje) za enodelnimi tremi pikami obvezno pišemo na koncu naštevalne enote v odstavkih sredi povedi (27); kadar nadomeščajo besedne zveze *in tako dalje*, *in podobno*, *in tako naprej* oziroma njihove okrajšave *itd.*, *ipd.*, *itn.*, pa jo stavimo pred njimi ali za njimi, če jo zahteva stavčna zgradba (prim. opombo 26). Priporočljivo bi bilo vejico pisati za tremi pikami, ki zaznamujejo zamolk na koncu skladenjske enote, navadno za glavnim stavkom v priredno ali podredno zloženi povedi (9–11), saj bi bila lahko vsaka skladenjska enota samostojna poved s končnimi tremi pikami. Vejico bi lahko v nasprotju z zdajšnjimi zgledi v pravopisu opuščali, kadar je enodelno zamenljivo ločilo (zamenjamo jo npr. z vejico, enodelnim pomišljajem), npr. pri dodatnih pojasnitvah ali dopolnilih, t. i. dostavkih (7, 8), in pri spremembi skladenjskega naklona (12–14) – v prvem primeru lahko preprosto stavimo vejico, v drugem pomišljaj. Neobvezno bi jo pisali za oklepajnimi tremi pikami v zapleteno zloženi povedi (tako kot pri oklepajnem pomišljaju ali dvodelnem oklepaju), pri navedkih pa bi se ravnali po aktualni stavčni zgradbi, torej bi jo pisali (17, 19, 21) ali opuščali (16, 18). Pike za tremi pikami ne bi pisali, razen če pika sledi citirani povedi ali njenemu delu, ki ga zaznamuje narekovaj (npr. *M. Hladnik navaja zgled »Slovenski roman – še posebej Jurčičev – se je razvil iz ...«.*).

Neskladenjske tri pike so stično ločilo; nakazujejo izpust dela besede (npr. *r...*, *k...a*) ali števk v številki (npr. *18...*).

Pravopisno poglavje o treh pikah bi bilo treba preurediti: izrazijsko poenotiti, dopolniti z nekaj pravili in bolj povednimi zgledi ter uskladiti z rabo drugih ločil.

33 V zgledu (24) bi prvotne tri pike zamenjali z drugim ločilom, npr. s pomišljajem, prvotni pomišljaj pa z vejico: *Nikogar ne gonim od praga – če pridete, pozdravljeni!*

Literatura in viri

- DOSTOJEVSKI, Fjodor Mihajlovič, 2011: *Idiot*. Rokopis.
- GLÜCKS Nenan, 2001: Mag. Uroš Rožič, direktor podjetja T-2. *Reporter* 37/4 (12. 9. 2001). 48.
- GRADIŠNIK, Bogdan, 2011: Ob sodbi Častnega razsodišča Društva slovenskih književnih prevajalcev. *Pogledi* (14. 9. 2011). 29.
- HORVAT, Marija idr., 2011: *Knjiga*. Vrtec Zelena jama. Rokopis.
- JANČAR, Drago, 2008: *Drevo brez imena*. Ljubljana: Modrijan.
- KAFKA, Franz, 2010: *KRATKA PROZA, Skice – črtice – novele III*. Ljubljana: Študentska založba.
- KOROŠEC, Tomo, 2003: K pravilom za skladenjsko vejico. *Slavistična revija* 51/2. 247–266.
- MALIČEV, Patricija, 2011: Sam nimam nič razpucano. Življenje je preveč komplicirano. Intervju z Zoranom Hočevarjem. *Delo, Sobotna priloga*. 17. 9. 2011. 24.
- Nova beseda = <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html>
- °SP 2003 = *Slovenski pravopis*. Elektronska izdaja. Ljubljana: Založba ZRC.
- °SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska izdaja. Ljubljana: DZS.
- STANIČ, Ive A., 2011: Še vedno zamolčana zgodovina. *Reporter* 36/4 (5. 9. 2011). 55.
- SVL 2003–05 = *Slovenski veliki leksikon* I–III. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Šuss = <<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000015.html>>
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- –, 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta prenovljena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.
- –, 2002: Marta Kocjan - Barle med pravopisno znanostjo in (ne)uporabnostjo. *Nova revija* XXI (julij–avgust). Forum. 30.
- Wikipedija = <<http://sl.wikipedia.org/wiki/Tropi%C4%8Dje>>

KORPUSNA ANALIZA PODALJŠEVANJA SAMOSTALNIKOV MOŠKEGA SPOLA NA -O

Špela Arhar Holdt, Mojca Stritar

Uvod

Pri vprašanju pregibanja nekaterih skupin samostalnikov je opaziti razhajanja med obstoječim jezikovnim predpisom in dejansko jezikovno rabo. V pričujočem prispevku se osredotočava na eno teh skupin, tj. samostalnike prve moške sklanjatve, ki se končajo na nenaglašeni *-o* (npr. *evro, avto, Marko*).

V pravilih *Slovenskega pravopisa* 2001 je v členu 785 med drugim zapisano, da se »neknjižno [...] s *t* podaljšujejo tudi osnove na *-o*, npr. *Marko °ta, sinko °-ta*« (SP 2001: §785). To splošno vodilo lahko jezikovni uporabniki dopolnijo s podatki iz slovarskega dela pravopisa, v katerem je tovrstnim samostalnikom pripisana sklanjatvena paradigma brez podaljševanja. Pri nekaterih samostalnikih je poleg tega navedena še podaljšana roditeljska končnica, poleg nje pa simbol za *nepravilno* (krožec °).

Kljub temu je v rabi, zlasti v govoru, pogosto zaslediti tudi sklanjanje s podaljševanjem. H. Dobrovoljc in N. Jakop (2011) izpostavljata primere, v katerih sklanjanje brez podaljšave govorcem zveni nenaravno ali pa celo povzroča dvoumnost:

»Knjižni način pregibanja imen tega tipa (*Božo* rod. *Boža*, *Samo* rod. *Sama*, *Sašo* rod. *Saša*) in tudi občnih besed (*volvo* rod. *volva*, *mačo* rod. *mača*) se pojavlja večinoma v pisanem jeziku (o čemer pričajo korpusni podatki), sklanjanje brez podaljšane *t* zato uporabniki pogosto sprejemajo kot prisiljeno in nenaravno. Hkrati pa je podaljšana oblika zaradi enoumne rekonstrukcije osnovne (imenovalniške) oblike bolj povedna, npr. roditeljska oblika *Marka* se pojavlja pri imenih *Marko* in *Mark*, *Markota* pa le pri *Marko*.« (Dobrovoljc, Jakop, 2011: 23).

V prispevku želiva razpravo o obravnavanem podaljševanju samostalnikov dopolniti s podatki o aktualni jezikovni rabi. Najin glavni namen je identificirati, kateri od potencialno problematičnih samostalnikov so v rabi najpogostejši in kateri se v pisnem korpusu podaljšujejo ter kateri ne. Na podlagi korpusne analize želiva ovrednotiti uspešnost slovenskega pravopisa¹ pri predstavljanju podaljševanja jezikovnemu uporabniku in nakazati možne alternative pri prihodnji obravnavi tega vprašanja.

1 Zaradi prostorskih omejitev se v prispevku osredotočava le na eksplicitno normativni in s tem za razpravo relevantnejši pravopisni slovar, medtem ko ob strani puščava SSKJ. Njegov hitri pregled sicer pokaže, da ta na ravni podaljševanja navaja več dvojnic kot 'SP, saj pri obravnavi podaljševanja sledi izpisanemu jezikovnemu gradivu, medtem ko pravopisni slovar k vprašanju pristopa sistemsko.

1 Analiza korpusnih podatkov

Podatki o podaljševanju samostalnikov moškega spola na nenaglašeni *-o* v aktualni jezikovni rabi so bili pridobljeni z analizo korpusa Gigafida.² Za izhodišče analize sva vzeli frekvenčni seznam vseh lem,³ ki se končajo na *-o* in so obenem označene kot samostalnik moškega spola.⁴ Nato sva ročno pregledali najpogostejših sto tovrstnih lem, označenih kot lastno ime, in najpogostejših sto lem, označenih kot občno ime. Med pregledom podatkov sva z obeh seznamov odstranili primere, ki ne sodijo k problemu raziskave, tj. kratice (npr. *HBO*, *PRO*, *GSO*), samostalnike na naglašeni *-o*, ki sledijo drugi sklanjatveni paradigmi (npr. *nivo*, *casino*, *biro*), in druge nerelevantne primere (npr. *Yahoo*, *foto*, *mio*).

Po selekciji je ostalo 96 lastnoimenskih in 72 občnoimenskih samostalnikov. Za vsakega od njih sva v spletni različici korpusa Gigafida preverili, kolikokrat se pojavi v podaljšani obliki.⁵ Preverili sva tudi, ali se posamezni od samostalnikov pojavlja v spletni različici pravopisnega slovarja (iSP 2010), in zabeležili, ali je pri obravnavanem primeru podaljševanje eksplicitno omenjeno oz. odsvetovano ali ne.

Rezultati so predstavljeni v poglavjih 2 (lastnoimenski samostalniki) in 3 (občnoimenski samostalniki). V prvem delu obeh poglavij predstavlja preglednico, ki za vsakega od obravnavanih samostalnikov prinaša naslednje vrste informacij:

- (I) podatek o frekvenci leme v celotnem korpusu Gigafida,
- (II) opredelitev, ali se beseda pojavlja v iSP ali ne,
- (III) opredelitev, ali iSP za obravnavano besedo eksplicitno odsvetuje podaljševanje ali ne,
- (IV) podatek o frekvenci podaljšanih oblik v korpusu Gigafida.

V drugem delu poglavij podatke iz preglednice obravnavava po skupinah in jih interpretirava. Ker je glavni namen tega prispevka prikazati splošne trende podaljševanja samostalnikov v sodobni pisni slovenščini, se primerom rabe v kontekstu posvečava le mestoma.

.....

2 V času pisanja je korpus na naslovu <www.gigafida.net> na voljo v beta različici. Korpus prinaša pisna besedila (približno 1,15 milijarde besed), nastala primarno med leti 1998 in 2010. O korpusu prim. Logar Berginc idr. 2012.

3 Opozoriti je treba, da je bil frekvenčni seznam lem pripravljen na izvorni različici korpusa, ki se od trenutne različice nekoliko razlikuje glede količine zajetih besedil, vendar na podatke v vrhu seznama to ne bi smelo imeti velikega vpliva.

4 Ker sva pri določitvi izhodiščne množice samostalnikov izhajali iz avtomatsko pripisanih lem in oblikoskladenskih oznak, je treba upoštevati vpliv označevalnih napak na kakovost podatkov. Problematični so predvsem tisti primeri, pri katerih je visoka frekvenca posledica napačnega razdvoumljanja enakopisnih besednih oblik (prim. ime *Samo* in besede *sam*, *samo*, *samota*).

5 Pri šteju sva upoštevali vse podaljšane primere, tudi tiste, ki so v korpusu podvojeni, saj so duplikati všteti tudi v podatek o frekvenci celotne leme v korpusu. V prispevku navajava golo frekvenco podaljšav in ne razmerja med podaljšanimi ter nepodaljšanimi oblikami. Za v rabi najpogostejše samostalnike je namreč značilno, da se nepodaljšane oblike pojavljajo bistveno pogosteje kot podaljšane, zato podatek o razmerju nima prave vrednosti, bolj je relevantna informacija, ali se samostalnik sploh podaljša ali ne.

2 Lastnoimenski samostalniki

	Lastno ime	Frekvenca leme v GF	Pojavitev v ⁱ SP	Eksplicitno opozorilo na podaljševanje v ⁱ SP	Frekvenca podaljšav v GF
1	<i>Marko</i>	110588	+	+	97
2	<i>Vlado</i>	60418	+	+	22
3	<i>Branko</i>	59609	+	+	53
4	<i>Janko</i>	49146	+	+	94
5	<i>Slavko</i>	47362	+	+	20
6	<i>Samo</i>	46211	+	+	87
7	<i>Drago</i>	45087	+	+	32
8	<i>Mirko</i>	36744	+	+	42
9	<i>Darko</i>	36565	+	+	45
10	<i>Sašo</i>	34112	+	+	59
11	<i>Ivo</i>	33336	+	+	72
12	<i>Danilo</i>	31398	+	+	23
13	<i>Vinko</i>	30287	+	+	40
14	<i>Miro</i>	29956	+	+	86
15	<i>Tito</i>	29177	+	-	48
16	<i>Srečko</i>	28684	+	+	61
17	<i>Mario</i>	25707	+	+	35
18	<i>Zlatko</i>	24527	+	+	37
19	<i>Antonio</i>	23421	-		0
20	<i>Zmago</i>	22178	+	+	42
21	<i>Chicago</i>	21975	+	-	0
22	<i>Milano</i>	19004	+	-	0
23	<i>Stanko</i>	18937	+	+	20
24	<i>Rajko</i>	18455	+	+	25
25	<i>Željko</i>	17287	+	+	3
26	<i>Elektro</i>	17096	-		0
27	<i>Lado</i>	16894	+	+	58
28	<i>Rado</i>	15122	+	+	51
29	<i>Oto</i>	14673	+	+	3
30	<i>Vito</i>	14641	+	+	19
31	<i>Toronto</i>	14509	+	-	0
32	<i>Franjo</i>	13890	+	-	16
33	<i>Zdravko</i>	13724	+	+	9
34	<i>Vojko</i>	13444	+	+	8
35	<i>Niko</i>	13360	+	+	42
36	<i>Mišo</i>	13316	+	+	41
37	<i>Diego</i>	13165	-		6
38	<i>Zvonko</i>	12785	+	+	14
39	<i>Fernando</i>	12749	-		0
40	<i>Torino</i>	12733	+	-	0

	Lastno ime	Frekvenca leme v GF	Pojavitev v 'SP	Eksplicitno opozorilo na podaljševanje v 'SP	Frekvenca podaljšav v GF
41	Zdenko	12679	+	+	2
42	Murko	12531	+	+	389
43	Bruno	12396	+	+	42
44	Rio	11638	+	-	0
45	Tokio	11613	+	-	0
46	Božo	11295	+	+	36
47	Trimo	11156	-		0
48	Alonso	11001	-		20
49	Francisco	10986	+	-	0
50	Ljubo	10672	+	+	40
51	Hugo	10669	-		12
52	Romeo	10586	+	-	0
53	Marco	10073	-		0
54	Kongo	9943	+	-	8
55	Tomo	9805	+	+	47
56	Silvo	9747	+	+	10
57	Edo	9689	+	+	27
58	Orlando	9683	+	-	14
59	Paolo	9649	-		1
60	Roberto	9633	+	-	0
61	Leo	9449	+	-	22
62	Ronaldo	9297	-		58
63	Lovro	9076	+	+	8
64	Oslo	8903	+	-	0
65	Zorko	8718	+	+	3
66	Riko	8663	-		0
67	Porto	8281	+	-	0
68	Leonardo	8248	+	-	1
69	Tanko	8224	-		25
70	Fabio	8172	-		1
71	Cvetko	8053	+	+	0
72	Jenko	7800	+	+	2
73	Perko	7511	+	+	7
74	Boško	7493	-		19
75	Silvio	7456	-		0
76	Franco	7366	+	-	9
77	Dino	7348	-		16
78	Nino	7345	+	+	7
79	Jelko	7337	+	+	9
80	Beno	7268	+	+	77
81	Dario	7019	-		0
82	Savo	6943	+	+	0
83	Renato	6920	+	-	0
84	Santiago	6843	+	-	0

	Lastno ime	Frekvenca leme v GF	Pojavitev v 'SP	Eksplicitno opozorilo na podaljševanje v 'SP	Frekvenca podaljšav v GF
85	<i>Andro</i>	6752	–		4
86	<i>Milko</i>	6716	+	–	10
87	<i>Cveto</i>	6490	+	–	5
88	<i>Sacramento</i>	6234	–		0
89	<i>Joško</i>	6132	–		38
90	<i>Žarko</i>	6005	+	+	3
91	<i>Palermo</i>	5793	+	–	0
92	<i>Pedro</i>	5768	–		23
93	<i>Sergio</i>	5730	–		6
94	<i>Picasso</i>	5701	+	–	1
95	<i>Volvo</i>	5700	–		66
96	<i>Galileo</i>	5653	–		0

Preglednica 1: V rabi najpogostejši lastnoimenski samostalniki moškega spola na nenaglašeni -o.

2.1 Obravnava lastnoimenskih samostalnikov v 'SP

Primere v preglednici 1 je mogoče razdeliti v nekaj skupin:

2.1.1 Samostalniki, ki jih v 'SP ni

Med lastnimi imeni, ki jih v 'SP ni, najdemo večinoma tuja poimenovanja, predvsem osebna lastna imena: *Alonso, Antonio, Dario, Diego, Dino, Fabio, Fernando, Galileo, Hugo,*⁶ *Marco, Paolo, Pedro, Ronaldo, Sacramento, Sergio, Silvio.* V tej skupini podatkov so tudi nekatera domača osebna imena in imena podjetij: *Andro, Boško, Joško, Riko, Tanko; Elektro, Trimco, Volvo.*⁷ Po večini gre za imena, ki se v korpusu pojavljajo zaradi aktualnih političnih, športnih in drugih dogodkov.

2.1.2 Samostalniki, pri katerih je v 'SP podaljšava eksplicitno navedena kot nepravilna

Pri več kot polovici primerov iz preglednice 1 'SP podaljšavo eksplicitno navaja kot nepravilno (navaja podaljšano roditeljsko končnico, ki je opremljena s krožcem za *nepravilno*). Ker ta skupina sestoji izključno iz domačih osebnih lastnih imen, je mogoče sklepati, da je smernica 'SP opozarjati na podaljševanje pri domačih osebnih imenih in priimkih, pri tujih osebnih in zemljepisnih imenih pa ne (čeprav je najti tudi primere domačih lastnih imen, kjer opozorila ni, gl. pogl. 2.1.3).

Korpusni podatki kažejo, da se domača lastna imena v resnici pogosto podaljšujejo. Med najpogostejše podaljševanimi so npr. *Beno, Branko, Ivo, Janko, Lado, Marko, Miro, Murko, Rado,*

6 *Hugo* se v slovarju pojavlja kot francoski priimek (z naglašnim -o), v korpusu pa tudi kot osebno ime z naglasom na prvem zlogu.

7 *Volvo* se v 'SP pojavlja zapisan z malo začetnico, kot tak je predstavljen v preglednici 2.

Samo,⁸ *Srečko* in *Sašo*. V preglednici 1 zato izstopata *Cvetko* in *Savo*, za katera gradivo v korpusu Gigafida ne izkazuje podaljšanih oblik.

2.1.3 Samostalniki, pri katerih 'SP ne opozarja na podaljšavo

Samostalnike, pri katerih slovar 'SP podaljševanja ne odsvetuje eksplicitno, ampak ustrezno sklanjatveno izbiro nakazuje le z navedbo nepodaljšane oblike za roditelj, je mogoče glede na število podaljšav v korpusu razvrstiti v dve podskupini.

V prvi so samostalniki, ki se v rabi dejansko ne podaljšujejo: *Chicago, Francisco, Milano, Oslo, Palermo, Porto, Renato, Rio, Roberto, Romeo, Tokio, Torino, Toronto, Santiago*. Kot vidimo, gre predvsem za zemljepisna in nekatera tuja osebna lastna imena. Med primeri izstopa ime *Renato*, ki je domače osebno lastno ime in bi ga zato bolj pričakovali pri 2.1.2.

V drugi podskupini so samostalniki, ki se v korpusu podaljšujejo. Zgolj nekajkrat se v rabi podaljšajo samostalniki *Franco, Kongo, Leonardo, Picasso*, med 10 in 50 podaljšav pa je najti pri samostalnikih *Orlando, Leo, Franjo, Tito*. Zadnja dva med primeri kot domači lastni imeni ponovno izstopata, glede na dejstvo, da se zemljepisna lastna imena v rabi tipično ne podaljšujejo, pa nekoliko presenetli tudi samostalnik *Kongo*.

2.2 Podaljševanje lastnoimenskih samostalnikov v korpusu Gigafida

Korpusni podatki potrjujejo, da so s stališča obravnavanega podaljševanja posebej problematična domača osebna lastna imena. 83 % samostalnikov v preglednici 1 je lastnih imen, in kar je domačih, se skoraj vsa relativno pogosto podaljšujejo. V vrhu po številu podaljšav so npr. *Murko* (389), *Marko* (97), *Janko* (94), *Samo* (87), *Miro* (86), *Beno* (77), *Ivo* (72), *Srečko* (61), *Sašo* (59), *Lado* (58), *Ronaldo* (58), *Branko* (53), *Rado* (51). Na drugi strani se tuja (tipično italijanska) imena podaljšujejo redko ali pa sploh ne, npr. *Roberto, Marco, Romeo, Dario*.

Tudi korpusne analize drugih primerljivih jezikovnih pojavov kažejo, da želijo jezikovni uporabniki domača osebna lastna imena v sklonskih oblikah ohraniti čim bližje osnovni obliki. Jezikovna pravila, ki zahtevajo drugače, so zato v rabi pogosto kršena. Moška imena na *-o* so denimo v samem vrhu na seznamu napak preglasa: pri imenih *Sašo, Mišo, Rašo* število napak pri preglasu skoraj dosega število pravih zapisov.⁹

Razlog za podaljševanje nekaterih lastnih imen je mogoče iskati v izogibanju dvoumnim sklonskim oblikam (Dobrovoljc, Jakop 2011: 23). Poleg v navedenem delu izpostavljene dvoumnosti pri moških imenih tipa *Marko* (rod. *Marka*) in *Mark* (rod. *Marka*) je mogoče kot more-

8 Kot je bilo omenjeno v poglavju 1, je treba pri razumevanju podatkov upoštevati napake v frekvencah, ki nastanejo zaradi enakopisnih besednih oblik. Primer *Samo* je tipičen tovrsten problem, saj so tako nepodaljšane kot podaljšane oblike tega samostalnika enakopisne z drugimi slovenskimi besedami različnih besednih vrst (*sam, samo, samota*).

9 V korpusu Gigafida npr. najdemo naslednje frekvence oblik: *Sašem* (867), *Sašom* (754), *Mišem* (141), *Mišom* (163), *Rašem* (85), *Rašom* (71). Napake preglasa so bile analizirane v sklopu priprave pedagoške korpusne slovnice (več o tem viru Arhar Holdt idr. 2011).

bitni razlog za podaljševanje omeniti še prekrivnost nekaterih rodilniških oblik z ženskimi lastnimi imeni (npr. *Mira, Iva, Saša*). Vzrok za nekatere podaljšave pa je morda tudi tvorba po analogiji z moškimi imeni, ki se končajo na *-e* (*Tine*, rod. *Tineta*).

Kot je razvidno iz analiziranih podatkov, se na drugi strani zemljepisna lastna imena v korpusu ne podaljšujejo. Med vsemi pregledanimi primeri je najti le eno izjemo, in sicer samostalni *Kongo*. Tudi stvarna lastna imena se redko podaljšujejo. Relevantne podaljšave najdemo samo pri samostalniku *Volvo* (66), vendar bolj na račun poimenovanja avtomobila kot avtomobilskega proizvajalca.

3 Občnoimenski samostalniki

	Občno ime	Frekvenca leme v GF	Pojavitev v 'SP	Eksplicitno opozorilo na podaljševanje v 'SP	Frekvenca podaljšav v GF'
1	<i>evro</i>	574572	+	–	25
2	<i>avto</i>	185281	+	–	8
3	<i>video</i>	163217	+	–	10
4	<i>radio</i>	137186	+	–	2
5	<i>studio</i>	78303	+	–	0
6	<i>čelo</i>	60051	+	–	0
7	<i>kino</i>	53551	+	–	23
8	<i>euro</i>	31468	–		7
9	<i>tempo</i>	20120	+	–	0
10	<i>trio</i>	17106	+	–	0
11	<i>moto</i>	16044	+	–	2
12	<i>dinamo</i>	14463	+	–	0
13	<i>logo</i>	13673	+	–	102
14	<i>veto</i>	8896	+	–	0
15	<i>ego</i>	8325	+	–	33
16	<i>tango</i>	7976	+	–	0
17	<i>loto</i>	7690	+	–	0
18	<i>polo</i>	7421	+	+	107
19	<i>mikro</i>	6418	–		0
20	<i>vaterpolo</i>	6019	+	–	0
21	<i>mango</i>	5895	+	–	4
22	<i>solo</i>	5772	+	–	3
23	<i>volvo</i>	5766	+	+	67
24	<i>jugo</i>	5293	+	+	71
25	<i>avtoradio</i>	4983	+	–	0
26	<i>tehno</i>	4795	+	–	0
27	<i>kazino</i>	4353	+	–	0
28	<i>tornado</i>	4134	+	–	0
29	<i>konto</i>	4000	+	–	0
30	<i>servo</i>	3966	–		5
31	<i>piano</i>	3485	–		0
32	<i>torpedo</i>	3336	+	–	0

	Občno ime	Frekvenca leme v GF	Pojavitev v 'SP	Eksplicitno opozorilo na podaljševanje v 'SP	Frekvenca podaljšav v GF*
33	<i>disko</i>	3289	+	-	13
34	<i>embargo</i>	3203	+	-	0
35	<i>geto</i>	3109	+	-	0
36	<i>violončelo</i>	3087	+	-	0
37	<i>avokado</i>	3066	+	-	0
38	<i>porno</i>	2866	-		0
39	<i>miško*</i>	2839	+		53
40	<i>manko</i>	2832	+	-	0
41	<i>nokturno</i>	2763	+	-	0
42	<i>origano</i>	2649	+	-	0
43	<i>dodo</i>	2580	-		44
44	<i>karo</i>	2434	+	-	0
45	<i>pikado</i>	2400	+	-	4
46	<i>peso</i>	2378	+	-	2
47	<i>flamenko</i>	2308	+	-	0
48	<i>psiho</i>	2268	-		82
49	<i>placebo</i>	2095	+	-	0
50	<i>libido</i>	2070	+	-	0
51	<i>fičko</i>	1996	+		57
52	<i>rodeo</i>	1978	+	-	0
53	<i>largo</i>	1923	+	-	0
54	<i>manjko</i>	1922	-		0
55	<i>demo</i>	1848	-		35
56	<i>bolero</i>	1807	+	-	0
57	<i>sinko</i>	1794	+	+	33
58	<i>mačo</i>	1655	+	+	500
59	<i>saldo</i>	1633	+	-	0
60	<i>gestapo</i>	1579	+	-	0
61	<i>dečko</i>	1562	+	+	18
62	<i>kapučino</i>	1547	+	-	0
63	<i>libreto</i>	1512	+	-	0
64	<i>flamingo</i>	1432	+	-	2
65	<i>mambo</i>	1341	+	-	6
66	<i>medo</i>	1310	+	podaljšava ustreza	131
67	<i>indigo</i>	1114	+	-	0
68	<i>pianino</i>	1080	+	-	0
69	<i>stampedo</i>	1029	+	-	0
70	<i>ginko</i>	1029	+	-	0
71	<i>nono</i>	997	+	+	265
72	<i>portfolio</i>	988	-		0

Preglednica 2: V rabi najpogostejši občnoimenski samostalniki moškega spola na nenaglašeni -o.

* Ker je avtomatsko težko natančno ločiti lastna imena od občnih, so pri določenih primerih v frekvence vštete tudi nekatere pojavitve lastnoimenskih samostalnikov, npr. *Miško*, *Dodo*, *Psiho*.

3.1 Obravnava občnoimenskih samostalnikov v ¹SP

Primere v preglednici 2 je mogoče razdeliti v nekaj skupin:

3.1.1 Samostalniki, ki jih v ¹SP ni

Med samostalniki, ki so glede na frekvenco v korpusu zelo pogosti, a jih v ¹SP ni, so: *demo*, *dodo*, *mikro*, *servo*, *piano*, *porno*. Poudariti je treba, da je večina teh primerov visoko na frekvenčni listi predvsem zaradi problemov avtomatskega razdvoumljanja enakopisnih oblik v slovenščini – realne frekvence samostalnikov moškega spola so v teh primerih bistveno nižje, kot prikazuje frekvenčni seznam.

V ¹SP prav tako niso zajete leme, ki so v neskladju z obstoječo pravopisno normo (npr. *manjko*, *euro*). Dejansko pogosta v rabi, vendar nezajeta v ¹SP pa sta samostalnika *portfolio* in *psiho*. Prvi se v korpusu ne pojavi s podaljšavo, drugi pa je v podaljšani različici relativno pogost.

3.1.2 Samostalniki, pri katerih ¹SP ne opozarja na podaljšavo

Največ primerov iz preglednice 2 spada v skupino samostalnikov, pri katerih ¹SP podaljševanja ne odsvetuje eksplicitno, ampak ustrezno sklanjatveno izbiri nakazuje le z navedbo nepodaljšane oblike za roditelj. Glede na število podaljšav v korpusu je te samostalnike mogoče razvrstiti v dve podskupini.

V prvi so samostalniki, ki se v rabi ne podaljšujejo: *studio*, *čelo*, *tempo*, *trio*, *dinamo*, *veto*, *tango*, *loto*, *vaterpolo*, *avtoradio*, *tehno*, *kazino*, *tornado*, *konto*, *torpedo*, *embargo*, *geto*, *violončelo*, *avokado*, *manko*, *nokturno*, *origano*, *karo*, *flamenko*, *placebo*, *libido*, *rodeo*, *largo*, *bolero*, *saldo*, *gestapo*, *kapučino*, *libreto*, *indigo*, *pianino*, *stampedo*, *ginko*.

Na prvi pogled se zdi, da se večinoma pojavljajo predvsem v standardnem (in lektoriranem) pisnem jeziku, vendar je brez upoštevanja konteksta takšno sklepanje tvegano.

V drugi podskupini so samostalniki, ki se v korpusu podaljšujejo. Zgolj nekajkrat se v rabi podaljšajo samostalniki *flamingo*, *mambo*, *mango*, *moto*, *peso*, *pikado*, *radio* in *solo*. Med 10 in 50 podaljšav je najti pri samostalnikih *avto*, *disko*, *ego*, *evro*, *kino*, *video*, več kot 50 pa pri samostalniku *logo*.

3.1.3 Samostalniki, pri katerih je v ¹SP podaljšava eksplicitno navedena kot nepravilna

V preglednici 2 je tudi nekaj primerov, pri katerih ¹SP na podaljšavo eksplicitno opozarja tako, da je v geslu navedena podaljšana roditeljska končnica, poleg nje pa simbol za *nepravilno* (krožec °). V tej skupini najdemo nekatere znamke oz. poimenovanja avtomobilov (*fičko*, *jugo*, *polo*, *volvo*), ljubkovalnice oz. manjšalnice (*dečko*, *sinko*, *miško*) in na regionalno rabo vezane besede (*nono*). Razen tega je tukaj še beseda *mačo*, ki je v slovarju sicer kvalificirana kot slengovska, v rabi pa se pojavlja v zelo različnih vrstah besedil.

3.1.4 Primer, pri katerem ¹SP podaljšavo navaja kot ustrezno

V celotnem naboru podatkov najbolj izstopa samostalnik *medo*, ki je edini, pri katerem je v ¹SP podaljšava navedena kot ustrezna. Razlog za takšno odločitev gre morda iskati v dejstvu, da je beseda kvalificirana kot *otročka* in kot taka po mnenju avtorjev ¹SP očitno zasluži drugačno obravnavo.

Ker pa slovar podaljšavo eksplicitno označuje kot nepravilno pri primerih, ki so označeni za ljubkovalne (npr. *bučko*, *črnko*, *debeluško*), slengovske (npr. *mačo*), šaljive (npr. *bimbo*, *debelinko*, *debelko*) in pokrajinske (npr. *nono*), se zdi posebna obravnavna samostalnika *medo* vprašljiva.

3.2 Podaljševanje občnoimenskih samostalnikov v korpusu Gigafida

Pri občnoimenskih samostalnikih je nekoliko težje ločiti, katere skupine samostalnikov se podaljšujejo in katere se ne. Vsekakor po frekvenci podaljšav jasno izstopajo imena oz. znamke avtomobilov, tj. *polo* (107), *jugo* (71), *volvo* (67), *fičko* (57). To potrjujejo tudi imena za avtomobile, ki se niso uvrstila med najpogostejših sto samostalnikov, npr. *fičo* (185), *clio* (132), *bravo* (88), *yugo* (48).

Na drugi strani so med najpogosteje podaljševanimi naslednji samostalniki: *mačo* (500), *nono* (265), *medo* (131), *logo* (102), *psiho* (82), *miško* (53), *dodo* (44), *demo* (35), *sinke* (33), *ego* (33), *evro* (25), *kino* (23). V nasprotju z oznakami v ¹SP korpusni podatki kažejo, da se ti samostalniki pojavljajo v zelo različnih kontekstih in jezikovnih žanrih.

Šele z opazovanjem posameznih navedenih samostalnikov v besedilnem kontekstu je mogoče ugotoviti, da je obravnavana podaljšava v jeziku precej bolj heterogena, kot smo si do nedavnega predstavljali. Pri nekaterih samostalnikih se večina podaljšanih oblik res pojavlja v žanrih, kjer se tipično uporablja nestandardna slovenščina, denimo v zapisih na internetnih forumih. Pri drugih pa so v enaki meri prisotni primeri iz časopisja, revij in literature.

Tako v standardni kot nestandardni slovenščini pa do podaljšav prihaja bodisi v smislu napake¹⁰ ali pa v smislu namenskega kršenja pravila za doseganje posebnega, npr. humornega ali ironičnega učinka. Zelo pogosto je podaljšave najti tudi v poročanem govoru, zlasti pri primerih, kjer bi nepodaljšana različica uničila občutek avtentičnosti govorne situacije.

Sklep

Podaljševanje samostalnikov v korpusu Gigafida je v veliki meri odvisno od konteksta, v katerem se pojavlja, in pa tudi avtorjevega namena. To pomeni, da se obravnavano jezikovno vprašanje pomembno loči od drugih zadreg, s katerimi se srečujejo uporabniki jezika. Če je npr. vprašanje, kako se sklanja beseda *mandelj*, v priročniku slovarskega tipa mogoče rešiti z navedbo ustrezne rodilniške končnice, pa je pri podaljševanju s *t* zelo tvegano predpisovati

¹⁰ Kjer gre za »jezikovno 'neuspel' del besedila ali pojav v besedilu, ki je nenamerno odklonski« (James 1998: 1).

zgolj in le eno pravilno izbiro. Prav tako tvegano je na načelni ravni ločevati skupine samostalnikov, pri katerih je podaljševanje dovoljeno, od tistih, kjer ni.

¹SP podaljšavo dovoljuje samo pri enem samostalniku, ki se zdi v množici ostalih nekako arbitrarno izbran,¹¹ pri drugih pogosto podaljševanih besedah pa podaljšavo označuje za nepravilno. To predstavlja problem za uporabnika, ki si poskuša razložiti, zakaj je ob (po podatkih ¹SP) slengovskem samostalniku *mačo* našel eksplicitno opozorilo, da je podaljšava nepravilna, pri besedah *disko*, *evro*, *logo* pa tega opozorila ni. Ali to pomeni, da je podaljšava v slengu še prav posebej nepravilna? Najbrž ne, čeprav informacija takšno interpretacijo omogoča. ¹SP sporoča, da podaljšava ni primerna, če želimo slengovsko besedo uporabiti v standardni slovenščini. In spet, kaj to pravzaprav pomeni? Naj bodo pisatelji še prav posebej pozorni, da osebe v romanih govorijo o *mačih* in ne o *mačotih*?

Pri razmisleku o tem, kako v prihodnje reševati vprašanje obravnavane podaljšave, je jasno predvsem, da je treba stopiti stran od forme trenutnega pravopisnega slovarja in njenih omejitev. Nove možnosti obdelave in prikaza jezikovnih podatkov skupaj z novimi željami in potrebami jezikovnih uporabnikov omogočajo, če ne kar zahtevajo, novosti tudi na področju predstavitve jezikovnega predpisa.

V elektronski obliki je podatke mogoče prikazati na nove, naprednejše načine. Predstavitev izbrane leksikalne enote ni omejena na posamezni geselski članek, ampak jo je mogoče sestaviti s povezovanjem različnih jezikovnih podatkovnih baz. Oblikoslovnim podatkom o besedi je mogoče dodati kolokacijske in koligacijske informacije, vključiti povezavo na primere realne rabe, grafične prikaze pojavljanja glede na vir, žanr in leto nastanka besedila in podobno. Tako zasnovani jezikovni vir lahko enostavno reši obravnavani problem podaljševanja, saj uporabniku omogoča vpogled v to, kdaj (in zakaj) se določen samostalnik v slovenščini podaljša, kdaj (in zakaj) pa ne.

Prototip priročnika, ki opis jezikovne variantnosti neposredno povezuje s podatki iz realne jezikovne rabe, v našem prostoru že nastaja.¹² Zasnovan je kot spletni portal, v katerega uporabnik vnese svoje vprašanje, sistem pa mu ponudi podatke o iskanem jezikovnem fenomenu v rabi, opredelitev trenutno aktualnega jezikovnega predpisa, povezavo na sorodna vprašanja o jeziku, dodatno gradivo in podobno. Na portalu ima uporabnik torej možnost sočasnega vpogleda v abstraktno pravilo na eni in konkretne primere jezikovne rabe na drugi strani.

Vseeno pa ostaja odprto vprašanje, kako v prihodnje zasnovati samo pravilo, se pravi splošno smernico za rabo obravnavane podaljšave. Pred dokončno odločitvijo bi bilo treba analizirati še podatke iz govornega korpusa, saj se tako podaljševanje mnogo pogosteje kot v pisnem pojavlja v govorjenem jeziku. Predvsem zanimive rezultate gre pričakovati pri analizi govor-

11 Morda je do te izjeme prišlo zaradi nepozornosti pri prenosu podatkov iz slovarja SSKJ, ki pri nekaterih iztočnicah, med drugim pri samostalniku *medo*, podaljševanje navaja kot legitimno izbiro.

12 V sklopu projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku – informacije o projektu na <www.slovenščina.eu>. Na internetni strani so na voljo tudi tehnične in vsebinske specifikacije za novi jezikovni vir, ki se delovno imenuje *Slogovni priročnik* (Bizjak Končar idr. 2011).

jene standardne slovenščine. Ne smemo namreč pozabiti, da je velika večina besedil, zajetih v korpus Gigafida, lektoriranih. Podatka o tem, kolikokrat so pisci izvorno uporabili podaljšavo (ali kolikokrat bi jo uporabili, če bi jo smeli), v pisnem korpusu ne dobimo.

Razen tega je potrebno imeti pred očmi, da so v prispevku analizirani le najpogostejši samostalniki. Analiza v rabi redkejših samostalnikov bi vsekakor dala drugačna razmerja med podaljšanimi in nepodaljšanimi oblikami. Ob vsem povedanem bi bila zanimiva tudi analiza sprememb, ki jih je sistematizacija odnosa do podaljševanja v ¹SP prinesla v primerjavi s slovarjem ¹SSKJ. Ugotoviti bi bilo mogoče, ali aktualna raba izkazuje podaljševanje predvsem na tistih mestih, ki jih identificira tudi ¹SSKJ, ali gredo trendi podaljševanja danes v drugo smer.

Na mestu je torej opozorilo, da so v prispevku predstavljene ugotovitve lahko zgolj temelj za razmislek o obravnavanem jezikovnem fenomenu, zaželeno pa so nadaljnje analize z osredotočenjem predvsem na kontekst rabe posameznih samostalnikov (tudi zaradi že omenjenih težav avtomatskega označevanja besedil). Kljub vsemu pa v prispevku predstavljena analiza prinaša nekatere zaključke, mimo katerih pri pripravi novih smernic vsekakor ne bi smeli:

- ▷ podaljševanje se ne pojavlja le v govorjeni, ampak tudi pisni slovenščini,
- ▷ podaljševanje se pojavlja tako v nestandardni kot v standardni slovenščini,
- ▷ tvorci besedil besede podaljšujejo tako nenamenoma kot namenoma.

Literatura in viri

- ARHAR HOLDT, Špela, idr., 2011: *Pedagoška korpusna slovnica pri projektu Sporazumevanje v slovenskem jeziku (kazalnik 16) – Standard za korpusno analizo slovničnih pojavov*. <http://www.slovenščina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik16/Kazalnik_16_Pedagoska_slovnica_SJ.pdf>
- BIZJAK KONČAR, Aleksandra, idr., 2011: *Slogovni priročnik: sporazumevanje v slovenskem jeziku (kazalnik 17) – Standard za korpusno analizo težav pri tvorbi besedil*. <http://www.slovenščina.eu/Media/Kazalniki/Kazalnik17/Kazalnik_17_Slogovni_prirocnik_SJ.pdf>
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Gigafida = <<http://www.gigafida.net>>
- JAMES, Carl, 1998: *Errors in Language Learning and Use: Exploring Error Analysis*. London, New York: Longman.
- LOGAR BERGINČ, Nataša, idr., 2012: *Korpusi slovenskega jezika Gigafida, KRES, ccGigafida in ccKRES: gradnja, vsebina, uporaba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Trojina. [V tisku.]
- ¹SP 2010 = *Slovenski pravopis*. Spletna izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.). <<http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html>>
- Sporazumevanje v slovenskem jeziku = <www.slovenščina.eu>
- ¹SSKJ 2000 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Spletna izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.). <<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>>

III

Večravninskost pravopisa

PRAVOPIS IN KRIVI PISMOUKI

Damjan Popič

Uvod

V prispevku obravnavamo heteronormnost slovenskega jezika v javni rabi, v kateri ne zeva le pregovorni prepad med jezikovno rabo in (zlasti ostarelo ali neživljenjsko) kodifikacijo, temveč predvsem med jezikovnim predpisom v SP 2001,¹ ki ga razumemo kot *de facto* normodajalca na Slovenskem, ter med realizacijo jezikovnih posrednikov, ki skrbijo oziroma bi morali skrbeti za udejanjanje pravopisnega nauka v realnosti. S tem poskusimo razširiti pogosto zastavljeno predpostavko, da jezikovnokorekcijske službe v slovenskem prostoru mehanično prenašajo normodajna določila v svoje revizijsko delo, in sicer s tezo, da te službe obenem ustvarjajo paralelno jezikovno normo, ki je poljubna in usmerjena iz predpisa v rabo, obenem pa izrazito restriktivna – ob izraziti restriktivnosti se lahko paralelna norma odraža zgolj kot povsem okleščena različica jezikovne kodifikacije, predpis v predpisu.² V luči delovanja revizijskih jezikovnih delavcev problematiziramo tudi uporabnost slovarskega dela aktualnega pravopisnega priročnika, obenem pa z istega vidika problematiziramo jezikovne priročnike nasploh.

S primerom alternativne kodifikacije pokažemo, da je jezikovna korekcija v slovenskem prostoru ozaljšana še z elementi subjektivne, zlasti stilistične korekcije, razloge za to pa iščemo v tradicionalističnem pogledu na vlogo lektorjev in jezika na eni ter tradicionalistično pravopisno tradicijo na drugi strani.³ V začetnem delu prispevka tako predstavimo specifičnosti slovenske jezikovne situacije ter navedemo razloge za heteronormnost, prav tako pa poskušamo opredeliti tvorne razloge za nastanek jezikovne intervencijske službe. V nadaljevanju skušamo to večnormnost ponazoriti s konkretnim primerom *parakodifikacije*.

1 Ob tem se zdi vredno poudariti, da pričujoči prispevek ne želi presoјati aktualnega predpisa, se pa opredeli do namembnosti in ustreznosti njegovega nosilca SP 2001 za jezikovnorevizijsko delo. Sam predpis je parameter, ki na naravo pravopisnih posrednikov in njihovo delo ne bi smel vplivati.

2 Prim. Dobrovoljc, Jakop 2011.

3 Prispevek se v celoti omejuje na neliterarna besedila, torej na besedila, pri katerih jezikovna oblika sama po sebi nima sporočilne vrednosti.

1 Temeljni vidiki jezikovne revizije

Kot poklic jezikovnega delavca, ki naj bi v slovenskem javnem okolju skrbel za realizacijo pravopisne norme, razumemo poklic lektorja.⁴ Natančna definicija poklica in njegove dejavnosti je izmuzljiva, ne toliko zaradi narave dela kot zaradi različnih pogledov na jezik in jezikovno revizijo. Kot lektorja definiramo jezikovnega posrednika, ki skrbi za jezikovni pregled pisanih besedil, in sicer na pravopisni, slovnični in pragmatični ravni. To pomeni, da je produkt lektorske službe jezikovno brezhibno, predvsem pa razumljivo in sporočilno besedilo. To ne pomeni, da je prav poseg lektorske službe kakorkoli odločilen ali celo nujen za doseg tega cilja; prav nasprotno, kadar določeno besedilo zadošča naštetim kriterijem, je lektor tisti, ki je odgovoren za odločitev, da se popravka vzdrži (Vitez 2009: 395). Prav odločitev, ali naj se jezikovni posrednik pri pregledu takšnega besedila vzdrži lastnih stilnih vzgibov, je pogosto odločilna za razhajanja pri pogledu na samo jezikovno revizijo na Slovenskem. Tudi enciklopedični opis, s psevdonormno funkcijo, lektorja definira kot osebo, ki »popravlja tuja besedila, pretežno namenjena za pisno ali govorno objavo. Popravki so večinoma normativne (odprava napak), stilistične, deloma pa tudi vsebinske in zgradbene narave« (Toporišič 1992: 94).⁵

1.1 Jezikovna korekcija in SP 2001

Kot merodajni predpis, ki naj bi služil delu lektorskih služb, lahko pojmujeemo pravopisna pravila SP 2001, medtem ko je slovarski del za naravo lektorskega dela manj ustrezen. Poglavitni razlog za to je strukturno pomanjkljiva razslojenost pravopisnega slovarja, ki lektorjem ponuja normativne podatke, medtem pa na pomenski ravni ne zagotovi opisa (prim. Verovnik, Logar 2002: 157).

Z vidika jezikovne korekcije je to problematično, saj pravopisni slovar uporabniku po eni strani ne priskrbi dovolj razlagalnih informacij, da bi ta lahko na tej podlagi sprejel objektivno jezikovno odločitev, po drugi pa zanj s preprostimi normativnimi oznakami pogosto ovrednoti jezikovni element. To lahko vodi k mehničnemu popravljanju določenih jezikovnih vzorcev, iz katerega nastanejo malodane klišajske lektorske paradigme tipa *kvaliteta* → *kakovost*.

Do podobnih težav prihaja tudi pri znamenitejših lektorskih pomagalih v obliki jezikovnokotičarskih priročnikov. Tovrstna dela na nekaterih mestih ponujajo argumentacije za določena jezikovna napotila, v večini primerov pa gre zgolj za sezname nepreferenčnih leksemov, poravnane s sezname preferenčnih.

.....

4 Jezikovnokorekcijske delavce za namene tega prispevka delimo na *korektorja*, jezikovnega posrednika, ki pregleda površinsko strukturo besedila in odstrani morebitne površinske napake. Kot *lektorja* opišemo posrednika, ki revidirano besedilo (ob upoštevanju načela komunikativnosti) sooči z jezikovno normo, to revizijo pa razširi še s pragmatičnim pregledom besedila in njegove besedilnosti. Snovno ali vsebinsko revizijo pa v določenih besedilotvornih postopkih pripisujemo *revizorjem*, eden od tovrstnih postopkov je denimo prevajanje, v izraziteje založniških besedilotvornih postopkih pa *urednikom*.

5 V nasprotju s korekcijsko tradicijo v denimo angleško govorečih okoljih, prim. npr. Mossop (2007: 5).

»Iz bolj vsakdanjih lektorskih praks je razvidno, da so nekatera jezikovna sredstva bolj, druga pa manj predmet obravnave ali zamenjave, vendar je odločitev o tovrstnih popravkih praviloma sprejeta na podlagi eksplicitnih normativnih določil, ki jih lektor brez posebnega truda najde v priročnikih, pa tudi implicitnih pravil, ki jih je lektor ponotranjil iz svoje profesionalne tradicije in norme« (Vitez 2009: 396–397).

Pri tovrstnem jezikovnem posredništvu ne gre za suhoparno sledenje kodifikaciji, kot jo pogosto zasledimo pri jezikovni intervenciji in je pogosto očitana lektorski stroki, temveč za inventivno ustvarjanje nove, paralelne mikronorme, za katero je značilna izrazita predpisovalnost in usmerjenost iz predpisa v rabo, zelo pogosto pa tovrstno jezikovno delovanje v aktualni kodifikaciji nima argumentacije.⁶

V slovenskem okolju ni problem zgolj razlikovanje med različnimi vrstami jezikovne korekcije in onipotentnosti določenih jezikovnih delavcev, temveč tudi sama pravopisna tradicija, in sicer s povsem leksikografskega stališča:

»Zlasti s stališča zgradbe slovarskega sestavka je slovenski pravopis v tem trenutku veliko več, kot pove njegovo ime, ki je v tem smislu tudi nekoliko zavajajoče: je kompleksni normativni priročnik, ki podaja sistemski pregled izrazne podobe jezika (tudi na osnovi pomena) in rešitve pogostih jezikovnih težav. Pri nas namreč nimamo tako imenovanega specializiranega pravopisnega priročnika, kot jih imajo nekateri drugi jeziki [...] ali stroke« (Dobrovoljc 2004: 108–109).

Glede na delitev, ki se ponuja na področju produkcije novih pravopisnih priročnikov, in sicer na specializirane, tradicionalne ter pedagoške priročnike (Dobrovoljc 2004: 108), in ob upoštevanju dejstva, da lektorji s sedanjim priročnikom očitno niso zadovoljni, se zdi, da je specializirani pravopisni priročnik edina možna izbira.

SP 2001 v celoti sledi tradicionalni pravopisni maniri, tudi po vrednotenju leksemov z normativnimi oznakami za status izbranih leksemov v knjižnem jeziku, in sicer prepovedano, nepravilno, odsvetovano in z grafičnimi ponazoritvami medleksemskih razmerij z oklepaji in drugimi grafičnimi znamenji. Vzemimo kot primer naslednji geselski članek:

izdátek -tka m (â) To je bil zanj velik ~; mesečni, tekoči ~i; zmanjšati ~e za kaj; •~i po osebi *izdatki na/za osebo*

Pravopisni priročnik kljub najstrožji normativni oznaki uporabniku ne izda informacij o rabi leksema, njegovih pomenskih niansah ter rabi v različnih govornih položajih. Od jezikovnega delavca zahteva, da sam ugotovi, kakšno je objektivno ali subjektivno ozadje za določeno normativno oznako, ali pa preprosto zaupa okrnjenemu predpisu. S tem spodbuja mehanske popravljalne mehanizme pri lektorjih; ker imajo slednji zaledje v aktualni kodifikaciji, rutinirano popravljajo določene jezikovne vzorce, ne da bi pri tem upoštevali besedilne prvine bese-

6 Glede na izbiro temeljnega priročnika za lektorsko delo oziroma njegovo modalnost (SSKJ ali SP) lahko razločimo dva temeljna pristopa: utemeljevalni in predpisovalni (Verovnik, Logar 2002: 157). Zdi se pomembno poudariti, da zagovarjamo tezo, da so lahko vsakršni slovarji, glosarji ali korpusi pri lektorskem delu rabljeni le *utemeljevalno*, medtem ko so *predpisovalna* le pravila pravopisnega priročnika.

dila v obdelavi (Vitez 2009: 395). Ta preprosta znamenja za vrednotenje posameznih leksemov so neposredna in jasna zahteva za lektorja, ki poenostavljajo in avtomatizirajo njegovo delo (Verovnik, Logar 2001: 368).

Problematična je tudi tendenca lektorske stroke, ki si povečini želi binarno usmerjenih napoltil tipa pravilno – napačno, saj se jim zdi kodifikacija preohlapna (Stabej 2000: 511), pa tudi empirične raziskave kažejo, da so lektorji pred izidom SP 2001 pogrešali normativni pravopisni slovar, želijo pa si tudi namenskih lektorskih priročnikov,⁷ obstoječe, zlasti priročnik *Jezik naš vsakdanji* Janeza Sršena, pa tudi pogosto uporabljajo (Verovnik, Logar 2001: 364). Z objektivnega gledišča na jezikovno korekcijo je to zagotovo sporno, če lektorja razumemo kot jezikovnega delavca v službi aktualnega predpisa, saj so vsi lektorski priročniki obsojeni na to, da postanejo »jezikoljubiteljske« šablone za čim hitrejše jezikovno urejanje besedil – če seveda ne postanejo poenostavljene različice pravopisnega priročnika, kar pa v primeru lektorjev, naprednih jezikovnih delavcev, zagotovo ne bi smelo držati.

1.2 Vloga jezikovne korekcije

Slovenska besedilotvorna situacija je v določeni meri edinstvena, saj vzdržuje začarani krog besedilotvorja, pri katerem lektorji niso niti zaželeni niti spoštovani, so pa pregovorno nujni. Majdič (2002: 149) opozarja na nesmelost položaja jezikovne korekcije, a jo vseeno zagovarja:

»Čeprav lektoriranja zlasti tiskanih besedil v taki obliki in obsegu kot pri nas marsikje po svetu ne poznajo in se od avtorjev, ki javno publicirajo, pričakuje ustrezno jezikovno znanje in izvedenost, se mu v naših, slovenskih razmerah, vsaj za sedaj še ni mogoče odpovedati.«

Vloga lektorjev, ki naj jo ti zavzamejo v procesu besedilotvorja, je odvisna od stališča posameznika do razsežnosti jezikovne intervencije, načeloma pa je možno skleniti, da med lektorji vlada bistveno bolj naklonjen odnos do revizije kot pri javnosti, prim. npr. Dermol Hvala (2002: 156):

»Upravičeno se namreč sprašujem, če tudi mnogi lektorji mislijo, da je njihova naloga samo popravljanje vejic, kot je razširjeno med ljudmi. Ob takšnem razmišljanju delovanju se položaj lektorja in njegov ugled v družbi še dolgo ne bo dvignil.«

Tovrstne tendence kažejo na to, da je v očeh lektorske stroke njen ugled odvisen od intenzitete jezikovne intervencije, kar v kombinaciji z odrešeniškim kompleksom v razmerju do slovenskega jezika vodi v hiperkorekcijo, prim. npr. Peserl (2003: 352–353):

»In ko mi v roke pride tekst z dobrimi, izvirnimi zamislimi, ki pa so zaradi izrazne okornosti in slovničnih pomanjkljivosti poligon za lektorske spretnosti, si ne morem kaj. Ne morem ne popravljati. Ne morem ne brusiti, piliti, likati, oblati. Kot mizar ne morem tolerirati hrapave deske. Ja, lektoriranje doživljam kot gladenje, oblanje, uglaševanje. Seveda tam, kjer je potrebno, ne za vsako ceno. Nočem zveneti sentimentalno, ampak ko začutim melodijo, ki jo izvaja avtor, želim pripomoči, da bi zvenela čimbolj jasno.«

7 »Večkrat se je tudi pojavilo mnenje, da bi potrebovali priročnik, namenjen prav lektorjem – s primeri (vsaj najpogostejšimi) iz besedil: (39) 'Mogoče bi bilo dobro imeti tudi strnjen priročnik, kjer bi se dalo hitro poiskati najbolj pogoste napake'« (Logar, Verovnik 2001: 364).

V slovenskem prostoru lahko najdemo tudi izrazito zanašanje na sekundarno besedilno urejanje v obliki revizije, s čimer se vzpostavlja besedilotvorni sistem brez spodbud ali motivacije za obvladovanje jezika, saj so jezikovni posredniki privzeto naslednji v vrsti sporočevalne verige. Zaradi tega se pisci osredotočajo zgolj na vsebinsko plat besedila, medtem ko suverenost jezikovne podobe ostane v domeni lektorja (Majdič 2002: 149).

2 Objektivna nujnost jezikovne korekcije

Pogledi na potrebo lektorske roke v besedilu v veliki meri ustrezajo pogledom na vlogo in razsežnost jezikovne revizije v besedilih. Zlasti v lektorski stroki je zaznati večjo tendenco oziroma spodbujanje jezikovne revizije.⁸ Dermol Hvala (2002: 155; poudaril D. P.) je tako prepričana, da »[v]sako besedilo, namenjeno javni objavi, potrebuje lektorja, saj je malo avtorjev z dobrim in **jezikovno pravilnim** stilom pisanja«.

Če slogovno razsežnost besedil pustimo ob strani, saj to ni znanstvena kategorija, v okviru katere bi lahko obravnavali jezikovno korekcijo neliterarnih besedil, prav tako pa ne bi smela spadati v delokrog lektorjev, ki se ukvarjajo s tovrstnimi besedili, nam še vedno ostane precej vznemirljiva teza, da je zelo malo ljudi, ki so dovolj pismeni za samostojno tvorjenje besedil v slovenskem jeziku. Majdič (2002: 149) razloge za pregovorno jezikovno šibkost uporabnikov slovenskega jezika išče predvsem na višjih stopnjah formalnega izobraževanja:

»Tako se mora večina pišočih in objavljajočih strokovnjakov zadovoljiti le z znanjem, ki si ga je pri materinščini pridobila že v osnovni šoli, nekaj stroki prilagojenega izpopolnjevanja v obvladanju materinščine so deležni le študentje razrednega pouka, predšolske vzgoje, novinarstva, gledališke in filmske igre, teologije, v manjši meri tudi bodoči upravni delavci in juristi. Dokler torej ne bo tudi v praksi prišlo do korenitejših sprememb v odnosu do seznanjanja z materinščino tako na srednje- kot na višje- oz. visokošolski ravni, bo lektoriranje najmanj v obstoječem obsegu nujno potrebno [...]«

Kljub temu da infrastruktura poučevanja slovenskega jezika nikakor ne prinaša obetavnih rezultatov, pa je potrebno razumeti, da trenutna prestižna vloga lektorstva v slovenskem besedilotvorju ni le hipna realizacija slabih pedagoških praks, temveč posledica jezikovnokulturnih dejavnikov, ki segajo v čas po drugi svetovni vojni. Po drugi svetovni vojni je jezik namreč izgubil status svetinje in pridobil status vrednote, s čimer je bil desakraliziran. S tem se mnogo ljudi ni strinjalo, kar zagotovo drži še danes (Pogorelec 1983: 22). Razmere po drugi svetovni vojni so tako za jezikovno revizijo prinesle dve glavni spremembi: pismenost velikega dela tvorcev besedil za javnost, tako novinarjev kot uradnikov, je bila omejena, obenem pa so se tvorca besedil tudi vedno bolj zanašali na jezikovno korekcijo, ki je postajala standardni člen v besedilotvorju:

8 Kar gre vsaj deloma pripisati tudi težnjam po ekonomski samoohranitvi. Anketna raziskava (Logar, Verovnik 2001: 361) je denimo pokazala, da največ lektorjev (50,8 %) meni, da lekturo nujno potrebuje večina besedil, 47,5 % jih meni, da lekturo nujno potrebujejo vsa besedila, le en anketiranec je nujnost lektorskega posega prisodil polovici besedil, medtem ko se za odgovor »manj kot polovica« ni odločil nihče od 61 respondentov.

»Po drugi svetovni vojni je bila večina novopečenih novinarjev, ki so zasedli mesta politično oporečnih profesionalnih piscev, preslabo pripravljena za tako odgovorno delo. Besedila, ki jih je objavljalo dnevno časopisje in periodika, so bila jezikovno vedno slabša, zato so na pobudo vidnejših kulturnih delavcev uredništva zaposlila sloveniste, ki naj bi skrbeli za jezikovno vzgojo piscev in jezikovno kakovost besedil. Rešitev naj bi bila začasna, dokler se stanje ne bi vrnilo na predvojno raven, vendar so postajali lektorji ob povečani tvorbi besedil ter pritoku novih in nezadostno izobraženih piscev vedno bolj nepogrešljivi, začasno delo pa se je oblikovalo v poklic« (Verovnik 2005: 135–136).

Po drugi strani pa so številne spremembe v odnosih do jezika in norme, pomanjkljiva priprava v šoli ter vse hitrejši tempo življenja, kljub vse višji izobraženosti, terjali slabšo raven jezikovne kulture:

»Izrazno podobo besedil so zanemarjali in prepuščali slavistom, lektorjem, ki naj bi kot neke vrste jezikovni samaritani marsikomu pomagali pri jezikovni invalidnosti, in to ne le tistim, pri katerih je primanjkljaj opravičljiv, ampak celo pri tistih, kjer je izrazito in nedopustno znamenje pomanjkljive (strokovne?) kulture, na primer ponekod v znanosti« (Pogorelec 1983: 22).

»Tudi takratna politična elita se je zavedala tega problema in pozdravila vsakršno jezikovno delovanje zoper »samovoljo in kaos« (Ribičič 1983: 11).

Ob vseh teh dejavnikih – izraziti zazrtosti uporabnikov slovenščine v svoj jezik in nacionalno-emotivni naravnosti Slovencev – je imela lektorska stroka oziroma njen pomen dovolj časa, da se je kljub povečanju izobraženosti Slovencev ne le obdržala, temveč celo okrepila in postala realnost sporočanja v javni slovenščini. Ob današnjem izrazito ugodnem položaju slovenskega jezika pa zagotovo ni potrebno, da se o nujnosti lektorskega pregleda presoja na podlagi emotivnih vzgibov, temveč bi morala o tem odločati zgolj jezikovna usposobljenost uporabnikov slovenskega jezika.

3 Heteronormnost slovenskega jezika v javni rabi

Da bi lahko v zadovoljivi meri prikazali razhajanje med jezikovno in lektorsko normo, se poslužujemo konkretnih lektorskih kodifikacij.⁹ Te razumemo kot mikroparanormo, ki deluje v smeri od predpisa k rabi in ki se morda zaradi izoliranosti zdi nepomenljiva za širši krog uporabnikov jezika, a vseeno je potrebno upoštevati, da vpeljevanje restriktivnejše norme neizogibno vpliva na jezikovnonormativno zavest vseh uporabnikov knjižnega jezika (Stabej 2000: 511). Razlogov za vpeljevanje strožje jezikovne norme je več, povečini gre za (nacionalno)emotivne vzgibe in jezikovni protekcionizem:

»Omenjeno nezadovoljstvo s kodifikacijo torej v glavnem ni posledica nezadostne aktualnosti kodifikacijskih postopkov, temveč temelji predvsem na napačnem razumevanju načelnega dometa jezikovne kodifikacije in na izrazito konzervativnem pogledu na (knjižni) jezik in sporazumevanje. V

9 Te lektorske kodifikacije so lektorski pravilniki dveh velikih slovenskih časopisnih hiš. Za sistematiziran večravninski prikaz lektorske kodifikacije gl. Popič 2009.

slovenskem prostoru tako nenehno deluje vzporedna omejevalna norma, ki se eksplicira izrazito delno in občasno, nenehno pa si prilašča pravico do avtoritativnega poseganja v javna besedila. Argumente za svoje početje zato v glavnem ne jemlje iz sodobnih kodifikacijskih del, ampak jih išče drugod. Deloma so to t. i. jezikovni brusilniki oziroma druge vrste jezikovnokulturni nasveti, bodisi v knjižni bodisi v periodični obliki (prim. Kalin Golob 1996), še pogosteje pa argumenti za normativno poseganje v jezik besedil sploh niso jasni, saj za kaj takega ni prave potrebe: zaradi avtoritete, ki jo lektorske službe praviloma imajo (in je posledica posebnega položaja slovenskega jezika v sociokulturnem profilu Slovencev), odločitev marsikdaj ni treba utemeljevati oziroma se utemeljevanje omeji na nekaj splošnih floskul, na sklicevanje na ljudi z domnevno jezikovnokulturno avtoriteto ipd. Pri tem vrsta restriktivnih normativnih določil živi takorekoč na ravni ustnega izročila« (Stabej 2000: 511–512).

Lektorske kodifikacije lahko predstavimo v zelo omejenem obsegu, zato podajamo zgolj izbrano poglavje, in sicer na leksemski ravni. Razlog za to izbiro leži prav v arbitrarnosti te kodifikacije; ker ni vezana na nikakršno jezikovnosistemsko argumentacijo, je tako njena poljubnost tudi najlaže prepoznavna.

Na tej ravni predstavljamo zapis, ki ureja zapis in pogostnost rabe t. i. mašil. Lektorski pravilnik časnika enega od slovenskih časnikov kot mašila in »nezaželen« besede v več razdelkih, naslovljenih *Odstavke v (ime časopisa), sicerpakovanje iz njega!* navaja naslednjih 243 leksemov:

ampak, bolj ali manj, brez izjeme, brez nadaljnega, brezpogojno, bržkone, celo, čisto, često-krat, čeprav, če le mogoče, dobesedno, dovolj, dejansko, dostikrat, drugače (pa), docela, domala, edino(le), enostavno, enkrat, gotovo, gladko, kajpada, kot je znano, kvečjemu, kdaj pa kdaj, kolikor mogoče, kolikor toliko, kajti, kot sledi, kljub temu, kar naprej, le (kako), kakšen, kdor koli, kateri koli, kakršen koli, kakor koli, kjer koli, kadar koli, komaj(da), končno, konec koncev, kar se tega/mene tiče, kratko malo, izrecno, in sicer, in to, izredno, izjemno, izdatno, malo, malce, marsikaj, morda, vendarle, mogoče, mar, malodane, mestoma, na novo, na videz, nenehno, nikakor, nikakor ne, nasprotno, nekaj, nemalo, nekateri, nedvoumno, nasploh, navadno, nenavadno, natanko, naravnost, ne glede na to (da), na srečo, namreč, največ, nadvse, neki, nekoč, na vsak način, na noben način, na žalost, na zadnje, nič manj, naravno, nedavno, nikoli, nikdar, nezaslišano, nujno, neprimerno, na srečo, na nesrečo, nepomembno, neizmerno, nepopisno, nesporno, najbrž, očitno, opazno, odločno, občutno, občasno, običajno, ob priliki, nekako, nekje, od časa do časa, obilo, pa, pa tudi, ponovno, pošteno, pravzaprav, preveč, vse preveč, po eni strani, po drugi strani, po drugi plati, poleg tega, posebej, posebno, v najboljšem primeru, potem, potemtakem, povsem, prav gotovo, precej, pravi, popolnoma, po svoje, pač, pogosto, po mojem mnenju, po možnosti, praktično, prav, ponekod, pretežno, precej, približno, posamezno, ravno, res, resnično, razmeroma, redko, prav posebno, samo, samo da, seveda, sicer pa, sicer, skrajno, skoraj, sem pa tja, sem in tja, sem ter tja, spet, saj (vendar), sploh, sploh pa, sploh kdaj, splošno, skrajno, stalno, slučajno, samo, samoumevno, sedaj, sorazmerno, še enkrat, številno, še zdaleč ne, torej, tako (le), toda, tudi, takrat, tedaj, temeljito, točno, tako rekoč, tako in tako, vendar pa, vendarle, v tem primeru, v nasprotnem primeru, vsekakor, vsi, vse, skupaj, v ostalem, v določeni meri, večkrat, večinoma, večidel, vsesplošno, vedno, v zvezi z, v tem času, včasih, v zadnjem času, vselej, vse naokrog, vse naokoli, vrh tega, vsega, verjetno, v veliki meri, v glavnem, vsaj, vidno, zdaleč, zagotovo, zgolj, zato, zatorej, zaradi mene, zaradi tega, zategadelj, zmeraj, zatem, zakaj, znatno, zdaj pa zdaj, zelo, zares, zlasti, zadosti, zaradi okoliščin, zadnjič, znova in znova, že, že kar, že kdaj, že kako, že kje, žal.

V zgornjem seznamu najdemo 130 prislovov, 53 členkov in členkovnih zvez, 25 predložnih zvez in 16 konektorjev, preostali del pa predstavljajo zaimki, povedkovniki ter različne stavčne in polstavčne tvorbe. Poleg pričakovano velikega števila členkov in členkovnih zvez, v določeni meri tudi prislovov in predložnih zvez, pa se zdi presenetljivo, da se v popisu znajde tudi 16 izrazito slovničnih besed, konektorjev, kar vodi k vznemirljivi tezi, da se med lektorskimi postopki spreminjajo bodisi vezniki bodisi vrste odvisnikov/priredij, pri katerem ne gre zgolj za rutinizirano in sistematizirano hipernormiranje na ravni neopomenjevalnih relativnikov (gl. Stabej 2000).

Naštevalni seznam v lektorskem pravilniku spremlja tudi restriktiven zapis, ki omejuje uporabo tovrstnih »mašil«, četudi na škodo razumevanja besedila:

»Kljub pozitivni in lažjemu razumevanju – zlato pravilo naj nam bo, da ko napisano besedilo še enkrat preberemo, črtamo čim več takih besed. To naredimo vsaj tedaj, če sta dve od njih blizu skupaj.«

V aktualni kodifikaciji bi zaman iskali jeziko(slo)vno argumentacijo za nezaželenost teh leksemov, tovrstni zapisi pa se deloma opirajo na t. i. praktično stilistiko, tj. psevdoznanstveno kategorijo o jezikovni podobi (gl. npr. Toporišič 2008). Normativni pregled z rešetom pravopisnega slovarja bi na nekaj mestih izpostavil problem arhaičnosti (npr. *zategadelj*) ali pisave skupaj ali narazen (npr. *natanko* proti *na tanko*), medtem ko kljub svoji normativnosti pravopisni slovar ne prepoveduje nobenega od naštetih jezikovnih elementov.

Če po tej leksemki uravnilovki ovrednotimo poljubno publicistično besedilo,¹⁰ se popravki pojavljajo takole (vsi izbrisi so poudarjeni):

Če se sprehodimo po paviljonih beneškega bienala, **in sicer** pod drevesi ohlajajočega mestnega parka Giardini, bomo **takoj** ob vходу naleteli na španski paviljon. **Na prvi bežen pogled** je razstava, ki so jo uredili umetniki z Iberskega polotoka, **morda manj** privlačna od ostalih, **saj** za nepozorno oko ni **posebno** atraktivna, multimedijška postavitev pa ni **kdo ve kako** dovršena. Če se **pa** človek **nekoliko** zadrži na tem mestu in se potruži, postane stvar zanimiva - **še posebno**, če prihaja obiskovalec iz Trsta. Nosilni temi razstave v španskem paviljonu sta **namreč** tržaška kultura in zakon o zaprtju umobolnic, katerega pobudnik je bil Franco Basaglia. Prostor **pa** je **tudi** za zanimivo razmišljanje o obmejni identiteti ter odnosu med Italijani in Slovenci. Zaslugo, da se je na svetovno znani razstavi pojavil **tudi** kanček Trsta, gre pripisati španski umetnici Dori Garcia, ki je v sodelovanju s kustosinjo Katy Garcia Anton uredila razstavo z naslovom *L'inadecuado, Lo inadecuado, The inadequate*. Rdeča nit razstave, ki se v teh mesecih razvija s performansi v živo, sta pojma neprimernosti in marginalnosti. V družbi **pa** sta **še najbolj** obrobna berač in bolnik, zaprt v psihiatrični bolnici.

Medtem ko z izjemno težavo objektivno opredelimo popravke oziroma se do njih težko opredelimo brez vrednostnih sodb, pa lahko bralcu prepustimo odločitev, ali je z revizijo besedilo res postalo sprejemljivejše.

10 *Primorski dnevnik*: Na beneškem bienalu tudi kanček Trsta; <http://www.primorski.eu/stories/kultura/190772_na_benekem_bienalu_tudi_kanek_trsta/>.

Sklep

V prispevku prikažemo normativno večravninskost v javni rabi slovenskega jezika; z vidika normativnega pravopisnega priročnika je problematično predvsem razhajanje med lektorsko normo in kodifikacijo, kar pomeni, da v slovenskem okolju pravopis njegovi posredniki pogosto prese-gajo, pogosto brez objektivne jezikovne argumentacije. Glede na vlogo, ki naj bi jo osrednji sloven-ski pravopisni priročnik imel pri lektorskem delu, se zdi trenutna oblika pravopisnega priročnika neprimerna, zlasti v slovarskem delu, kar kliče po spremembi slovenske pravopisne tradicije in po oblikovanju specializiranega pravopisnega priročnika, seveda pa je ključnega pomena, da ob umanjkanju slovarskega dela tega ne nadomestijo jezikovni brusi in neformalne kodifikacije.

Vprašanje nujnosti lektorskega posega se zdi ideološki kamen spotike, ki po eni strani terja poglobljenih raziskav jezikovnih kompetenc uporabnikov slovenskega jezika, po drugi pa spremembo pedagoških praks, vključno z modaliteto jezikovnih priročnikov, tudi pravopi-sa.¹¹ Problematično je tudi vprašanje statusa lektorjev na Slovenskem, saj se zdi odnos do teh jezikovnih delavcev izrazito odklonilen. Medtem ko so razlogi za to gotovo kompleksni in več-plastni, pa zagotovo drži, da se to s skrivnimi, neutemeljenimi in induktivnimi kodifikacijami ne bo spremenilo. To pa je odveč, saj se zdi, da uporabniki slovenskega jezika lektorje – vsaj za enkrat in v ustrezni obliki – potrebujejo.

Literatura in viri

- BIZJAK, Andreja, 2010: *Vpliv profesionalizacije lektorske stroke na slovensko jezikovno kulturo*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- DERMOL HVALA, Hedvika, 2002: Lektorjeva skrb za jezik. Marko Jesenšek (ur.): *Nacionalno, regionalno, provincialno* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 155–156.
- DOBROVOLJC, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Lingua Slovenica).
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- GRADIŠNIK, Janez, 1986: *Naš jezik*. Celovec: Založba Drava, Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- LOGAR, Nataša, VEROVNIK, Tina, 2001: Normativnost slovenskih jezikovnih priročnikov v lektorjevih rokah. *Slavistična revija* 49/4. 359–374.
- MAJDIČ, Viktor, 2002: Brez lektoriranja ne gre. Marko Jesenšek (ur.): *Nacionalno, regionalno, provincialno* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 149–154.

.....
 11 Zaradi vprašljivega obvladovanja slovenskega jezika v terciarnem izobraževanju se zdi denimo smiselna uvedba obveznega semestrskega pouka (strokovnega) slovenskega jezika na vseh smereh.

- MOSSOP, Brian, 2007: *Revising and Editing for Translators* (2. izdaja). Manchester: St. Jerome Publishing.
- PESERL, Metka, 2003. Lektor: babica pri porodu?. *Sodobnost* 67/4. 352–353.
- POGORELEC, Breda, 1983: Uvodno poročilo. Breda Pogorelec (ur.): *Slovenščina v javnosti: gradivo in sporočila*. Ljubljana: Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in Slavistično društvo Slovenije. 17–24.
- POPIČ, Damjan, 2009: *Prevajalec med normo in rabo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- RIBIČIČ, Mitja, 1983: Uvodna beseda. Breda Pogorelec (ur.): *Slovenščina v javnosti: gradivo in sporočila*. Ljubljana: Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in Slavistično društvo Slovenije. 9–11.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- STABEJ, Marko, 2000: Dvotirnost normativnosti v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. Lada Badurina, Boris Pritchard, Diana Stolac (ur.): *Jezična norma i varijeteti*. Zagreb – Reka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 511–515.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- –, 2008: *Stilnosti in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Linguistica et philologica 20).
- VEROVNIK, Tina, 2005: *Jezikovni obronki*. Ljubljana: GV Založba. (Zbirka Pravna praksa 3).
- VEROVNIK, Tina, LOGAR, Nataša, 2002: Lektor slovenskega jezika z vidika rabe jezikovnih priročnikov. Marko Jesenšek (ur.): *Nacionalno, regionalno, provincialno* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 157–158.
- VITEZ, Primož, 2009: Lektoriranje in odgovornost. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja 28). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 393–399.

NEVARNA RAZMERJA MED PISNIM IN GOVORJENIM JEZIKOM

Hotimir Tivadar

Uvod

Pravopis je bil v slovenskem prostoru pogosto sinonim za reševanje kodifikacijskih vprašanj v celoti. Pravzaprav je kot kodifikacijski priročnik poleg pravilnega zapisa obravnaval še pravičen izgovor in tudi vsa slovnično težja mesta slovenskega jezika. Od prve slovenske knjige naprej se je slovenščina pisno razvijala predvsem v smer enotnega pisnega jezika – v 19. stoletju pa je bilo ustvarjeno soglasje glede pisne (primarno knjižne) podobe jezika –, medtem ko se je govorni jezik dolgo časa razvijal v različne smeri glede na regionalno poreklo govorcev. Knjižni jezik je zato bil do konca drugega tisočletja bolj ali manj določen z njegovo pisno podobo, medtem ko je bila njegova govorna podoba manj enotna, kar se danes izkazuje kot problematično zlasti pri normiranju pravorečne podobe v normativnih priročnikih.

1 Slovenščina – enotna v raznolikosti

Na Slovenskem je bilo že precej polemik glede enotne podobe knjižnega jezika in tiste prave narečne osnove slovenskega knjižnega jezika. Vodilni jezikoslovci prejšnjega stoletja so si bili edini, da je osnova slovenskega knjižnega jezika govor Ljubljane oz. slovenskega središča (Pogorelec 2011; Toporišič 2000).¹ S to v bistvu regionalno opredelitvijo knjižnega jezika soobstaja tudi zelo velika občutljivost za ustreznost jezikovnega izraza, kar še vedno povzroča preveliko kritičnost slovenskih govorcev do lastnega jezika (prim. Stabej 2002: 2). To načeloma zelo strogo stališče Slovencev do lastnega znanja jezika je posledica različnih dejavnikov, nenazadnje tudi zahteve po odsotnosti slehernega regionalnega v prestižnem javnem govoru, ki ga zagovarja velik del slovenistične stroke. In prav poudarjanje splošnega neznanja jezika rojenih govorcev slovenščine, katero v veliki meri usmerja slovensko jezikovno kulturo (npr. Šeruga Prek, Antončič 2003; Toporišič 2004a, 2004b), določa tudi premalo intenzivno ukvarjanje z vprašanji govorne slovenščine, predvsem njegove knjižne različice. Zato je mnogim govorcem (bivšim in sedanjim učencem slovenskih šol in medijskih govorcev) pomembno

1 Osnova knjižnega jezika in njegova oživitve naj bi bil govor Ljubljane in njenega središča (*Uvod* v SSKJ 1970: § 8–9; Toporišič 2004a: 16–17), kar je sicer zgodovinsko upravičeno, vendar se moramo zavedati predvsem govornih položajev in tem, ki zahtevajo knjižni jezik (več Tivadar 2011a, 2011b).

samo to, da imajo priročnike, po katerih se ravnaajo, čeprav mogoče ne odsevajo resničnega stanja. V tem okviru dobesednega in absolutnega razumevanja knjižnega jezika kot »višje« jezиковne zvrsti lahko tudi razumemo nasprotovanje korpusoslovcev avtoritarnemu principu gledanja na slovar (Gorjanc, Krek, Gantar 2005).

V tem prispevku želimo poudariti predvsem razlikovanje in obravnavanje knjižnega jezika v javnosti glede na jezikovni kod – pisnost oz. govorjenost –, ki je bila posledica ali pa celo vzrok za ukvarjanje s terminološko menda problematičnim izrazom *knjižni jezik* in *govorjeni knjižni jezik*.

2 Težavno določanje govorne podstave sodobne knjižne slovenščine

Slovenščina je še vedno regionalno precej razslojen jezik, na splošno pa se slovenski govorci in jezikoslovci zavedamo in dejansko uresničujemo tako rabo knjižnega kot narečnega jezika.

Neodgovorjeno in neodgovarjano pa je bilo vprašanje o razmerju med pisnim in govorjenim knjižnim jezikom, predvsem pa govorom v javnosti, ki je podlaga živega razvoja knjižnega jezika. Splošno je veljalo prepričanje, da je knjižni jezik – tako pisna kot tudi govorjena (?) podoba – bolj ali manj določen in enoten že od druge polovice 19. stoletja (Pogorelec 2011: 53; Jesenšek 2010). Slovenščina je bila po prvi slovenski knjigi sicer precej prisotna tako v javnosti kot zasebno, vendar se je resnični razvoj slovenskega govora začel šele po letu 1848 in ustvarjanjem nacionalnosti ter nacionalnega jezika (»nove oblike« in načelo »govori, kakor je zapisano« v drugi polovici 19. stoletja; prim. Breznik 1982, Tivadar 2010b).

Šele od 20. stoletja pa je slovenščina postajala zares prestižni in polnofunkcijski jezik:

- ▷ prestižni (prevladujoči) učni jezik slovenskih šol šele v 20. stoletju (Pogorelec 2011: 31; prim. Tivadar 2004c), tudi z ustanovitvijo slovenske univerze leta 1919;²
- ▷ jezik rednega TV-programa s TV-Dnevnikom v slovenskem jeziku – kljub ustanovitvi TV Ljubljana 1958. leta – šele leta 1968 (15. april 1968; glej Tivadar 2008);
- ▷ jezik slovenske državne politike, tudi v mednarodnih odnosih (če izvzamemo nastop Janeza Drnovška na zasedanju neuvršenih leta 1989 v Beogradu in posamezne stavke športnikov in politikov, je bila javna slovenščina omejena na območje Republike Slovenije; Tivadar 2003: 450, 465).

Slovenščina je torej šele dobri dve desetletji tudi državno realizirana in javno na vseh področjih zapovedana – če k tej mladosti dodamo tudi sodobno globalizacijo je povsem logično, da se pojavlja določena variantnost in slabša kakovost javnega govora.

.....

2 Stabej izpostavlja problem zapostavljanja slovenskega strokovnega jezika nasproti tujemu strokovnemu jeziku zaradi napačnega mišljenja, da slovenski strokovni jezik »večinoma usvojimo iz domačega okolja«. Ob tem Stabej omeni tudi neustreznost pouka v šolah, kar pa naj bi se z novimi izhodišči sčasoma popravilo (Stabej 2010: 61).

2.1 Neupravičen občutek neznanja jezika

Neznanje slovenščine rojenih govorcev je v sedanjosti pogosto omenjeno, vendar le redki to tudi jasno opredelijo (Šeruga Prek, Antončič 2003). O tem občutku neznanja (oz. dejanskem neznanju) pričajo mnoge retorične šole (Tivadar 2011b), ki kažejo tudi na nesamozavestno in po (vsiljenem?) mnenju uporabnikov jezika ne dovolj kakovostno javno nastopanje. Glede na prej izpostavljeno mladost javne slovenščine v vseh govornih položajih pa je tovrstno (pretirano) kritiziranje neustrezno. Zgodovinske okoliščine namreč ne smejo biti zanemarjene. Prestižna raba slovenščine je kljub vsemu nekaj dokaj novega; univerzitetnost je stara slabih 100 let, državnost pa celo samo 20 let. A to je seveda lahko samo opravičilo tega nezavedanja jezikovne skupnosti, ki je v državnost vstopila v času popolne odprtosti slovenskega prostora in je prestižnost srbohrvaščine v popularni kulturi in tudi govoru takoj zamenjala prestižnost angleščine. Vseeno pa je slovenščina v medijskem, šolskem, državnem in celotnem javnem prostoru zavzela svoje mesto,³ nejasna in premalo določena so samo razmerja med knjižnim (prestižno in najzahtevnejšo zvrstjo) in primarnim govorjenim (narečnim, regionalno pogoje-nim) jezikom, ki še ni (in verjetno nikoli ne bo) prepustil v celoti mesta svoji zahtevnejši zvrsti.

3 Konflikt med pisnim in govorjenim

V 20. stoletju imamo zanimive misli in razmišljanja o govoru in pisavi Boža Voduška, ki se zaveda naslonitve knjižnega jezika na pis(me)ni jezik:

»Mlademu slovenskemu malomeščanskemu narodu nikakor ni bilo od vsega začetka jasno, kako naj izgovarja svoj pismeni jezik, kakor je bilo na primer to jasno francoskemu meščanu v 17. stoletju, ki je svoj izgovor uravnaval po pariškem dialektu in še posebej po tisti obliki, ki se je govorila na kraljevem dvoru. Imel je pred seboj samo častljivo posodo slovenske pisane besede in občutil hkrati brez dvoma željo privzdigniti se nad izgovarjavo svojega domačega dialekta, manjkali pa so mu družabni zgledi, ki so sloneli drugod, pri prej razvitih narodih, na paralelni kontinuiteti jezikovnega in družabnega razvoja. Slovenski meščan si je torej moral ustvariti sam od sebe na umeten način svoja izgovarjalna pravila [...] po načelu: črka je glas. Edini zgled, na katerega se je kvečjemu lahko oprl pri določitvi glasovne vrednosti črk, pa je bil nemški jezik, katerega višja veljava je bila zanj zunaj vsakega dvoma.« (Vodušek 1958–59: 194)

O izgovoru po črki pravi, da je dejansko prva stopnja »izreke našega pismenega jezika«. Vodušek v tem članku *Historična pisava in historična izreka* (1958–59: 193–200) utemeljuje odločitev za »teoretično zahtevo historične izreke«⁴ Stanislava Škrabca in njeno dejansko rea-

3 Nenazadnje o tem priča tudi veliko radijskih in televizijskih programov (skupaj jih je po Sloveniji okoli 150 in skoraj vsi so v slovenščini), ki so tudi pomemben pokazatelj razvoja in rabe slovenskega jezika. Šolstva, ki je na vseh ravneh predvsem v slovenščini, na tem mestu ni potrebno dodatno izpostavljati.

4 Vodušek že na začetku svojega članka poudarja, da »ni Slovenca, ki bi bil pripravljen odreči se v načelu takšni pisavi in privoliti v revolucionarno reformacijo pravopisa na fonetični podlagi po Vukovem

lizacijo. Pri Škrabčevem utemeljevanju historične pisave in izreke sicer ne najde »nobenega dokaza zoper moderno izreko pismene slovenščine«,⁵ vendar razume uspeh Škrabčevega pravopisno-pravorečnega nazora zaradi »dvojnega idejnega boja: zoper nemške fonetične navade in hkrati zoper etimološko, to je *prehistorično pisavo in izgovarjavo*. Če ne bi imeli v naši zgodovini l-kanja in ne tendenc po prehistorični pisavi in izgovarjavi, tudi ne bi imeli Škrabčeve teorije historične izreke« (Vodušek 1958–59: 195). Sčasoma so potem Škrabčeva načela bila dojemana zmeraj manj kot historična in vse bolj kot idealna izreka, »ustrezajoča nekakšnim idealnim zakonom od vsakega narečja in časa odtrganega pismenega jezika«, čeprav je šlo v bistvu za »postulat zgodovinske izreke centralnih narečij 16. stoletja«. S tem je historična pisava in izreka postala »jezikovni simbol našega meščanskega in malomeščanskega razreda« (Vodušek 1958–59: 197).

V preteklosti in tudi sedanjosti (Skubic 2003, 2005) je bila torej navezanost na pisno podobo jezika pogosto a priori dojemana kot nekaj izrazito negativnega in malomeščanskega, kar izvira iz pretirane navezanosti samo na pisni izraz (in toliko manj na vsebino in prepričljiv izgovor) predvsem v 2. polovici 19. stoletja. Tudi npr. pravopis iz leta 1935 je izpostavil to navezanost na pisno podobo (zborna izreko je tesno povezoval s pisavo), obenem pa je izpostavil tudi značilnosti govora (pogovorni jezik) – pogovorne oblike so označevali s »pog.«. Prav tako so bile dovoljene dvojnice, ki jih raba ali govor še nista »izenačila« (SP 1935: VI).

Pravorečje je namreč poleg seveda samostojnega razvoja (prosti govor) v veliki meri odvisno tudi od pisne podobe (brani govor), ki pravzaprav pogojuje knjižni jezikovni izraz, kar že omejnjeni razvoj medijskega prostora in (v prvi vrsti pisno) izobraževanje samo še utrjujeta.

4 Ali je v knjižnojezikovni teoriji pomembna »naravnost« govorca jezika?

In ravno vidik normiranja neke nedoločljive moderne izreke pisne slovenščine je za razvoj sodobnega knjižnega jezika zelo pomemben. Nadaljnji razvoj v jezikoslovni teoriji 20. stoletja je namreč peljal v smer Voduškovega razmišljanja; v Toporišičevi slovnici (1976–2004) tako najdemo usmeritev v t. i. živ knjižni jezik. Izpostaviti moramo, da je bil narejen opis knjižnega jezika (SS in SSKJ) in izpostavljena »moderna knjižna izreka« ter oživljanje knjižnega jezika s strani govora narodovega središča, tj. Ljubljane.⁶ Ni pa bil narejen samostojni govorni (pravorečni) priročnik; vse je bilo zbrano v okviru *Slovenske slovnice, Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in v glasoslovnem delu pravil *Slovenskega pravopisa* (1990–), kasneje pa v celovitem pravopisu s slovarskim delom, ki pa je izšel že v 3. tisočletju (SP 2001). Samo slovnični glasoslovni

zgledu.« (Vodušek 1958–59: 193) Pri tem moramo poudariti, da reformacija pravopisa po Vukovem načelu ni uspela niti v Vukovem, tj. Prešernovem in Čopovem ter Kopitarjevem času.

5 Zanimivo je, da tudi Toporišič govori o »moderni knjižni izreki« znotraj glasoslovnega opisa knjižnega jezika v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 41–89), ko uvaja določene spremembe v knjižnem izgovoru.

6 Razpravljanje o živosti in oživljanju knjižnega jezika (prim. Toporišič 2004a: 16–17; Vodušek 1958–59) je problematično predvsem s stališča 3. tisočletja in polne uresničitve (knjižne) slovenščine na vseh področjih – kot da bi bila mrtev organizem, potreben dodatnih zunajjezikovnih spodbujevalnikov.

slovni opis na podlagi pravil in odsotnost samostojnega pravorečnega priročnika je posledica takratnega (nedržavnega) časa in neprestizne vloge slovenskega jezika, ki je bila odvisna predvsem od avtoritete jezikoslovcev (in učiteljev ter profesorjev). Zato je bila v 2. polovici 21. stoletja zelo opazna naslednja usmeritev jezikoslovcev: oblikovanje knjižnega jezika po govoru Ljubljane. Katere Ljubljane (časovno gledano) in katerega dela tega območja (Trnovo, Šiška, Rudnik, Center ...) je zgolj retorično vprašanje.

Tudi Voduškove misli in predvidevanja o izginotju narečij se glede na še vedno veliko regionalno razslojenost Slovenije in trenutno stanje medijskega prostora niso uresničila; gotovo vsaj na fonetičnem področju še obstaja narečna raznolikost (Tivadar 2006). Obstaja pa tudi enotna pravorečna podoba, ki je sedaj žal zapisana samo v pravopisnem priročniku, vsaj v svoji zborni obliki pa ni vezana na noben regionalni jezikovni kod, ampak je samostojna, vseslovenska enota (Tivadar 2011b); sodobni pravorečno-fonetični priročnik bi samostojnost slovenskega pravorečja samo še potrjeval in utrjeval.⁷

4.1 Iskanje prave in edine norme knjižnega jezika

V Voduškovem smislu vzpostavljanja vseslovenskega govora narodovega središča, kar je v veliki meri prevzel tudi Toporišič, ki pravi, da se »določeni sloji (izobraženski, sploh mestni) prebivalstva že kar 'rodijo' s knjižnopogovornim jezikom« (Toporišič 2004a: 17), se je slovensko jezikoslovje dosti ukvarjalo z zgodovinskimi opredelitvami slovenskega jezika. Toporišič namreč pravi, da splošno- ali knjižnopogovorni jezik omogoča »stalno oživljanje strukture zbornega jezika in jo brani okostenevanja ter prevelike razdalje od živega vsakdanjega jezika (kar je prinesla zlasti druga polovica 19. stoletja)« (Toporišič 2004a: 17). Tej obravnavi so se na podoben sociološko-zgodovinski način pridružili tudi v začetku 3. tisočletja. Intenzivno ukvarjanje s poimenovanji knjižnega jezika oz. standardnega ali standardiziranega jezika je privedlo do sicer zanimivih razprav in zaključkov, ostalo pa je neodgovorjeno pomembno vprašanje raznolikosti knjižnih besedil glede na geografsko različne govore, kar naj bi bil največji problem javne govorjene slovenščine (Toporišič 2004a, Šeruga Prek, Antončič 2003; prim. Tivadar 2010a). Pri Skubicu je namreč zaključena standardizacija jezika predstavljena kot »ideal forme kulturnega jezika« (Skubic 2005: 49). Kulturni jezik pa je »reprezentativna jezikovna forma, ki uteleša najvišjo, torej dominantno kulturo politične skupnosti, utemeljene na danem jeziku«. Ta pa se spreminja – tako je bilo, po Skubicu, do 20. stoletja slovenskim narečjem in nekulturnemu jeziku nasploh dovoljeno nastopati le v burkah in verskih igrah za preprosto ljudstvo, »resno gledališče« pa je bilo za »kulturni jezik«, tisto višjo obliko (Skubic

7 Neustrezna odprava nekaterih dvojnic v aktualnem slovenskem pravopisu (Tivadar, Jurgec 2003) nakazuje na tendenco po unifikaciji govorenega izraza, kar v slovenskem primeru gotovo ne bi bilo dobro in bi bilo v nasprotju s slovensko tradicijo in sedanjostjo (nenazadnje SSKJ dvojničnost dopušča).

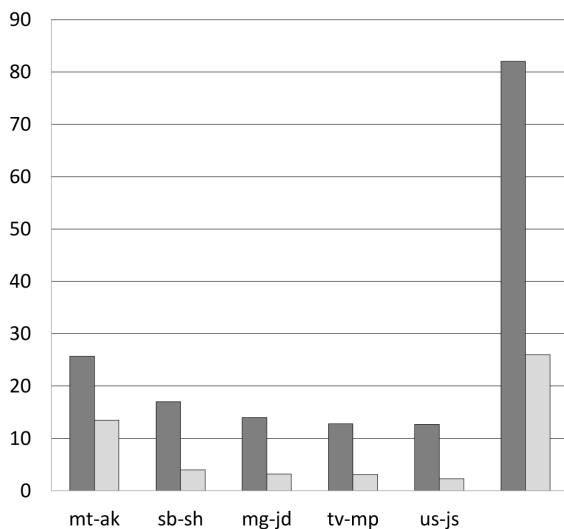
2005: 48). Za kulturni jezik naj bi bilo tudi značilno, da ga govorci sprejmejo »v procesu same socializacije« (Skubic 2005: 49).

Pogosto se je pri tovrstnem opredeljevanju knjižnega jezika težko znebiti vtisa, da je knjižni govor določen z (zasebnim?) govorom neke (ekonomsko-intelektualne) elite, ki poseduje z družbo. Pri tem pa je nerazumljivo neupoštevanje regionalno in socialno drugače strukturirane slovenske družbe, ki je imela skozi zgodovino edino skupno osnovo predvsem v združevalnem knjižnem jeziku, za razliko od anglosaksonske in še kakšne rojalističnoelitistično zasnovane družbe.

5 Enotni knjižni jezik in nadregionalno – smer razvoja slovenskega jezika

Kot je bilo že večkrat poudarjeno, se sodobni govorjeni knjižni jezik regionalno ne ločuje (Tivadar 2004a, 2004b, Tivadar 2010a). Pri iskanju idealnega območja in sloja prebivalstva (Toporišič 1967: 115, 118) je bil zapostavljen vseslovenski vidik knjižnega jezika, ki je izrazito nadregionalen.

V potrditev nepomembnosti regionalnega vidika v primeru izbire gradiva za analizo knjižnega jezika lahko pogledamo naslednji grafikon, ki dokazuje, da priljubljenost govorcev ni odvisna od njihovega regionalnega jezikovnega porekla, kar je gotovo posledica tudi njihovega knjižnega govora; večina jih (je) dela(la) v informativnem programu:

Graf 1: Popularnost radia in televizije: radio: pet govorcev, televizija: devet govorcev (razmerje po medijskem barometru *Vikenda, Delo Stik*, N = 901, medijske priloge *Dela*, za mesec september, 7. 10. 2005, str. 6, razmerje radio proti televizija je 31 proti 69)

mt – Matjaž Tanko (24 ur), *ak* – Andrej Karoli, *sb* – Slavko Bobovnik (TV Slovenija), *sh* – Sašo Hribar, *mg* – Mario Galunič (Spet doma), *jd* – Janez Dolinar, *tv* – Tamara Vonta, *mp* – Marko Potrč, *us* – Uroš Slak (Trenja), *js* – Jure Sešek.

Od teh govorcev sta bila samo dva »rojena« Ljubljancana, tj. le 20 % medijsko najprepoznavnejših govorcev. Pri tem je treba omeniti medijsko precej izpostavljen primer konec leta 2009, ko je bilo ljubljanskemu županu očitano, da ni »rojen v Ljubljani«, kar se je stopnjevalo z žalitvami o »balkanskem kavboju« (MMC RTV SLO, 22. 12. 2009). Podobno obravnavo v smislu, da je jezikovno območje (in njegov zasebni govor) tisto, kar definira govorca, je bilo zaslediti v polemiki ob izidu pravopisa (Okrogla miza o SP 2001, 16. 5. 2002, 19.00–22.00, skrajšano objavljeno v »Studiu ob 17-ih«, 20. 5. 2002, 1. program RSLO; Tivadar 2010b). Večkrat je že bilo poudarjeno tudi, da »jaz« bom že bolje vedel, saj sem »izbrano« območje (prim. Toporišič 1978: 334; 2004b in Jurgec 2005).⁸

Toda s tem ko vstopimo v proces izobraževanja in opismenjevanja, se dokončno začne spreminjati tisto primarno govorno, ki je pogojeno z zasebnostjo. S tem tudi primarni govorni jezik ni več edini jezikovni izraz in postaja v določenih položajih vse bolj podoben »govorjenemu zrcalu« pisnega jezika. Zakaj je tukaj poudarjeno zrcalo in govornost? Govor kot jezikovni proces ni enak pisanju, mnoga še tako podobna kodiranja in enoznačni opis govora imajo vendarle povsem drugačno udejanjenje – zvok, ki je povsem drugačen od vidnega, pisnega jezika. In če z zavedanjem o razlikovanju med tema dvema jezikovnima kodoma pristopimo k normiranju knjižnega jezika, spraševanje o »branju« oz. posnemanju pisnega jezika dobi povsem drug pomen: govor, pa čeprav dobesedni, tj. branje, namreč niti ne more biti posnetek pisnega jezika. In tudi zasebni govor ne more biti enak javnemu in uradnemu govoru, ki je večinoma knjižni; zasebno v nekaterih teoretičnih predstavah, ki imajo svojo praktično realizacijo v različnih medijskih oblikah (npr. v različnih resničnostnih šovih), sicer očitno postaja javno.

Sklep

Pravorečje mora tudi na Slovenskem iti v smer samostojnega razvoja (prosti govor), obenem pa ne smemo pozabiti tudi na soodvisnost s pisno podobo jezika (brani govor), ki pravzaprav pogojuje knjižni jezikovni izraz. Zato je treba pri obravnavi pravorečja upoštevati tako značilnosti govora (naglasne, intonacijske, fonemske in druge različnosti od pisnega jezika) kot tudi določenost s pisnim jezikom, ki vpliva na sam knjižni izgovor. Tako je npr. reduciranje nenaglašanih in tudi naglašanih samoglasnikov (*tako – tko, lahko – lohk, lahk ... , brat – [brət]* ipd.) v knjižnem govoru nezaželeno, če seveda ne želimo povečevati razlik med posameznimi pokrajinami, ki se odražajo predvsem v govoru. Pisava sicer lahko vpliva tudi na (ne)izgovor polglasnika (tip *megla, steza ...*), ki se zamenjuje z /ɛ/. Za razjasnitev tovrstnih nesporazumov oz. neustreznih predpostavk, ki vplivajo tudi na kakovost sporazumevanja, pa bi bilo treba izdati samostojni in sodobni pravorečni priročnik.

.....
 8 Pri tem je zanimivo, da Toporišič (2004) z omalovaževanjem in v napačnem kontekstu govori o idealnem avtorju in iskanju idealnega, kot ga je na začetku 20. stoletja poznalo češko jezikoslovje (Ertl 1929). Prav tako je paradoksalno, da se na eni strani poudarja priučljivost in naučljivost knjižnega jezika, na drugi pa določevalnost nekega izbranega območja.

Literatura in viri

- BREZNIK, Anton, 1982: Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. *Jezikoslovne razprave*. J. Toporišič (ur.). Ljubljana: Slovenska matica. 83–133.
- ERTL, Vaclav, 1929: Časové úvahy o naší mateřštině. Praga: Nákladem Jednoty československých matematiků a fysiků.
- GORJANC, Vojko, KREK, Simon, GANTAR, Polona, 2005: Slovenska leksikalna podatkovna zbirka. *Jezik in slovstvo* 50/2. 3–19.
- JESENŠEK, Marko, 2010: Slovenski knjižni jezik med središčem in obrobjem – normativnost in/ali partikularizem. Irena Novak Popov (ur.). *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 13–22.
- JURGEC, Peter, 2005: Spet o fonetiki, fonologiji in pravorečju v SP 2001. *Slavistična revija* 53/2. 245–248.
- MMC RTV SLO, 22. 12. 2009: Pomladni podmladki Jankoviću podarili monopoli, nato pa ... Na <<http://www.rtvlo.si/slovenija/pomladni-podmladki-jankovicu-podarili-monopolinato-pa/219780>>.
- POGORELEC, Breda, 2011: *Stilistika slovenskega knjižnega jezika. Jezikoslovni spisi* II. Mojca Smolej (ur.). Ljubljana: Založba ZRC – Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Zbirka Lingua Slovenica – Fontes 2).
- SGALL, Petr, HRONEK, Jiří, 1992: *Čeština bez příkras*. Praha: H&H.
- SKUBIC, Andrej, 2003: Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. Ada Vidovič Muha (ur.). *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje* (Obdobja 20). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 209–226.
- –, 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- SP 1935 = *Slovenski pravopis*. Anton Breznik, Fran Ramovš (ur.). Ljubljana: Znanstveno društvo.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.) Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SP1P 1990 = *Slovenski pravopis 1 – Pravila*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- SSKJ 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- STABEJ, Marko, 2002: Nedolžnost in zaščita: dr. Marko Stabej in dr. Janez Dular o jezikovni politiki. *Delo* 44/68 (23. mar. 2002). *Sobotna priloga*. 4–6.
- –, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina.
- ŠERUGA PREK, Cvetka, ANTONČIČ, Emica, 2003: *Slovenska zborna izreka. Priročnik z vajami za javne govorce (knjiga in zvočna zgoščanka)*. Maribor: Aristej.

- TIVADAR, Hotimir, 2003: Kontrastna analiza slovenskih i hrvatskih vokala (mogući izgovorni problemi sa slovenskog aspekta) / Contrastive analysis of Slovene and Croatian vowels (some pronunciation problems of Croatian speakers of Slovene). *Govor*. Zagreb. 20/1–2. 449–466.
- –, 2004a: Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 52/1. [31]–48.
- –, 2004b: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovstvo* 49/2. 17–36.
- –, 2004c: Aktualnost in uporabnost Škrabčevih razprav za sodobni slovenski jezik in jezikoslovje. *Slovenščina v šoli* 9/2. 1–7.
- –, 2006: Slovenski medijski govor v 21. stoletju in pravorečje – RTV Slovenija vs. komercialne RTV-postaje / Slovene media speech in 21st century – RTV Slovenija vs. commercial RTV Stations. *Kapitoly s fonetiky a fonologie slovanských jazyků*. Praga: Filozofska fakulteta Karlove univerze. 209–226.
- –, 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji* / 44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 24–35.
- –, 2010a: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1. 105–116.
- –, 2010b: Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. Irena Novak Popov (ur.). Vloge središča: konvergenca regij in kultur. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 25–35.
- –, 2011a: Vzpostavitev razmerij med govorom in branjem, recitacijo in igranjem. S. Kranjc. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Obdobja 20. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 15–22.
- –, 2011b: Regionalna (in socialna) različnost slovenskega (knjižnega) jezika v zgodovini in sedanjosti. Marko Jesenšek (ur.). *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. Maribor: Filozofska fakulteta. 80–91.
- TIVADAR, Hotimir, JURGEČ, Peter, 2003: Podoba govorenega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. [203]–220.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1967: *Jezikovni pogovori* II. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- –, 1978: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- –, 1991 (⁴2000, ⁵2004a): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- –, 2004b: Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis. *Slavistična revija* 52/2. 209–227.
- VODUŠEK, Božo, 1950: Pripombe k slovenskemu pravopisu. *Novi svet* V. 947–954, 1045–1052, 1149–1152.
- –, 1959: Historična pisava in historična izreka. *Jezik in slovstvo* 4/7 (april 1959). 193–200.

TERMINOLOGIJA V SLOVENSKEM PRAVOPISU

Mateja Jemec Tomazin

Uvod

Pravilnost oz. ustreznost znanstvenega izrazja neke stroke tako strokovnjaki kot pogosto tudi polstrokovnjaki in nestrokovnjaki¹ ob pomanjkanju področnih terminoloških slovarjev preverjajo v pravopisu oz. slovarju splošnega jezika. Ta dva priročnika sta namenjena kodificiranju splošnega jezika (v vsakdanji rabi), zaradi svoje obsežnosti pa sta pogosto tudi prva priročnika, v katerih iščemo informacije o nekem terminu oz. strokovnem izrazu. Prav ta samoumevnost pravilnosti oz. utemeljevanja pravilnosti s pravopisnimi pravili pri oblikovanju normativnosti oz. pravopisnih napotkov prinaša toliko večjo odgovornost.

Po pravopisu navadno posežemo takrat, ko se znajdemo pred jezikovno zagato, največkrat, ko ne poznamo prav(iln)ega zapisa besede v osnovni ali kateri drugi sklonski obliki, pogosto pa tudi takrat, ko preverjamo primernost in/ali ustreznost nekega izraza, v terminologiji najpogosteje tujk ali citatnih izrazov.

Čeravno pravopis kot priročnik v prvi vrsti ni namenjen pojasnjevanju pravilnosti specializiranega izrazja, ga zaradi a) pomanjkanja ustreznih področnih terminoloških slovarjev, b) tradicije² in c) nepoznavanja namena priročnikov, kakršen je pravopis,³ uporabljajo pri iskanju jezikovnih podatkov tudi strokovnjaki in napačna oz. nepravilno razumljena informacija lahko povzroči vsaj nesporazume, če že ne odvrne od rabe pojmovno in glede na terminološki sistem popolnoma ustreznih in primernih izrazov.⁴ Toda tudi tisti strokovnjaki, ki se zavedajo,

.....

1 *Strokovnjaki* so tisti, ki dobro obvladajo stroko in imajo ustrezno znanje, *polstrokovnjaki* so sicer strokovnjaki sorodnih področij ali študenti, *nestrokovnjaki* pa predvsem običajni uporabniki jezika, vendar pa sem sodijo tudi prevajalci, terminologi ipd. Več pri Žagar Karer (2011: 18, 133 in dalje). Kljub uveljavljeni razdelitvi pa lahko specializirane prevajalce ali terminologe, ki se dlje časa ukvarjajo z enim področjem, po poznavanju terminologije primerjamo s polstrokovnjaki.

2 Pri tem mislimo predvsem na vlogo, ki jo je imel jezik pri oblikovanju narodne zavesti.

3 Postavi se vprašanje, katero besedje naj bo zajeto v pravopisu, še posebej to velja za termine, ki (še) niso determinologizirani in torej (še) niso del splošnega besedišča.

4 Predvsem nerazumevanje prikaza slovarskih enot v SP 2001, kot je npr. v pokončnem oklepaju zapisana splošna pomenska uvrstitev besede ali besedne zveze (identifikacija) in ne prednostni termin, kadar govorimo o terminologiji.

da *Slovenski pravopis* in *Slovar slovenskega knjižnega jezika* nista namenjena pojasnjevanju ali normiranju (vsega) specializiranega izrazja, vendarle posežejo po njiju, saj njune razlage predstavljajo izhodišče za nadaljnje delo.⁵

1 Specializirano izrazje v SP 2001

V SP 2001 je 11.360 iztočnic, ki imajo eno od področnih oznak (kvalifikatorjev),⁶ ki so bile prej že uporabljene v SSKJ.⁷ Področne oznake navadno označujejo strokovno izrazje določenega področja.

1.1 Primerjava področnih oznak med SSKJ in SP 2001

SP 2001 je sicer načeloma uporabil iste področne oznake kot SSKJ, vendar je nekatere poslovenil oz. jih iz področnih spremenil v funkcijskozvrstne oznake (tako se je področna oznaka »adm.« (administracija) spremenila v funkcijskozvrstno »urad.« (uradovavno), kar ne daje popolnoma enakih informacij o iztočnici).⁸

Slovenjenje⁹ področnih oznak navadno zoži pomen z (uveljavljenega in razširjenega) poimenovanja celotne vede na predmet preučevanja (npr. botanika → rastlinstvo, ekonomija → gospodarstvo, literarna teorija → slovstvo).

Slovenjene so tudi terminološke oznake, ki jim vede sicer ne nasprotujejo, vendar jih tudi ne uporabljajo (npr. sociologija → družboslovje, meteorologija → vremenslovje).¹⁰

Ponekod slovenjena oznaka namesto celotne vede predstavlja le njen del (npr. metalurgija → kovinarstvo,¹¹ farmacija → lekarništvo, medicina → zdravstvo)¹² do tistih domačih izrazov, ki se v korpusih sploh nikoli ne pojavijo, pri iskanju v splošnih ali specializiranih brskalnikih pa zelo redko (npr. muzikologija → glasboslovje).¹³

5 Npr. M. Novak, *Strokovna terminologija – gradnik interoperabilnosti kulturnih in z njimi povezanih vsebin*, *Knjižnica*, 2011, letnik 55, številka 1, 87–101.

6 V SP 2001 najdemo sicer 88 področnih oznak, nekatere označujejo širše (npr. družboslovje ali tehnika), druge ožje področje (npr. ribištvo ali numizmatika). Posamezne področne oznake (npr. obrtništvo) so preveč nenatančne, da bi jih lahko opredelili za terminološke.

7 Seznam oznak je sicer naveden v 226. členu uvoda SSKJ, vendar so razvrščene po abecedi in ne po skupinah.

8 Npr. *evidentirati*, ki je v SSKJ seveda z ustrezno časovno distanco ustrezno pojasnjen v terminološkem gnezdu kot 'vpisati dopis v evidenčno knjigo pod zaporedno številko in z ustreznim datumom ter ta podatka napisati na dopis', v SP 2001 pa uporabnik dobi podatek samo, da gre za »uradniški« oz. »uradovalni« izraz, torej da gre za nekakšen žargonizem in ne termin, če seveda izraz ni determinologiziran in je potem takšna oznaka vseeno primerna.

9 Izraz pred puščico je oznaka v SSKJ, za njo pa v SP 2001.

10 Zadetki v različnih korpusih (tako Nova beseda kot Gigafida) kažejo razmerje približno 4 : 1 v prid tujki, pri meteorologiji je to razmerje celo 12 : 1.

11 Na neustreznost slovenjenja te oznake so opozorili že uredniki pravopisa, zato je oznaka »metalurgija« ostala. Za podatek se zahvaljujem Petru Weissu.

12 Pri tem gre lahko tudi za razmerje med poimenovanjem vede in dejavnosti.

13 V Cobissu se *glasboslovje* med ključnimi besedami pojavi 4-krat.

1.2 Raba področnih oznak v SP 2001

Področne oznake so v SP 2001 izpisane na več različnih mestih. Na eni strani so del zaglavja, kadar označujejo celotno iztočnico (npr. *adnotacija, cesija, izvedenstvo*), oz. so navedene ob zgledu, kar pa ne pomeni nujno, da je celoten zgled tudi termin (npr. *motiv zakonskega predloga* je prosta besedna zveza, ali *novela kazenskega zakonika* pri iztočnici *novela*, vsakokrat gre torej za primer rabe v strokovnem, v našem primeru pravnem besedilu in ne za prav(n)i termin).

Iztočnice, ki imajo v geslu eno od področnih oznak, v večini primerov lahko uvrstimo med termine stroke oz. področja, ki jim je pripisano, oz. vsaj kolokacije, ki se v besedilih izbrane stroke pojavljajo. Nekatere iztočnice se seveda lahko pojavljajo tudi na več področjih, vendar, kot poudarja Žagar Karer (2011: 36), ta tip večpomenskosti za terminološko vedo ni sporen.

1.3 Problematika terminološke leksike v SP 2001 na primeru področne oznake »pravn.« (pravniško)

Če pobliže pogledamo skupino iztočnic, ki imajo v geselskem članku področno oznako »pravn.« (gre torej ali za pravne termine ali le lekseme, rabljene v pravu), najdemo 427 zelo raznolikih zadetkov.¹⁴ Za razliko od SSKJ, ki je oznako »jur.«¹⁵ pripisal kar 1417 iztočnicam oz. podiztočnicam ali zgledom, oznako »pravn.« pravzaprav pogrešamo pri nekaterih iztočnicah, kjer gre za pravne termine, ki so šele z determinologizacijo postali del splošnega besedišča, kar kažejo tudi zgledi v SP 2001 (npr. *sodnik, tožba, tožnik*).¹⁶

Rabo in uvrstitev oznake »pravn.« lahko razdelimo na več skupin:

- a) pogosto rabljene tujke, največkrat (latinski) citatni izrazi (npr. *ad acta, de iure, ex offo*, tudi *adnotacija, dolus, vindicirati ...*);
- b) slovenjene tujke, ki jih stroka ni sprejela, ampak se pojavljajo pri posameznih avtorjih¹⁷ (npr. *dvozakonstvo* ali *dvojni zakon za bigamijo*¹⁸ oz. *zemljak, polzemljak, četrtzemljak* za

¹⁴ O problematiki terminološke leksike v SP 2001 več v 2. številki *Slavistične revije* iz leta 2003, še posebej prispevka Nataše Logar in Vojka Gorjanca, ki obravnavata računalniško in ekonomsko terminologijo.

¹⁵ V SSKJ je to »le« juridični izraz in ne pravni termin, pri čemer je treba opozoriti, da se terminološka raba *izraz* = termin ali *izrazijski* = terminološki slovar (o tem Gjurin 1986) ni nikoli zares uveljavila v slovenskem jezikoslovju.

¹⁶ Pri slednjih primerih se seveda postavi še vprašanje, zakaj bi jih sploh uvrstili v SP, saj ne izstopajo ne po svojih slovničnih lastnostih ne po (običajni) rabi.

¹⁷ Pri tem se postavlja vprašanje odgovornosti posameznega raziskovalca oz. znanstvenika, ki vpeljuje nove izraze, do celotne vede oz. terminologije posameznega področja. Npr. *preživitev* proti *preužitek*, ki jih nekateri posamezniki, npr. Sergij Vilfan, rabijo kot sinonima še v 2. polovici 20. stol., po drugi strani pa SSKJ (po Pleteršniku) vpelje pomensko razliko in *preživitev* poveže s terminom *preživnina*, *preužitek* pa pojmovno veže na pravico do stanovanja in hrane ob spremembi lastništva.

¹⁸ Seveda je pomembno, da uporabniki razumemo termin in tako verjetno lažje osvojimo pojem, ki ga termin predstavlja, vendar pa hkrati vpeljevanje novih poimenovanj od strokovnjaka terja, da se nujno

gruntarja, polgruntarja in četrtgruntarja – med njimi ne najdemo neposrednih medsebojnih povezav, iz podatka o identifikaciji pa sledi, da ima *polzemljak* splošno pomensko uvrstitev [lastnik polovice grunta], *četrtzemljak* pa [lastnik četrte grunta]);¹⁹

- c) neustrezno pripisano ali celo manjkajoče področje rabe (npr. *življenjsko zavarovanje* ali *nastopiti dopust* nista pravni(ška) termina v ožjem pomenu besede, uporabljata pa se tudi v pravnem jeziku, kadar je to npr. predmet spora; vseeno je ta oznaka neustrezna, saj bi prvemu primeru verjetno morali pripisati področje ekonomije, če že ne financ, drugemu pa morda res bolj pritiče kaka funkcijskozvrstna oznaka »uradovavno« kot kaj drugega (več o tem prim. Jemec Tomazin 2010: 136 in dalje); *delikvent* pa je celo brez terminološkega pojasnila, ampak ima samo oznako »človeško«;
- č) manjkajoče pojasnilo oz. zgled²⁰ (npr. *celozemljak, digeste, dekleratornost ...*);
- d) neprimeren zgled (npr. pri iztočnici *zaupen* je zgled z oznako »pravn.« *strogo zaupni podatki* – v tem primeru gre za dva različna pojma, saj se stopnje zaupnosti (oz. krog upravičenih naslovnikov) med seboj razlikujejo);
- e) navidezni termini, kamor uvrščamo tako proste zveze oz. kolokacije (npr. *delati kaj mimo veljavnih predpisov* – vtis terminološkosti daje beseda *predpis*; *motiv zakonskega predloga*, *motiv* je v pravni terminologiji sicer precej pogosteje rabljen na področju kazenskega prava), kot tudi sestavljene besedne zveze, ki v strokovnih besedilih niso (praktično) nikoli zapisane (npr. *motena posest* – sporna je oblika zgloda (ki naj bi bil termin), saj je pravni pojem *mote-nje posesti*,²¹ vse oblikoslovne in skladenjske pretvorbe pa niso že tudi del terminologije²² nekega področja, čeprav sodijo v strokovni oz. znanstveni jezik tega področja).²³

Od vseh teh kategorij so v SP 2001 res utemeljeno uvrščene predvsem iztočnice iz skupine a) in b) in pogojno č), pri čemer bi morali drugi dve skupini, če bi jo uvrstili v splošni pravopišni slovar, ob sebi imeti ustrezne prednostne sopomenke. Z vidika strokovnjaka ali nestro-

odloči za en izraz in mu da prednost. Slovenjenje, ki ni usklajeno s stroko, zelo pogosto ne doseže področnih strokovnjakov in so zato očitki o nasilnem posegu v jezik znanosti (lahko tudi upravičeni.

- 19 Posebej je treba opozoriti tudi na neustrezno slovenjene tujke, ki imajo dejansko popolnoma drugačen pomen v stroki. V pravu je pogosto rabljen termin (neredko tudi žargonsko) *pravni institut*, ki je v nastajajočem novem pravnem terminološkem slovarju pojasnjen kot 'celota pravnih vodil, ki se nanašajo na ožji zaokrožen sklop družbenih razmerij, npr. lastnina, dedovanje, pomilostitev', v leksikonu *Pravo* je ta iztočnica preusmerjena na geslo *sistemizacija prava*. Poudariti je treba, da pa prednostna sopomenka *ustanova*, ki jo najdemo v SP 2001, v znanstvenih besedilih praktično nikoli ni rabljena v pomenu, ki ga prinaša že SSKJ, in sicer »2. jur. z zakonom ali normami nastala ustaljena oblika odnosov med ljudmi: demokracija naj bi kot ustanova pomenila svobodo; družina in zakon sta pomembni družbeni ustanovi«, v SP 2001 pa ima pri iztočnici *institut* celo popolnoma neustrezno prednostno sopomenko *pravna ustanova*, ker večini strokovnjakov to predstavlja le 'organizacijo za opravljanje kake dejavnosti', če ne celo zgolj zgradbe v fizičnem pomenu besede. Takšno rabo potrjujejo tudi zgledi v besedilnih korpusih Gigafida in Nova beseda.
- 20 Bolj večji uporabniki slovarjev razlago sicer poiščejo v SSKJ, toda dejansko bi pričakovali vsaj razlago s sopomenko oz. pomensko uvrstitvijo, saj ne gre za najbolj pogoste izraze.
- 21 Prim. npr. <staro.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/visja_sodisca/54887/>.
- 22 Pri tem terminologijo razumemo kot hierarhično urejen pojmovni sistem.
- 23 Več o tem Žagar Karer (2011: 141–149).

kovnjaka pa je najmanj zanesljiva distribucija področne oznake »pravn.«, saj ni pripisano niti najpogostejše področje rabe (npr. za *življenjsko zavarovanje*), kaj šele zanesljiva oblika termina (zapis oznake »pravn.« ob zgledih). Tovrstne težave so rešljive že s preverjanjem pojavnic v splošnih korpusih, saj nam to zadostuje za podatke o rabi in najpogostejši obliki ter morebitnih težavah, ki naj bi jih pravopis kot priročnik reševal. Specializirani korpusi pa bi dali odgovor tudi na normativna vprašanja glede prevladujoče oblike termina, vendar morajo biti prednostne iztočnice v terminologiji neke stroke nujno del normativnih (in tudi razlagalnih) terminoloških slovarjev,²⁴ ne pa splošnega pravopisa, kjer je nemogoče (in pravzaprav nesmiselno) pregledno in uravnoteženo zajeti znanje in pravopisna vprašanja vseh strokovnih področij.

Upoštevati je treba tudi podatek, da termini s področja prava poleg terminov medicinske stroke verjetno najpogosteje prehajajo v splošno besedišče, kar kaže tudi število področnih oznak v SP 2001.²⁵

1.4 Iztočnice in zgledi v SP 2001 z. oznako »pojmvno« (pojmovno) in »neobč.« (knjižno neobčevalno)

Slovnična oznaka »pojmovno« se v SP 2001 načeloma uporablja pri abstraktnih pojmih, kadar pa se uporablja skupaj z oznako »knjižno neobčevalno«, gre pogosto za termine, ki največkrat nimajo pripisanega področja. Takih iztočnic je 1503, od tega je 658 samostalnikov, ki so primarna terminološka besedna vrsta. V SSKJ so bile te iztočnice največkrat označene kot del ozkoknjižne leksike, za katero tudi Vidovič Muha (2000: 104, 105) ugotavlja, da ta skupina izhaja iz terminologije, vendar je zaradi determinologizacije prešla v širšo rabo.

Splošna dostopnost in razširjenost tudi strokovno zahtevnejših besedil pa kaže, da nekatere iztočnice, čeprav pogosto (ali vsaj pogosteje, npr. *avtopsija*, *aspiracija*) rabljene, ohranjajo svoj terminološki pomen in so le v manjšem deležu determinologizirane.²⁶ Nekatere iztočnice so še vedno termini, (zgolj) terminološko rabo pa potrjujejo tudi zgledi (npr. *zapora ceste*, *alteracija glasu*, *disperzija svetlobe*, *hipertrofija srca*).²⁷

Z vidika strokovnjaka kot uporabnika SP 2001 je najbolj vprašljiva porazdelitev oznak. Rabe posameznega izraza, ki je lahko termin v več strokah (npr. *modifikacija*) SP 2001 ne more zajeti in zato lahko ustvari vtis, da je raba v strokovnih besedilih neprimerna, ter da jo mora zamenjati s prednostno sopomenko (v tem primeru s *sprememba*, *preoblikovanje*). Še bolj vprašljiva

24 Izdelovanje razlagalnih in normativnih področnih terminoloških slovarjev je tudi cilj (in praksa) Sekcije za terminološke slovarje ISJ ZRC SAZU, hkrati pa se potreba po tovrstnih terminoloških slovarjih vsakodnevno izkazuje npr. v prevajalskih oddelkih evropskih institucij. O tem prim. tudi <http://www.svrez.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/391/2931/de96c7c53f/>.

25 Zanimivo (ne pa nepričakovano) je v SP 2001 največ terminov s področno oznako »jezikosl.« (jezikoslovje) (1480).

26 O determinologiziranih pomenih v slovarjih glej Žagar (2007).

27 Vendar je nekaj zgledov tudi povsem neterminoloških, npr. *defetišizacija tehnike*.

je distribucija oznake »neobč.« ob terminih,²⁸ pri čemer se je treba zavedati velike moči, ki jo jezikovnim priročnikom pripisujejo strokovnjaki.²⁹ Vsakršno označevanje, sploh okrajšave s predpono *ne-*, tako daje vtis, da je s terminom nekaj »narobe« in ga ne smejo uporabiti oz. da je bolje uporabiti pripisano sopomenko.³⁰

2 Znanstveno pisanje in terminologija

Znanstveno pisanje je v zadnjih nekaj letih postalo pogost predmet raziskovanja tako v tujini (prim. npr. Doleschal, Gruber 2007) kot v Sloveniji (npr. Stabej 2009), spodbujanje znanstvenega pisanja v slovenskem jeziku pa z več ukrepi predvideva tudi *Osnutek Nacionalnega programa za jezikovno politiko 2012–2016*. Terminologija posameznega področja naj bi se (sodeč tudi po učnih načrtih slovenskih fakultetnih programov) usvajala spotoma, s poglobljenim preučevanjem posameznega področja. Zaradi pomanjkanja področnih terminoloških slovarjev pa strokovnjaki posegajo po splošnih jezikovnih priročnikih, ki jim na vprašanja o rabi točno določenega termina največkrat ne morejo zadovoljivo odgovoriti.

2.1 Pravna terminologija in pravopisna vprašanja

V nastajajočem pravnem slovarju³¹ imajo tujejezični citatni izrazi le majhen delež (od nekaj več kot 22.000 iztočnic je le 420 citatnih izrazov, prevladujejo latinski termini). Latinščina ima v pravu privilegiran položaj, angleščina kot sodobna *lingua franca* ostaja v slovenski pravni terminologiji na obrobju, saj si strokovnjaki načeloma prizadevajo, da najdejo ustrezno slovensko poimenovanje. Neprimerno večji delež v pravni terminologiji (podobno je tudi v drugih strokah/vedah, z izjemo nekaterih, ki so na Slovenskem uveljavljene že zelo dolgo časa, npr. čebelarstvo, tudi gasilstvo)³² predstavljajo tujke, pri katerih pa moramo biti s slovenjenjem oz. prednostnimi sopomenkami previdni.³³ Na drugi strani pa to ne pomeni, da lahko katerakoli stroka brez vsakršnih (pravopisnih) omejitev sprejema tuje besedišče, pri tem pa zanemari pojmovno stran, saj lahko nastanejo (usodni) nesporazumi.³⁴

28 Podatkov za nestrokovnjaka, da gre res za pravi termin, ni, strokovnjak pa terminološko rabo (pre)pozna iz strokovnih besedil.

29 Tako je npr. S. Fortuna v oceni knjige *Slovenska pravna terminologija* zapisal, da je v knjigi uporabljenih celo nekaj besed, ki jih ni našel niti v SSKJ (npr. *lematizacija*).

30 Pri tem pa lahko pride tudi do večjih pomenskih razlik, npr. pri iztočnici *veganstvo* je (sicer kot splošnejša iztočnica) zapisano *vegetarijanstvo*.

31 Pravni terminološki slovar, ki nastaja v okviru Sekcije za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša za slovenski jezik, naj bi v knjižni obliki izšel leta 2016.

32 O tem prim. tudi Jemec Tomazin 2010b.

33 Npr. latinskemu citatnemu izrazu *actio negatoria* je v slovenščini večkrat pripisan ustreznik *negatorna tožba* kot popolnoma slovenska *prepovedna tožba*, saj se negatorna tožba uporablja tako za opustitveno kot prepovedno tožbo. Prim. <[http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/0/ce3f1e6152395733c1257172002967cf/\\$FILE/Up-77-01_LM%20Krisper.pdf](http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/0/ce3f1e6152395733c1257172002967cf/$FILE/Up-77-01_LM%20Krisper.pdf)>.

34 Kadar je ogroženo zdravje posameznika, se v angleščini uporabljajo trije termini – *health risk*, *health hazard*, *health threat*. V nekaterih besedilih so (v nasprotju s priporočili stroke) rabljeni sopomensko.

3 Terminološka leksika med pravopisom in terminološkim slovarjem

Predstavitvi terminološke leksike v splošnem pravopisnem slovarju je tako treba posvetiti posebno pozornost in premisliti, katere termine vključiti oz. v kolikšnem obsegu predstaviti neko strokovno področje, saj pri večini samo slovenjenje oz. kalkiranje ali približna sopomenka z zgledom ne moreta odgovoriti na vprašanje, ali je beseda »pravilna ali ne«, praktično nemogoče pa je zajeti vse možne primere rabe na različnih strokovnih področjih. Slovarji tujk, kakršen je npr. *Veliki slovar tujk*, predstavljajo dobro izhodišče za pomensko uvrstitev pojma, področnemu strokovnjaku pa lahko pomagajo pri slovenjenju terminov s tujejezično osnovo. Navajanje področnih oznak ob besedah, ki so v neki stroki že uveljavljene, po možnosti skupaj z drugimi socialno- ali funkcijskozvrstnimi oznakami pa nestrokovnjaku še vedno ne da zadostnih podatkov o pomenu in načinu rabe nekega termina v stroki, strokovnjaku pa lahko nehote zavede, da se ne ukvarja s pojmovno stranjo, temveč le z izrazno podobo.

Sklep

V SP 2001 med termini vseh strok prevladujejo jezikoslovni izrazi, glede na vse večjo dostopnost strokovnih besedil pa se postavi vprašanje, v kolikšni meri je pravopis pravo mesto za raznovrstno strokovno izrazje, bodisi iz hitro se razvijajočih področij, kot so informacijska tehnologija, genetika, biomedicina, ali tudi področij, ki so blizu »vsakemu« jezikovnemu uporabniku, pa če začnemo ali končamo s pravom in medicino. Načeloma sta terminologija in specialna raba terminov lahko zadovoljivo pojasnjeni samo v terminoloških zbirkah in terminoloških slovarjih, v splošne priročnike pa mora biti uvrščeno besedišče, ki je širše rabljeno (tudi izven posamezne stroke). Pri izbiri slednjega bi morali odločilno vlogo imeti korpusi.

Literatura in viri

- BERAN, Jaromir idr. (ur.), 1999: *Pravni terminološki slovar: do 1991, gradivo*. Ljubljana: Založba ZRC. Besede slovenskega jezika = <<http://bos.zrc-sazu.si/besede.html>>
- DOLESCHAL, Ursula, GRUBER, Helmut (ur.), 2007: *Wissenschaftliches Schreiben abseits englischen Mainstreams/Academic writing in languages other than English*. Frankfurt a. M.: Peter Lang.
- FidaPLUS = <www.fidaplus.net>
- FORTUNA, Stanislav, 2011: Slovenska pravna terminologija. *Pravna praksa* 30/44. 30–31.
- Gigafida = <<http://demo.gigafida.net/>>
- GJURIN, Velemir, 1986: Načela sodobnega izrazijskega slovarja. A. Vidovič Muha (ur.). *Slovenski jezik v znanosti* 1. Zbornik prispevkov. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut. 151–187.
- Google = <<http://www.google.si/>>

V slovenščini se je najprej uveljavil prevod *nevarnost za zdravje* (*health hazard*), nato pa *zdravstveno tveganje* (*health risk*). Zapletlo se je, ker so s prevodi skušali pojmovno ločiti še *grožnjo za zdravje*, čeprav raba tega ni potrjevala.

- JEMEC TOMAZIN, Mateja, 2010a: Vloga terminologije pri uveljavljanju znanstvenega področja. Irena Novak Popov (ur.): *Vloga središča: konvergenca regij in kultur* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 103–119.
- –, 2010b: *Slovenska pravna terminologija*. Ljubljana: Založba ZRC (Zbirka Lingua Slovenica 5). Nova beseda = <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html>
- NOVAK, Miroslav, 2011: Strokovna terminologija – gradnik interoperabilnosti kulturnih in z njimi povezanih vsebin. *Knjižnica* 55/1. 87–101.
- Odločitve Ustavnega sodišča RS = <<http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/index.htm>>
- Pravo* (leksikon), 2003. (Ljubo Bavcon idr.) Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ROELCKE, Thorsten, 2005: *Fachsprachen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- SKUBIC ERMENC, Andrej, 2003: Jezikovna zvrstnost in sociolekti. Odziv na rešitve v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. 239–245.
- Sodstvo Republike Slovenije, objavljene sodbe sodišč = <http://staro.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/>
- ^eSP 2003 = *Slovenski pravopis*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- ⁱSP 2010 = *Slovenski pravopis*. Spletna izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.). <<http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html>>
- ^eSSKJ 2000 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- STABEJ, Marko (ur.), 2009: *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja 28). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- SVREZ = <<http://www.svrez.gov.si/>>
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- ŽAGAR, Mojca, 2007: Determinologizacija v splošnih in terminoloških slovarjih. I. Orel: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (Obdobja 24). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 599–609.
- ŽAGAR KARER, Mojca, 2011: *Terminologija med slovarjem in besedilom*. Ljubljana: Založba ZRC (Zbirka Linguistica et philologica 26).

O STANOVNIŠKIH IN PRIDEVNIŠKIH IZPELJANKAH IZ SLOVENSКИH KRAJEVNIH IMEN

Silvo Torkar

Uvod

Slovenski jezik je v svojih narečjih razvil precej bogato podobo pridevniških in stanovniških izpeljank (etnikov, imen za prebivalce) iz krajevnih imen. Podroben besedotvorni oris teh izpeljank je pred leti podal Viktor Majdič (1996: 203), ki je ugotovil več kot sedemdeset priponskih obrazil, predvsem njihovih različic in kombinacij. Stjepan Babić (1976: 147) jih je za hrvaška stanovniška imena ugotovil šestinosemdeset.

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je terminološka zveza *stanovniško ime* opremljena z oznako (kvalifikatorjem) »lingv.« (= lingvistično) in razlago 'ime po kraju prebivanja', ima pa jo tudi *Slovenski pravopis* 2001 z oznako »jezikosl.« (= jezikoslovno) in nadrejeno zvezo *prebivalško ime*, ki pa je sicer v istem SP ne najdemo ne pri iztočnici *prebivalški* in ne pri iztočnici *ime*. Pomembno je, da se je termin *stanovniško ime* v slovenskem prostoru ustalil v času aktivnega delovanja etimologa in imenoslovca Franceta Bezlaja, zato je tudi našel mesto v priročniku *Основен систем и терминологија на словенската ономастика*, ki je izšel v Skopju 1983 kot kolektivno delo Mednarodne komisije za slovansko onomastiko. Iz te tradicije smo izhajali tudi slovenski soavtorji enciklopedije *Słowiańska onomastyka*, katere prvi zvezek (od skupno dveh) je izšel na Poljskem marca 2003.¹ Po navedbah poljske jezikoslovke Zofie Kaleta (1982: 40) večina jezikoslovcev in filozofov jezika sicer meni, da spadajo stanovniška imena v kategorijo občnih imen (med njimi našteva W. Taszyckiego 1964, E. Grodzińskiego 1973 in A.V. Superansko 1973), drugi pa jih štejejo za lastna imena (Z. Klemensiewicz 1960, Grammaire Larousse 1936), še tretji pa opozarjajo na njihov mejni značaj.

Normativni priročniki in stanovniška imena

Slovenski jezikovni priročniki v preteklosti, v številni SP 1962, v stanovniška imena in izkrajne pridevniške izpeljanke niso radikalno posegali in so pretežno dopuščali tiste oblike, ki so bile v kraju žive, poknjževali pa so jih le na glasovni ravni (npr. *Bóčna*, prid. *bóški*, stan. i. *Boćani*; *Kótlje*, prid. *hotúljski*, stan. i. *Hotúljci*).

1 Ostali slovenski soavtorji so: Alenka Šivic-Dular, Marko Snoj, Metka Furlan, Dušan Čop, Janez Keber, Viktor Majdič, Alenka Gložančev, Pavle Merku in Marija Kozar. Slovenski prispevki so bili objavljeni tudi v posebni številki revije *Jezikoslovni zapiski* (let. 8, št. 2, 2002).

Izraziti poseg v korpus teh oblik je bil narejen šele v informativno-normativnem priročniku *Slovenska krajevna imena* (1985; dalje SKI 1985) šestih avtorjev, na katerega se v spremljevalnih razpravah pogosto sklicuje tudi aktualni slovenski pravopis (SP 2001). SKI te izpeljane imenske oblike ne le glasovno poknjižuje, temveč uvaja množico umetno ustvarjenih pridevnikov in stanovniških imen, ki so bodisi označeni z zvezdico (*Bóčna*, **bóčenski*/**bóški*/*bóčki*, **Bóčenčan/Bočàn*) bodisi brez vsake oznake ponujeni kot nevtralne imenske oblike, medtem ko so žive oblike predvidene samo za lokalno rabo (*Kòtlje*, *kotúljski*, *Kotúljec*, lokalno tudi *hotúljski*, *Hotúljec*).

SP 2001 je šel še korak naprej: umetne oblike so navedene brez zvezdice in v krepkem tisku, žive pa v navadnem tisku bodisi za oznakama »tudi« oz. »in«. Ustvarjene so še bolj napovedljive oblike: *Kòtlje*, *kòteljski*, *Kòteljčan*, polovično poknjiženi obliki *kotúljski* in *Kotúljec* pa sta označeni z oznako »neurad.« (= neuradno). Od pristnih, tudi etimološko utemeljenih oblik *hotuljski*, *Hotuljec* ni ostalo več niti sledu,² pač pa je sinhroni jezikoslovni pristop omogočil prenos ponemčenega vzglasja v imenu *Kotlje* (za starejše, še po vojni izpričano narečno *Hotlje*) tudi na pridevniško in stanovniško izpeljanko.

O načelih za tvorbo stanovniških imen

Očitno je, da načelo, naj bo stanovniško ime izpeljano iz krajevnega imena na napovedljiv način, da bi to znal storiti vsak pismeni Slovenec, vodi pre pogosto v konflikt z živo rabo, predvsem pa ne upošteva posebnosti slovenskega imenotvornega procesa (Torkar 2004: 91).

Še zlasti okorne zložene tvorbe so ponudili zagovorniki »napovedljivosti« pri izpeljankah iz dvobesednih krajevnih imen, npr. *Stojanskovrščan* namesto *Stojanec* (< Stojanski Vrh), *Igavaščan* namesto *Igovec* (< Iga vas), *Ratečevbrdčan* namesto *Ratovec* (< Ratečevo Brdo), *Špeterslovenčan* namesto *Špetrovec* (< Špeter Slovenov) ipd. Ti primeri dokazujejo, da so poleg oblik, ki so v knjižnem jeziku še dopustne, čeprav ne vedno tudi nujne (npr. *Gornjegrajci* za *Gorogranci*, *Višnjegorci* za *Višnjani*), pri poskusih standardizacije izkrajvenoimenskih izpeljank brez zadostnega premisleka nastale številne nepotrebne tvorjenke, celo kadar žive oblike v ničemer ne odstopajo od zahtev knjižnega jezika. Enako velja tudi za enobesedna imena, npr. *Osp*, **ospski*, **Ospčani* namesto *osapski*, *Osapci*. Če bi omenjeno načelo še naprej dosledno razvijali, bi prebivalcem Ajdovščine morali reči *Ajdovščinčani*, vendar je tu vseeno zmagal občutek za zdravo mero, saj sta tako SKI 1985 kot SP 2001 ohranila ljudsko obliko *Ajdovci*.

Do navedenih zastranitev pri normiranju lastnoimenske leksike prihaja zato, ker ta doslej ni bila še dovolj temeljito in izčrpno raziskana. Pomembno je vedeti, da krajevnoimenska pripon-ska obrazila *-iče*, *-ica*, *-jane*, *-ina*, *-ek/-ik*, *-sk*, *-n* niso vedno sodelovala v izpeljavi stanovniških in pridevniških oblik:

.....

2 Toponim *Kotlje* je izpeljan iz hipokoristika **Hotělv* k antroponomom **Hotěmirь*, **Hotědragь* ipd.

- a) *-iče*: Lahovče > *Lahovci*, Nasovče > *Nasovci*, Črnotiče > *Črnotci*, prid. *črnotski*, Godešič > *Godešani*;
- b) *-ica*: Cerknica > *Cerkljani*, Koritnica > *Koričani* (< *Korit-jane), prid. *koriški*, Kopačnica > *Kopačani*, Češnjica > *Češnjani*, Sodražica > *Sodražani*, Hruševica > *Hruševljani*;
- c) *-ina*: Rakitna (< *Rakitina) > *Rakičani* (< *Rakit-jane), Hotična > *Hotičani*, prid. *hotiški*, Bogojina > *Bogojančarji*, prid. *bogojanski*, Stična (< *Žitičina) > *Stičani*, Žalna > *Žalci*;
- č) *-jane*: Senožeče (< *Senožet-jane) > *Senožejci*, Jelšane > *Jelševci*, Hrastovlje > *Hrastovci*, Dutovlje > *Dutovci*, Gorjuše > *Gorjušci*;
- d) *-sk*: Belsko > *Belci*, Gomilsko > *Gomiljani*, Gorjansko > *Gorjanci*, Vogrsko > *Vogrini* ali *Vogrinci*, Jezersko > *Jezerjani*, Idrsko > *Idrci*;
- e) *-ek/-ik*: Češnjevек > *Češnjevci*, Drnovk > *Drnovci*, Orehek > *Orehovci*, *Orehovljani*, Radlek > *Radovci*, Rakek > *Rakovci*, Viševек > *Viševljani*, Višnjevек > *Višnjevci* itd.;
- f) *-n*: Cerkno > *Cerkljani*, Čepno > *Čepljani*, Koritno > *Koričani*, Prapetno Brdo > *Prapejci*, Praprotno > *Prapročani*, Senično (< *Staničina) > *Seničani*.

Pri obrazilu *-nik* so primeri tovrstne tvorbe precej redkejši: Rakitnik > *Rakičani*, Smlednik > *Smlejšani*, Draževnik > *Draženci*.

Pojav in primere odstopanja izkrajevnoimenskih izpeljank od »pričakovanih« oblik je doslej najbolj izčrpno popisal V. Majdič (1996: 181–218), čeprav le na sinhroni ravni (prid. *ajdovski* iz Ajdovščina razlaga npr. s kraitvijo zloga). Njegov osnovni vir je bil priročnik SKI 1985, za katerega so gradivo s terena ponekod zbrali dobro usposobljeni jezikoslovci, drugod pa tisti lokalni izobraženci, ki so za to delo pokazali dovolj zanimanja, ne pa tudi potrebnega jezikoslovnega znanja.

Poglabljeno je o tem vprašanju pisal šele M. Snoj (2009), pri čemer se je že zaradi obširnosti problematike sicer omejil le na obrazilo *-ina* (in delno še *-ica*). Za imenske družine, v katerih so pridevniške in stanovniške oblike tvorjene iz krajevnih imen tako, da izpuščajo krajevno-imensko priponsko obrazilo, je predlagal poimenovanje »nekonsolidirane imenske družine« (Snoj 2009: 57). Opozoril je, da sta v teh imenskih družinah priponi *-ina* in *-ica* nastopili v imenotvornem in ne apelativotvornem postopku.

Snoj sicer še meni (2009: 58), da so imena na *-ina* in *-ica* iz navedenih imenskih družin lahko tvorjena le:

- ▷ iz svojilnih pridevnikov iz osebnih imen (*Žitiča vas > *Žitičina > Stična, *Radova vas > Radovica) ali
- ▷ iz besed, ki označujejo človeka (*Ajdovska vas > Ajdovščina).

Vendar izpad obrazila *-ina* ugotavljamo tudi pri toponimih, ki sploh ne izhajajo iz pridevniških oblik in tudi ne iz osebnih imen ali besed, ki označujejo človeka, npr. *Rakitna* (< *Rakitina) – *rakiški* – *Rakičani*. Bolj pomembna je okoliščina, ali je toponim prejel priponska obrazila *-ina*, *-ica* na občnoimenski ali šele na imenotvorni ravni. Zato lahko s precejšnjo verjetnostjo rečemo, da so npr. toponimi Kozina (*kozinski*, *Kozinci*), Krtina, Polšina, Vrbina, Žabnica

prejeli obrazila *-ina*, *-ica* že na občnoimenski ravni. Zlasti v vzhodni Sloveniji imamo številne toponime na *-ina*, ki nedvomno izhajajo iz osebnih imen (Boletina, Devina, Doblečina, Dobrina, Družina, Gortina, Svetina, Tišina, Žetina itd.), pridevnike in stanovniška imena iz njih pa izpeljujemo iz celotnega krajevnega imena (*boletinski*, **Boletinci*, danes *Boletinčani*). Iz krajevnih imen tipa Boletina ('kraj, kjer živijo *Boleta in njegovi ljudje'), Doblečina ipd. so se tvorila stanovniška imena **Boletinci*, **Dobletinci* itd. (prim. številne vzhodnoslovenske toponime na *-inci*, kot so *Stanetinci*, *Sobetinci*, *Hvaletinci*), ne pa npr. **Bolečani* (kot se še danes imenujejo prebivalci Bolečke vasi, ki je pomensko enak toponim kot Boletina), **Doblečani* ipd.

Iz nekaterih toponimov se tvorijo pridevniške in stanovniške izpeljanke prek pridevniškega obrazila *-en*:

- ▷ Trebče (< **Trebečane*) na Tržaškem, prid. *trébenski*, stan. i. *Trébenci*;
- ▷ Stožice (< **Stožiče*), prid. *stoženski*, stan. i. *Stoženci*;
- ▷ Slap pri Vipavi, stan. i. *Slapenci*;
- ▷ Šiška, stan. i. *Šišenci*;
- ▷ Lipa pri Kostanjevici na Krasu, prid. *lipenski*, stan. i. *Lipenci*.

Lipenci pa so tudi prebivalci znamenite *Lipice*. *Lipicanec* je žal le suženjski prevod nemškega *Lipizanerja*, ki je v resnici čisto navaden *lipenc*. V Bučki na Dolenjskem delajo »sladko vince *bučensku*«.

Pri krajevnih imenih, nastalih iz staroslovenskih osebnih imen, se včasih zgodi, da so pridevniške in stanovniške oblike izpeljane iz nekdanje toponimske različice. Krajevno ime Hotedršica (< **Hotedrag*) je očitno nekdanje poznalo različico **Hotenje* (< **Hoten*, kar je hipokoristik od **Hotedrag*), saj ima pridevniško obliko *hotenjski* in stanovniško *Hotenjci*.

Primer Stožice: Ali je v Ljubljani *stožiška* ali *stoženska* dvorana?

V zadnjem letu se javnost pogosto ustavlja ob vprašanju, kako ustrezno poimenovati novozgrajeno ljubljansko športno dvorano v Stožicah. Ob zgodovinsko izpričani *stoženski* se je zlasti v medijih začela pojavljati tudi oblika *stožiški*. Tak primer variantnosti predstavlja izziv tako za onomaste kot za normativistiko.

Stožice so od 7. 2. 1974 del Ljubljane, prej pa so bile samostojno vaško naselje. Osnovne imenske oblike, ki jih uporabljajo domačini, so: v *Stožicah*, *stóženski*, *Stóženci*. Zgovorni so tudi historični zapisi krajevnega imena od najstarejših časov do poknjizenja.³ Ljudske oblike imena in historični zapisi v celotnem časovnem loku sta pač dva ključna stebra pri vsakem raziskovanju zemljepisnih in osebnih imen.

.....
 3 Npr. 1370 *Stosicz*, 1430 in 1444 *Stositsch*, 1451 *zu Stosiczech*, 1458 *Stosicz*, 1508 *Jarni yz Stoschicz*, 1513 *Jerney yz Stoschitz*, 1588 *is Stoshits*, 20. 1. 1653 *ex Stoshize*, 22. 12. 1653 *ys Thoshiz*, 22. 11. 1654 *ys Thoshizh*, 18. 8. 1656 *ex Tosiz*, 20. 9. 1656 *ys Thoshizh*, 13. 10. 1658 *ex pago Stoishizh*, 1780 *Stoische*, 1826 *Stoschze*, 1843 *Stoshize*, 1868 *Stožice*, nemško *Stoschze*.

Nekateri od zapisov nam dajejo oporo za trditev, da je ime *Stožice* izšlo iz **Stožiče*, to pa iz osebnega imena **Stog*, nastalega iz občnega imena *stog* 'senena kopica'. **Stožiči* so bili pripadniki rodu **Stoga*. Iz zapisov 13.10.1658 *ex pago Stoishizh* ali 1780 *Stoische* bi sicer lahko sklepali celo o prvotni obliki **Stožiče*, vendar stanovniško ime *Stoženci* in pridevnik *stoženski* takšne rekonstrukcije ne podpirata. Zapis *Stoishizh* in *Stoische* morda odražata neko narečno fazo, ki se v kasnejšem razvoju ni uveljavila.

Manj znano dejstvo je, da so se nekatera slovenska krajevna imena na *-ice* razvila iz imen na *iče* po analogiji in zaradi disimilacijskih procesov.⁴ Lahko bi kdo pomislil, da so *-ice* v imenu *Stožice* manjšalna pripona, kot jo zasledimo v krajevnih imenih *Bločice* (< *Bloke*), *Senadolice* (< *Senadole*), *Modrejce* (< *Modrej*, nekaj verjetno **Modreje*), *Hinjce* (< *Hinje*), *Telčice* (< *Telče*). Toda v takem primeru bi morale nekje obstajati naselje **Stože*, ki pa nikoli ni bilo izpričano. Naslednja možnost je, da obrazilo *-ice* razlagamo kot sekundarno, mlajšo obliko posamostalitvenega obrazila *-ica*, kot to srečamo v imenih *Črmošnjice*, *Konjice*, *Hrenovice* idr. Toda za *Stožice* je množinska oblika izpričana vsaj že v zapisih iz let 1451 in 1508, zato tudi ta razlaga odpade. V nasprotnem primeru bi se morda dalo izhajati iz **Stoža* (vas) > **Stožica* z etimološko podstavo v občnem imenu *stog* 'senena kopica'.

V prid izvajanju imena *Stožice* iz patronimičnega osebnega imena **Stožič* govori tudi češko krajevno ime *Stožice*, izpričano že v srednjem veku.⁵

Iz imena *Stožice* se izpeljmeta pridevnik *stoženski* in stanovniško ime *Stoženci*, podobno kot pri krajevnem imenu *Trebče* (< **Trebečane*) na Tržaškem: pridevnik *trébenski*, prebivalci *Trébenci*. Nekaterim bralcem in piscem se te izpeljanke zdijo nenavadne, za nedomačine pa je včasih upoštevanje pristnih imenskih oblik nekoliko naporno, vendar bi z uvajanjem t. i. »napovedljivih«⁶ izpeljank v tem in številnih drugih krajevnih imenih po nepotrebnem osiromašili našo jezikovno in kulturno identiteto. Rečemo lahko, da je v imenu *Stožice* in njegovih izpeljankah zakodiran pomemben del slovenske jezikovne in družbene zgodovine.

4 Npr. *Studenčice* v o. Medvode, lokalno *Studenče* (SKI 1985), v franciscejskem katastru 1825 še *Studentschitsch*, v reambulančnem katastru 1868 pa slovensko *Studenčice*, nemško *Studentshitsch*. Tako tudi *Dolenčice*, lokalno *Dolenšče* (KLS I), v franciscejskem katastru 1825 še *Dollenzhizhe*, v reambulančnem katastru 1868 popravljeno v *Dollentschitze*, slovensko *Dolenčice*; podoben razvoj najdemo še pri imenih *Bratonečice* (< **Bratonežiče*), *Vošce* (< **Lašiče*), Črnice (lokalna raba za ime Črniče), *Dolšce* (< **Dolčiče* ali **Dolžiče*, 1780 *Dolltschitsch*, M. Kos 1975 piše *Dolšče*), *Rožice* (< **Rožiče*, lokalno *Rošče*), *Deščice* na Koroškem (< **Dešičiče*, 1823 *Dieshezhezhe*).

5 Češka jezikoslovca Profous (1957) in Šmilauer (Profous 1960) razlagata *Stožice* kot 'ves lidi *Stohovych*', torej iz osebnega imena *Stoh*, ki je nastalo iz občnega imena *stoh* 'stog'. Češke *Stožice* so namreč čisti besedotvorni ustreznik slovenske oblike **Stožiče*. Osebno ime *Stog* je sicer izpričano pri Rusih: Grigorij Grigor'evič *Stogov*, XV. stol. (Veselovskij 1974), Ondrej Kuz'min, syn *Stogov*, priča, 1509 (Tupikov 1903).

Sklep

Ali smemo zaradi t. i. konsolidacije ali »napovedljivosti tvorbe« zavreči številne posebnosti v slovenskem imenskem besedotvorju?

Če se ozremo po praksi v drugih slovanskih jezikih, ugotovimo, da jezikovni priročniki pri tvorbi stanovniških in pridevniških izpeljank iz krajevnih imen ne predpisujejo oz. vsiljujejo posameznih priponskih obrazil, temveč kvečjemu ugotavljajo njihovo produktivnost. Tako npr. ruščina pozna stanovniška obrazila *-anin*, *-čanin* (*kalužanin* < Kaluga, *rostovčanin* < Rostov), *-ovčanin* (*orlovčanin* < Orël), *-ec* (*peterburžec* < Peterburg, *brjanec* < Brjansk), *-jak* (*tuljak* < Tula, *permjak* < Perm), *-ič* (*moskvič* < Moskva, *pskovič* < Pskov), *-it* (*odessit* < Odessa). Čeprav so danes od naštetih obrazil produktivna le *-anin*, *-čanin* in *-ec*, stanovniškim imenom *moskvič*, *tuljak*, *odessit* zaradi tega jezikovni priročniki ne ponujajo umetnih vzporednic. Za krajevno ime Smolénsk se v knjižni ruščini uporabljajo kar tri stanovniška imena: *smoljânin*, *smolenec* ali *smoljak*, prebivalci Tule so *tuljaki* ali *tuljane*, Vólogde pa *vologžane*, *vologodcy* ali *vologodčâne* (Slovar' nazvanij žitelej 1975).

Slovenistična in imenoslovna znanost stojita pred nalogo, da vprašanje slovenskih stanovniških imen in izkrajnoimenskih pridevnikov temeljiteje obdelata ter poiščeta trdnejše in trajnejše rešitve.

Literatura in viri

- BABIĆ, Stjepan, 1976: Tvorba etnika u dijalektima i u hrvatskom književnom jeziku. *Onomastica Jugoslavica* 6. Zagreb. 145–185.
- KOWALIK-KALETA, Zofia, 1982: Miejsce kategorii nazw mieszkalców (Polanin, Francuz, warszawiak) oraz etnonimów (Wisłanie, Litwini) w systemie językowym. *Onomastica* 27. 39–54. Kraków.
- MAJDIČ, Viktor, 1996: *Razgledi po krajevnih imenih. Slovenska krajevna imena v luči slovnične obravnave*. Ljubljana: Rokus.
- SKI 1985 = Franc Jakopin, Tomo Korošec, Tine Logar, Jakob Rigler, Roman Savnik, Stane Suhadolnik. *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SLOVAR' NAZVANIJ ŽITELEJ, 1975: Словарь названий жителей СССР (под ред. М.Бабкина и Е.А.Левашова). Москва.
- SNOJ, Marko, 2009: Slovene Place Names with the Suffix *-ina*: Some Difficult Cases and Implications for South Slavic Onomastics. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 7. [45]–59.
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.) Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- TORKAR, Silvo, 2004: Slovenska stanovniška imena med živo rabo in kabinetnimi tvorbami. Marko Jesenšek (ur.): *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena*. Maribor: Slavistično društvo Slovenije; Pišecce: Društvo Pleteršnikova domačija. 89–96.

JUNCTURES OF ORTHOGRAPHY: SUMMARIES

Orthographic Norm versus the Norms of other Sciences and Fields of Human Activity

Tina Lengar Verovnik

In the article, the currently existing codified orthographic norms are presented with reference to four selected problem topics and paralleled with certain other norms significantly influencing the synchronous usage of written language. The expression “norm” or “norms” is to be understood in its broadest sense: at one end of the continuum as a formalized set of rules and regulations which, if ignored, may result in sanctions, and, at the other end, as a set of principles and guidelines organized according to unified rules and affecting, or regulating, any one sphere of human activity and behaviour. The discussion includes other possible reasons for the discrepancies between orthographically prescribed use and use deviating from it. Despite the weight of these reasons, the non-linguistic norms presented in this article appear to be an influential factor that can by no means be overlooked by contemporary normative linguistics.

Spelling Product Names and Brand Names

Helena Dobrovoljc

Product names and brand names are not the most typical representatives of the group of proper names that is considered to be a partly underdefined category of names. A special feature of product names is that they have various functions with regard to other object proper names, but there is also an unclear delineation between common names and proper names, which significantly exacerbates the problem of orthography in such names. In Slovene, these names cause dilemmas in capitalization and in the spelling of those object names whose adaptation is modelled on a foreign language (e.g., *Cockta* vs. *kokta*). The article presents three ways of spelling product names and brand names: capitalized (the fruit juice *Fruc*), capitalized or non-capitalized (all *Fruces* are free of preservatives, *fruc* is our best-selling juice) and exclusively non-capitalized (*kalodont* in the sense “tooth paste”). Drawing on the latest findings of onomasiologists, the differences between individual names are presented, while the lack of Slovene research in this field is also pointed out. In the continuation, along with a reference to the influence of legal norms (the Industrial Property Act) on registered trade names, some general suggestions are provided for the representation of the rule in a normative guide.

Spelling Adjectives in *-ov*, *-ev*, and *-in* Derived from Proper Names

Nataša Jakop

The article treats a special orthographic category of adjectives derived from proper names that leaves some open questions regarding the use of capital or non-capital letters, adaptation and adjective formation. The current Slovene Normative Guide has set the norm for these adjectives in principle to be non-capitalized, thus distancing itself from the traditional spelling of these adjectives in Slovene, as well as from language use. Consequently, it will be difficult to adhere unreservedly to the current orthographic rules in this particular category. In the article, we suggest an increase in drawing on (culturological) conventions according to which terms of address and respect are capitalized. We also provide a proposal for a new representation of adjectival headwords in the orthographic dictionary, which is designed to show the syntactic positions in which the adjective is capitalized and those in which it is not. This group of adjectives raises a question that the orthographic rules have not yet addressed, the question of adaptation. Due to an increase in variant forms, this will undoubtedly be one of the future tasks of contemporary normative linguistics.

Capitalization in Prepositional Proper Names

Helena Dobrovoljc

The article shows the extent to which problems in spelling prepositional names are related to the type of name, as different regularities are observable in personal names (*Friderik S praznim žepom*; *Rogerij iz Ljubljane*), object names (*gostilna Pod mostom*/*Gostilna pod mostom*), and geographical names (*Pri Treh Hišah*; *Pri Fari*; *Pod logom*). The latter represent a special difficulty, requiring the user to know whether the geographical proper name refers to a settlement, whether all but its first element are themselves proper names, whether the prepositional element is in fact part of the proper name, and which type of transformation is acceptable in prepositional proper names if we wish to preserve the possibility of their identification. Between 1962 and 1991, orthographic rules for these geographical names were changed three times in the Slovene Normative Guide, with the latest edition equating prepositional names with non-prepositional non-settlement names, which often creates dilemmas in spelling when the prepositional element receives a syntactic role. In the last section, the article proposes a change in codification rules by reconsidering the proposal laid out in the *Outline of the Rules for a New Slovene Normative Guide* (1981), according to which a post-prepositional element is capitalized. Also, the possibility of change in non-prepositional non-settlement names is pointed out, in relation to which the significance of public consensus is given special prominence.

The Patterns of Orthographic Adaptation of Recently Borrowed Words in Slovene

Aleksandra Bizjak Končar

The article examines how words recently borrowed into Slovene from Germanic and Romance languages are written. The examination of the material identified a large number of “intermediate” variants in which the nativization process had only partially been carried out, drawing attention to how demanding this process is for language users. Alongside standardized variants, new spelling variants have appeared that “go a step further” in the nativization process than is anticipated in the current normative guides. It is therefore necessary to shape dictio-

nary entries in a way that will inform users about the developmental tendencies of the language, clearly stating which phenomena in language use are part of the generally accepted standard language norm, and what their relationship is to the language system.

Working on this study, it became clear that it is not possible to make any generalisation about loan word adaptation patterns without a more thorough understanding of borrowing as a linguistic process of change in which it is impossible to predict which nativized forms will become established sooner, or which foreign forms will never be nativized, because this not only depends on internal linguistic rules but is also influenced by sociolinguistic factors.

The Phonological Adaptation of Proper Names from Languages With Non-Latin Writings

Aleš Pogačnik

The rule on the phonological adaptation of proper names from non-Latin writings is a major misconception of the current orthographic rules. The very division of languages into those with Latin and those with non-Latin writing is problematic, as is that which follows from this unnecessary division. It is false to claim that, as a rule, speakers of major languages phonologically adapt words and expressions from non-Latin writings, treating them according to their own traditions, or that there is no unified transliteration of all non-Latin writings. It is even less true that, in Slovene, words transliterated from non-Latin writings have been traditionally phonologically adapted, and that this practice is closely linked to the linguistic features of Slovene. How is it then that many Slovene authors disagree, taking the phonological adaptation of words from languages with non-Latin writing for granted? In the article, the reasons for this are investigated and arguments supporting this outdated rule are analyzed and refuted.

Endings in Foreign Masculine Proper Names from European Languages in Latin Writing

Marta Kocjan - Barle

In the article, non-Slovene letters as well as letters and letter sequences in Latin writing that have no correspondence with the Slovene letter-sound relation are presented. Special attention is given to the endings in foreign masculine proper names borrowed from European Latin writings, their spelling in non-central grammatical cases representing one of the most difficult orthographic issues (genitive and/or instrumental are added in the tables). Foreign spellings are accompanied by their Slovene phonological equivalents and their nativized pronunciation, and minor inconsistencies and deficiencies in the current Slovene Normative Guide are pointed out. In the concluding section, some orthographic rules and suggestions for a clearer illustration of the most difficult problems are listed (included is an overview in the form of a table).

The English Mute -e in Prescriptive Slovene Orthography

Gašper Ilc, Andrej Stopar

The article presents the treatment of the English word-final mute -e spelling rules in the Slovene Normative Guide (cf. Slovenski pravopis 2001). The discussion shows that the current Slovene orthography standards do not take into account all of the properties of the mute -e in English.

An analysis of examples from Slovene corpora indicates that this results in the inconsistent spelling of English proper nouns in Slovene oblique cases and possessive forms. The article advocates a modification of the existing rules towards a general (non)omission of the word-final mute -e.

Distinguishing Between Phrases and Compounds in Contemporary Language Material

Nataša Logar Berginc

The article discusses the principle of writing interfixal compounds as a single word or separately. It reviews their treatment in the past editions of the Slovene Normative Guide and in the Dictionary of the Standard Slovene Language, as well as contemporary use in the Gigafida corpus. The findings on this topical naming alternative were gathered from several recent word-formation and lexicographic analyses, as well as from certain other analyses. Finally, we draw attention to an on-line application model that could solve such spelling dilemmas in a user-friendly way.

Modern Slovene Lexis in the Light of the Treatment of Noun Compounds in the Slovene Normative Guide 2001

Alenka Gložančev

The article deals with the problems of recent noun compounds whose first element is realized by a nominal/non-adjectival attribute of the *čip kartica* (chip card) or *all inclusive počitnice* (all inclusive holidays) type, particularly in the light of the treatment of compositionally similar lexemes in the Slovene Normative Guide 2001 (SP 2001), which lists them as compounds with a possible spelling variant (as one or two words). A detailed examination of SP 2001 from the perspective of its headword list, with a critical view of four potentially more problematic subcategories, shows that in this narrow, delicate segment of noun compounds SP 2001 leaves numerous questions unresolved. With its multiple units and diverse specific features, modern lexis relativizes the established typology and clearly shows the need for further reflection on and change of the formally and normatively established relations by SP 2001 in this special syntactic category.

Writing Headwords As One Word or Two Words in the Dictionary of Modern Lexis in Slovene

Boris Kern

The article presents a dictionary representation of phrases with a non-adjective+noun syntactic structure or non-adjective+noun compounds with infixes, as adopted in the *Dictionary of Modern Lexis in Slovene*. In the compilation, we have attempted to comply with the rules of the Slovene Normative Guide and the principles of contemporary word-formation theories, but have been forced to implement certain deviations from the norm due to an increasing number of instances of such phrases. Thus the first elements in non-adjective+noun phrases are labelled with “in adj. use”, while being listed either as subentries within the noun entries or as independent headwords (in cases where a “parallel” noun entry does not exist, e.g., *all inclusive*, *montessori*). Subentries that provide space for non-adjective+noun phrases have no independent explanation and do not list pronunciation, labels or potential spelling variant forms. The treatment of these headwords differs from the recorded usage (Nova beseda corpus) with respect to whether, in usage, these phrases are always spelled as two words (*ska glasba*), spelled as two words in most cases (*faks modem*), or predominantly spelled as one word (*popkultura*),

whereby the different uses are (also) due to the varying types of these phrases. Although spelling items as one or two words is primarily in the domain of orthographic (normative) dictionaries, no dictionary can avoid this topic entirely. In more than two thirds of such phrases, the *Dictionary of Modern Lexis in Slovene* only lists the two-word spellings, which is a considerable deviation from the established orthographic rules. The dictionary's departure from its predecessors is also noticeable in the fact that it is not conceived as a normative work: in the case of variant spellings, the user is not explicitly referred to one of the two variant forms (the variant spellings are separated by "and", which is of no normative value).

Punctuation Marks and Other Written Symbols in Electronic Texts

Mija Michelizza

Electronic texts and electronic communication bring new types of use of punctuation marks and written symbols, which is why a distinction has been introduced between text-external and text-central use of punctuation in these texts. Observing text-external use of punctuation, it needs to be pointed out that even in technology-related elements of communication, for example in electronic and Internet addresses, punctuation performs the basic function of separation. A different, text-central role is fulfilled by punctuation in emoticons, but, as the analysis shows (Michelizza 2011: 126–129), these are themselves frequently positioned in (the) place of punctuation marks. The manifold function of emoticons should by no means go unnoticed. Punctuation marks and written symbols also enable Web searching, e.g., individual patterns (an asterisk, for example, will replace an arbitrary number of characters, quotation marks will mark co-occurrence of the words in a search, etc.), or refine the Web search, e.g., the *number sign* or *hash tag* in the Najdi.si Web browser enables searches within an individual field: an Internet address, text, key words, etc. Punctuation marks and written symbols can also be used to introduce tags (for example *at sign* for answers, *number sign* for a Twitter topic), whereby a hyperlink is formed that facilitates orientation within a Web Site. Within the text-central use of punctuation, one can observe a tendency to omit punctuation, on the one hand, and to exaggerate in the use of punctuation, on the other. Omitting punctuation is more likely to occur in Text messages due to certain limitations of space, while overuse of punctuation is apparently typical of the Web and of e-mail messages, where such limitations are non-existent. Nevertheless, researchers observe both tendencies in various types of electronic communication. Furthermore, there is an increase in the use of other written symbols rarely used in non-electronic texts (e.g., #, *, etc.), as well as a growing influence of programming languages (e.g., angle brackets < > characteristic in HTML mark-up), while the use of "paired" punctuation and other written symbols represents a novelty (e.g., *res*, =res= or _res_ to emphasize parts of text). In the future, the use of the listed punctuation marks and other written symbols will need to be investigated in non-electronic texts.

The Normative Treatment of Appositions

Tina Lengar Verovnik

The article's starting point is the syntactic-semantic definition of apposition in the fundamental Slovene linguistic literature. From this perspective, it critically assesses certain orthographic treatments, classifications and examples in which appositional phrases are not treated in the sections on apposition, in which illustrative examples are problematic, or in which, for a variety of reasons, a different use has been established in writing.

The Informativeness of the Orthographic Rules on Three Dots (Ellipsis)

Marta Kocjan - Barle

The article provides a collection of real-use examples, while the examples from the current Slovene Normative Guide are listed where appropriate and commented on if necessary. Technical terms, and some of their drawbacks, are presented from the section on orthographic rules and from the specialist literature dealing with elision marks. It is proposed that both the term “tripičje” and “tri pike” be listed as possible variants in the Guide. The core of the article explores the combination of three dots with other punctuation marks (e.g., dash, colon, brackets), and its potential replacement by them. The collected material confirms a need for rule complementation and listing informative examples, and, in particular, a need to eliminate any inconsistencies or vagueness. In the concluding section, a brief description of the role of three dots is given, as well as some suggestions for orthographic rules that would provide clear guidance for the user.

A Corpus Analysis of the Morphological Extension in Masculine Nouns in -o

Špela Arhar Holdt, Mojca Stritar

The article addresses the question of morphological extension in masculine nouns ending in a non-stressed *-o*. The information on this type of extension in the Slovene Normative Guide 2001 is paralleled with data from the Gigafida corpus, on the basis of which answers are provided to the following questions: which noun groups are more prone to extension in use, what are the possible reasons for this, and how could the findings based on the actual use of these nouns be exploited in a reformulation of the current rule? It has been established that extension in nouns, as shown by the Gigafida corpus, is largely dependent on context and authors' intentions. The analysis brings certain conclusions that should not be ignored in the preparation of new guidelines, such as the fact that extension is present not only in spoken but also in written Slovene, that it occurs both in standard and non-standard Slovene, and that it can be intentional or non-intentional in text production.

Slovene Orthography and Its False Prophets

Damjan Popič

The paper deals with parallel norms in Slovene, with regard to which the norm of language revisers often supersedes or simplifies the codification of Standard Slovene. We present a list of revision guidelines that are not part of the codification and exist solely as informal references of language revisers. In contrast to other cultures and their views, the Slovene tradition of language revision is largely occupied with the stylistic alteration of texts. While the reasons for this may be found in Slovenia's sociocultural background, several editing patterns are enforced following the example of the Slovene Normative Guide 2001, which encourages automated revision by means of a simplified and severely normative language policy.

Dangerous Liaisons Between Spoken and Written Language

Hotimir Tivadar

Unified Slovene “literary” language and its true dialectal basis has been extensively discussed in polemical debates both within the Slovene linguistic community and amongst the general

public. The leading linguists of the 20th century (Pogorelec 2011; Toporišič 2000) agreed that the language spoken in Ljubljana and the central regions of Slovenia had to be the basis for Slovene literary language. In the mid 20th century, Vodušek presented his ideas and reflections on speech and written language, emphasizing the excessive reliance of Slovene literary language on written language and advocating the introduction and cultivation of a living, functional non-dialectal language, which was meant to be spoken primarily by the Ljubljana intellectual elite. Vodušek's "reviving" of literary language through the spoken language of the Central Slovene elite was followed by Toporišič, who in his works explicitly highlighted Ljubljana speech as a component revitalizing Slovene literary language. Toporišič even claims that in this region "certain social strata of the population (particularly urban intellectuals) are, so to speak, 'born with' the spoken literary variant" (Toporišič 2004a: 17). On stating this, it needs to be emphasized that in the mid 20th century there did indeed exist a strong link with written language, which sheds more light on the claims of Vodušek, and later Toporišič. However, it needs to be stressed that literary language is by definition a linguistic phenomenon with an overtly unifying and national role, and goes beyond the level of the regional. Literary language is primarily a written language, and as such was also formed in the Slovene regions; the unification that took into account regional varieties was mainly completed, at least for the written code, in the 19th century. Spoken literary language, on the other hand, was formed based on written literary language; unlike primary, personal language, it is secondary, and by no means can it be equated with written language or be an exact "copy" of it – speech as sound can never be equated with writing as the visual sign. In the contemporary world, there is an ever greater diversification and liberalization of speech; the media promote various dialectal speeches, which are thus becoming public. Nevertheless, the majority of important public messages are still communicated in spoken literary language, which, by definition, as well as historically and in its current media variety, is a means of expression derived from written language and crossing regional borders. In principle, along with its written form, we acquire this variety in the process of education. The latter, therefore, bears the responsibility for its greater or lesser quality.

Terminology in the Slovene Normative Guide

Mateja Jemec Tomazin

Amongst the headwords in the Slovene Normative Guide 2001, approximately a tenth could be classified as terminological. A detailed treatment of the lexis labelled "pravn." ("legal") indicates that, in principle, terminological entries can be divided into groups including items ranging from fully-fledged terms to mere usage examples in individual fields. Some lexical items are not properly labelled (e.g., *življenjsko zavarovanje*), or the label "neobič." ("rare") can mislead the user into thinking that the term is inappropriate. In the design of a new normative guide, terminology should be given special attention, and consideration needs to be given to which terms should be included and which omitted. Those terms that have different meanings in different fields (e.g., *indikacija*, *modifikacija*) deserve special treatment. Attributing other social and functional varieties to the terms represented by foreign words can discourage a field specialist from using them, even though they may be common and used extensively in the particular field. Terminology and special use of terms can only be appropriately described in terminological databases and dictionaries, while general reference books ought to include lexis that is widely used (also beyond particular domains). The selection of this lexis must be determined by the corpora.

On Names for Inhabitants and Adjectives Derived from Slovene Place Names

Silvo Torkar

In the process of standardization in two language reference works (SKI 1985, SP 2001), names for inhabitants and adjectives derived from Slovene place names underwent radical intervention. All too often, the principle of “predictable” derivation from place names causes names for inhabitants and adjectives to be in conflict with the actual usage, and, most importantly, to disregard the special features of the Slovene name-formation process. Suffixes in Slovene place names (*-iče*, *-ica*, *-jane*, *-ina*, *-ek/-ik*, *-sk*, *-n*) have not always played a role in the derivation of inhabitant-naming and adjectival forms. A necessary but insufficient condition for their absence in the process is the fact that a toponym received the suffix only at the level of name-forming rather than when it was still a common name. In the design of normative guides, it is therefore necessary to take into account the fact that much of Slovene linguistic and social history is coded in names for inhabitants and adjectival derivatives from place names, and, consequently, to respect genuine name forms. Introducing so-called “predictable” derivatives in the category of place names would take an unnecessary toll on segments of Slovene linguistic and cultural heritage.

SODELUJOČI AVTORJI IN AVTORICE

Špela Arhar Holdt

Zavod za uporabno slovenistiko Trojina
spela.arhar@trojina.si

Aleksandra Bizjak Končar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
aleksandra.bizjak@zrc-sazu.si

Helena Dobrovoljc

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si

Alenka Gložančev

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
alenka.glozancev@zrc-sazu.si

Gašper Ilc

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
gasper.ilc@ff.uni-lj.si

Nataša Jakop

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
natasa.jakop@zrc-sazu.si

Mateja Jemec Tomazin

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
mjt@zrc-sazu.si

Boris Kern

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
boris.kern@zrc-sazu.si

Marta Kocjan - Barle

Ljubljana
marta.barle@gmail.com

Tina Lengar Verovnik

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
tina.verovnik@fdv.uni-lj.si

Nataša Logar Berginc

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
natasa.logar@fdv.uni-lj.si

Mija Michelizza

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
mmija@zrc-sazu.si

Aleš Pogačnik

Založba ZRC, ZRC SAZU
ales.pogacnik@zrc-sazu.si

Damjan Popič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
damjan.popic@ff.uni-lj.si

Andrej Stopar

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
andrej.stopar@guest.arnes.si

Mojca Stritar

Vrhnika
mojca.stritar@gmail.com

Hotimir Tivadar

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
hotimir.tivadar@ff.uni-lj.si

Silvo Torkar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
silvo.torkar@zrc-sazu.si

IMENSKO KAZALO

A

Aitchison, Jean 72
Ambouroue, Odette 35, 39
Anić, Vladimir 38
Antončič, Emica 203, 205, 207, 210
Antonelli, Guiseppe 155, 161
Arhar Holdt, Špela 12, 179, 184, 190, 232, 235

B

Babić, Stjepan 37, 38, 111, 112, 221, 226
Bajec, Anton 8, 46, 63, 64, 70
Baron, Naomi S. 151, 154, 155, 164
Beran, Jaromir 219
Bešter, Marja 20, 21, 24, 28, 31, 38
Bezljaj, Franc 70, 221
Bizjak Končar, Aleksandra 11, 29, 38, 63, 69,
70, 119, 122, 189, 190, 228, 235
Bizjak, Andreja 201
Bokal, Ljudmila 141, 148
Breznik, Anton 7, 8, 45, 46, 49, 50, 60, 73, 82,
83, 204, 210

C

Coulmas, Florian 82
Crystal, David 151, 153, 154, 155, 156, 157,
158, 159, 160, 161

Č

Čop, Dušan 55, 60, 221

D

Damjan, Janez 28, 38
Dermol Hvala, Hedvika 196, 197, 201
Dobrovoljc, Helena 7, 9, 10, 11, 20, 21, 22, 23,
24, 28, 29, 31, 32, 36, 37, 38, 44, 47, 48, 49,

52, 60, 63, 69, 70, 76, 82, 113, 116, 122, 143,
148, 151, 155, 156, 157, 161, 165, 166, 167,
179, 184, 190, 193, 195, 201

Doleschal, Ursula 218, 219
Dular, Janez 56, 57, 59, 60, 157
Dupoux, Emmanuel 63, 71

E

Elia, Antonella 151, 161
Ertl, Vaclav 209, 210

F

Filipović, Rudolf 144, 148
Finka, Božidar 37, 38, 111, 112
Fortuna, Stanislav 218, 219
Francič, Anđela 55, 60
Furlan, Metka 57, 59, 61, 221

G

Gantar, Kajetan 81
Gantar, Polona 118, 122, 204, 210
Garančovská, Lenka 27, 30, 38
Gentsch, Kerstin 63, 65, 71
Gjurin, Velemir 215, 219
Glonar, Joža 45, 49
Gložančev, Alenka 10, 11, 27, 29, 38, 57,
59, 61, 122, 125, 126, 138, 139, 141, 148,
221
Glücks Nenad 177
Gorjanc, Vojko 132, 138, 139, 204, 210, 215
Gradišnik, Bogdan 177
Gradišnik, Janez 201
Graedler, Anne-Line 63, 71
Gruber, Helmut 218, 219
Gutknecht, Christian 30, 38

H

Hall, Tracy Alan 63, 71
 Hamann, Silke 63, 71
 Hribar, Nataša 119, 122
 Hronek, Jiří 210

I

Ilc, Gašper 11, 105, 112

J

Jakop, Nataša 10, 11, 28, 37, 38, 43, 44, 46,
 47, 48, 49, 52, 60, 67, 71, 116, 122, 143, 148,
 151, 154, 155, 156, 161, 166, 167, 179, 184,
 190, 193, 201
 Jakopin, Primož 155
 James, Carl 188, 190
 Jarnovič, Urška 152, 161
 Jemec Tomazin, Mateja 12, 216, 218, 220
 Jesenšek, Marko 204, 210
 Jespersen, Otto 101, 112
 Jones, Daniel 85, 100, 102, 112
 Jurgec, Peter 207, 209, 210, 211

K

Kalin Golob, Monika 151, 161, 199
 Kern, Boris 12, 125
 Kladnik, Drago 75, 77, 82, 83
 Klinar, Stanko 57, 58, 61, 112
 Knappová, Miloslava 27, 28, 29, 31, 38
 Kocjan - Barle, Marta 11, 12, 82, 83
 Korošec, Tomo 133, 138, 139, 143, 148, 163,
 165, 166, 167, 170, 177
 Koß, Gerhard 27, 30, 39
 Košmrlj - Levačič, Borislava 43, 49
 Kowalik-Kaleta, Zofia 226
 Krek, Simon 204, 210
 Kržišnik, Erika 47, 48, 49

L

LaCharité, Darlene 63, 71
 Lenarčič, Simon 82, 83
 Lengar Verovnik, Tina 11, 12, 165, 166, 167
 Levec, Fran 46, 50, 55, 61, 83
 Logar Berginc, Nataša 11, 34, 38, 180, 190
 Logar, Nataša 113, 115, 116, 122, 138, 139,
 141, 147, 148, 152, 153, 154, 161, 194, 195,
 196, 197, 201, 202, 215

M

Majdič, Viktor 196, 197, 201, 221, 223, 226
 Meisenburg, Trudel 63, 71
 Michelizza, Mija 10, 12, 116, 123, 126, 153,
 156, 160, 161
 Miller, Christopher 71
 Moder, Janko 55, 56, 58, 60, 61
 Moguš, Milan 37, 38, 111, 112
 Mossop, Brian 194, 202
 Müller, Jakob 17, 24

N

Nesfield, John Collinson 101, 112
 Novak, Miroslav 214, 220

O

Orel, Irena 151, 155, 156, 160, 162

P

Paradis, Carole 63, 71
 Payne, Jonathan 102, 112
 Peperkamp, Sharon 63, 71
 Peserl, Metka 196, 202
 Piko Rustia, Martina 58, 61
 Pistolesi, Elena 151, 162
 Pleskalová, Jana 54, 61,
 Pogačnik, Aleš 11, 64, 71, 75, 77, 80, 81, 83
 Pogorelec, Breda 48, 50, 114, 123, 142, 143,
 148, 197, 198, 202, 203, 204, 233
 Popič, Damjan 12, 198, 202
 Poplack, Shana 63, 71
 Pretnar, Bojan 28, 39
 Puharič, Krešo 31, 39

R

Ribičič, Mitja 198, 202
 Rigler, Jakob 8, 9, 56, 61, 74, 83, 115, 120,
 123, 134, 136, 139, 141, 145, 149
 Roelcke, Thorsten 220
 Rotar, Janez 79, 83

S

Sankoff, David 71
 Sgall, Petr 210
 Skubic Ermenc, Andrej 220
 Skubic, Andrej 206, 207, 208, 210
 Snoj, Marko 55, 61, 64, 71, 221, 223, 226

Stabej, Marko 196, 198, 199, 200, 202, 203,
204, 210, 218, 220

Stopar, Andrej 11, 105, 112

Stramljič Breznik, Irena 116, 123, 138, 139

Strehovec, Janez 154, 162

Stritar, Mojca 12

Š

Šabec, Nada 151, 160, 162

Šekli, Matej 54, 58, 61

Šeruga Prek, Cvetka 203, 205, 207, 210

Šimunović, Petar 52, 55, 61

Šivic - Dular, Alenka 57, 59, 61

Škofic, Jožica 58, 61

Škrabec, Stanislav 7, 75, 76, 83, 205, 206

Šrámek, Rudolf 28, 31, 39

Šušter, Simon 34, 38

T

Tanasković, Darko 79, 83

Thomason, G., Sarah 63, 71

Tivadar, Hotimir 12, 203, 204, 205, 207, 208,
209, 210, 211

Toporišič, Jože 7, 8, 9, 35, 39, 43, 45, 50, 52,
56, 61, 64, 70, 71, 74, 80, 81, 83, 85, 100, 114,
115, 123, 127, 129, 134, 136, 139, 141, 149,
163, 164, 167, 169, 170, 171, 173, 177, 194,
200, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 211, 233

Torkar, Silvo 12, 51, 61, 222, 226

U

Urbančič, Boris 8, 48, 50, 116, 123

V

Vallins, G. H. 102, 112,

Van de Velde, Mark 35, 39

Van Langendonck, Willy 27, 30, 32, 33, 39,

Vazzaz, Ludovik 55, 60, 61

Verovnik, Tina 17, 24, 25, 151, 156, 162, 194,
195, 196, 197, 198, 201, 202

Verovnik Lengar, Tina 11, 12, 165, 166,
167

Vidovič Muha, Ada 10, 45, 48, 50, 115, 123,
127, 139, 141, 149, 217, 220

Vitez, Primož 194, 195, 196, 202

Vodušek, Božo 205, 206, 211, 233

Vohlgemuth, Jan 71

Voight, Gerhardt 39

Volland, Brigitte 63, 71

W

Wehking, Erwin 30, 38

Weiss, Peter 154, 214

Wells, John Christopher 85, 100, 102, 112

Wraber, Tone 48, 50

Z

Zdovc, Pavel 58, 61

Zupančič, Nataša 155, 156, 162

Ž

Žagar Karer, Mojca 213, 215, 216, 220

Žagar, Mojca 217, 220

Žele, Andreja 10, 116, 123, 126, 138

Žist, Matej 158, 162

STVARNO KAZALO

A

abeceda
fonetična 74
latinična 74
slovenska 75, 86
adžami 78
afna <@> 152, 153, 156, 157, 158
ajka 157
angleški jezik
(ne)poznavanje 107
vpliv na slovenščino 148
angleški pravopis 111
angleško črkovanje 102
angleško glagolsko obrazilo
-ed 103, 112
-ing 103, 104, 112
angleško ime 91, 95, 96, 97, 105, 106, 107,
108, 111
anglicizem 144
apelativizacija 23, 33, 37, 44, 133
arabica 75, 77, 78, 79
avtomatizem
tvorbeni 138
v urejevalnikih besedil 23, 24, 138

B

beseda
angleška 67
citatna 66, 67, 68, 81
generična 35
občna 30, 32
poobčnoimenjena 33, 35
besedilo
brano 19
elektronsko 151, 152, 154, 156, 160, 161
javno 19, 199

lektorirano 65, 119, 187, 190
nelektorirano 69
neliterarno 193
poljudno 75, 76
publicistično 200
spletno 34, 35, 67, 151, 157, 158
strokovno 216, 217, 218, 219
stvarno besedilo 34
besedilotvorje 196, 197
besedna zveza 11, 22, 28, 31, 32, 37, 44, 47,
48, 49, 64, 114, 116, 119, 120, 121, 127, 128,
136, 138, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 158,
163, 169, 172, 173, 213
besednozvezna kategorija 128
besednozvezni tvorbeni vzorec 138
samostalniški 137, 138
besednozveznost 116
besedotvorje 44, 85, 109, 115, 126, 127, 132,
137
imensko 226
težji primeri 48, 132
besedotvorna analiza 115
besedotvorna opredelitev 128, 133, 134,
136, 137
besedotvorna podstava 85
besedotvorna stilistika 131, 132, 135
besedotvorna teorija 141, 143
besedotvorna tipologija 126
besedotvorni postopek 109
besedotvorni tematski sklop 128
besedotvorno obrazilo 105
branje 209

C

cirilica 77, 79
citatna oblika 70, 130, 132, 135, 153

citatni izraz 213, 215, 218
 citatni zapis 65, 125, 131, 135
 citirano besedilo
 poseg vanj 173, 174

Č

črka
 končna *-e* 89, 95, 99, 101, 102, 103, 104,
 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
 nema, gl. nema črka
 podvojena 88, 93, 102
 tuja 85, 86, 87, 88, 99
 črkje 85, 86, 88, 91
 -ay 91
 -ey 91
 -ue 89
 -uy 91
 črkovalno branje 19, 131
 črkovje
 tuje 85, 86, 88
 črkovni stik 127

D

daljšanje, gl. podaljševanje
 deljaj <-> 156
 del naselbine 54, 60
 del telesa 46, 47
 determinologizacija 215, 217
 digraf 86
 dolgi samoglasnik v angleščini 101, 102, 104,
 105
 dogovornost 7, 8, 36
 domačenje 73, 76, 81, 82
 glasovno 11, 73, 74, 76, 80, 81, 82
 dostavek 169, 170, 171, 173, 176
 dvočrkje 86
 -dg 95
 -ge 95, 103
 -ie 67
 -ill 96
 -ly 91
 samoglasniško 86
 soglasniško 134
 -ts 94
 tuje 67, 68
 dvočrkovje 85, 86, 88, 90
 -au, *-eu*, *-iu* 99

-aw, *-ew*, *-ow* 90, 91, 99
 -ch, *-sz* 94
 -dg 95
 -il 96
 -ll 93
 -ly 93
 nemo (*-gh*) 97, 98, 99
 -ng 95
 -ny 93
 -oe 89
 -oo 89
 samoglasniško 90, 91, 92, 98
 soglasniško 93, 96, 134
 -ts 94
 dvojnica 46, 69, 134, 148, 179, 207
 citatno – podomačeno 70, 135
 dovoljena 206
 enakovredna 47, 48
 kodificirana 44
 oblikoslovna 148
 pisna 43, 144
 podomačena 135
 popolna 119
 dvoglasnik 86, 89, 91, 92, 101, 102
 dvojnična oblika 45, 46, 47
 nekodificirana 44
 pisna 90, 99
 dvojnična raba 46, 47, 48
 dvojnični izgovor 97
 dvojničnost 12, 87, 125, 207
 dvočrčje <:> 153, 156, 160, 172
 dvoživka, gl. ime dvoživka

E

eksofon 77, 81
 eksograf 77
 eksonim 77, 82
 elektronska pošta 152, 153, 155, 156, 157, 158
 elektronski naslov 152, 153, 155, 154, 156,
 157, 158, 160
 emotikon 152, 156, 157, 160
 enačaj <=> 160
 enakopisna oblika 180, 184, 187
 enakopisni končaj 100
 enakopisno ime 94
 enakozvočnica 104, 107
 enobesedno ime 222

enobesedni leksem 130
 enobesednost 116
 enotna pravorečna podoba 207
 etnik 221

F

firma 18, 165
 fonetično načelo pri podomačevanju 63
 fonetično pravilo 75
 fonetičnost pisave 74, 75
 francosko ime 89, 91, 95, 96, 183
 frazem 46, 47, 48, 49
 funkcija
 estetska 30
 identifikacijska 29, 30, 33
 individualizacijska 29
 lastnoimenska 28, 29, 31, 32
 vplivajska 30

G

generična raba 36
 generično ime 19, 20, 21, 23
 generično poimenovanje, gl. generično ime
 glasoslovje 12
 glasoslovni opis 206
 glasoslovni sistem 104
 glasovna podoba 11
 glasovna vrednost črke 102, 205
 glasovni sklop 97
 glasovni ustreznik 66, 67, 81, 85, 86, 87, 88
 globinsko skladijsko razmerje 125, 131, 138
 globoka pisava 74
 govor 58, 163, 179, 205
 brani 206, 209
 javni 204, 209
 poročani 188
 premi 173
 prosti 206, 209
 zasebni 208, 209
 govorjena slovenščina
 govorna podstava 204
 javna 207
 standardna 190
 govorjeni jezik 19, 203, 204, 205, 208, 209
 govorjeni samoglasnik 90, 98, 189, 190, 203
 govorjenost 204, 209

govorni niz 170
 grafični evfemizem 154, 160

H

heteronormnost 12, 193, 198
 hiperkorekcija 196
 hipernormiranje 200
 hišno ime 53, 58
 hrematonim 27

I

identifikacija 20, 22, 54, 164, 213, 216
 identifikacijska komponenta 29
 ime dvoživka 29, 30, 32, 35
 ime
 na govorjeni *-e* 87
 na govorjeni *-i* 92
 na govorjeni *-r* 98, 99
 na govorjeni samoglasnik 90, 98
 na govorjeni *-u* 86
 na nemi *-h* 98
 na nemi soglasnik 90, 111
 na *-o* 87, 184
 na *-ský, -cký* 86
 s tujo črko 86, 88, 99
 imena
 avtomobilskih modelov 19, 21, 22, 24
 avtomobilskih znamk 19, 21, 22, 24, 187, 188
 farmaceutskih izdelkov 20
 farmaceutskih znamk 31
 nagrada 29, 36, 47
 izdelkov 21, 34, 35
 izdelkov in znamke 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36
 meddržavnih zvez 35
 podjetij 21, 28, 33, 36, 133, 183
 praznikov in posebnih datumov 24, 29
 serijskih izdelkov 28, 33, 37
 tehničnih izdelkov 21, 28, 33
 vozil 28, 33
 zdravil 19, 20, 21, 24, 28, 31
 zgodovinskih dogodkov 29, 36
 imenovalnik 73, 85, 89, 138
 imenski fond 29, 38
 imensko besedotvorje 226
 internetna domena 153

- internetni naslov 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160
- internetni roman 154
- italijansko ime 86, 184
- izgovor 45, 64, 73, 75, 77, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 104, 107, 144, 203, 205, 206, 209
- izgovarjava 64, 75, 77, 80, 81, 82, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 111, 205, 206
- izgovorjava, gl. izgovarjava
- izlastnoimenski pridevnik 11, 43, 45, 47, 48
- izlastnoimensko izrazje 43
- izposojenka 64
- izrazi posebnega razmerja in spoštovanja 48
- J**
- javno nastopanje 205
- jedro besedne zveze 22, 28, 31, 138
- občnoimensko ob lastnem imenu 32, 35, 53, 55, 133
- jezik
- knjižni, gl. knjižni jezik
- polnofunkcijski 204
- prestizni 64, 204
- s plitvim zapisom 74, 76
- standardni 12, 68, 70, 187, 207
- tuji 64, 104
- z globokim zapisom 74, 75, 76, 77
- jezikovna korekcija 193, 194, 195, 196, 197
- jezikovna kultura 126, 198, 203
- jezikovna revizija 194, 197
- jezikovni kod 204, 207, 209
- jezikovnokorekcijska služba 193
- jezikovnokorekcijski delavec 194
- jezikovnokotičarski priročnik 194
- K**
- kategorija »neskl. pril.« 127, 128, 129, 131, 134, 135, 136, 137
- kazalka »gl.« 135
- klicaj <!> 152, 155, 174, 175, 176
- knjižni jezik 7, 9, 12, 13, 116, 126, 148, 195, 198, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 222
- kodifikacija 7, 8, 10, 17, 20, 27, 32, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 54, 59, 116, 163, 193, 195, 196, 198, 199, 200, 201
- kodifikacijski priročnik 36, 203
- kolokacijska informacija 189
- kolokacijska trdnost 136
- kolokacijski odnos 138
- končaj 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100
- končnica 91, 98, 101, 114, 115, 126, 127, 137, 188
- formata datotek 153
- govorjena samoglasniška 85
- internetnih domen 153
- netipična moška 87
- orodniška 85, 88, 94, 98, 99, 108
- podaljšana roditeljska 179, 183, 187
- konsenz 7, 8, 9, 10, 36, 56
- konverzija 118, 127
- konverznost 117
- korektor 194
- korpus 67, 118, 195, 219
- angleški 103
- BNC, British National Corpus 103
- FIDA 115
- FidaPLUS 19, 47, 65, 101, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 175
- Gigafida 34, 44, 53, 82, 115, 117, 125, 157, 180, 184, 188, 216
- govorni 189
- Nova beseda 65, 101, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 116, 117, 125, 134, 143, 146, 147, 157, 216
- pisni 190
- referenčni 115, 119
- slovenščine 80
- specializirani 217
- splošni 217
- UKWaC, British English Web Corpus 103
- korpusna analiza 101, 109, 179, 180, 184
- korpusna metoda 12, 53
- korpusna slovnica 184
- korpusno jezikoslovje 7
- korpusoslovci 204
- krajevno ime 55, 56, 59, 60, 73, 221, 222, 223, 224, 225, 226
- dvobesedno 222
- kratica 19, 90, 131, 143, 145, 147, 153, 154, 180

besedotvorna 153
 črkovalna 145
 kratki samoglasnik v angleščini 101, 106
 kvalifikator, gl. oznaka

L

leme na -o
 frekvenčni seznam 180, 181, 182, 183
 lastno ime 20, 21, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36,
 38, 43, 44, 45, 46, 47, 53, 56, 57, 59, 60, 75,
 76, 81, 82, 85, 94, 133, 137, 165, 180, 183,
 184, 185, 221
 iz nelatiničnih pisav 73, 77, 81
 osebno, gl. osebno lastno ime
 stvarno, gl. stvarno lastno ime
 zemljepisno, gl. zemljepisno lastno ime
 lastnoimenska motivacija 46
 lastnoimenski izvor 44, 45, 57
 lastnoimenski prilastek 133, 137, 163
 lastnoimenski pristavek 165, 166
 lastnoimenski samostalnik 180, 181, 183,
 184, 186
 lastnoimenski skladijski položaj 19, 22, 28,
 31, 32, 48, 56
 lastnoimenski značaj 27, 30, 31
 lastnoimenskost 28, 32, 54, 57
 latinica 73, 74, 75, 76, 79, 86, 87, 88
 ledinsko ime 54, 55, 58, 59
 leksikalna podatkovna zbirka 116, 189
 lektor 106, 119, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 201
 lektoriranje 106, 197
 lektorska služba 194, 199
 lektorski popravek 145, 197, 198
 lektorski pravilnik 198, 199, 200
 leva poševnica <\> 160
 ločila 12, 23, 24, 151, 152, 161, 163, 169, 170, 173
 izvenosrednjebesedila raba 151, 152
 končna 173, 175, 176
 levostična 155, 175, 176
 nekončna 155, 169
 nestična 175, 176
 osrednjebesedilna raba 151, 152
 stična 154, 158, 175, 176
 v elektronskem besedilu 151, 152, 153, 161
 v elektronskem naslovu 152, 153, 155, 156
 lojtra <#> 157, 158, 159

M

medjezikovno prepletanje 138
 medponsko obrazilo 114, 115, 126, 129
 metonimična raba 21
 metonimija 33, 136
 mikronorma 195
 mikroparanorma 198
 mikrotoponimi 54, 55, 56
 mikrotoponimija 55, 58
 minus <-> 23, 156
 morfemska iztočnica 128, 129, 131, 134, 135
 multigraf 86

N

nadregionalnost 208
 napaka 53, 81, 108, 152, 180, 184, 188, 194,
 196
 napotilo 45, 47, 57, 69, 194
 pravilno – napačno 195
 naravnost govorca 206
 narekovaj 160, 176
 naselbinsko ime 51, 53, 54, 57, 60
 nema črka 98
 -d 97
 -e 89, 94, 95, 96, 99, 101, 102, 103, 104, 105,
 106, 108, 111, 112
 -g 97
 -h 98, 111
 -s 95, 96
 -x 90
 nemi soglasnik 90, 94, 98, 99, 108, 111
 nenaglašeni -o 179, 180, 183, 186
 nenaselbinsko ime 54, 57, 58, 59, 60
 nestavčni enakovredni del povedi 163, 164,
 172
 norma 7, 8, 9, 10, 12, 17, 24, 32, 47, 116
 dvojnična 47
 implicitna 23
 knjižnega jezika (= knjižnojezikovna) 9,
 17, 70, 207
 kodificirana 7, 17, 23, 44
 lektorska 198
 nejezikoslovna 11, 17, 24
 paralelna 193
 pisna 68, 70, 79
 pravna 11, 18, 19, 23, 24, 31, 36, 116, 165

pravopisna 11, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 106,
 107, 110, 130, 131, 187, 194
 prečrkovalna 76, 77
 rabna 17, 44, 45, 46, 48
 uzusna, gl. rabna
 normativistika 10, 11, 24, 45, 224
 normativna osnova jezika 7
 normativna večravninskost 201
 normativni priročnik 8, 10, 21, 36, 68, 70,
 135, 138, 147, 195, 196, 201, 203, 217, 221
 normativno določilo 126, 195, 199
 normativnost 7, 213
 normiranje 17, 23, 46, 206
 dvojnic 43, 45, 47, 157
 lastnoimenske leksike 222
 novejšega besedja 9
 pravorečne podobe 203
 predložnih imen 54
 prevzetih besed 65
 pridevnikov na *-ov*, *-ev*, *-in* 44, 45
 zapisa skupaj ali narazen 115, 116, 134
 normodajalec 7, 193
 normodajalnost 8, 193
 novejša leksika 11, 12, 63, 65, 66, 68, 125,
 126, 127, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137,
 138, 141, 145, 146, 148
 novejše besedje, gl. novejša leksika

O

občnobesedna zveza 133, 137
 občno ime 21, 33, 56, 57, 60
 občnoimenska raba 22
 občnoimensko jedro ob imenskem prilastku
 32, 35, 53, 55, 56, 57
 občnoimensko poimenovanje 21, 31, 45
 občnoimenski samostalniki moškega spola
 na nenaglašeni *-o* 180, 185, 186, 187, 188
 občnoimenskost 27, 31, 51, 54, 57
 oblikoslovje 85, 126
 oblikoslovni podatek 189
 oblikoslovni postopek 103
 oblikoslovni proces 104
 odnosnica 193, 164, 165
 odstopi od kodificirane norme 17, 18, 24, 44,
 142, 147, 222
 odstotek <%> 24, 160
 oklepaj 156, 157

lomljeni 152, 156, 157
 ob robu besedila 152
 oglati 86, 88, 156
 v elektronskih besedilih 157
 okrajšava 18, 19, 152, 172, 173, 176, 218
 opuščaj <^> 106, 160
 orodnik 85, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 97, 99,
 108, 111
 osebno lastno ime 33, 43, 46, 48, 51, 73, 183,
 184, 223, 224
 domače 183, 184
 patronimično 225
 predložno, gl. predložno ime
 staroslovensko 224
 tuje 77, 82, 183, 184
 oznaka
 »adm.« 214
 »človeško« 216
 dvojnična 148
 gospodarskih družb 18, 19, 24
 »http« 156, 160
 »in« 130, 134
 »jezikosl.« 217, 221
 »knjižno neobčevalno« 217
 »lingv.« 221
 »neobč.« 217, 218
 »neskl. pril.« 114, 115, 127, 128, 129, 131,
 134, 135, 136, 137, 141, 144
 normativna 134, 135, 148, 194, 195
 oblikoskladenjska 180
 »pojrn.«, »pojrnovno« 217
 »prvi del zlož.« 147
 področna 214, 215, 217, 219
 »pravn.« 216, 217
 »rač. žarg.« 152
 terminološka 214
 »tudi« 130, 134, 142
 »uradovavno« 216
 »v prid. rabi« 143, 145, 146
 za presledek 160

P

parakodifikacija 12, 193
 pika 154
 levostična 153
 naštevalna 174
 neskladenjska 152, 153, 154

- pinjin 80
- pisanje praznikov 24, 36, 47
- pisanje skupaj oz. narazen 12, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 135, 141, 142, 145, 146, 147, 148
- pisava 64, 75, 76, 77, 81, 82, 89, 95, 102, 104
- arabska, afriška, azijska 74
- armenska 76
- cirilična 74, 76, 77, 78
- devanagari 78
- etiopska 74, 75, 78
- fonetična 74, 75
- gruzijska 76
- idiografska 74
- indijska 74, 78
- islama 78, 79
- kitajska 74
- latinična 11, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 85
- mongolska 79
- nelatinična 11, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82
- soglasniška 74
- s plitvim zapisom 74, 76
- tamilska 78
- z globokim zapisom 74, 75, 79
- zlogovna 74
- pismenka 75, 85, 86
- pisno znamenje 12, 151, 152, 153, 161
- črkovno znamenje 28, 30
- diakritično 75
- grafično 75
- izpusta 169
- nečrkovno 152
- ortografsko 82
- v elektronskih besedilih 153, 160, 161
- pleonastičnost 28
- plus <+> 160
- podaljšava, gl. podaljševanje
- podaljševanje 12, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190
- s t 188
- z j 86, 87, 89, 90, 91, 92, 96, 98, 99, 100, 107, 110, 111
- podčrtaj <_> 160
- podomačevanje 11, 12, 43, 44, 45, 63, 66, 68, 69, 70, 78
- glasovno 82
- pisno 11, 66
- podpičje <:> 165, 171, 176
- poimenovanje bolezni 36, 47
- poimenovanje duhovne lastnine 46, 47, 49
- poimenovanje izumov 46, 47
- poimenovanje rastlin 46, 47, 63
- pojasnilo »v pridevniški rabi« 117, 118, 143
- pojavnica 126, 217
- polcitatna oblika 80
- polcitatni videz 132
- polglasnik 95, 97, 98, 101, 209
- poobčnoimenjenje 33, 34, 35
- pomen
- determinologizirani 217
- generični 22
- svojilni 48
- pomišljaj <-> 23, 24, 156, 169, 170, 171, 176
- alinejni 23
- izpustni 174
- oklepajni 170, 175, 176
- poročani govor, gl. govor
- poševnica </> 160
- poved 173
- citirana 174, 176
- prirečno/podredno zložena 171, 172, 176
- prosta 175
- s tremi pikami 171, 172, 173, 174
- zapleteno zložena 174, 176
- pragmatonim 27, 28
- praktična stilistika 200
- pravilnost 7, 91, 108, 213
- pravna pravila 18
- pravna terminologija 216, 218
- pravna zaščita imen 28
- pravni status imena 20, 21, 116
- pravopisna globina 74
- pravopisna komisija 8, 80
- pravopisna pravila 8, 9, 10, 13, 28, 35, 36, 44, 47, 57, 64, 70, 74, 76, 90, 106, 108, 110, 113, 121, 147, 155, 172, 173, 175, 193, 213
- angleška 104
- kritike 44, 56, 76, 80, 81, 82, 99, 105, 107, 111, 164, 165
- posodobitev 37, 48, 52, 58, 59, 74, 82, 166, 169, 176
- pravopisna reforma 8, 79, 165, 205, 206

- pravopisni priročnik 7, 27, 37, 54, 55, 73, 193, 195, 196, 201
- pravopisni slovar 9, 10, 12, 20, 21, 37, 43, 46, 47, 52, 88, 89, 90, 91, 94, 97, 98, 114, 115, 127, 128, 129, 130, 136, 141, 152, 169, 179, 180, 183, 184, 187, 189, 193, 194, 196, 200, 201, 206, 216, 219
- pravorečje 81, 206, 207, 209
- pravorečni priročnik 207, 209
- pravorečno-fonetični priročnik 207
- pravorečno-pravopisna pravila 85
- prebivalsko ime 49
- prečrkovalna tabela 81
- prečrkovalni ovinek 76, 80
- prečrkovalni sistem 75, 78, 79, 80, 82
- angleški 77, 79
- fonološki 79
- prečrkovanje 67, 76, 77, 79, 80
- predlog
- iz* 52
- izpod*
- na* 58
- nad, pod, pri, za* 59
- nepravi 59
- v* 58
- z/s* 52
- predložno lastno ime 11, 51, 52, 53, 55, 58, 60
- osebno 51, 52, 53
- stvarno 52, 53
- zemljepisno 52, 53, 54, 57, 58, 59
- predložnost 54, 58
- predpis 7, 8, 45, 179, 189, 193
- pravni 18, 21
- pravopisni 17, 21
- pregibanje 11, 73, 82, 90, 98, 105, 179
- preglas *o ~ e* 85, 99, 108, 110, 111, 184
- premena *o ~ e* 92, 99
- premi govor, gl. govor
- premolk v govoru 170, 173
- prepovedana raba 155, 156, 160, 165, 195
- prevzemanje 63, 65, 68
- iz angleščine 130
- iz kitajščine 80
- leksikalno 64, 70
- prek ovinka 76
- sociolingvistični dejavniki 63
- prevzete besede 11, 64, 67, 69, 80, 104, 114, 125, 132, 145
- novejše 65, 66, 67, 68, 125
- pridevnik
- izkrajevnoimenski 226
- iz lastnih imen 11, 43, 46, 47, 48, 224
- konverzni (izsamostalniški) 117, 127
- na *-ni* 115, 136
- na *-ov, -ev, -in* 43, 47, 48, 85
- na *-ski* 109, 115
- nesklonljivi 142
- podomačena oblika 44
- posamostaljeni 52
- priponskoobrazilni 132, 136
- svojilni, gl. svojilni pridevnik
- vrstni 45
- prilastek 153
- desni 114, 132, 136, 166
- imenovalni/imenovalniški 21, 22, 27, 28, 31, 32, 35, 135, 147
- lastnoimenski 163
- levi 114, 116, 133
- nepridevniški 125, 134, 136, 137
- nesklonljivi 114, 127
- neujemalni 135
- pridevniški 143
- samostalniški 11, 113, 115, 116, 120, 125, 132, 134, 135, 136, 137
- priponsko obrazilo
- angleško *-ed* 104
- angleško *-ing* 104
- krajevnoimensko 222, 223, 224, 225, 226
- anin, -čanin* 226
- en* 136, 224
- ica* 223, 224, 225
- ina* 223, 224
- ni* 136
- nik* 223
- ov, -ev, -in* 43, 45, 46
- prva popredložna sestavina imena 55, 56
- prva sestavina zloženke
- angleška 130, 144
- citatno pisana 130, 134, 135
- dvobesedna citatna 131, 135
- kratična 128, 129, 131
- lastnoimenska 133, 137

R

razmerje

črka – glas 85, 86

glas – črka 32, 58, 66, 67, 70

naselbina – nenaselbina 54, 60

pravilno – nepravilno 108, 183

vezaj – pomišljaj 23

regionalna razslojenost 204, 207

reprodukcija znamk v slovarjih 20, 36

revizor 194

rodilnik 85, 87, 89, 91, 95, 96, 98, 100, 108,

109, 184, 187

S

samoglasniški sklop

-*éu* 91

zapisan citatno 67, 68

samoglasniško dvo- ali veččrkovje 88, 89, 90,

91, 92, 98

samostalnik moškega spola

na -*a* 98na -*e* 98na nemi -*e* 105, 106, 107, 108, 110, 111na -*o* 12, 90, 98, 179, 180, 183, 184, 186,

187, 188, 189

na *r* + nemi -*e* 96

sestavljena 142

simbol

besedotvorni 153

kot oznaka za alinejo 24

® (angl. registered) 20

s piko 153

za nepravilno <°> 179, 195

sitografija 157

sklanjanje

angleških imen 105, 107, 109, 110, 111

pogovorno 179

sklon

dajalnik, staroangleški 101

stranski 85, 91, 94, 97

slovar 20, 23, 36, 126, 141, 147, 204

Glonarjev 45

kratkega obsega 141

medicinski 20

normativni 143, 147, 148

novejšega besedja/leksike 12, 125, 141, 146,

147

področni terminološki 213, 217

pravni 218

pravopisni, gl. pravopisni slovar

razlagalni (= pomenskorazlagalni) 10,
141

slovenskega knjižnega jezika 31, 46, 114,

126, 134, 141, 142, 145, 148, 189, 206,

214, 221

terminološki, gl. terminološki slovar

tujk 219

slovarček

jezikoslovnih izrazov 45, 85, 169

slovaropisje 36, 116

slovenjenje 66, 101, 104, 111, 214, 216, 218,

219

soglasniški sklop

-*gh* 98

nemi 99

-*ts* 94

sopomenka 216, 217, 218

spletna klepetalnica 157

spletna svetovalnica 10, 29

spletni forum 67, 69, 116, 156

spletni iskarnik 125, 155

ločila pri iskanju po 159, 160

spletni oglas 69

spletni slovar 180

spletni vir 147

spletno iskanje 155, 159, 160

sporočilo SMS 155, 156

stalna besedna zveza 43, 46, 47, 48

standardizacija 58, 68, 207

izkrajevnoimenskih izpeljank 222

ledinskih imen 57, 58, 60

zemljepisnih imen, komisija 57, 58, 60

standardizacijska navodila 11

standardna slovenščina 188, 189, 190

standardna prečrkovalna norma 76

stanovniško ime 221, 222, 224, 225, 226

stičnost 152, 175

stilistična korekcija 193

stvarno lastno ime 21, 27, 28, 29, 30, 31, 33,

35, 36, 37, 38, 43, 51, 52, 166

kategorizacija 28

na nemi -*e* 105na -*o* 185

predložno, gl. predložno ime
preoblikovanje 33
pri slovanskih narodih 31
svojljni pridevnik 43, 45, 46, 47, 48, 85, 94,
109, 110, 111, 223

Š

števka 147, 154, 175, 176
štiričrkovje 86

T

termin (= izraz)
determinologizirani 213, 214
navidezni 216
pravni 104, 165, 215, 216
terminologija 12, 43, 45, 213, 214, 215, 217,
218, 219
terminološka leksika 215, 219
terminološki slovar 215, 216, 217, 218
tetragraf 86
toponim 222, 223, 224
predložnoimenski 55
tri pike 12, 154, 169, 170, 171, 172, 173, 174
neskladenjske 176
oklepajne 170, 174, 175, 176
skladenjske 176
tričrkovje 86, 96, 97
trigraf 86
tronaglasnost 136
tropičje 153
tuje besedje 63, 65, 67, 68, 69, 76, 105, 218
tuje ime 11, 44, 73, 75, 76, 80, 85, 88, 94, 104,
183, 184
prevedeno 52
tujka 80, 81, 114, 145, 213, 215, 216, 218, 219

U

unikatonim 28
univerbializacija predložnih zvez 55
urejevalnik besedila 23, 24, 36, 156

V

variantnost 189, 204, 224
veččrkovje 85, 86, 88, 90, 91, 95, 96, 99
samoglasniško 88, 89
soglasniško 92, 93, 94
večdenotativno ime 33

večnormnost 193
vejica <, > 152, 155, 156, 163, 166, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 176
besedilna 166
pristavčna 18, 19, 163, 164, 165, 166
skladenjska 166
velika oz. mala začetnica
pri izdelkih in znamkah 31, 32, 35
pri predložnih imenih 53, 56, 59
pri pridevnikih na -ov, -ev, -in 43, 44, 45,
46, 47, 48
pri zdravilih 20
vezaj <-> 23, 24, 82, 116, 128, 156
nestični 23
stični 147, 175
višaj <#> 157
vokaliziranje polglasnika 95, 97, 98, 101, 209
vprašaj <?> 152, 155, 174, 175, 176

W

wikitvorjenke 116

Z

zaklepaj 156, 157
zakon
o gospodarskih družbah (ZGD-1) 18, 165
o industrijski lastnini (ZIL-1) 20, 31, 36
zamolk 155, 169, 170, 171, 172, 173, 176
zapis
citadni, gl. citatni zapis
dvojnični 65, 99, 129, 131, 134, 135
eksografski 77
fonetični 74
globoki 74, 76, 77
plitki 74, 76, 80
ploski 74
zaščiteno ime 19, 20, 21, 30, 31, 37
zemljepisno lastno ime 11, 12, 29, 43, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 73, 75, 81, 82, 105,
132, 166
dvojno 23
historično 224
na -o 183, 184, 185
naselbinsko 56
nenaselbinsko 51, 56, 58
predložno 52, 53, 54, 57, 58, 59
standardizacija 57, 59, 60

- večbesedna 55
 zloženska 114, 118, 119, 120, 126, 127, 128,
 129, 130, 134, 135, 136, 137, 141, 146, 147,
 148
 hibridna 130
 imenska 43
 medponskoobrazilna 115, 116, 121, 141,
 143, 144, 145
 podredna 113, 115, 128, 142
 priredna 129
 prva sestavina, gl. prva sestavina zloženske
 samostalniška 11, 12, 125, 134, 135
 z imenovalniško ali katero drugo medpo-
 no 113, 128
 z lastnoimensko sestavino 133, 137
 znamka
 avtomobilov 19, 21, 22, 24, 187
 blagovna 19, 28, 37, 116, 133
 kolektivna 28
 registrirana 28, 21, 33
 sloveča 28
 storitvena 28
 trgovska 21, 27, 28
 zveza
 besedna, gl. besedna zveza
 členkovna 200
 pleonastična 28
 predložna 52, 55, 56, 200
 pristavčna 163
 s prenesenim pomenom 47
 s pridevnikom na *-skil/-ni* 115
 s strukturo nepridevnik + samostalnik
 113, 114, 116, 117, 120, 125, 126, 127,
 128, 129, 136, 137, 141, 143, 144, 145,
 148, 165
 stalna besedna, gl. stalna besedna zveza
 vezniška 172, 176
 zvezdica <*> 9, 154, 159, 160, 222

